5

HRVATSKA
KNJIŽEVNA
REVIJA

MARULIĆ

2001

ISSN 0350-4220

MARULIĆ

hrvatska književna revija
Izdavač i osnivač: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Izdavač zastupa: Radovan Grgec
Uređuje uredнički odbor
Glavni i odgovorni urednik:
Radovan Grgec
Tajnik uredništva: Mladen Jurčić
Godina izdavanja i tiskanja 2001.
Copyright:
HKD sv. Jeronima, Zagreb
Omot: Ante Starčević
Revija izlazi šest puta godišnje
(veljača, travanj, lipanj, kolovoz, listopad, prosinac)
Rukopisi se ne vraćaju.
Uredništvo i uprava:
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Telefon: (01) 49 22 300
Stranke se primaju svakog dana osim subote, od 11 do 13 sati.
Godišnja pretplata 180 KUNA.
Žiro račun kod ZAP-a

30102-678-114327

Cijena ovoga broja: 30 KUNA
Godišnja pretplata za inozemstvo: 36 USA dolara.
Uplaćuje se na devizni račun kod Zagrebačke banke Zagreb:

30101-620-16
012103-2424116225

Tisak: TISKARA ZELINA d.d. Sv. Ivan Zelina

BROJ 5 ZAGREB, rujan-listopad 2001. GOD. XXXIV

Radovan GRGEC

Uz rub (138)

Često se govori, katkada s opravdanim razlozima, o dvoličnosti i pokvarenosti politike i političara. I o hrvatskoj politici čuli smo kako je to "šporka" politika. Sigurno je da su mnogi Hrvati tim izrazom dali oduška svojim ogorčenostima i razočaranjima. Među njima su i oni koji su se tom politikom i aktivno bavili. U br. 7-8/2001. "Vjesnika Đakovačke i Srijemske biskupije" *Zlatko Matijević* kao moto svom serijalu "Hrvatski katolički pokret i politika", opisujući zbivanja na tom području tijekom Prvoga svjetskog rata (1914-1918), uzima riječi *Petra Grgeca*: "Kad mislim o hrvatskoj politici, dođe mi katkad takvo raspoloženje, da ne bih govorio, nego bih lajao". Ne znam točno odakle je taj citat, ali je sigurno da je moj otac, sudjelujući kao katolički laik u hrvatskoj politici, doživio mnoga razočaranja, prihvaćajući uvjerenje svojega "partijskog" druga vlč. *Frana Biničkog* kako su njihove iluzije o jedinstvu s južnoslavenskim susjedima bile "lude nade neiskusna sanjara". Shvaćajući, ali ne i prihvaćajući te sanjarske nade onih koji su vjerovali kako će u Jugoslaviji Hrvatima biti bolje nego u Austro-Ugarskoj, ne smijemo zaboraviti da su se, u razdoblju o kojem piše Matijević, Grgec, kao i njegov drug iz talijanskog zarobljeništva i iz lepoglavskog zatvora, *Alojzije Stepinac*, nalazili kao mladi časnici na sočanskoj fronti, gdje su bili i zarobljeni, a uskoro su se našli zajedno u zarobljeničkom logoru u Noceri Umbri, odakle su na nagovor *Trumbićevih* emisara, kao velika većina njihovih drugova, krenuli u Solun, kamo su stigli 6. XII. 1918., oko tri mjeseca nakon proboja solunske fronte.

Iako je savjesno vršio svoju vojničku dužnost, moj je otac, gledajući u "paklenom trokutu" mrtve i ranjene, ogorčeno govorio da bi umjesto njih najradije u to kreševo poslao generale, vojskovođe i političare koji su im stavili oružje u ruke (usp. P. Grgec, "Ratna trilogija", HKD, Zagreb 1940). Nažalost, situacija u Noceri Umbri kao i pokolj robijašâ u Lepoglavi netočno su prikazani u poznatoj Benigarovoj knjizi o Stepincu. *A. Benigar* poziva se na *Johna Pintara*, koji je o lepoglavskom događaju 5. VII. 1948., prilično točno pisao, što sam i ja

u nekoliko navrata posvjedočio, objavivši i prijevod Pintarove knjige "Četiri godine u Titovu paklu" (HKD Zagreb 1995) te uza nj svoje svjedočanstvo neposrednog očevidca, jer sam tada i ja bio kažnjenik lepoglavskog "crnog bataljona", iz kojega je toga dana poginulo osam mojih drugova čija sam imena naveo u predgovoru spomenute knjige.

Bilo kako bilo, iako znam da događaje prije mnogo desetljeća ne možemo prosuđivati samo današnjim mjerilima, nažalost "scripta manent". U svakom slučaju i iz Matijevićevih izvještaja, kao i iz ostalih priloga na simpoziju o HKP-u (Hrvatskom katoličkom pokretu), možemo zaključiti kako je i kod križara (orlova) i kod domagojaca (seniora) bilo onih koji su bili "jugoslavenski" ili "nacionalno" obojeni i kako valja sve saslušati "sine ira et studio". Pritom treba imati na umu da su, dok su razni svećenici i laici kao "*Mahnićeva* djeca" u "zaleđu" pokušavali ostvariti nekakvo hrvatsko demokršćanstvo pišući deklaracije, peticije i rezolucije te djelujući u raznim odborima i komisijama, njihovi nešto mlađi drugovi (Stepinac, Grgec, Eckert, itd) bili vojnici u uniformama. Iako su zarana shvatili dvoličnost politike i besmisao rata, nisu se zavlačili u "zaleđa". Kasnije će shvatiti i što se krilo u jugoslavenskom "nacionalizmu" i kako je samostalna Hrvatska san koji se može ostvariti na razne načine. To su prije njih shvatili i mnogi hrvatski rodoljubi i čestiti političari izvan "demokršćanstva".

* * *

Iako se u skladu sa smjernicama II. vatikanskog koncila svećenicima ne savjetuje a svjetovnjacima savjetuje da se bave politikom u dobrom smislu te riječi, vjernici su uvijek očekivali od crkvene hijerarhije da im dadne i neke konkretne savjete. Bili oni angažirani stranački (ne strančarski) ili ne, kao angažirani katolički laici, ali i kao samostalne ličnosti, svjesne svojega zvanja i poslanja, žele točnije znati što je to opredjeljenje "po savjesti". Nekada su pripadnici duhovnog staleža bili ne samo političari nego i ratnici, kao npr. fra *Luka Ibrišimović*, pop *Marko Mesić* ili talijanski franjevac *Ivan Kapistran*, koji se proslavio pobjedom nad Osmanlijama kod Beograda. Naravno, tako je bilo nekada, ali i danas postoje slične situacije gdje se duhovnici stavljaju na čelo oslobodilačkih pokreta u kapitalizmom eksploatiranim ili komunizmom potlačenim narodima. Ipak, kad već govorimo o suvremenim situacijama i o "modernitetu", ne smijemo upadati u nekakav snobizam, konformizam ili čak sinkretizam. Crkveno učiteljstvo se pak ne bi smjelo ograničiti na iznošenje općenito formuliranih dogmatskih i moralnih načela, koliko god ona bila "nadvremenska" i "transcendentalna".

U skladu s tim načelima živjeli su i djelovali "demokršćanski" utemeljitelji Europe poslije II. svjetskog rata (*De Gasperi, Schuman, Adenauer, La Pira* itd.). Tih načela bi se morali držati kršćanski vjernici, a naročito oni koji su

angažirani u nekom organiziranom djelovanju vjernikâ laikâ. O suvremenim mogućnostima takvog djelovanja govorilo se na listopadskom simpoziju u Osijeku. Svakako su prilike drugačije sada nego u jugokomunističkoj Jugoslaviji, ali iskustvo iz tadanjeg vremena može poslužiti i u novoj situaciji. Kad je velik dio globusa bio pod komunističkom diktaturom, smjernice II. vatikanskog koncila sigurno se nisu mogle provoditi u takvim prilikama. Ipak su i tada kršćanski laici našli načina da djeluju i svjedoče. Jedan od primjera takvog djelovanja bilo je svakako HKD sv. Ćirila i Metoda (sv. Jeronima). Kao urednik i ravnatelj HKD-a te kao član vijeća BK za laike i Europskog foruma laikata osvjedočio sam se koliko je naše iskustvo specifično. Uz pomoć naših predsjednika i nekih biskupa uspjeli smo izdržati do 1990. ne uključujući se u strukture Socijalističkog saveza (kao društvena organizacija).

Mislim da bi to iskustvo moglo koristiti i vjernicima koji žive u drugačijim prilikama. No i ti vjernici očekuju još uvijek pomoć i upute crkvene hijerarhije, što je potpuno razumljivo i opravdano. Nedavno je Hrvatska biskupska konferencija delegirala komisiju "Iustitia et pax" da progovori službeno o raznim podijeljenostima u javnom životu Hrvatske nakon nekih "iskoraka" Haškog tribunala. I ta je komisija, možemo reći, izvršila ono što smo od nje očekivali. Njezin je dokument potpisao porečko-pulski biskup *Ivan Milovan*. Još je određeniji u svojim izjavama bio gospićko-senjski biskup *Mile Bogović*. Jasno da se profani "glajhšaltovani" tisak o tom izjasnio uglavnom kritički. I to smo očekivali.

Nismo dakako očekivali da nas netko pozove u boj, na obranu domovine pa makar i s oružjem u ruci. Oružje nije kršćanski način borbe, koliko god nam imponiralo junaštvo braće Makabejaca ili braniteljâ Sigeta, Alama, Masade ili Vukovara, ali i kršćani su svoj vojnički ili časnički poziv shvaćali časno i hrabro. Bili ratnici ili patnici, i takvi pojedinci ostaju znak nade. I starozavjetni je Job za *Françoisa Chirpaza* ponajprije "znak nade". *Georges Bernanos*, čiji su "Razgovori karmelićanki" nedavno ponovno u mom prijevodu objavljeni u Splitu, shvatio je i da je za kćeri Karmela "glas časti jači od strave", ali isto tako da prave karmelićanke moraju slijediti svojeg Učitelja "u sramoti i poruzi njegove Muke". Da, pisac Bernanos bio je borac, koji se isprva poput svoga sina što se borio u redovima falangista svrstao, saznavši za zločine republikanaca, među simpatizere generala *Franca*, ali je, uvjerivši se da je i tu bilo mnogo zločina, počeo protiv njega pisati u svojoj knjizi "Veliki grobovi pod mjesecom". Umro je kao patnik i "republikanac", kao i naš *Ante Starčević*, "otac domovine". I danas Hrvati pokazuju da im nije stran ideal "liberté, égalité et fraternité".

* * *

Francuzi slave 100. obljetnicu donošenja zakona o udrugama. Možda su upravo razne udruge, preko kojih i kršćanski laici stvaraju "participativnu demokraciju", a naročito one neprofitne i volonterske, ključ za djelotvorno sudjelovanje kršćana i ostalih ljudi dobre volje u javnom životu domovine, u pravnoj, demokratskoj i socijalno pravednoj državi. *René Lenoir*, čini se, imao je pravo kad je rekao da je "participativna demokracija djelotvornija od 'reprezentativne' (premda ju ne potire), jer znači posredni oblik, prijelaz, između direktne demokracije, moguće u manjoj građanskoj sredini, i demokratskih oblika vladavine iz XVIII. stoljeća koji su omogućili narodnim masama da se izraze na nacionalnoj razini". Eto, tako i kršćanski laici sudjeluju posredstvom raznih udruga u stvaranju pravedne socijalne države.

Laici u Crkvi, kako reče p. *Congar*, nisu samo oni koji moraju u crkvama slušati i davati milostinju. Stoga i koncilski dokument "Apostolicam actuositatem", o kojemu sam u ime laikâ prije više od dvadeset godina govorio na proljetnom zasjedanju BK, polazi od biblijske koncepcije laikata koji dobiva svoje oznake zajedničkog svećeničkog poslanja u krštenju. U pluralističkom svijetu autonomije vremenitog reda, laici moraju svoje zvanje i poslanje shvatiti kao nastojanje da i taj red bude prožet evanđeoskim načelima ljubavi i pravde. To je njihov konkretni zadatak na području javnog i obiteljskog života, u kulturi, umjetnosti, ekonomiji, politici itd., i u izvršenju toga zadatka oni su ravnopravni s klerom u dostojanstvu a različiti u funkcijama. U tom smislu valja shvatiti i poziv laika na svetost. Stoga smo i u novoj "Danici" za 2002., koja je upravo izašla iz tiska, istaknuli imena nekih svetih laika, kakvi su bili npr., kod nas, *Merz* i *Eckert*, ili kakvi su bili kraljevi i kraljice poput *Luja IX.*, *Elizabete* ili naše *Jelene*, mučenici Španjolske, Meksika, Kine, Koreje i Ugande, seljaci poput *Izidora* iz Madrida, proleteri poput *Matta Talbota*, majke poput liječnice *Berette Molle*, vrhunski intelektualci poput *Tome Mora*, supružnikâ *Jacquesa* i *Raïsse Maritain*, *Giuseppea Moscatija* ili *Piera Giorgia Frassatija*, sveučilišni profesori poput *Frédérica Ozanama* i toliki drugi. Nekada su umirali kao ratnici, poput *Luja IX.* na "križarskoj vojni", a nekad kao patnici svagdanjeg života, poput roditeljâ sv. *Terezije iz Lisieuxa*, čiji je kratki životni put obasjao život i djelo *Georgesa Bernanosa* istim sjajem kao i život ratnice i patnice *Ivane Arške*.

* * *

Aktualnost poruke hrabrosti i ljubavi tih svetica i svetaca mogu naslutiti i naše generacije, koje se zabavljaju kompjuterskim igrama ili gledanjem

televizijskih "uspješnica" kao što je "Big Brother" ili "Loft Story". I o tom usmjerenju današnje mladeži mogli bi duhovito i vidovito progovoriti *Franjo Saleški*, *Ivan Bosco* ili papa *Luciani*, kao što bi mogli, poput sadašnjeg pape, reći nešto o (ne)opravdanom bijesu demonstranata protiv vladavine bogataša i njihovih "summita" u Seattleu, Genovi itd. Vjerojatno su najpozvaniji da u taj (ne)red unesu evandeosku poruku "globalizacije solidarnosti" upravo kršćanske obitelji koje žive u suvremenom svijetu. I opet se vraćamo na svece koji nisu pripadali tzv. duhovnom staležu, a posebno na kršćanske obitelji koje su još uvijek rasadišta duhovnih zvanja i ljubavi u svijetu naše civilizacije.

Ivan Pavao II. namjerava beatificirati bračni par *Quattrocchi*. Oni su bili vrlo angažirani katolički laici, a trojica njihovih sinova postadoše redovnici. Život takvih svjetovnjaka za nas je najbolje svjedočanstvo realizacije osnovnih načela što se nalaze u programima "demokršćanstva" (koje pod tim nazivom sve više nestaje sa svjetske pozornice). To su načela ljubavi i pravde, supsidijarnosti i solidarnosti s najsiromašnijima u demokratskim i pravnim državama, kakva treba da postane i naša hrvatska država.

Možemo reći da je djelovanje i borba za takvu državu pravo i dužnost svih odgovornih odraslih građana, a ne samo patriotâ. Uostalom, izraz "patriot" (kojim se služimo jer je "nacionalizam" postao istoznačnica ili bar bliskoznačnica za "šovinizam") budi neke neugodne asocijacije (kao u novije vrijeme izraz "antifašist"), budući da nas podsjeća na "patriote" Francuske revolucije i mnogih drugih, žedne prolijevanja nečiste krvi ("sang impur"), na istoimeno smrtonosno oružje ili na famozno kinesko patriotsko svećenstvo. Ako u odgovorne građane ubrajamo manjinski dio "naroda Božjega", tj. Crkve, a to su klerici, pitamo se zašto se i taj manjinski, odn. hijerarhijski dio Crkve, ne bi mogao baviti takvom politikom, koja ne treba biti ni stranačka, a pogotovo ne strančarska.

Mi smo kao odrasli i odgovorni katolički laici znali često reći "popu pop a bobu bob", o čemu svjedoče i neki prilozi u zadnjim brojevima naše revije, i nije nam to žao, jer ti prilozi najbolje govore o tom kako je i jugokomunistička vlast nastojala u redovima klera naći one koji će na ovaj ili onaj način poslužiti dvojakoj svrsi: dokazivanju prostora slobode i formiranju svojevrsne "paralelne" hijerarhije (kao npr. u Kini i Čehoslovačkoj, o čemu su konačno, osvrćući se na "istočnu politiku" Vatikana, morali progovoriti nakon objavljivanja *Casarolijevih* memoara i neki biskupi s tih područja, kao npr. mons. *Hnilica* ili kard. *Jan Korec*, čiju je knjigu "Od one barbarske noći" u prijevodu *Dubravke Dorotić* i s pogovorom slovačkoga Hrvata p. *Takača* pretprošle godine objavilo naše Društvo prije postavljanja spomen-biste našeg utemeljitelja kard. *Haulika* u Trnavi.

Posebna je dužnost bavljenja društveno-političkim pitanjima povjerena HBK-ovoj komisiji "Iustitia et pax" (Pravda i mir). Takve komisije postoje i u drugim zemljama, npr. u Italiji, gdje su odbili izručiti jednoga Ruandanina. Hrvatska istoimena komisija ne slaže se pak s kriminalizacijom domovinskog rata. Razlika je u tom što se Talijani nisu bojali sankcija, a naša vlada jest. Ruandska komisija "Iustitia et pax", opet, složila se sa suđenjem dvjema ruandskim benediktinkama u Belgiji, optuženim za sudioništvo u genocidu i osuđenim u travnju. Tom zgodom izjavio je mons. *Salvatore Pennachio*, papinski nuncij u Kigaliju: "Pravda i istina moraju biti usko povezane." Iako su ratni zločini mogući i u obrambenom ratu, ne smijemo zaboraviti da se Hrvatska u "Oluji" borila protiv okupatora vlastitog teritorija, za pravdu i mir.

Predstavljanje jeronimske *Danice* za 2002.

U HKD-u sv. Jeronima na književnoj večeri 11. listopada predstavljena je *Danica* za 2002. sa zidnim i džepnim kalendarima. Najprije su nazočni minutom šutnje odali počast nedavno preminulim članovima i suradnicima Ivi Balentoviću, Bori Pavloviću i Anđelki Hećimović. Prof. Radovan Grgec, ravnatelj HKD-a, upozorio je na glavnu temu ove *Danice*, vrlo aktualnu u vremenu održavanja dvaju simpozija o katoličkom laikatu. Stoga su i u kalendariju likovi kršćanskih Božjih ugodnika koji nisu bili pripadnici duhovnog staleža, od sv. Josipa Radnika do sv. Izidora Seljaka (kojega valja razlikovati od istoimenog seviljskog biskupa).

U duhu koncilskih smjernica laici (svjetovnjaci) ne razlikuju se od klerika dostojanstvom nego funkcijama, svjesni autonomije vremenitih vrednota i specifičnosti svojega poslanja u javnom životu i u obiteljima, ali i u karitativnim i socijalnim djelatnostima. Stoga je Grgec naveo i imena katoličkih laika koji su se okupljali pod krovom jeronimske zgrade, a i njihovih preteča, kakvi su bili dr. Merz i dr. Eckert.

Dr. Stanislav Vitković, tajnik HKD-a, govorio je o svojim člancima u *Danici*, to će reći: o roditeljima sv. Terezije iz Lisieuxa i o kardinalu Šeperu, koji je bio dostojan nasljednik velikog Stepinca i pokrovitelj HKD-a. U dva predstojeća simpozija o njemu trebao bi se čuti i naš glas. Glas je to većinskog dijela naroda Božjega, tj. Crkve. Vitković se osvrnuo i na Stantićev članak o karmelskom škapularu. Ovu zaista dobro posjećenu književnu večer završio je Grgec pročitavši deset načela kršćanskog djelovanja u suvremenom svijetu, iz članka Stanka Tenšeka.

Radovan GRGEC

Ivo Balentović (1913-2001)

U Županji je 4. VIII. 2001. umro književnik Ivo Balentović, rođen prije 89 godina također u Županji. U srpnju sam dobio od njega posljednje pismo, u kojemu me obavješćuje da će me svakako nastojati posjetiti u rujnu u Zagrebu. Redovito mi se javljao iz Umaga, gdje je živio zadnjih pedesetak godina te od 1967. do 1993. izdavao svoj književni list "Susreti", u kojemu je posebnu pažnju posvećivao književnicima i kulturnim djelatnicima prešućivanim u jugokomunističkom režimu. Iako je bio član Društva hrvatskih književnika i Društva hrvatskih književnih prevodilaca, njegov život i djelo bili su redovito također prešućivani, kao i kod većine pisaca iz našega jeronimskog (ćirilometodskog) kruga, zbog "klerofašizma". Bio je prisiljen raditi kao pismoslikar, pa je u tom svojstvu izradio i dvije ploče na zgradi HKD sv. Jeronima. U 3. ovogodišnjem (2001. g.) broju "Marulića" izašla mu je pjesma "Konji", a u "Danici" je također redovito surađivao, kao i nekada u našim publikacijama kao prijatelj prof. Perinića i dr. Andrića. Sada im se pridružio. Vjerujemo da ga je "na drugoj obali", kako bi rekao njegov prijatelj Ante Jakšić, dočekao bolji i sretniji život od onoga koji je provodio sa svojom obitelji ovdje na zemlji i koji je obilovao mnogim nedaćama, križevima i suprotivštinama.

Njegov se literarni talent očitovao jednako u prozi kao i u poeziji. Već u 23. godini života objavio je prvu knjigu "Život za opanke". HKD sv. Jeronima objavilo mu je prvi roman "Dječak i limena truba", preveden kasnije na strane jezike. Za vrijeme 2. svj. rata djelovao je u hrvatskom poslanstvu u Bugarskoj. Prevodio je najviše s bugarskog i upoznavao našu čitalačku publiku s bugarskom literaturom i kulturom. Ipak, u njegovim književnim i publicističkim radovima osjeća se najviše duh i dah rodne Slavonije, gdje je i pokopan. Među njegovim knjigama valja spomenuti "Doživljaje Martina Klina", "Osmijeh zlatne doline", "Slom Ivana Mekog", "Ničiji čovjek" itd. Poznate su mu pripovijetke i novele "Balkanske priče", "Ljubav, smijeh i suze", "Među šumama i vodama", "Gole priče", "Sreća je negdje drugdje", "Kronika mrtvog doma" i dr.

Uz ostale njegove izdavače posebno ističemo naše Društvo u čijim su publikacijama, naročito u "Maruliću" i "Danici", kao i nekad u "Obitelji", redovito izlazili njegovi prilozi. Dobio je brojne nagrade i priznanja za svoj književni rad, pa tako i u "Marulićevu" natječaju za najbolju novelu. Svojim je prikazima oživio uspomenu na neke zaboravljene književne talente (Z. Remeta, Đ. Vilović, V. Grmović, M. Švel, A. Nametak, M. Grabčanović). I pod starost ostao je vjeran svojim pjesmama iz zbirke "Ranjeni galeb". Na obalama Mirne nije zaboravio hrvatsku epopeju u dva rata. Na nju je mislio i u svojim sevdalinkama, u monolozima "starog samotnika" i "u kutu zaborava". Zahvaljujući njemu, u "Hrvatskom biografskom leksikonu" registrirana su mnoga imena koja suvremena hrvatska leksikografija inače "zaboravlja". Hvala mu za sve što je za nas učinio!

Radovan GRGEC

Boro Pavlović (1922-2001)

Dr. Boro Pavlović bio je ugledan hrvatski književnik, pa je razumljivo, s obzirom na njegovo pripadanje našem krugu, što u "Maruliću" donosimo, s posljednjeg ispraćaja, oproštajni govor književnog kritičara *Branimira Donata*. Boro je, naime, bio jedan od najistaknutijih članova našega HKD-a i jedan od prvih suradnika "Marulića" (kao i njegov bratić kipar Ante Starčević). Budući da su književnici iz jeronimskog kruga sustavno prešućivani, valja istaknuti da su se oko "Marulića" i "Danice", kao i prije toga oko Andrićeve "Obitelji", okupljali književnici kojima nitko ne bi smio osporavati i literarni talenat (npr. *Ljubomir Maraković, Zvonimir Remeta, Đuro Sudeta, Ivo Balentović, Vinko Kos, Jeronim Korner, Tomislav Prpić, Ante Jakšić, Stjepan Krčmar, Enver Čolaković, Svevlad Slamnig, Dubravko Ivančan* itd.). Uz Balentovića, Čolakovića i Ivančana Boro je zapravo jedan od suosnivača "Marulića" a bio je i redovit suradnik naše "Danice". Ušao je svojim pjesmama u jeronimsku antologiju "Za blagdanskim stolom" (1970).

Bio je zaista svestran intelektualac i erudit s dva fakulteta, ali prvenstveno je bio pjesnik, prema Ovidijevoj "quid tentabam scribere, versus erat". Bio je "poëta doctus" i "poëta ludens" (poput Slamniga ili Baloga), ali zbog svoje "moralno-političke nepodobnosti" nije postao i "poëta laureatus". Zbog te nepodobnosti bio je u jugokomunističkom režimu ne samo izbačen iz Društva književnika Hrvatske nego i neko vrijeme u zatvoru. Govorio je više stranih jezika. Sjećam se kako je jednom, kad je kod mene bio poznati belgijski isusovac p. Fernand Lelotte, došao i on, te zamolio od mene jednu od svojih knjiga (koju mi je bio poklonio) i dao ju p. Lelotteu, napisavši u njoj posvetu na francuskom, zapravo malu pjesmu s duhovitim stihovima. Zbog "intertekstualnosti" i "metatekstualnosti" smatrali su ga svojevrsnim pretečom i moderniteta i postmoderniteta kod nas.

Zadnje godine života proveo je bolesnički i patnički, iscrpljen fizički i psihički. Nećemo zaboraviti njegovu pomoć i suradnju u sedamdesetim godinama kad smo bili pod stalnim pritiskom. Svojim prilozima u "Maruliću" o našim pjesnicima i umjetnicima ostavio je trajan trag u HKD-u. Na primjer, pisao je o *Mari Švel-Gamiršek, Olinku Delorku, Ivi Dulčiću, Anti Starčeviću, Geni Senečiću, Dubravku Ivančanu, Stanku Dominiću, Ivici Jembrihu* i dr.).

Još uvijek odzvanjaju prostorijama HKD-a njegove duhovite primjedbe i diskusije na našim književnim večerima četvrtkom. Za nas Boro nije mrtav ni u kojem smislu jer njegov duh i njegova uspomena ostaju među nama i u nama. Počivao u miru Božjem!

Branimir DONAT

Divan pogled u nedogled*

Svima okupljenima, a ponajprije obitelji umrloga hrvatskoga pjesnika Bore Pavlovića, obraćam se u ime Društva hrvatskih književnika, društva koje mu mnogo duguje zbog nepravdi koje su kobno utjecale i na pjesnikovo stvaralaštvo.

No, vratimo se njegovoj poeziji: u pjesmi "Neba Zagreba", koju sam kao posljednju po redu uvrstio u izbor pjesama Bore Pavlovića za biblioteku Pet stoljeća hrvatske književnosti, nalaze se i ovi stihovi:

Oh, Mirogoj će mi za spokoj
pokloniti
žutkaste dijademe od zvjezdane krizanteme.

Divan će pogled u nedogled
riješiti sve probleme.

Umjesto pogrebne vrpce
pojas srebrene Save
tješit će umorno srce.

A zastave Tvoje plave

zelenit će i nadalje
tratinske
i trešnjevačke trave.

Možda će, sve očitije metafizički, pogled doista riješiti sve probleme, ali, eto, govoreći u ime Društva hrvatskih književnika valja riješiti - ili barem pokajnički spomenuti - jedan veliki, i za pjesnikovo djelo i njegovu građansku egzistenciju značajan problem, naime obvezu rješenja velikog moralnog duga učinjenog prije četrdeset i jednu godinu.

Boro Pavlović, sinonim hrvatskoga pjesničkoga moderniteta, avangardist koji je na vrlo uspješan način spojio smisao eliotovske sintagme "Tradicija i individualni talent" u djelu u kojem se - rekao bih - do kraja ostvarila utopijska želja Tina Ujevića, koji je želio potomcima namrijeti u baštinu jedino VEDRINU, umro je poslije neljudski teške bolesti a od ranije je žrtva jedne moralne bolesti od koje boluje hrvatsko društvo. U tom svom upornom traganju za prozračnostima i mogućnostima hrvatskoga jezika

(*) Oproštajni govor 11. IX. 2001. godine na posljednjem ispraćaju Bore Pavlovića, čiji se ovozemaljski život ugasio 8. rujna. (op. Ur.)

Boro Pavlović bio mu je među suvremenim hrvatskim pjesnicima jedan od malobrojnih koji je otkrio da se poezija može kakvoj-takvoj budućnosti nadati samo onda ako je sadašnjost ostvarena u svoj svojoj punoj pluralnosti.

Bio je to izazov pred kojim se nije moglo ustuknuti. To kazuje pedesetak knjiga, od kojih su neke doista stupovi na kojima počiva hrvatski književni modernitet.

Boro Pavlović pjesnik je blagosti, domoljubne idile ali i lucidni promatrač tvorničkih pejsaža i prizora totalnog urbaniteta, pelivan jezika koji se, ako je to za moderni senzibilitet nužno, pretvara čak i u reklamni slogan ali koji već u sljedećoj kadenci progovara jezikom u koji je temeljito ugrađena sva naša baština od Bašćanske ploče do reklamnoga kaligrama.

O Bori Pavloviću govore njegove knjige, one nisu nijemi svjedoci, valja ih samo čitati jer je o poeziji u njima gotovo sve rečeno i zapisano, međutim, ipak se moram vratiti jednoj epizodi u kojoj je ovo naše Društvo hrvatskih književnika, doduše tada još Društvo književnika Hrvatske, odigralo sramnu ulogu i sada je posljednji čas da o njoj progovorimo. Više neće biti vremena za ispit naše savjesti.

Priča je kratka, ali zato ništa manje okrutna.

Sve je stalo u nekoliko redaka službenoga pisma što ga je 8. III. 1960. DKH uputilo, budimo pažljivi, "Gospodinu" Bori Pavloviću. I taj *gospodin* u ona "drugarska" vremena predstavljao je oblik segregacije o kojoj govori i tekst koji je slijedio:

"Obavještavate se da ste na sjednici Upravnog odbora DKH od 3. III. o. g. na temelju točke III. Pravilnika o primanju i isključenju članova Saveza književnika Jugoslavije, jednoglasnom odlukom isključeni iz redova članstva Društva književnika Hrvatske, a time i iz redova članstva Saveza književnika Jugoslavije zbog Vašeg neprijateljskog rada i djelovanja protiv naše socijalističke zemlje, koja je u suprotnosti s pozivom člana Društva i Saveza književnika u našoj zemlji."

Društvo ga je dvadeset godina kasnije vratilo u svoje redove, ali mu se nikada nije ispričalo za ono što je bilo urađeno, pa eto ja to pokušavam u posljednjem trenu.

Da bi svima bilo jasno kakav je to *crimen* uradio ovaj pjesnik, valja reći da je tražio milost za jednog našeg kolegu. Naime, zamolio je nobelovca Salvatorea Quasimoda da se zauzme za uhićenoga hrvatskoga pjesnika Joju Ricova, koji je tada zbog rodoljublja bio u zatvoru. Uplela se Udba; Ricov je svoju robiju odležao, a pokojnik je doživio takvu traumu da se više nikada od nje nije oporavio.

Molim Te, dragi Boro, da onima koji su tada tako odlučili - ali i onima koji su tu nepravdu prešutjeli - oprostiš.

Ne možemo ti ponuditi nikakvu satisfakciju za učinjeno zlo i ljagu bačenu na časno pero hrvatskoga pisca, no nadam se da će onaj *Divan pogled u nedogled* iz Tvojih stihova riješiti sve traume koje, kao što znamo, nisu bile samo tvoje!

Nije Boro Pavlović tu pred nama, to su samo ostatci njegova tijela, on je konačno sav u svojim knjigama, gdje i dalje živi skrivena njegova narav, zauvijek okrenuta riječima i svemu u čemu riječ sloboda odzvanja zvukovima koje bismo svi željeli čuti uvijek i svuda.

Daniel NAČINOVIĆ

Tri madrigala

Vitez i Luna

U olovno granje najviše topole
zapleo se Mjesec; eno, vijek već ima!
a meni je poći jer vitez sam kršten
oslobodit Lunu dok ne bane zima.

Dok ne dođe alpski gajdaš koji vâlja
oblake što mrzlom mišlju rose inje;
s hridina dalekih amo kad se djenu,
s kolobara kraduć kovano milinje.

Zapleo se Mjesec na strani gdje k moru
uzdišu u dahu oseke i plime.
Kopljem ja ću driješit zapletenu kosu
kad u zdenac bacim, duboko u zvijezde

od beskraja doziv, Tvoje milo ime.

Echo

Vi, koji kroz beskraj putujete smjelo
i dirate prstom razvrgnute sjajne
ostatke svih drevnih suodnosnih sferâ,
samim zvukom, kažu, doznajete tajne.

Dolje u breziku lavež maglu tjera.
Od dasaka samih diglo se seoce.
Znate li da i sad u kožnatoj torbi
nizdol grabeć kasom odzvanjaju boce!?

Debelih stakala, tri svemirske boce
vjekovima zvone zibajući mlijeko.
Istim putem kojim nestadoše orne
letjelice neba k zvijezdam' grabeć preko.

Akvarij

U slova sam, Kriste, zatvorio vrijeme
i sad me kroz staklo znatiželjno glédi;
jer, ovaj akvarij kroz pustinju plovi,
te prašinu beruć možda više vrijedi...

A vrijeme se smije jer teret je njegov
s vjetra na me spao ko brončana vreća;
i sad ja to vučem, hridine na pijesku,
prigibajuć svijetom ova krhka pleća.

Gordana TKALEC

Popustila sam kušnji žalosti

Popustila sam kušnji žalosti
prelivenih kapi.

Suzdržanosti je tijesno
zakrčeno grlo.

Slabost razuma,
obamrlost udova.

Ljutnja slabosti molitve
i prosvjetljenja.

Plijesan množi stanice
krovovima zajedništva.

Ljuskice lješnjaka pucketaju,
tinjajući sagorijevaju.

Tvrtko KLARIĆ

Andreas Hofer - uzor borca za jedinstvo

U jednom od svojih glasovitih pisama, koja i na razini stila dosežu zavidnu visinu profinjenosti, Albino Luciani[1] se obraća i Andreasu Hoferu. Prigodom posjeta Innsbrucku, vjerojatno u proljeće 1974. godine, tadašnji nadbiskup u Veneciji i kardinal Luciani, zastaje i nad grobom Andreasa Hofera, uz koga su pokopani njegovi suborci Josef Speckbacher i kapucin Joachim Haspinger. Na samom početku rečenoga pisma doznajemo tko je zapravo Andreas Hofer:

"A u zbilji, kao stanovnik Sv. Leonarda u dolini Passiria, vodili ste dvije bitke: najprije ste tijekom 1796. i 1805. u ratu protiv Francuza bili redov; kasnije ste u šumi bili duša i tijelo tirolskoga narodnog ustanka protiv Bavaraca i Francuza 1809. godine".[2]

Autor nam u nastavku objašnjava povijesni okvir u kojemu se Hofer zatekao:

"Sve je započelo kad je markiz od Montegelasa, ministar bavarskoga kralja, bez razloga i nagovještaja, iznenada 1809. godine ukinuo sve ceremonije katoličkoga obreda: nema više procesija, ženidbi, ni vjerskih ukopa, nema više zvonjave zvona".[3]

Dakako, ojađeni puk je pokušao ispraviti nanesenu mu nepravdu - kako bi se suvremenim govorom reklo - kroz institucije pravne države, uputivši žalbu bavarskome kralju i moleći da se povuče "ludi dekret slobodoubojica". Shvativši da ne ide milom, puk se odlučio uteći sili.

"U dva navrata bavarska je vojska poražena; kad kao pojačanje dođoše deseci tisuća Francuza i Saksonaca, postalo je neizbježno" - nastavlja Luciani svoj epistolarni razgovor s Hoferom - *"da Vaši raspuste redove i odu u gerilu. A tada, jednako kao i u vrijeme talijanskog otpora, 'otišlo se u šumu'. Žalibože, dvojica jadnika izdadoše Vas za uobičajenih 'trideset srebrnjaka'".*[4]

Bavarci htjedoše Hofera pomilovati, ali ga Napoleon osudi na smrt strijeljanjem. Naglašavajući Hoferovo dosljedno junaštvo, Luciani kaže:

"U Mantovi, prije izvršenja kazne, blagoslovili ste, poput patrijarha, drugove koji su klečali oko Vas i, nakon što ste odbili povez na očima, na nogama ste dočekali rafal."[5]

Ne skrivajući simpatije prema Hoferu i njegovu junaštvu, Luciani naglašava kako bi htio da Hoferovo junaštvo, "plemenito i kršćansko, nekome bude i nadahnućem" te dodaje:

"Da se razumijemo: ne zagovaram nikakav rat, uvjeren sam da ga, posebice u demokratskoj Italiji, neće ni trebati. Ali Vaša kršćanska vjera, sva od jednog komada,

---

1 Usp. Albino Luciani, *Illustrissimi*, izd. Naklada Moderna vremena, Zagreb 1997.
2 *Nav. dj.*, str. 227.
3 *Nav. dj.*, str. 227-228.
4 *Nav. dj.*, str. 228.
5 Isto

jednodušnost naroda koju ste s Haspingerom umjeli postići u času opasnosti, to bih htio svim srcem".[6]

Da bi naglasio potrebu spasonosnoga jedinstva katolika i ostalih građana, pisac Luciani ne ustručava se posegnuti za primjerom iz poganskih vremena:

"*Kršćani smo, ali je i za nas valjana propovijed poganskoga konzula Publija Rutilija. Bio je predebeo. Jednoga dana, da stiša neku kavgu koja nikako da skonča među sukobljenim stranama, reče: 'Prijatelji dragi, ja sam predebeo, a moja žena još deblja od mene. Pa ipak, kad se slažemo, maleni je krevet dovoljan za oboje; ali kad se posvadimo, cijela nam se kuća čini premalenom i više nam nije dovoljna*'".[7]

Podsjećajući u nastavku kako je to prikladan primjer "ako je riječ o dvoje sukobljenih" te da u narodu "u današnjim strankama strane nisu samo dvije, već četiri, šest, sedam, dvadeset", rješenje nalazi u ovim riječima:

"*Ukoliko misao o zajedničkom dobru nije dostatna da nas privede jedinstvu, od nesloge bi nas trebao čuvati barem strah od štete u koju nas ona vodi. Voltaire govoraše: 'Dvaput sam se zatekao na rubu propasti: prvi put kada sam poražen u jednoj svađi, a drugi put kada sam i sam pobijedio*'".[8]

U završnici svoga pisma autor ne zaobilazi ni bolan raskol u ondašnjoj Crkvi:

"*U vrijeme Vaše tirolske pobune mnogobrojni biskupi, iz straha ili interesa, prijeđoše na stranu prejakoga Napoleona. Vi ste u Tirolu, naprotiv, odolijevali Napoleonu i njegovim prijateljima, ostavši na strani pape Pija VII. koji je baš te 1809. godine izrekao protiv Napoleona izopćenje pa je - nakon što su ga Francuzi zarobili - iz Rima doveden kao sužanj u Savonu*".[9]

Povjesničar Roberto Sarzi, čiju ćemo monografiju posvećenu životu i djelu Andreasa Hofera prenijeti u nekoliko nastavaka, izrijekom toliko ne naglašava ideološki i politički značaj, ali će naši čitatelji i bez toga umjeti u Hoferu prepoznati uzor nacionalnoga jedinstva.

6 *Nav. dj.*, str. 228-229.
7 *Nav. dj.*, str. 231.
8 Isto
9 *Nav. dj.*, str. 232.

Roberto SARZI

Sužanj u Mantovi (Andreas Hofer)

Uvodne napomene

Andreas Hofer

Sto i dvadeset godina od tirolskoga ustanka protiv bavarske i napoleonske dominacije te godinu dana otkako se navršila ista obljetnica da je strijeljan Andreas Hofer, vođa i lik simbol te pobune, bibliografija je prebogata, nadasve u austrijskom i tirolskom kraju, pa bi se neka nova publikacija - barem na prvi pogled - mogla učiniti suvišnom, kad povijest ne bi trebalo izlagati stalnome procesu novoga čitanja i novoga gledanja.

Ovo je drugo izdanje monografije posvećene Andreasu Hoferu, u cijelosti iznova rađene i proširene u odnosu na prvu, koja je objavljena 1985. godine zahvaljujući Gradskoj knjižnici u Mantovi i maru tadašnjega pročelnika za kulturu prof. Sergia Cordibella te prof. Daria Franchinija, predsjednika povjerenstva uprave iste, kojima treba priznati zaslugu što su shvatili kakva je važnost za Mantovu vezivanje za uspomenu na tog tirolskog junaka.

U gotovo svim djelima mantovanske povijesti nalaze se više-manje opširne natuknice o tragičnoj završnici Hoferove ljudske sudbine u mantovanskoj Citadeli, ali je nedostajala posebna monografija koja bi organski ujedinila sve dijelove toga maloga mozaika uspomena na Hofera, dovodeći ih u suodnos s okolišem te povijesnim, političkim i onodobnim vojnim kontekstom.

U svim vremenima, ovisno o posebnom gledanju pojedinoga povjesničara na svijet, Hoferov lik je različito tumačen, a od te pogibelji nije dakako pošteđeno ni ovo kratko djelo, usprkos nastojanju da se pripovijedanje temelji, koliko je moguće, na izvornim dokumentima iz Hoferova vremena te na djelima njegovih najvećih životopisaca kao što su Josef Hirn i Karl Paulin, ne zanemarujući one najsvježije,

među kojima bih sa zadovoljstvom podsjetio na dragog mi maraneškoga prijatelja Paula Bruggera, s kojim je suradnja bila opsežna i plodonosna.

Nakon ove nužne premise, nastojao sam podastrijeti osvježeno čitanje Hoferova lika, u suglasju s ponajboljim suvremenim austrijskim povjesničarima, prema kojima Hoferova važnost nije toliko u njegovim bitkama koje su, sve u svemu, imale preslabo značenje na općoj strateškoj razini te ni najmanje nisu smetale Napoleonu da ostvari vlastiti naum, već više u primjeru građanske odvažnosti koju su posvjedočili on i njegovi drugovi u borbi za obranu tirolskoga identiteta, kao i u afirmaciji slobode duha nasuprot vlasti koja se nametnula ne samo silom oružja, već iznad svega snagom ideja francuske revolucije koje u to doba više nitko nije ni pomišljao osporavati.

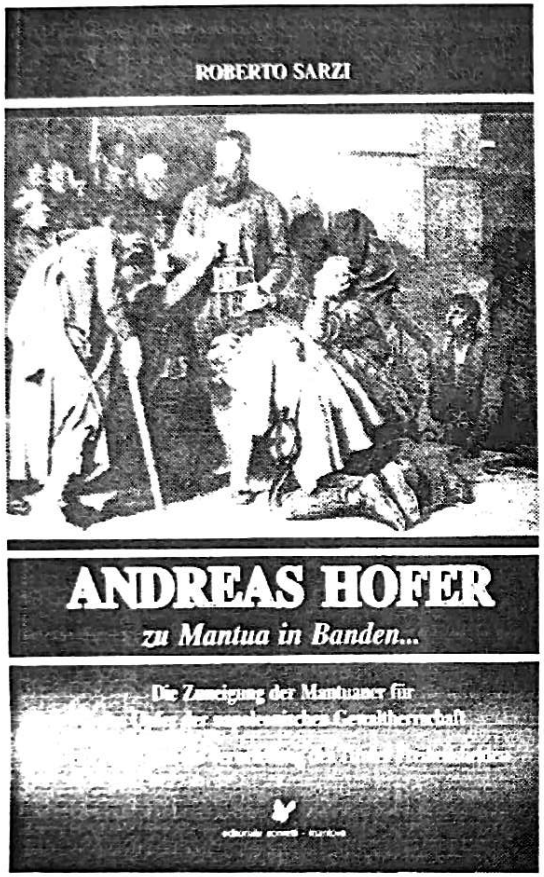

Naslovnica njemačkog izdanja najnovije publikacije o A. Hoferu

Moja je nakana osvježiti i sjećanje mojih sugrađana u Mantovi na te događaje koji se, barem u završnici, usko nadovezuju na povijest našega grada, čije je ime u njemačkom govornom području itekako poznato, zahvaljujući onoj glasovitoj baladi *Zu Mantua in Banden*, posvećenoj smrti našega junaka.

Ova knjižica, napokon, može značiti neku vrst "akreditiva" za naše sugrađane koji bi se htjeli zaputiti put Tirola, jer neprijeporno pokazuje kako Mantova i njezini građani imaju sve potrebne adute, da u razmišljanjima građana Tirola budu na posebnom mjestu.

Autor prijevoda s talijanskog izvornika:
Tvrtko Klarić

Trpimir MACAN

Pod Pelinama

Suton

Kada sunce zade za krovove, ulicom prođe tišina. Kao da je svaki kamen, svaki list i prozor odahnuo od silna hrvanja s ljetnim danom.

Onda, samo jednom, niza stepenice posrne predvečernji dašak. Pa, dok se pod šipkom, kao da se ne usuđuju, skupljaju sjene i zgušnjuju u mrak, iz kuća se javljaju ženski glasovi. Iznad njih zidine dočekuju angeluse i prve zvijezde.

Prolaznost što me ispunjuje poniznošću.

Rokaški nekrolog

Bila je to svjetlost nad gradom, što plavi ulice, uvlači se kroza zastore da se poigra prašinom.

Sunčani nepomičan zrak nad ulicom djetinjstva.

Svjetlo koje je prihvatilo i odnijelo njezinu ruku.

Seoski pogreb

Nebo se spušta kao u snu. Oblaci zamataju kraj u olujnu tamu. Zlatnim četvorinama žita miče se pogreb. Svi su seljaci svečano odjeveni. U sredini povorke, reda gotovo vesela, koči se njegov lik.

Uzalud ga dozivam sred zrela klasja.

Opet jutro

Sunce, cvijeće, širom otvorena ulična vrata. Novine.
Mudri su, nasmijani, uzvišeni. Glože se, uzimaju, vladaju.
Ispuštam novine. Tijesno mi je. Izlazim i gledam niza strmu ulicu.
Valja mi njegovati ovu jutarnju tišinu. Ispunjivati se blistavom prazninom.
Vrapci naokolo bockaju svjetlost.
Spokojno čekam da mi narastu krila.
Sunce i ja.
Valjda tako svršava.

Tomislav MARETIĆ

U mirisu borova

Mariji i Milanu, barba Môti

Mjesec nad Brusjem -
spuštamo se u valu
uz zrikanje

*

Opet poviče
moj "lovac na skakavce" :
"Evo ga, tata!"

Račić na bovi
svaki put se sakrije
kada doplivam.

*

I dagnje na bovi,
svi se već poznajemo -
gosti u dragi.

*

Gle, puh na grožđu
osvijetljen baterijom,
malko začuđen!

*

Eh, pauče, zar
moram zaobići put
zbog tvoje mreže?

*

Kada izronih
nestao je obad što
me oblijetao.

*

Za popodnevnog
drijemeža kroz rebrenice
dopire zrika.

*

Kasno popodne -
mičemo se na sunčanu
stranu drage.

*

More bez vjetra -
među sporim jedrima
lepršа leptir.

*

Zaronivši
dotičem se sa svojom
sjenom na dnu.

*

Škrape - more se
izlijeva pa ulijeva
samo u sebe.

*

Uspon na Brusje -
leptir pokaza grozd
za ubrati.

*

Slak u vjedrici!
Radije otvorih
novu butelju.

*

Pužići u škrapi,
ne bojte se, ja volim
krupni zalogaj.

*

Vjetar površno
prelistava ljubić
na ligeštulu.

*

Vijesti s tranzistora
što krči pomiješane
s maestralom.

*

Kad sklopim oči
nastavite zrikavci
i na moj račun.

*

Vinova loza
zabunom se ovila
na štrik za rublje.

*

Ljetna oluja -
u sobnoj tami bljesci
u rebrenicama.

*

Grabovac - zrika*
u mirisu borova
i šumu valova.

(*) Grabovac - jedna od najljepših i ekološki sačuvanih uvala otoka Hvara, odakle se lijepo vidi i otok Brač.

Odavde

Istrulu nesuvislost razloga
nesmiljeno ***ovih*** *napustiti strana,*
pa ovdašnjemu posve različite,
iz ***drugdje****, iz* ***drukčijega*** *upijati*
uvide, misli, izvore stihova,
prvotne izvore šuma...

bez kukavičke napokon zadrške
svakodnevno se što luđe, čistije probijati
u spasiteljsku, slamajuću nas,
grabežnu silinu praljepote,
odavno već niotkoga prepoznatu, priznatu,
tako ***našu****,* ***nama*** *i za* ***nas*** *bogatu*
pogubno nužnu primljivost
za najprisnije Nikamo,
za prekrasno nerazumno Nikamo i Nigdje
i tragičnu neodoljivost sudbinskoga zova
da na žednoj obali život
kao sapinjuću odjeću odbacujemo
no tajnim ga sunčevim zlatnikom opet nalazimo,
gdje u pepeo nas sažgane,
ipak veličanstveno beskorisne,
u samom modrozelenu središtu
uludo i nepovratno raspršuje vjetar...

Mozganja

(Umjesto dnevnika)

Danas se pad vrijednosti ne odigrava kroz nasilno gušenje tabuima i zabranama, kakvo je provodio komunizam 20-oga stoljeća, kad su, recimo, otvoreno zabranjivane kršćanske, a i bilo kakve druge ideje koje su se kosile sa "svetim" marksističkima, nego se jednako izraženi proces sveopćega obezvrjeđivanja odigrava mnogo suptilnije i zato opasnije. Prije su protivnici ljudske duše, slobode uma i senzibiliteta barem bili jasno naznačeni, više-manje otvoreno stajali su na čistini, dok ih je danas daleko teže prepoznati, jer skrivaju se upravo iza onih vrijednosti koje nastoje poništiti i njima se kamufliraju.

Danas se čak još veći pad vrijednosti događa upravo kroz inflaciju, kroz svakodnevno umnažanje vrijednosti, pa i kroz njihovu mimikriju. Proklamiraju se vrijednosti koje su, doduše, skroz lažne, ali kopiraju prave, pa su tako nalik na njih (osim što, naravno, dubinski imaju posve druge učinke) da ih je na površini vrlo teško razlikovati, raskrinkati ili čak argumentirano napadati, jer su perfidna travestija pravih vrijednosti, a i nastale su travestijom, ili čak svjesnim izopačenjem, ciljanom zlouporabom dubokih, istinskih vrijednosti, s kojima zapravo nemaju nikakve veze. Uostalom, perfidno se tvrdi da je "netolerantno" i "zaostalo" određene vrijednosti isticati iznad drugih, pa i njima posve suprotnih, pretpostavljati jedne drugima. Primjerice Krist i kršćanstvo nemilice se guraju u šumu najrazličitijih, često posve oprečnih, vrijednosti, ideja i vjera, gdje se posve gube i zatiru (što i jest cilj), kršćanstvo se beskrupulozno relativizira, dodijeljeno mu je beznačajno mjesto među mnogim drugim, samo naoko sličnim, a zapravo besadržajnim i površnim, pa zato posve lažnim "vrijednostima" i svjetonazorima.

Možda najteži napad na Krista nije otvoreno nijekanje, izrugivanje, odbacivanje, kao za vrijeme komunizma, nego nonšalantno proglašavanje Spasitelja samo jednom od bezbroj mogućih vrijednosti i vjera, što znači da je Krist relativan, dakle ništetan, nepostojeći, jer što se vrijednosti i vjere tiče, nivelacija je jednaka nepostojanju, brisanju, što protivnici kršćanstva dobro znaju, pa je takav postupak uistinu sotonski - daleko pogubniji od nekadašnjeg otvorenog progona kršćana. Ljudi koji s kršćanskim životom, vrijednostima i zauzetošću nemaju nikakve veze, niti shvaćaju (uopće se ne trude shvatiti) bit vjere, ipak vehementno tvrde da su i oni vjernici, štoviše, da Bogu (ali kakvomu Bogu?) služe bolje i pravilnije od drugih. Moderni kaos ideja i vrijednosti doveo je do fenomena (čak naoko žarkih) vjernika (pa i svećenika, učenih teologa) koji uopće ne vjeruju u Boga, nego u najboljem slučaju proklamiraju tek nekakvoga bezličnoga, posve neosobnoga boga, neodređenoga i ispraznoga kao što su i oni. Njihov Bog nije nikakva svjesna (a kamoli ljubeća) osoba, jer to nisu ni oni sami. Možemo se upitati hoće li se Sotona, koji se pojavljuje i kao vuk u janjećoj koži, ubuduće prikazivati

kao Kristov dobroćudni, liberalni, tolerantni pristaša, pod uvjetom da se Krista časti kako dolikuje "našemu dobu", "s pravom mjerom", "bez pretjerivanja", bez dodavanja "nadnaravnih natruha", "pijetističkih, zastarjelih praznovjerica, stranih suvremenom mentalitetu" a posebno je zabranjeno kršćanstvo isticati kao vrhovni, kamoli jedini (*terribile dictu!*) put k spasenju.

Prividno "tolerantno" uzdizanje svih vrijednosti na istu razinu, zapravo ih *sve* gasi i potire, jer vrijednosti su po svojoj naravi vrhovi (koji pozivaju na stalni uspon i osvajanje), pa ne mogu podnijeti surovu i glupu nivelaciju, "sravnjivanje sa zemljom".

Današnji čovjek teško može odrediti što je "ono pravo", a najtragičnije je što (nepovratno?) gubi osjećaj što znači i koliko vrijedi istinsko, potpuno predanje nečemu u što se duboko vjeruje i što se svim bićem prihvaća i voli. Sve je olako, površno, "instant", samo po sebi razumljivo i poravnano, "dubina samospoznaje", izopačena i lišena svakog sadržaja, kotrlja se ulicama, pliva kanalima i začepljuje ih, prodaje se u milijunima konzervi i plastičnih flaša, "konzumira" se u hodu, zajedno sa svim ostalim efemernim besmislicama koje čine "suvremeni senzibilitet, ukus i život", a pravu dubinu više gotovo nitko i ne vidi. Lakoća i pličina dubine među glavnim je paradoksima našega doba, a najopasniji je posvemašnji liberalizam, Nijagara svega i svačega.

Danas ne treba, kao nekad, umnažati vrijednosti, nego ih naprotiv smanjivati, probirati, pročišćavati, odbacivati svu tu lažnu, beznačajnu masu koja osljepljuje, sve suvišno, a toliko je suvišnoga - tone i tone besmislena balasta. U doba takve inflacije treba biti *protiv* 90% vrijednosti.

Kako duboko u sebi osjećam temeljnu, akutnu različitost od drugih. Gotovo svaki govor osjećam kao pogrešan, kriv, beznačajan i besmislen, a veliku većinu ljudi kao tuđince od kojih sam vrlo daleko (na strani, gore, ili duboko dolje?).

Možda su ljudi koji se ubiju zbog posvemašnje besmislenosti i bezvrijednosti svijeta i života, zbog uvjerenja da ne postoji ništa stvarno, nikakva vrhovna istina - zapravo jedini koji umiru za istinu.

U svom malom, stisnutom unutrašnjem prostoru ponašamo se kao životinje u izvanjskomu svijetu - držimo se skučenoga, isključivo dobro poznatoga i zato sigurnoga "našega" prostora, ograničenoga lovišta otrcanih, općeprihvaćenih, neopasnih misli, uvjerenja, ideja, onoga što su nam utuvili, što sami sebi dopuštamo, što se usuđujemo dopustiti si, ili za što smo programirani, a dalje vrebaju nepoznate opasnosti nas samih, ono "čudno", neuobičajeno i zato vrlo opasno.

Je li prokletstvo, dar, ili naprosto indiferentna bačenost u isprazni svijet - biti tako sam i izdvojen (sve do sumnje o ukletosti) u zbog nečega mi dodijeljenu dobu i prostoru?

Što zbilja obilježava čovjeka? Beznadna subjektivnost, ravnodušnost, površnost, povođenje za drugima, za trendovima, očajničko zbijanje u grupe i ideologije, a i to da je izgnanik pokuša li se spustiti dublje?

Neki mislioci imaju posve pravo: subjektivnost se može ubrojiti u naša najveća prokletstva i velika je zapreka duhu. "Osjećam to, evo tu, u sebi i to mi je posve dovoljno", kažu mnogi. Ali meni se fućka za ono što osjećam "duboko u sebi", jer čovjek se odviše lako vara, spremno vjeruje gluposti, a uvelike ga zasljepljuju i jaki, a nekontrolirani osjećaji. Za svoja uvjerenja, ideje, čežnje, želim objektivnu potvrdu, materijalizaciju, ostvarenje u objektivnomu svijetu. (Mislim da mi je objektivnost jedna od rijetkih vrlina, ili možda jedna od mnogih mana.) Ništa, pa ma kako lijepo, što ostaje isključivo u nama, ili samo u oblasti zamišljanja, duha, nije dovoljno, barem ne za nas ljude. Uvijek je potrebna neka objektivna potvrda, materijalizacija, utjelovljenje. Zato i jest tako prekrasno (zapravo najveća religijska ideja čovječanstva) Božje utjelovljenje u Kristu. Ništa mu, ni u jednoj drugoj vjeri nije ravno. Zato je i besmislena "kultura religije", izjednačavanje svih vjera.

Što ostaje kad čovjek odbaci sve ustaljene, isprazne, lažne, konvencionalne, a dugo upijane frazetine i "instant" ideje koje vladaju našim tromim, ukočenim, nemoćnim mišljenjem. Kad se otisnemo prema što samosvojnijemu, izvornijemu, osmišljenijemu - kamo zapravo idemo, osim (to je jedino sigurno) u izolaciju i posvemašnju samotnost? Naizgled u ništa, ali kakvi se sve mogući prostori otvaraju u tom "ničemu", kakve se sve mogućnosti novoga i svježega za nas otvaraju samim tim što se ispraznimo od gluposti, nečistoća, najraznovrsnijega nebitnoga smeća?

Nalik smo na velika smetlišta na kojima trunu najrazličitije nametnute nam, možda odavno upijene i poluzaboravljene ideje, predrasude, perfidno nametljive ideologije, kriva vjerovanja (tko zna kada usađena nam zbog nečijega koristoljublja i želje za dominacijom), tvrdokorne zablude, zbog naše ravnodušnosti preko svake mjere ojačale strasti: nekontrolirana, opsesivna, kompulzivna požuda, slijepa pohlepa, zloba, tupa duhovna lijenost, letargija, rezigniranost, bezidejnost uslijed poplave ispraznih, ništavnih, posve oprečnih ideja što ih, odviše lako zavedeni, posve nekritički puštamo u svoje biće - cijelo to smeće koje nas je tako dugo gušilo (pa možda već i gotovo beznadno zagušilo), stvdnuto poput smrdljivih ljuski, oklopa što ga treba s mukom oguliti - tone onoga što smo krivo naučili, olako prihvatili, u što smo slijepi upali, a tu su i vlastite nam, svakovrsne zablude, jer u zabludu je očajno lako upasti, a vrlo se teško iz nje izvući.

I kako se od svega toga odlučno, beskompromisno, nemilice i s velikom mukom pročistiti, a i što ostaje poslije temeljita pročišćavanja, jer treba odbaciti većinu onoga što nas je do tada sačinjavalo?

Je li nam se najprije odijeliti, posve izdvojiti od svega oko sebe, pa čak na neki način i od sebe samih: svojih strasti, grijeha, iluzija, krivo upravljenih težnji, zavisti, predrasuda, požuda, pohlepa - ne vezati se ni za koga, ni za što, ne vjerovati ničemu oko sebe... sve do potpune tišine, do krajnje ispražnjenosti, koja je teška, ali može biti vrlo plodna, jer može otvoriti vrata pravom senzibilitetu, istinskoj prijemljivosti i uvidu?

Ali najprije su tu tišina, praznina, nesigurnost, frustracija, pobuna: odbijanje (pa makar koliko nas to koštalo) većine onoga što nas je tako dugo određivalo, što nam

je tako dugo bilo drago i bez čega smo mislili da ne možemo. Beskompromisno pročišćavanje izbacivanjem smeća i svega nepotrebnoga - do samoga "kostura" duha, do najistančanije, čak zastrašujuće praznine, jer je nova, nepoznata i kako tjeskobno uviđamo, vrlo "prazna"! No ne trebamo je se bojati: ona je put do bitnih vrata, iz njezine plodne dubine može izrasti sposobnost istinskog uvida i mnogo vrijednoga što napokon ima mjesta u neiscrpljenoj zemlji pročišćena bića.

Odvojiti se od svih svojih ispraznih težnji i duhu štetnih, ili samo nekorisnih nastojanja, a i od ljudi koji svojom konfuzijom pojačavaju našu konfuznost, nedoumicu, nemir, tjeskobu, ispraznost i unutrašnje vrtloge, svojim smećem uskovitlaju naše smeće, svojom letargijom učvršćuju našu letargiju i bezidejnost.

Reći sebi: Najprije pogledaj što je u tvom duhu doista tvoje, pa makar to bilo malo, slabo, krhko, nedovoljno, samotno ili nevjerojatno, odredi što te najdulje i najvjernije pratilo, možda od tebe samoga nepoznato, jer si to zapostavljao kao nevažno. Pogledaj što *jest* i što može biti doista tvoje, najdublje usvojeno - što nije naprosto ni od tvojih roditelja, što ti nije usađeno ni odgojem, ni ideologijama, ni brojnim ispiranjima mozga, što nije ni iz požuda što smo ih tako dugo nastojali opravdati, podcijeniti njihovu razornost (premda nam cijelu osobu obavijaju negativnim, nečistim "elektricitetom", ponekad je i posve zaprječujući u vrijednim pothvatima), ni iz pohlepa, ni iz neposrednih, materijalnih interesa, ni od drugih ljudi, ili povođenja za drugima, ni iz trendova, ni iz "duha vremena", iz hrpetina smeća što smo ih čak nastojali proglasiti neophodnima i normativnima - nego ono što je u dnu tvog duha, tako prekriveno i zagušeno svim i svačim da je postalo tek naslućeno, ili čak neslućeno. Ne boj se praznine, prividne pustoši pročišćavanja, koliko god ti se isprva tjeskobna činila, jer iz sebe si napokon izbacio pravu prazninu. Naposljetku, brojni su sveci odlazili u spasonosnu pustinju.

No ipak, pitanjima nema kraja - uvijek idu sve dublje, često u neizbježnu, pa i nerješivu proturječnost. Mogu li se uopće sam pročistiti na najbolji način i trajno? Ili ću se, budem li se sam pročišćavao, pročistiti naprosto u novu zabludu, novu pogrešku, ili nepotpunost, u još veću iluziju, u ono krivo za što ću se, u svom očaju i nedoumici, naprosto uhvatiti kao za slamku spasa? Neću li se, u krajnjem slučaju, pročistiti tek u novo, samo drukčije, smeće, jer ima i duboko, pa i najdublje *našega* smeća - žalosno smo skloni zabludama, štoviše, prepuni smo ih. Možemo li se, dakle, sami pročistiti na posve zadovoljavajući način, ili smo prekrhki, prenesigurni, beznadno subjektivni, pa nam treba nešto objektivnije, stvarnije, uvjerljivije od naših zbrkanih, prevarljivih, svakovrsnim pogreškama tako sklonih unutrašnjosti. Ne znamo na koju bismo stranu, gdje je nekakav smisao, pa ni smisao pročišćavanja. Jer i samo pročišćavanje, makar s kakvim dobrim namjerama poduzeto, vrlo lako može postati krivo, iluzorno i besmisleno. No možda nas upravo ta bolna činjenica bitno usmjerava, pokazujući nam najbolji, zapravo jedino vrijedni put - spoj najdublje i najbolje subjektivnoga i objektivnoga, savršeni unutrašnji, ali i vanjski, duhovni i tvarni, stvarni čin koji je temelj svekolikoga pročišćavanja i životne promjene - a sadržan je u sakramentu ispovijedi.

Mladen JURČIĆ

Sonet

Sam zar shvaćam čuvstva što se pjesmom slila,
dna mirisnih šuma spoznajuć i ptice
praslobode jutrom: obzorja im krila,
moćnih tajni bljesak rimama oštrice

stegnuta mi mača, utjehe stalnosti
- svjetovne razara patvorine, trice -
dok pjesme mi brodska, zatvorena škrinja
sred pustoši duha, nigdje sukladnosti

s kartama zavjetnih krajeva... sve tinja,
tu za škudu mozak prizemljem glavinja,
al' sam mukotrpeć sjaju dovoljnomu

na pučini - k srcu zagonetna neba,
sve ljuće uklonjen kršu zlovoljnomu,
barem pjev mi slama zlo pustinjsko "treba".

UPRAVO IZAŠLO!

DANICA 2002. - knjiga na 224 stranice, zanimljiva, zabavna i poučna sadržaja, s dva priloga na obojenom papiru.

DŽEPNI KALENDAR 2002. - sa slikama istaknutih kršćanskih svjetovnjaka sveta života, te poštanskim brojevima.

ZIDNI KALENDAR 2002. s reprodukcijom umjetničkog djela.

Naručuje se kod izdavača:

HKD SV. JERONIMA
10 000 ZAGREB, Trg kralja Tomislava 21
Tel. + 385-1-4922-300

Posljednje samoće

Na oštrici odviše mutnoga vremena,
tupoga mjesta,
posljednjim, najdubljim brujim samoćama,
rijetkim u sebi sve rjeđoj, samotnijoj žudeć,
ni od koga unaokolo prepoznatoj glazbi.

Tjeskobne li miline oaze uvida,
u blagozelenu žuboru
tek mi se nebo ogleda...

A da samo netko rekne: "I ja, namjernik,
iz slijepe Sodome bježeć
gluposti, pohlepa, bijedna podražavanja,
žalosno nemoćnih moći, neslavnoga
posrtanja za slavom..."

da zna odlučno proglasiti
vrijednost lista jutrom, nužnost
zimzelena osjećaja tajne
barem kupinova grmlja sred nigdine
gorko sasušene suvremenosti,
u zemlji žarkoga podražavanja pustinje,
da zna i izrazi daleko, daleko bolje
odlučnije i smjelije od ovih ovdje,
od mene:
uvid, osjećajnost, osvit, različitost
sred kojih samo da jednom,
barem jedan jedini put
doista kažem: ἰσόψυχος... *

* Starogrčki, doslovno: "ista, jednaka duša", osoba slična senzibiliteta, istoga mišljenja, osjećaja itd, srodnik po svjetonazoru i težnjama.

Svjedočanstvo nedavne prošlosti

Svjedočanstvo je ovo neposrednog svjedoka o životu Hrvata katolika u okruženju protuhrvatske i protukatoličke vlasti.

XXV. Osvrt na neke događaje rata i poraća

Nakon maturiranja u Požegi i spremanja na studij u Zagreb, pokušali smo napraviti osvrt na ono što se je zbilo u ratu i poraću. Nisu nas toliko pogađale oštećene kuće i druge materijalne štete, koliko smo žalili za našim pokojnicima ubijenim bez suda, samo zato što su bili Hrvati i što se nisu htjeli priključiti partizanima. Dvojica braće su mi ubijena, Karlo i Antun, treći, Ivica, je u Požegi u zatvoru, a četvrti, Franjo, uspio se iz Bleiburga probiti do francuske vojske, koja ga je uzela u Legiju stranaca. Tri daljnja rođaka Buturca nisu se vratila iz rata. Ivan je poginuo negdje na ratištu, a dvojica Josipa ubijeni su kad je rat bio već završen. Četvrti rođak, Antun Buturac, izbjegavši strijeljanje, skriva se negdje u Dilj-gori (o njemu sam napisao članak u "Danici 2001").

Uz pomoć sumještana sastavio sam popis žrtava rata svoga rodnog sela Djedine Rijeke. Većina ih je poginula pri kraju rata ili kad je rat bio već završen. Pokušavao sam djelovati na sumještane da se tim žrtvama podigne spomenik, ali to je bilo nemoguće za onoga režima. Tek u slobodnoj Hrvatskoj će na novoizgrađenoj kapelici na groblju biti uklesano 48 imena žrtava rata ovoga sela.

Žrtve rata Djedine Rijeke 1941.-1946.

1. ANDRIŠEK (Janekov) ANTUN, rođ. oko 1923., zvan "Bajecko", nakon rata pozvan u vojsku, iz koje se nije vratio; negdje je ubijen.
2. ANDRIŠEK (Joškin) RUDA, rođ. 1912. Poginuo navodno 1943. kao domobran u Voćinu.
3. BUTURAC (Antunov) KARLO, rod. 1907. Poginuo studenoga 1944. kod Našica kao borac 12. Slavonske brigade.
4. BUTURAC (Antunov) ANTUN, rod. 1926., brat Karlov. Nakon rata suđen i proveo jedno vrijeme u Lepoglavi. Po dolasku kući uhićen i bez suda u jesen 1946. ubijen u Čaglinu.
5. BUTURAC (Stipin, "Velikoga Stipe") IVO, rod. 1924. Unovačen 1943. u domobranstvo, ali je služio u njemačkom zrakoplovstvu. Pisao je majci da je u vojsci na području Češke i da se vozi u zrakoplovu. A onda je došla obavijest da je poginuo.

6. BUTURAC (Stipin, "Malog Stipe") JOZO, rod. 1921. Ubijen je u proljeće 1945. od partizana, kad su zauzeli Pleternicu. Kao teški ranjenik nije se mogao povlačiti iz Pleternice sa svojom jedinicom.

7. BUTURAC (Matin) JOZO, rod. 1923. Nakon povratka s "križnog puta" zatekao se ljeta 1945. u logoru u Pakracu. Tu ga je pohodio otac Mato. Kad je nakon desetak dana otac ponovno došao pohoditi sina, Joze više nije bilo među živima. Svjedok iz toga logora Stjepan Škare iz Siska tvrdi da se tada u Pakracu svakodnevno ubijalo i pokapalo logoraše.

8. ČIČKOVIĆ (Jozin) STIPO (1903.-1945.)

9. ČIČKOVIĆ (Jozin) IVICA (1907.-1945.), brat Stipin.

10. ČIČKOVIĆ ("Bab-Evin") IVA (1903.-1945.), zvali ga "Bugo".

11. ČIČKOVIĆ (Adamov) PEJO (1902.-1945.), "Vančevićev".

12. ČIČKOVIĆ (Stipin) IVO (1920.-1945.), unuk Adamov.

13. ČIČKOVIĆ (Antunov) JOZO (1903.-1945.), "Vančevićev".

14. DOMIČIĆ STEVO (1902.-1945.) bio priženjen kod Samardžića.

15. HERIJAN (Franjin) MILAN (1922.-1945.)

16. JOSIPOVIĆ (Jozin) IVAN (1899.-1945.) drumar.

17. JOSIPOVIĆ (Ivana) ANTUN (1920.-1945.), brijač, drumarev sin.

18. JOSIPOVIĆ (Jozin) MIJO (1913.-1945.), brat Ivana drumara.

19. KRENEK (Teodorov) ANTUN (1911.-1944.). Zvali ga Antonjin.

Čerkezi pod njemačkom komandom došli su jednoga dana u selo u pljačku. Napljačkane stvari su natovarili na troja seljačka kola i prisilili trojicu seljaka da im to odvezu u Pleternicu. Kad su otišli od sela oko 2 km, kod "Bjelačkog puta" svu su trojicu seljaka ubili, a sami odvezli plijen dalje. Među ubijenima je i Krenek.

20. MARINAC (Mate) JOZO (1923.-1945.) Vraćajući se "križnim putem" od Bleiburga, navratio se teti u Zagrebu i odande se javio svojima. Zatim mu se izgubio svaki trag; negdje je ubijen.

21. MARINAC (Benin) TUNA (1911.-1944.). Zvali ga po majci udovici "Tuna Julin".

22. MARINAC (Benin) IVAN (1914.-1946.), brat Tunin. Kao vojni bolničar pomagao je ranjenim bivšim domobranima, koji su se skrivali u šumi, a zvali su ih i "križari". Zbog toga je 1946. uhićen i zatvoren u Ruševu u oružnički podrum. Otuda je uspio pobjeći i skrivao se u nekakvoj zemunici u Dilj-gori. Tu ga je otkrila Udba i podmetnula minu od koje je poginuo.

23. MARTINOVIĆ (Jozin) ANTUN (1883.-1944.). Kao i Kreneka, ubili su ga Čerkezi kod "Bjelačkog puta".

24. MARTINOVIĆ (Antunov) PERO (1919.-1945.)

25. MARTINOVIĆ (Antunov) JOZO (1921.-1944.), brat Perin. Iz kuće su poginuli otac i dva sina.

26. MIČEVIĆ (Pejin) IVICA (1914.-1944.). Od kuće su ga odveli partizani u Paučje na Krndiji, gdje su imali svoj štab i tamo ga ubili.

27. MIČEVIĆ (Pejin) MATO (1904.-1945.) Domobrani iz Pleternice unovačili su ga da tamo drži stražu. Jedne nedjelje je došao kući na vikend. Brat ga je vozio natrag u Pleternicu, ali na cesti kroz šumu dočekali su ih partizani, odnosno srbo-četnici iz susjednog sela i ubili Matu.

28. MIČEVIĆ DRAGICA (1909.-1946.), žena Matina i snaha Pejina. U jesen 1946. uhićena je zajedno s Antunom Buturcem (naveden pod 4.) i bez suda ubijena u Čaglinu.

29. MIČEVIĆ (Božin) LOJZA (1891.-1944.). Partizani ga ubili zbog navodno pronađene puške u njegovoj slami, koja je bila daleko od kuće i za što nije mogao odgovarati.

30. MIČEVIĆ (Lojzin) ANTUN (1921.-1944.).

31. MIČEVIĆ (Šimin) MATO (1885.-1944.). Zvali su ga "Fabijanov". Navodno ga je neki partizan iskušavao i pitao za savjet kako da pobjegne iz partizana. On mu je rekao koji je najpogodniji put, pa je zbog toga ubijen.

32. MIČEVIĆ (Stipin) JOZO (1924.-1945.), "Drumarov" unuk.

33. RADIČEVIĆ FLORIJAN (1894.-1944.). Zvali ga Frola Bartolov.

34. RADIČEVIĆ (Ivin) TUNA (1922.-1945.). "Donji Lacini".

35. RADIČEVIĆ (Ivin) MIJA (1919.-1941.), brat Tunin.

36. RADIČEVIĆ (Ivin) MATO (1924.-1944.), brat Tunin i Mijin. Mato je bio kao domobran na dopustu. Sestra Anka ga je vozila u Brod, da se javi u svoju jedinicu. Putem negdje između Grabarja i Rastušja presreli su ih partizani i ubili Matu.

37. RADIČEVIĆ (Matin) TUNA (1906.-1946.), "Gornji Lacini". Navodno mu se javio neki provokator, kao odbjegli domobran, i tražio od njega da ga poveže s drugim odbjeglim domobranima. On je to pokušao, ali nije uspio. Zbog toga navodnoga pokušaja strijeljali su ga usred sela Djedine Rijeke. Zvali su narod da ide gledati strijeljanje, jer da će se tako svakome dogoditi tko ne prihvaća novu vlast.

38. SINGER (Andrijin) MIJO-ANTUN (1921.-1942.).

39. SINGER (Miškov) JOZO (1908.-1943.), brat Andrijin.

40. SINGER (Jozin) IVICA (1925.-1944.).

41. ŠVAJDA (Hanzin) SLAVKO (1914.-1945.).

42. ŠVAJDA (Hanzin) VLADO (1919.-1945.), brat Slavkov.

43. ŠVAJDA (Hanzin) TUNA (1900.-1944.), kolar, nije sin Hanze navedenog pod 41. i 42. Ubili su ga Čerkezi kod "Bjelačkog puta" zajedno s navedenim Krenekom i Antunom Martinovićem.

44. TIDLAĆKO (Antunov) SLAVKO (1920.-1944.). Poginuo navodno u partizanima.

45. ZAVORKA (Josipov) IVAN (1907.-1945.). Nakon povratka s "križnog puta", došao je u logor u Sisku. Odande se javio ženi Anuški, da kao logoraš radi na izgradnji neke željezare. To je bilo posljednje javljanje prije smrti. Poznato je da je u Sisku ubijeno mnogo logoraša.

Ovom popisu mogle bi se pripisati još dvije žene, koje nisu iz Djedine Rijeke, ali imaju veze s tim selom:

SAMARDŽIĆ (Imre) JULA, rođena u Djedinoj Rijeci oko 1920. g. i udana u Paku. Nađena je 1945. ubijena u kukuruzištu blizu Pleternice.

NEVISTIĆ JOSIPA (1907.-1946.) rođena u Bosanskoj Gradiški, bila je časna sestra Družbe klanjateljica Krvi Kristove. U župama Ruševo i Pleternica predavala je djeci vjeronauk i pripremala ih za prvu sv. pričest. Najviše je bila povezana s Djedinom Rijekom. Početkom listopada 1946. odvukli su je neki komunisti iz kapele u Sovskom Dolu, mučili i ubili. Tijelo su joj zakopali u šumi. Kasnije je tijelo pokojne mučenice preneseno u Djedinu Rijeku, gdje joj je podignut i spomenik.

Na spomen-ploči su ispisana imena i prezimena žrtava. Budući da ima mnogo istih prezimena, mlađi naraštaji će se tu teže snalaziti. Zbog toga je u ovom popisu dan detaljniji opis pojedine žrtve. Znakovito je da ih je u godinama 1941.-1943. poginulo samo petero, a u godinama 1944.-1946. četrdeset dvoje. Samo su dvojica prisilno odvedena u partizane i obojica tamo poginula. Trojicu su ubili Čerkezi ili Kozaci, pa preostaje da je od 47 žrtava, 42 ubijeno bez suda od četničko-partizanske ruke.

Slične žrtve bile su i u drugim, susjednim selima. U susjednom je selu Buku 1991. podignuta pred župnom crkvom spomen-ploča s uklesanih 39 imena žrtava toga mjesta. U nedalekoj župi Bučje, u četiri sela, poginulo je ili nestalo 276 osoba i to pretežno nakon rata (1945.-1947.). U župi Nova Kapela bilo je 215 žrtava, a samo u malom selu Sičama 54 žrtve. Već je u ovom svjedočenju spominjana nedaleka Španovica, u kojoj će u slobodnoj Hrvatskoj biti podignut spomenik s 390 imena ubijenih mještana.

U Požegi je 1945. postojao logor za one jadnike koji su se vraćali od Bleiburga u takozvanom "križnom putu". Logor se nalazio "Na Glisu" uz cestu prema Velikoj.

Svi smo ga osjećali kao tešku moru. Pojedine gospođe polazile su do logorske ograde, da bi logorašima dobacile nešto hrane. Svjedoci su govorili da je komandant logora Gavron po logoru ubijao logoraše "iz hobija". Iz ovoga logora se svakodnevno, ili točnije svakonoćno, odvozilo na gubilišta. Jedno je gubilište bilo na Papuku uz rijeku Veličanku, gdje se računa da je ubijeno oko 700 domobrana. Gubilišta su bila još u šumi Jasikovcu kod Marindvora, u Baščalucima uz Orljavu, kod sela Komušine i ponegdje na Papuku. Nitko ne zna, niti će se saznati, koliko je mladih ostavilo kosti u Požeštini. Istraživači su došli do saznanja da je od Bleiburga do Makedonije ubijeno najmanje sto tisuća hrvatskih vojnika i civila. Računa se samo kod Maribora oko 40.000 i kod Kočevskog Roga oko 30.000. Postoje masovne grobnice u Macelju, gdje je ubijeno i 20 svećenika i bogoslova, u Jazovki i drugdje, kao i oko Požege.

Katolički su biskupi u Zagrebu 20. rujna 1945. izdali Pastirsko pismo, čitano u crkvama 30. rujna. Iz toga pisma vidjeli smo koliko je zla nanijela partizansko-komunistička vlast Katoličkoj Crkvi u Hrvata. Ubijena su 243 svećenika, 169 ih je u zatvorima i logorima, 89 se vodi kao nestalo, ubijeno je 19 klerika, 3 redovnika laika i 4 časne sestre - ukupno 527 žrtava. Samo na Širokom Brijegu ubijeno je 28 franjevaca.

Kasnija će istraživanja dati točnije podatke o tim žrtvama. Don Ante Baković u knjizi "Svećenici - žrtve rata i poraća", Zagreb 1994., nabraja poimenično 528 žrtava u Crkve u Hrvata. Od toga 419 svećeničkih: 352 ubijena, 21 umro u logoru, 32 umrla od posljedica mučenja i logora i 14 od tifusa. Od ostalih, nesvećenika, nabraja ubijenih: 52 bogoslova, 6 sjemeništaraca, 21 redovnika laika i 26 časnih sestara te 4 časne sestre umrle od posljedica mučenja.

Dr. Stjepan Kožul će svoja istraživanja objaviti u knjizi "Martirologij Crkve zagrebačke", Zagreb 1998. On je detaljno obradio Zagrebačku nadbiskupiju (prije odvajanja Varaždinske i Požeške), iz koje je poimenično opisao 92 svećeničke žrtve: 60 ubijeno, 5 umrlo u logoru, 3 poginula od bombardiranja i 24 su morala napustiti zemlju. Navodi zatim tridesetak redovnika Zagrebačke nadbiskupije, uglavnom svećenika, ubijenih i umrlih u logoru. Dr. Kožul na temelju kasnijih istraživanja imenuje žrtve i iz drugih biskupija, pa su po tom istraživanju:

- ubijeni svećenici (biskupijski i redovnički)	434
- svećenici umrli u zatvorima i logorima	24
Ukupno	458
- ubijeni i umrli od mučenja i zatvorskih uvjeta: bogoslovi, redovnici laici, časne sestre i sjemeništarci	176
Sveukupno žrtava	634

Nadbiskup Alojzije Stepinac u svom završnom govoru pred sudom 3. listopada 1946. između ostaloga je svojim tužiteljima rekao: "Vi ste učinili fatalnu pogrešku, što ste pobili svećenike. Narod vam to ne će nikad zaboraviti." Upravo i jest svrha ovoga pisanja, odnosno svjedočenja, da se prikažu strašna zlodjela jednoga protukršćanskog režima. Da ih ne zaboravimo, nego da nam budu trajna opomena kako se nikada takav režim ne bi ponovio u našoj hrvatskoj domovini.

Pored zlodjela nad nedužnim ljudskim životima, posebno svećeničkim, počinjena su i zlodjela druge naravi prema Crkvi u Hrvata. Već je u navedenom Pastirskom pismu rečeno da su Crkvi oduzete škole, sjemeništa, sirotišta, zavodi, tiskare i druga imovina potrebna za uzdržavanje crkvenih ustanova. Salezijancima, čiji sam dak bio do 6. razreda gimnazije, oduzete su gotovo sve njihove kuće: Dom na Knežiji u Zagrebu u čijem je sastavu i kapela - župna crkva, Nadbiskupski konvikt u Vlaškoj 38 u Zagrebu, Marijin Dvor (Dioš) kod Daruvara, Đački dom "Zadužbina Celestine Roscher" u Donjem Miholjcu, Zavod u Splitu i kuće u Rovinju. Cijela jedna redovnička zajednica u Hrvatskoj je iz svojih domova izbačena na ulicu.

Posljednja dva gimnazijska razreda stanovao sam u Požegi, u tako zvanoj Kolegiji, đačkom domu pod upravom svećenika. Tu je zgradu nekoć kupio zagrebački biskup Aleksandar Alagović, pa je ona prvo vrijeme služila za sirotište ili orfanotrofij, a kasnije za konvikt. U toj Kolegiji je u 111 godina odgojeno u hrvatskom i kršćanskom duhu (1835.-1946.) na tisuće siromašne a nadarene djece, koji su kasnije u životu postigli značajne uspjehe. Među njima je oko 180 svećenika, od poznatog Luke Ilića Oriovčanina do Vjekoslava Marića, požeškog župnika i počasnog kanonika. 31. prosinca 1946. komunističke su vlasti sve nas izbacile iz Kolegije. I svećenike (Miju Bestića i Josipa Dumića), i časne sestre kuharice, i nas tridesetak učenika. Kolegija je oduzeta Crkvi u korist države, a mi smo se našli na ulici. Sličan je slučaj bio sa salezijancima i njihovim učenicima, a takvih je slučajeva bilo diljem Hrvatske.

Neka na kraju bude spomenuto da su crkve i drugi vjerski objekti tijekom rata i poraća oštećeni i porušeni. Manji je dio rušen zbog ratnih operacija, a veći dio smišljenim partizansko-komunističkim djelovanjem. U požeškom su kraju oštećene župne crkve u Požegi, Kaptolu, Požeškom Bresovcu i Vetovu, a potpuno srušena u Pleternici. Teško su oštećene ili porušene kapele u Češljakovcima, Bektežu, Kuli, Poreču, Mihaljevcima i nedalekoj Španovici. Posebno treba spomenuti Pleternicu, gdje je župna crkva sv. Nikole do temelja srušena. Iz straha se 45 godina govorilo da ju je srušila njemačka vojska. Međutim sigurno se zna da ju je, nakon što je drugi put po partizanima zauzeta Pleternica, 3. prosinca 1944. u 8 sati u jutro srušila eksplozivom virovitička partizanska brigada NOV.

I opet nam marljivi i temeljiti istraživač dr. Stjepan Kožul, u godišnjaku, br. 4., "Tkalčić" daje provjerene podatke: Samo na području Zagrebačke nadbiskupije u Drugom je svjetskom ratu i poraću uništeno, razoreno ili oštećeno preko 250 katoličkih crkava i kapela.

To je samo dio zlodjela koja su za Drugog svjetskog rata i poraća činjena od komunističke vlasti prema Crkvi u Hrvata i vjernom hrvatskom narodu. Prema proročkim riječima nadbiskupa Stepinca, nemojmo to nikada zaboraviti, ali i molimo blaženoga Alojzija za Crkvu u Hrvata i za hrvatski narod da se u njemu nikada više ne pojavi takav ili sličan bezbožnički režim, kakav je bio onaj komunistički.

Katarina CIPRA

Vidici samoće

Bez prijatelja bio je veliki majstor svijeta;
a iz kaleža čitavog carstva bitnosti blista
mu beskonačnost.

Tim stihovima pjesnik dodiruje misterij Božjeg stvaranja koje kao da nastaje iz samoće božanskog prizora. Viđenjem filozofa bitak Božji kojemu svekoliko biće duguje opstanak jest ono Jedno samo iz kojeg proizlazi sve mnoštvo i raznolikost pojavnih stvari. Zato duša sama žuri k svom izvoru koji je najviša samoća. Samoća je ujedno mjesto gdje se uspostavlja mogućnost slobode. Ona je poput Böcklinova Otoka mrtvih na kojem stjenovite nastambe okružene čempresima dočekuju duše umrlih što ih dovodi lađar u svom čamcu preko rijeke zaborava. Čovjek se rađa i umire sam i samoća je temeljni čovjekov egzistencijal. Čovjek je doduše biće zajednice, ali upravo je ta društvenost sa svih strana omeđena samoćom. Motreći nevidljivo, prava samoća uvijek je u dosluhu i dodiru s carstvom idealnih vrednota. Sve veliko dešava se i započinje u samoći. U skrovitosti i samoći rađa se i Bog u ljudskom povijesnom vremenu. U samoći niču misli filozofâ, razvijaju se djela umjetnosti i raste žar svetaca. Stara je postavka *individuum est ineffabile* - pojedinac je u svojoj pojedinačnosti neizreciv, a tako je baš i samotnik neizreciv u svojoj samoći koja je radikalna pojedinačnost. Već u antičko doba samoći je u vidu etičke samodostatnosti mudraca dodijeljeno iznimno mjesto. Osamljuje upravo uvijek drugačije viđenje stvari od ostalih. Individualni vidik osamljuje i samo rijetki pojedinci izdržavaju ga do kraja, postajući nositeljima novih vrijednosti. Vidici samoće različiti su s obzirom na vrijednosti koje otkrivaju. Prema plodovima može se i samoća vrednovati. U smislu dojma i izraza tražit će pjesnik samoću kako bi do pune zrelosti razvio svoj umjetnički poziv. Drugim putem ići će filozofi ili proroci - oni prvi da bi ostvarili autonomiju svoga mišljenja, ovi drugi kao Božji glasnici u vremenu. Osamljenost velikih pojedinaca ujedno je mjerilo njihove osobnosti. Samo tko je iskusio najdublju samoću podoban je i za postizanje viših ciljeva. U svom temelju duša je nužno povezana s Bogom i to je njena potpuna svrhovitost. Zato će sv. Augustin u svojim Solilokvijima samog sebe pitati: "Što želiš znati? Dušu i Boga. Zar ništa drugo? Uopće ništa drugo." Taj odgovor u pitanju svrha je i razlog razumijevanju samoće. No, neodoljivo se nameće potreba da se, kao na suprotnost toj božanskoj utemeljenosti, ukaže i upozori na sasvim demonske oblike samotništva u protubožanskom prevrednovanju svih vrijednosti. Dovoljan je samo primjer zlogukog mislioca 19. stoljeća, unesrećenog bez povratka.

Usamljeni

Vrane kriješte
i krivim letom lete prema gradu;
skoro će snijeg,
blago onom koji sada još ima zavičaj!

Ti stojiš ukočen,
unatrag gledaš, ah, kako već dugo!
Zašto si, ludo,
pred zimu pobjegao u svijet?

Svijet - jedna vrata
za tisuću pustinja nijema i hladna!
Tko je izgubio
što si ti izgubio, nigdje se ne može zaustaviti.

Sada stojiš blijed,
osuđen na zimsko lutanje;
nalik dimu
koji uvijek traži hladnija neba.

Leti, ptico, pjevaj
svoju pjesmu u zvuku pustinjske ptice!
Sakrij, ludo,
svoje krvareće srce u led i podsmijeh!

Vrane kriješte
i krivim letom lete prema gradu;
skoro će snijeg,
teško onom koji nema zavičaja!

Ta Nietzscheova pjesma nastala iz ironije naslova "Sućut amo i tamo", usudila bih se kazati, početak je demonskog i njegov izdanak. Nietzscheov mahniti cinizam kojim je obilježena epoha, dovodi svog nositelja do ponora prokletstva. Skrivitelj "Božje smrti" postaje zatočenik vlastite pogibelji. Ovo potonje moglo bi biti kazna izbora. Mrzitelj mudrosti, kako sam za sebe kaže, preziratelj ljubavi prema bližnjemu, skončava prepušten milosrdu svojih bližnjih.

Nakon ničeanske krajnosti koja do žalosti boli, sasvim je razvidno da pustinja osebujnog tragičkog pisca biva lišena temelja, ali ne i žudnje za nikada dosegnutom slobodom. Stoga je s razlogom moguće proširiti obzor takve samoće u kojoj suluda preuzetnost ideje nadčovjeka razara svog začetnika. Paklenska borba protiv Krista biva

očita sotonska prijevara, a Friedrich Nietzsche kao pojedinac i prevareni čovjek ostaje sam samcat sa svojim bolom. Tako u slici Kolumba zgusnutim patosom pozdravlja u daljini smrt jednu, slavu jednu, jednu sreću. To može razumjeti samo ljubav, ljubav hrabrih i rijetkih samotnika, koje izvor Božjeg milosrđa vodi i po rubovima opasnog i nepoznatog.

Naposljetku smo došli do najvažnijeg sadržaja samoće, a to je ljubav. Na tom mjestu ljubav je neizostavna, i kroz trpljenje koje je njen sastavni dio oblikovana je i naša vjera. Jer po ljubavi doživljava čin vjere savršenstvo i oblikovanje. Savršenstvo duhovnog života mjerljivo je isključivo ljubavlju, tko nje nema duhovno je mrtav. Ljubav je djelotvorna snaga Božja u čovjeku i svoje boravište ima jedino u čistom srcu. Zato Krist Gospodin kaže: Samo oni čista srca Boga će gledati. Ta božanska istina odredila je njihov život - bio on monaška povučenost, ili pak drugačiji vid sklonjenosti, uvijek postoji razlog. Ovi drugi, nezaštićeni pojedinci redovito su pravi stradalnici. Mučen i tjeran svekolikim opačinama društvene zajednice taj pojedinac biva izgnanik. No svjetina u vlasti zla ne može uništiti njegovu vlastitost, jer milost Božja njegovo je sigurno sklonište, a Krist Gospodin njegov je branitelj. Riječ je, naravno, o odanim prijateljima Križa kojih istinoljubivost nužno donosi plodove dobra, jer Krist je uvijek njihova sadašnjost. I ta dramatična stvarnost prožeta je radošću po kojoj Krist Gospodin ima svjedoke zauvijek.

Na sunčanim brdima vjere
vijore se njihove zastave.
Kroz pukotine razbijenih ljesova
uzdižu se oni u korove anđela.

Ovim osvrtom sažeta je ukratko narav samoće koja svoju potvrdu ima i nalazi u vlastitom iskustvu. Ne smije se propustiti ni spomen posljednjih stvari na koje je usredotočena naša vjera: smrti, suda Božjeg i života vječnog. Vidici samoće moraju ih uvijek imati pred očima.

Unaprijed već ja sam prisilio smrt
i ljubavlju sam svladao silu vremena.
O, vječna prijateljice, slabo od mene opjevana,
uzmi što ti moja pjesma posvećuje.

A mističko stanje blisko je pjesmi.

Ali kad bi se probudili, oni mrtvi
možda bi pokazali na kišu,
koja pada na tamnu zemlju u proljeće.
A mi, koji na dolazeću sreću mislimo,
osjetili bismo ganuće...

Božidar PETRAČ

Tonči od Svete Marije

(Predgovor romanu o mučki ubijenom svećeniku Antunu Grahovaru, prvoj žrtvi hrvatskog domovinskog rata 1990.-1995.)

Romanu "Tonči od Svete Marije" Božidara Brezinščaka Bagole prethodi kraći uvod, sažetak životnog puta svećenika Antuna Grahovara, "prve žrtve hrvatskog domovinskog rata", mučki ubijena 9. studenoga 1990. u Sisku. U tom sažetku Bagola donosi najnužnije biografske podatke o glavnom liku svoga romana kako bi neupućenim čitateljima olakšao recepciju svoga djela i upoznao ih s najosnovnijim podatcima iz života toga mučenika. Uz spomenute podatke autor se ne libi odmah iznijeti vlastite sudove i ocjene o tom svećeniku s kojim je dijelio dane djetinjstva i dane u zagrebačkoj bogosloviji i s kojim se zacijelo morao susretati nakon njegova ređenja. Dakle, uz precizne podatke autor se nimalo ne ustručava izreći kako se ne prestaje diviti karizmatičnosti toga svećenika i kako prepoznaje u njemu Božjega izabranika i Marijinoga hodočasnika, te se odlučuje napisati roman koji će autoru osobno i čitateljima pomoći da im dobrota i mirotvorstvo pokojnoga svećenika Antuna Grahovara prodube život i pridonesu njegovu osmišljenju.

Kako je riječ o romansiranoj biografiji jednoga svećenika, treba imati u vidu s kakvom se namjerom pristupa njezinu pisanju i prevladava li u njoj fakticitet ili fikcionalnost. Jasno je da se u biografijama, pogotovo društveno relevantnih osoba, veća pozornost pridaje povijesno-znanstvenom ili publicističkom diskursu: inzistira se na činjenicama, povezuju se događaji, stvarne okolnosti određuju tijek zbivanja, ne dopuštaju se nikakva odstupanja od faktografski provjerljivih i provjerenih podataka. Prethode im arhivska istraživanja, pomna ispitivanja svega onoga što su te osobe ostavile zapisanim u novinama, u knjigama, u snimljenim razgovorima, riječju, pisac se u potpunosti odriče svoje subjektivne percepcije - koliko je god to moguće - i nastoji gotovo hladno objektivno predstaviti jedan život, jednu osobu, onakvu kakvom se, u svoj dostupnosti podataka, pokazala ili otkrila. Ima opet biografija u kojima se povijesno dokažljive i dokazane činjenice isprepliću s umjetničkim oblikovanjem, ali se uglavnom ne odstupa od povijesno provjerenih činjenica i podataka o dotičnoj osobi čiji se život piše. Naposljetku, ima biografija - romansiranih biografija, biografija romana - u kojima su povijesni podatci i okolnosti samo okvir u koji se autorovom slobodnom voljom smješta jedan život, i u koji autor svoj glavni lik postavlja prema vlastitim viđenjima i vlastitim prosudbama, često bez čvrsta oslonca u pojedinim dijelovima toga života.

Božidar Brezinščak Bagola priklanja se ovom trećem modelu pristupa pisanju jednoga životopisa. Istina, on neće zanemariti društvene, političke i duhovne okvire u kojima se odvija život Antuna Grahovara, ali će ipak posegnuti za osobnom

interpretacijom Tončijeva života i u taj život ugraditi dobar dio svojih doživljaja, razmišljanja, pogleda, stavova i iskustava. Umjetnički dojam bit će mu važniji od želje da do kraja ili što točnije razjasni Tončijev život. To nipošto ne znači da bi autor falsificirao život svoga prijatelja svećenika. To samo znači da autor daje prednost težnji za umjetničkim oblikovanjem toga života, poštujući temeljne provjerene i provjerljive životne trenutke Antuna Grahovara.

U takvu pristupu, razumije se, nužno moraju prevladati određene autorove predilekcije. Dok se Grahovarov život kontinuirano prati od postaje do postaje, od nadnevka do nadnevka, ono "između" pripada autorovoj slobodnoj volji da izrekne i dorekne kako hoće, bez bojazni da bi povrijedio ili narušio bilo kakvu stranu Grahovarova života. S obzirom na to da su autor i svećenik-mučenik rođeni u istom mjestu i gotovo vršnjaci (Bagola je četiri godine stariji), s obzirom na to da su udisali isti zrak i poznavali iste ljude, te da su obojica bila zagrebački bogoslovi i da se njihov život u mnogo čemu podudarao, još je jasniji razlog zbog kojega je Bagola mogao tako postupiti i na mnogim mjestima dati zamah svojim mislima i svojim motrištima. Bio je to, osim toga, naraštaj koji je proživljavao događaje iz 1971. i one nakon toga, koji je udisao duh postkoncilske Crkve i snažno upijao nove daške koji su nakon Drugoga vatikanskoga sabora, posebno u nekih profesora teologa, svećenika i redovnika, osobito došli do izražaja. Što se pak tiče onoga dijela života koji više nisu zajednički živjeli autor se očito poslužio modelom ankete i razgovarao je sa svećenicima koji su mu mogli više reći o djelovanju njegova prijatelja kao mladomisnika-praktikanta, zatim kapelana u Odri kod Zagreba i, na kraju, upravitelja župe svete Marije u industrijskom dijelu i prigradskim naseljima Siska. Osim toga, bitna mu je sugovornica bila majka pokojnoga svećenika Matilda, te su mu njezina kazivanja poslužila kao dobar i pouzdan putokaz.

Božidar Brezinščak Bagola je, "rekonstruiravši" misu zadušnicu i obrede za svoga prijatelja Antuna Grahovara, koje je predvodio nadbiskup zagrebački kardinal Franjo Kuharić, u roman ugradio Kardinalovu homiliju, navevši je u cijelosti, i prigodne riječi sisačkoga župnika i dekana, "čovjeka pjesničke duše", Alojzija Petranovića. U tim riječima nema autorovih intervencija, prenesene su onako kako su doista bile izgovorene. Cijela, dakle, biografija nema pravih dokumenata ili zabilježenih navoda glavnoga junaka - sve što se u romanu događa vješto je isprepleteno činjeničnim natuknicama i autorovom slobodom iznošenja vlastitih misli i doživljaja koji vjerodostojno postaju misli i doživljaji ubijenoga svećenika Antuna Grahovara i drugih likova, s kojima se Grahovar susretao.

Bagoli je trebalo dvadeset i jedno poglavlje, svako naslovljeno intrigantno, izazovno i primjereno sadržaju, a često naslov daje naslutiti - gotovo simbolički - što se može očekivati. Primjerice, prvo poglavlje "Bogu budi hvala" ocrtava rađanje ljubavi između roditeljâ Tončija Grahovara, opisuje sredinu u kojoj će se dogoditi njegov život, opisuje prilike u kojima su ljudi živjeli početkom pedesetih godina prošloga stoljeća. Drugo poglavlje "Na kućnome pragu" još će jače osvijetliti te odnose i vjerodostojno prikazati dane Tončijeva djetinjstva i prvih susreta s nekim povijesnim

dvojbama te društvenim i političkim odnosima onoga vremena. U poglavljima "Od Šalate do Zvijezde" i "Uspon prema istini" osluškujemo treperenja života i stanje duha u zagrebačkom dječačkom sjemeništu na Šalati, i svjedočimo Tončijevu postupnu duhovnom zrenju; poglavlje "Ima jedna gospa Marija" otkriva Antunov život u Nadbiskupskoj gimnaziji, s posebnim osvrtom na neke profesore i sadržaje koji su se u gimnaziji predavali, te daje svojevrsnu atmosferu u samoj gimnaziji i u kraćim crtama pokazuje odnose među pitomcima. Sam Grahovar u tom poglavlju prihvaća Mariju za svoju zaštitnicu. Njegovi dani boravka u vojsci poklapaju se sa zbivanjima koja su neposredno prethodila "hrvatskom proljeću". U devetom poglavlju "Na zagrebačkom Kaptolu" pak nenametljivo nam je dano da se prisjetimo velikih gibanja koja su zahvatila crkvene institucije nakon Drugoga vatikanskoga sabora i netom pometenih političkih zanosa iz 1971. Prisjeća se Bagola - kroz riječi i razmišljanja Antuna Grahovara - nekih profesora teologa, uvijek umornoga Josipa Turčinovića i fra Šagi-Bunića, Ivana Goluba i "spektrumaša" - bogoslova koji su tada započeli objavljivati bogoslovski časopis "Spectrum". Slijede mlada misa, prva službovanja i svećenička iskustva mladoga Tončija. Produbljuju se neke crkvene, duhovne, društvene, političke i povijesne teme. Dolazi sve više do izražaja snažan Grahovarov karakter, sposobnost pristupanja različitim slojevima ljudi, dobronamjernost u ophođenju s tim ljudima, bili vjernici, nevjernici ili pripadali drugim vjerama, pravoslavnoj ili islamskoj. Snažno će se ocrtati lik svećenika otvorena ekumenizmu i stalnim pokušajima da se u svakoj sredini i u svakom susretu potvrdi kao čovjek oslobođen svake isključivosti i uvijek zainteresiran za dijalog. Ta će otvorenost i raspoloživost za dijalog osobito doći do izražaja za njegova djelovanja u Sisku, gdje se susretao i često razgovarao i razmjenjivao iskustva s imamom Fuadom Karagom i parohom Petrom Oluićem. Bili su to iskreni i otvoreni susreti, te bi se na temelju tih susreta teško mogla zamisliti ikakva Grahovarova ispolitiziranost ili tvrdoća u stavovima u doba postupnoga rasapa bivše jugoslavenske tvorevine, doba procesa demokratizacije koji su, nakon pada Berlinskoga zida, započeli u Hrvatskoj i Sloveniji. Kako se roman primiče kraju, tako se sve više slute tragični doživljaji koji će odnijeti život Tončija Grahovara i živote niza njegovih sunarodnjaka za velikosrpske agresije. Posebice se to osjeća u poglavljima "Ne brinite se, gospodine Brigiću", "Sve hladnija svanuća" i "Petak 9. studenoga 1990." Kao da nešto zlokobno visi u zraku, "stravičan mir" ispunja prazan župni stan u ulici Borisa Kidriča, često se zna osjetiti neko podmuklo jačanje govora i sudaranja mržnje i ljubavi. Zabrinutost koju izražavaju Tončijevi prijatelji, majčine neodređene bojazni, crne slutnje, molbe i navaljivanja da Tonči ostane kod kuće, da nekoliko dana provede u Humu na Sutli, da se ne vraća u Sisak, u osaminu svoga župnoga stana - sve to neumoljivo vodi prema svršetku, prema mučkoj smrti, ubojstvu.

Antun Grahovar, čovjek za drugoga, ne može biti čovjek za one koje je mržnja posve zahvatila i koji ga, zacijelo po uputama svojih nalogodavaca, lišavaju života, uzastopnim udarcima nožem. Dogodilo se ubojstvo, počinitelj je hrvatskoj policiji uspio pobjeći. Još jedan hrvatski svećenik postao je žrtvom terora koji je punih sedamdesetak godina vladao u našoj zemlji. Brojne su svećeničke žrtve skončale u staroj, pa novoj

jugoslavenskoj tvorevini, ili pretrpjele dugogodišnja uzništva, uključujući i blaženika kardinala Alojzija Stepinca.

Antun Grahovar bio je prva žrtva pala nakon uspostave demokratske Hrvatske.

Pravi pakao u našoj zemlji tek će započeti, tek će se povesti veliko krvavo kolo nasilja, ubojstva i etničkoga čišćenja, u želji da se konačno ostvare dugogodišnji ciljevi velikosrpske politike.

Sve je to Božidar Brezinščak Bagola opisao jednostavno, lako i pristupačno, ostajući vjeran temeljnim idealima glavnoga lika, prikazavši njegov život koji je prošao kroz "krvavu kupelj" i postao život mučenika. Život koji je svjedočio skromnost, dobrotu i iskrenost. Život koji je težio istini, ljubavi i prijateljstvu. Život koji je oduzet iz slijepe mržnje, a koji se svom silinom zauzimao za praštanje. Nije to bilo razbojstvo - jer su vrijedne stvari koje je župnik Grahovar posjedovao - ostale netaknutima; bilo je to ubojstvo nevina čovjeka.

Romansirana biografija o Antunu Grahovaru afirmira koliko život i mučeničku smrt toga zagorskoga župnika, toliko i vještinu proznoga kazivanja Božidara Brezinščaka Bagole.

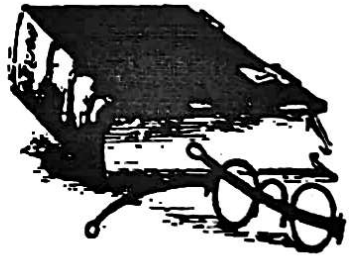

Božidar BREZINŠČAK BAGOLA

Tonči od Svete Marije*

U povodu 50. obljetnice Grahovarova rođenja
i jedanaeste obljetnice mučeničke smrti

1. Bogu budi hvala

Matilda Podhraški, rođena u selu Malom Taboru ponad rijeke Sutle, u župi sv. Petra, udala se u susjedno selo i susjednu župu Majke Božje Taborske, što joj ispočetka nije bilo baš drago, premda je bilo posve zanemarivo u usporedbi s njezinim izabranikom, jednostavnim i zgodnim suprugom Josipom Grahovarom, kojeg u njegovoj obitelji i susjedstvu svi od milja zovu Pepi.

To je najmanja stvar koju je morala podnijeti u višegodišnjem rasplamsavanju ljubavi, priznavala bi mlada snaha samoj sebi, okopavajući kukuruz na dugoj njivi podno voćnjaka.

Nisu se njih dvoje brzo i nepromišljeno uzeli, o ne!

Potrajalo je to godinama, zamalo pune tri, bez velikog požurivanja.

Sjeća se Matilda, i sjećat će se dok je živa, kako je na blagdan sv. Antuna Pustinjaka ugledala među mladićima ispred župne crkve nekoliko udvarača iz susjedne, taborske župe, među kojima je njezin Pepi djelovao najpovučenije. Dok su se ostali poslije mise nadmudrivali s domaćim dečkima, on se udaljio od njih i stajao po strani, zagledan u medenjake i licitarska srca na obližnjem štandu. Ali zagledan i u nju, onako ispod oka, što joj nipošto nije promaklo. Dvaput ili triput njihovi se pogledi sretnu u proštenjarskoj vrevi i to je bilo sasvim dovoljno.

Od antunovskog proštenja nadalje redovito je dolazio u njihovu crkvu. Prvih nedjelja nastavili su s izmjenjivanjem pogleda. Potom je otpočela korizma i Matilda je ustrajavala u pokori sve do Uskrsnog ponedjeljka kad joj je na izlazu iz crkve prišao i šapnuo - "Sretan Uskrs!" Ona mu uzvrati čestitku, prešutjevši usklik "Aleluja!", od čega je sva uskipjela. Osjeti crvenilo svojih obraza i pohita za svojim suseljankama.

Upoznali su se tek na Spasovo te godine. Upoznali se i ogledavali jedno drugo svake nedjelje. Strpljivo i sve odanije. Dok napokon nije smogao hrabrosti i u predvečerje Velike Gospe došao u njihovu kuću, predstavio se roditeljima, popričao s njima o vremenu i životnom bremenu, spomenuvši im na kraju svoju najveću želju. Bio je to kraj prvog razgovora, jer otac je morao o tome dobro razmisliti, a mati je morala pripaziti na kruh u krušnoj peći, te mladom proscu nije preostalo drugo nego uljudno se pozdraviti i otići, bacivši tek nujni pogled na svoju izabranicu.

* Tri poglavlja iz romansirane biografije Antuna Tončija Grahovara, prve žrtve Hrvatskog domovinskog rata, mučki ubijenog u Sisku 9. studenoga 1990. (op. ur.)

Ona je znala da će se roditelji sljedećih dana potanko raspitivati o imovnom stanju. Kad su čuli da njegovi posjeduju nekoliko njiva i veliki voćnjak, i da bi sve to moglo pripasti njemu, nisu mu branili dolaziti u kuću, štoviše, svaki put bi odlazili ranije na spavanje, kako bi njih dvoje mogli u miru pričati. Razumije se, samo pričati i ništa drugo. Barem prvih nekoliko subota.

S vremenom se sreća počela osmjehivati.

Za Malu Gospu proštenje je u njegovoj župi, kod župne crkve Majke Božje Taborske, gdje joj je kupio licitarsku krunicu, upoznao je sa svojom majkom i sestrom Mimicom, te ih poslije glavne mise sve zajedno poveo na zabavu u dvorište obližnje škole. Domaći tamburaši svirali su starinske napjeve, a stari Židov, gospon Goetz, prodavao je sendviče s najboljom Gavrilović-salamom, što je u prvim godinama poslije II. svjetskog rata bila jedina prava poslastica na godišnjim sajmovima i proštenjima. Matilda je doduše znala da se Pepi usprkos svojoj domobranskoj prošlosti uspio zaposliti u domaćoj tvornici stakla, ali je ostala ugodno iznenađena, vidjevši kako mu nije žao teško zarađenog novca. Majka i sestra Mimica morale su ranije otići, jer valja s kravama na pašu, svinjama narezati dan ranije ubranu tikvu, nahraniti kokoši i purice. Njih dvoje su mogli ostati. I ostali su na zabavi do tamne noći. Na povratku kući prvi put bi je tu i tamo uhvatio za ruku. Na cesti podno svoga roditeljskog doma čvrsto je zagrli, ali mu ona uskrati poljubac, jer se curi ne dolikuje ljubiti u susjednoj župi. Kad su stigli do njezina doma u Malom Taboru, zaustavi ga kod prve jabuke u voćnjaku, ubere zreli plod, odgrizne i pruži njemu. Tek sada uslijedilo je ono najslađe. Najprije dodirivanje nosa, potom pravo ljubljenje. Onoliko koliko dolikuje bogobojazno zaljubljenim stvorenjima. U tom pogledu Pepi je zaista bio pristojan i dobro odgojen, a o Matildi da se i ne govori.

Godinu i pol dana živjeli su od povremenog ljubljenja, redovnog ogledavanja u crkvi, odlaženja na hodočašća, sjedenja na zabavama, plesanja starinskih plesova i obilnog razgovora. Razgovarali su o svemu i svačemu, a najviše o svojoj dječici. Troje njih bez daljnjega, prikimavali bi jedno drugome, curica i dva dečka, ili obrnuto, dvije curice i dečko, sasvim dovoljno za obitelj i domovinu s obzirom na njihove mogućnosti preživljavanja.

Da, o svojoj dječici razgovarali su godinu i pol prije vjenčanja, a sada su već dvije godine u braku i nikako da Matilda zatrudni. To joj uistinu zadaje velike brige. Ali kome da se obrati? Njegova mati stalno je ispituje hoće li biti podmlatka. Sestra Mimica je manje nasilna, ali njoj se nipošto ne bi mogla povjeriti, pa čak ni svojim rođenim sestrama ne bi mogla priznati svoje majčinsko ispaštanje. Vjerojatno se to primjećuje, jer ona satima noću ne spava. Razmišlja što bi moglo biti posrijedi. Prekorava sebe zbog nedovoljne pažnje prema Pepiju. Morala bi biti nježnija prema njemu koji se iz tvornice vraća umoran i iscrpljen. A i sama je često preumorna. Nakupi se tog posla u kuhinji, svinjcu, štali i kokošinjcu. Pa onda u vrtu, na njivi, u vinogradu. Sve je to sasvim normalno u braku i ne može biti smetnja bračnoj ljubavi, kao što i nije, jer njih dvoje se istinski vole. Matilda se nasloni o svoju motiku i bogobojazno zamisli. Ne, nijedne nedjelje nisu zbog bračne ljubavi zanemarili svoju kršćansku dužnost.

Redovito su, nedjelju za nedjeljom, odlazili na misu jutarnju ili poldanju. Ona bi obično odlazila na jutarnju, zajedno s ostalim ženama u susjedstvu, a on na poldanju s mužima seoskim. Prema tome, nije riječ o neizvršavanju kršćanskih dužnosti zbog bračnog uživanja. Dapače, to uživanje učvršćuje ih u kršćanskoj ljubavi i nesebičnom predanju. Nikad se nisu ozbiljnije posvadali, niti je on ikad u svojoj ljutnji nasrnuo na nju. Vole se i međusobno poštuju, zato ona duboko vjeruje da se opravdano nadaju svojoj dječici.

Vjeruje, o Bože, hvala Ti!

Htjela je ponovno zamahnuti motikom, ali zamalo se onesvijesti od silnog trzaja u svojoj utrobi. Je li moguće? Da, trzanje, osjetila je dijete u sebi! Umjesto da zamahne motikom ona nasred njive sjedne na nju i rukama prekriži koljena. Osjeti se od Boga voljenom, blagoslovljenom. Sjeti se Marijina pohoda Elizabeti, ali ne uzmogne ponoviti nijednu rečenicu iz njihova susreta, presretna zbog trzanja u svojoj utrobi. Trzanja koje ju je moglo raznijeti da se nastavilo početnom silinom zbog koje je bila primorana sjesti na motiku, i to nasred njive, što je za mladu seljanku nedopustivo, a prema pričanju starijih težakinja i zlokobno. Zlokobno? Matilda ustane, uzme u ruke motiku, ali ne nastavi s okopavanjem kukuruza, već se teška koraka uputi prema štali i sjeniku. Osjećala se čudesno potresenom, istodobno blagoslovljenom i potištenom.

Zašto je svoju trudnoću morala tako silno doživjeti i osramotiti se nasred njive?

Ispunjena neopisivom srećom ona zapravo sve pokvari, prigovarala je sebi sjedanje na motiku, koje nije ništa manje sramotno od sjedanja na metlu i pretvaranja žene u vještицu.

Na sjeniku iznad štale, gdje je zacijelo nitko nije mogao vidjeti, nad svojom se utrobom isplakala do dna duše. Zatim je maramom obrisala suzne oči, raspustila bujnu kosu po ramenima, ucviljena među ženama koje će već za ručkom pričati o susjedi kako sjedi nasred njive, što svakako ne sluti na dobro...

Zar majčinstvo da ne sluti na dobro? Hajte, molim vas!

Matilda se uspravi, istrese travke sijena sa sebe, siđe drvenim ljestvama sa sjenika na prostor ispred štale, uzme motiku i vrati se na njivu. Nastavila je s okopavanjem kukuruza i sastavljanjem najsvečanije rečenice kojom će svom Pepiju šapnuti radosnu vijest da je postala majkom, a on ocem. I poljubiti ga najslađim poljupcem trudnice. Pritom će možda zatajiti činjenicu da je trzanje bilo tako silno te je nasred njive morala sjesti na motiku. Sjesti i sklupčati se poput gusjenice. A možda i neće, ništa mu neće tajiti, jer će o tome sasvim sigurno pričati susjede. Sklupčala se, dakle, poput gusjenice i svoj će plod začahuriti u ispredanje najljepših priča svome mužiću, sve dok ne bude vrijeme rađanju. Kamo sreće da mu rodi muško, prvorođenca nalik na njega!

16. Dobar s imamom i parohom

Svećenici sisačkog dekanata cijenili su Tončija kao vrlo uslužna subrata koji je uvijek bio spreman zamijeniti ih za vrijeme njihove službene odsutnosti ili prijeko potrebna godišnjeg odmora. Sam je u prve tri godine župnikovanja na Viktorovcu

samo jednom proveo nekoliko dana na otoku Rabu. Odmarao se u snenoj povorci zvonika, pod zaštitom velikih i malih crkvica s mnoštvom Bogorodica i brojnih groblja ispod čempresa. U sjećanju mu je ostala ugodna šetnja sjenom samostana, pogled na velebna zdanja što ih more nagriza, pogled na nježnu plavu svilu, na val i modro nebo. Rado se prisjećao nezaboravnih riječi barbe Tonija koji ga jednog jutra provozao duž otoka:"Ima stvari od kojih duša živi, a to su: žitni kruh, lozje vino i živa, čista, bistra voda". Bilo je to ljeta Gospodnjega 1985. kad je s velikim zanimanjem proučavao pisma i poruke Rogera Schutza, osnivača ekumenske redovničke zajednice u Taizéu i pokretača duhovne obnove.

Želja za ekumenizmom ili uzajamnim pomirenjem kršćana datira još iz vremena prakršćanstva, kada je Isusova molitva za jedinstvo učenika postala sastavnim dijelom Ivanova evanđelja: "*Ja više ne ostajem u svijetu. A oni ostaju u svijetu, dok ja idem k Tebi. Sveti Oče, čuvaj u svome imenu one koje si mi dao, da budu jedno kao mi! Da svi budu jedno! Kao što si Ti, Oče, u meni, i ja u Tebi, tako neka i oni u nama budu jedno, da svijet vjeruje da si me Ti poslao!*"

U suvremenom obliku ekumenski pokret počeo je 1910. na međunarodnoj konferenciji protestantskih misionarskih organizacija. U razdoblju između prvog i drugog svjetskog rata poprimio je oblik dviju organizacija, organizacije *Vjera i poredak* koja se bavila jedinstvom u naučavanju, te organizacije *Život i rad* koja je promicala zajedničke akcije. Godine 1948. došlo je do ujedinjenja tih dviju organizacija u Svjetsko vijeće crkava. Te godine donijela je i Katolička crkva neka ohrabrujuća pravila za sudjelovanje u ekumenskim razgovorima. Međutim, tek je papa Ivan XXIII. širom otvorio vrata dalekosežnoj ekumenskoj djelatnosti sazivanjem Drugog vatikanskog koncila.

Po uzoru na njegova nasljednika papu Pavla VI. i patrijarha Atenagoru - dva neumorna borca za jedinstvo kršćana i mir među ljudima, koji su prvi put pali u zagrljaj jedan drugome u Jeruzalemu 1964., a tri godine kasnije međusobno razmijenili posjete u Carigradu i Rimu - nadobudni kršćani počeli su sve otvorenije uvidati da je vjersko razjedinjavanje kroz povijest bilo plod nedosljednosti u življenju vjere, plod častohleplja, raskalašenosti i drugih bolesti duše. Počeli su živom vjerom i osobnim svjedočenjem utirati put prema prvobitnom jedinstvu, gradeći na onome što je svima zajedničko. U takvom duhovnom ozračju Tonči od Svete Marije rado je prihvatio dijalog s pripadnicima drugih vjera u gradu Sisku.

Prilikom službenog čestitanja Bajrama pripadnicima Islamske zajednice imao je čast upoznati imama Fuada Karagu s lahorasto prozračnim smiješkom što se rascvjetava sam od sebe. Njegove su riječi zračile ugodnom vedrinom, možda čak i lakomislenošću koja ne obvezuje. Djelovao je svježe, smiono i sigurno u svemu što je poduzimao. Ništa mu Tonči nije imao ni dodati ni oduzeti. Prilikom uzvratnog posjeta, čime je posvjedočio svoje mirotvorstvo, imam se nakon svečanog slavlja u župnoj crkvi svete Marije pridružio sakristanu, zvonaru, orguljašu, pjevačima, čitačima i drugim uzvanicima za skromnim stolom u župnom stanu i zadržao se najduže od svih pozvanih u ugodnu razgovoru sa svojim domaćinom. Postali su prijatelji. Kad mu je Tonči jednom

kasnije postavio pitanje kako to da je baš njemu poklonio svoje prijateljstvo, Fuad mu odgovori da se prijateljstvo ne bira, da ono naprosto biva, tko zna zbog čega, kao ljubav. Na tom priznanju bio mu je neizmjerno zahvalan i vjerovao je u njegovu istinitost.

Znao je Tonči da se muslimanom ne postaje rođenjem, nego ispovijedanjem vjere da nema Boga do Allaha, da je Muhamed Allahov poslanik, te da je cijela objava sadržana u *Kur'anu*, svetom spisu što ga je Allah po meleku Džibrilu, iliti anđelu Gabrijelu, dostavio proroku Muhamedu u odvojenim otkrivenjima za vrijeme njegova boravka u Meki i Medini. Znao je da se muslimanom ne postaje primanjem sakramenata, da islam nije teološki dotjerana struktura poput katolicizma, da islam u prvom redu znači pokoravanje Bogu, obvezivanje na jedan posve drugi način življenja. I upravo o tom načinu, a manje o vjerskim istinama, nastojao je što više saznati iz čestih razgovora s imamom Karagom.

- Muhamed je u svojim mladim godinama putovao s karavanama svog strica Abu-Taliba. Bio je tako revan, pouzdan i iskren da su mu dali nadimak "onaj kome se može vjerovati". Za njega je čula bogata udovica i poslovna žena Hadidža koja ga je zaposlila u svojoj trgovačkoj tvrtki. Bila je zadivljena njegovom poslovnom oštroumnošću i odgovornim upravljanjem, ali i njegovim izgledom, te je zatražila od njega da se vjenčaju, iako je imala nekoliko djece iz prvog braka i bila starija od njega petnaest godina. Za vrijeme njihova dvadeset i pet godina dugog braka imali su šestero djece, dva dječaka koja su umrla u djetinjstvu i četiri kćeri od kojih je jedino najmlađa, imenom Fatima, nadživjela oca. Nakon Hadidžine smrti Muhamed se ženio s nekoliko žena, ženio se većinom iz milosrđa, radi njihove društvene i ekonomske dobrobiti. Ni s jednom nije imao sina, ali je zato najmlađa kći Fatima, udavši se za sestrića Aliju, rodila sinove Hasana i Huseina.

- Ženio se nekoliko puta većinom iz milosrđa, veliš. Nije li milosrđe u islamu najviša oznaka Božje naravi?

- Da, svako poglavlje ili sura u *Kur'anu* počinje zazivom: "U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog". Druga oznaka Božje naravi je pravda. Pravedni temelj svemira osnova je za pravedni poredak društva.

- A što je s istočnim grijehom?

- Nema ga, ne postoji. Grijeh nije ono što jesmo, grijeh je ono što činimo. Grijeh znači neposlušnost Bogu, zaboravljanje odgovornosti pred Bogom. Mi vjerujemo da su ljudi uglavnom dobri, slobodni i sposobni da postanu još boljima.

- Umjesto Deset Božjih zapovijedi vi se pridržavate Pet stupova islama.

- Prvi stup je *šehada* ili svjedočenje vjere da nema drugog Boga osim Allaha i da je Muhamed Božji poslanik. To je temeljna vjeroispovijest koja muslimana čini časnim, pobožnim čovjekom. Drugi stup je *salat* ili molitva kojoj prethodi obredno pranje. Izgovara se pet puta dnevno: u zoru, podne, sredinom popodneva, o zalasku sunca i noću. Treći stup je *saum* ili post koji se održava u mjesecu ramazanu. Pojedinac se mora uzdržavati od hrane, pića, kockanja, spolne aktivnosti i svih osjetilnih užitaka cijeli mjesec od izlaska do zalaska sunca. Četvrti stup je *zakat* ili milostinja. To je porez od godišnje uštede čime se omogućuje socijalna sigurnost i organizirani program

pomoći. Peti stup je *hadž* ili hodočašće. Od svakog muslimana očekuje se da jednom u svom životu, ako mu to omogućuju zdravlje i materijalna sredstva, obavi religiozno putovanje u Meku. Vrhunski doživljaj je obilaženje Kabe, zgrade u obliku kupole, jedanaest metara duge, devet metara široke i trinaest metara visoke, prekrivene crnom tkaninom sa stihovima iz *Kur'ana* izvezenim zlatnim nitima.

- U životu muslimana veliku ulogu ima i *džihad* ili sveti rat?

- Bitno značenje *džihada* je duhovni, psihološki i fizički napor koji treba izvršiti da bi se došlo blizu Boga i postiglo pravedno, skladno društvo. Riječ u doslovnom smislu znači nastojanje ili borbu. Postoje četiri vida te borbe: *džihad* jezika kojim muslimani govore o svojoj vjeri; *džihad* ruke kojim vjernici ostvaruju svoju vjeru dobrim djelima; *džihad* srca koji čini njihovu vjeru stvarnom kao duhovnu snagu u životu; te *džihad* mača kojim muslimani brane svoju vjeru kada je napadnuta.

- Prema *Kur'anu* Isus je također Riječ koja dolazi od Boga, samo što se ta Riječ ne smatra Sinom Božjim.

- Mi vjerujemo da je Isus činio čudesa, uključivši i iscjeljivanje bolesnih te uskrisivanje mrtvih. Međutim, on za nas nije umro na križu, već ga je Bog uznio na nebo prije smrti. Za nas je Isus primjer svetosti i pobožnosti. On je u sebi utjelovio istinski islam ili predanost Bogu.

- Ako je Krist uzor i središte našeg života, tada nije važno jesmo li katolici, muslimani ili pravoslavni. Svi vjerujemo u bolji, vječni život, zar ne?

- Vjerujemo u sudnji dan i u vječni život. Vjerujemo u dostojanstvena i uzvišena čovjeka, mada se svaki dan susrećemo sa sve većim brojem bližnjih koji će nam prije ili kasnije zagorčati život.

- Ne znam zašto neki dužnosnici u našem gradu stalno stvaraju neprijatelje. Zašto osjećaju potrebu i zadovoljstvo da izbezumljuju obične ljude.

- Ja sam pravdu uvijek smatrao potrebom, a krivicu mogućnošću.

- Lako je izmisliti opće propise, gledajući iznad glava ljudi, u nebo i vječnost. Međutim, život je širi od propisa. Više je štete nanijeto životu zbog sprečavanog, negoli zbog počinjenog grijeha. Zabrane ništa ne pomažu. Stvaraju licemjere i duhovne bogalje.

- Nikad ne znamo što izazivamo u drugom čovjeku riječju koja za nas ima sasvim određeno značenje i zadovoljava samo našu potrebu.

- Nedavno sam imao posla s neprijateljem vjere, čovjekom neugodnim, uobraženim i prostim. Vidio sam da me prezire, samo što ne traži da mu poljubim cipelu. Zamisli, nije mu bilo dovoljno što prešućujem njegov prostakluk, već se ljutio na mene što nisam javno govorio kako je on pametan i čestit.

- Najgore je što većina ljudi vjeruje u to.

- Ako ih ne spriječimo, ohrabrit će ih naš strah, pa će činiti još gora zla, prezirući i nas i Božji zakon. Ne smijemo dopustiti da se vrši nepravda nad dobrim ljudima. Kad se čovjek jednom otkine od sebe neodlučnog, kad pobijedi svoju malodušnost, otvore se pred njim neslućeni putevi i svijet mu više nije skučen ni pun prijetnji.

- Čini mi se da ljudi na vlasti skrivaju ljute zmije u sebi. A priprosti puk misli da tih zmija nema i nada se blagostanju socijalističkog samoupravljanja.

- Ljudi smo i mislimo s najboljom namjerom, naročito kad nam je teško.

- Ponekad mi se čini da je sve oko nas lijepa tajna, da sve ima budućnost i bezgranično trajanje, oko svega su jaki odsjaji nebeske radosti.

- Ponekad se vrtimo kao vjetrokaz i ne možemo odrediti svoj položaj. Vrtimo se između očajanja i želje za smirenjem. Bilo kakva odluka, osim one koja će uznemiravati našu savjest, bolja je od izgubljenosti. Odluku ne treba požurivati, treba joj samo pomoći da se rodi, kad joj dođe vrijeme. Muke odlučivanja mogu olakšati prijatelji.

Volio je Tonči razgovarati s imamom. Korijeni njegovih riječi bili su duboko u zemlji, a grane se izvijale u nebo. U prijateljskim razgovorima, koji su mu s vremenom postali nasušnom potrebom i pravim zadovoljstvom, osjetio je kako su muslimani i katolici na razmeđi duhovnih svjetova u Slavoniji, Baniji i Primorju od nevolje stvarali vrlinu, kako su u najtežim prilikama postajali plemeniti iz čistog prkosa.

Službena pak čestitanja Hristova porođenja i Vaskrsa pravoslavnim vjernicima urodila su jednako čvrstim prijateljstvom s pravoslavnim parohom Petrom Oluićem, čovjekom s kojim se moglo razgovarati, ili bolje rečeno čavrljati o svemu i svačemu. Gospodin Oluić bio je obiteljski čovjek, zaokupljen podjednako svakodnevnom neimaštinom materijalnih dobara i bogatim nasljeđem pravoslavne duhovnosti, srpske povijesti i narodne mudrosti.

- Zdravo da si, druškane!

- Zdravo - stisnuo bi mu Tonči pruženu veliku, tvrdu ruku.

- E, moj druškane, dopalo i mene da se nagutam zla do guše i preko toga.

- Ja bih radije o dobroj djevojci koja te je na ovom svijetu zapala prije svih zala.

- Tačno. Dobra devojka! Mirna, vesela, predusretljiva, dobra i mila glavica. Od detinjstva je naučila kako se muka muči, možda se to i odrazilo na njenoj naravi. Nežna, tiha, ne zna gde da te posadi, muči se da ti i u oskudici sladak zalogaj spremi. Gledaš je i srce ti se topi, a malo posle je zagrliš i kažeš: "Oprosti, s poslom mi nešto danas nije išlo kako valja". I opet među nama mir i meni spokojno na duši. A znaš li ti, brate, šta to za posao znači? Ujutro ustajem kao preporođen, svaki posao mi ide od ruke i cveta! Eto šta znači imati blagorodnu ženu. Da si na mom mestu, znao bi šta si propustio, osudivši sebe na beženstvo.

- Neka vaša ljubav potraje, ali tvoja usta mogla bi da zanijeme!

- Moja ljubav prevazilazi porive tela. Budim je zbog sunca koje objašnjava sebe biljkama, zbog neba razapetog između prstiju, zbog reči koje peku grlo, zbog dalekih stvari koje liče na ove ovde, zbog ljudi koji bez čela i imena prolaze ulicom, zbog anonimnih reči trgova, zbog javnih parkova, zbog osmeha u kamenu drugova zaspalih između dve bitke...

- Stani, kad smo već kod bitke, možeš li mi objasniti što su to kozaci, upravo čitam roman nekog ruskog pisca.

- Za razliku od mužika, seljaka kmetova, koji su bili u ropskom odnosu prema feudalcima i vezani za zemlju, kozaci su se izdvajali kao slobodni najamni radnici, a još češće kao ratnici.

- Slični pandurima baruna Franje Trenka?

- Duboko ukorenjena samosvest, vekovna predanja, i zablude, uticali su da kozaci dočekaju revolucionarne promene u Rusiji s velikim nepoverenjem. Došlo je do raskola njihovih porodica i krvavih obračuna nosilaca suprotnih opredeljenja.

- Možda je prenaglo porasla moć ideja nad ljudima, prenaglo je politika zamijenila vjeru.

- Zloduh uzajamne osvete razdirao je i uništavao porodice. Pa ipak se iznad političkog i socijalnog meteža uzdizala teško ranjena ljubav.

- Čini mi se da je previše pjesama ispisano u pohvalu crnim konjanicima?

- O strašna pomisao na crnog konjanika, kada smo ujutro ustajali krvavi, presečena grla, odsečenih ruku, nemoćni da viknemo i da uzmemo...

- Kao da si to od nekoga naučio napamet?

- Od Branka Miljkovića, tragično preminulog srpskog pesnika na zagrebačkom Črnomercu... O strašna pomisao na crnog konjanika viđenog prvi put na Crvenoj Baniji, koji zatočen u našoj lobanji, juri od čela do temena...

- Nije dobro što je zatočen u vašoj lubanji. A što ako ta misao ogrezne u krvavu zbilju i ponovljena klanja?

- Čovek mora da pronađe predeo gde je njegova sloboda jedino stvarna.

- Treba u svemu i poslije svega pronaći nadu.

- Mi imamo Jugoslaviju, obalu jednome moru. Ona uči gradove da budu braća Velikome Gradu koji venčava Šumadiju i Zagorje. Sutra će sigurno i kukavice moći ono što danas mogu samo hrabri koji su na prostoru Jugoslavije našli divne razloge drugačije ljubavi, pevao je Miljković.

- Ljubavi na pravoslavni način, u ime Oca, ali ne i Sina.

- Ciljaš na ortodoksiju, na arijanski spor? Ne znam koliko ti je poznato nasleđe pravoslavne duhovnosti. Mislim da vi Hrvati nemate pravog uvida u to, pre svega zato što Srpsku pravoslavnu crkvu promatrate u svetlu njenog vezivanja za nacionalnu velikosrpsku ideju koja je značajno izneverila to nasleđe. Znadeš li ti išta o Svetoj Sofiji, o Mudroj Ženi koja ima spasiti svet?

- Znam da su bizantinske Madone na ikonama uglavnom neokrunjene. Zašto?

- Možda zato što mi priznajemo Marijinu ispunjenost Duhom Svetim počev od Arhanđelova navještenja, a ne od začeća.

- Nije li Istok hladniji prema Djevici Mariji, budući da joj ne priznaje bezgrešnost od začeća.

- Ne zaboravi da se Bogorodica prikazala na Istoku gotovo četvrt veka pre Lurda. I to starcu Serafinu, u ruskom Sarovu 25. marta 1835. Prikazala mu se zajedno sa svetim Jovanom. Udarila je o tlo svojim žezlom i na tom je mestu iz zemlje izbio izvor bistre vode. Otac Serafin ogradio je taj izvor zidom. Docnije je iznad njega izgrađena kapela, a voda je kanalizirana u dva odvojena bazena, za muškarce i žene. Lurd je samo jače izražena kopija tog prikazanja?

- To znači da Blažena Djevica voli Istok i Zapad. Nije li više nego znakovito da je papa Ivan Pavao II. posvetio svijet Bezgrešnom Srcu Marijinu 25. ožujka 1984., dakle, na datum kada je iz zemlje izbio izvor žive vode u ruskom Sarovu.

- Slažem se s pesnicima koji pevaju da će lepota Žene da spasi svet.

- Ljepota i dobrota, ako sam te dobro shvatio.

Razgovori s parohom bili su nacionalno mnogo osjetljiviji od razgovorâ s imamom, zato je Tonči svaku zloslutnu misao namjerno i svjesno propuštao kroz jedno uho unutra a kroz drugo van. Gospodin Oluić uzdigao se doduše visoko iznad provokativnih političkih zanovijetanja, ali gospodsku dušu u njemu ipak su značajno uzbuđivale suze majke Jugovića, očaj Kraljevića Marka, humak bana Strahinjića, žalost Kosovke djevojke. Uzbuđivalo ga Kosovo, zemlja plača i leleka, Gazimestan koji ima postati srpskim svetištem.

20. Prizor strave i užasa

Gospodin Lojzo Buturac, orguljaš i voditelj crkvenog pjevanja u župi svete Marije i prisni suradnik župnika Grahovara, došao je u nedjelju 11. studenoga 1990., na Martinje, kao i svake nedjelje, na misu poldanjicu deset minuta ranije. Bilo mu je čudno što sav narod stoji pred crkvom, a misa samo što nije počela. Neki od njih, kao da su ga jedva dočekali, navališe na njega pitanjem zna li gdje je župnik Grahovar. Župni stan je zaključan, a bio je zaključan i prethodnog dana. Mladi ljudi donijeli su jučer, prema ranijem dogovoru sa župnikom, dijete na krštenje, ali župnik se nije pojavljivao. Kad je Lojzo vidio da se ne pojavljuje ni dvije minute do jedanaest, sjeo je u auto i odjurio u centralnu župu sv. Križa da pita župnika i dekana Alojzija Petranovića zna li on nešto o njihovom župniku. U župnom stanu rečeno mu je da je dekan Petranović u Martinjskoj Vesi, gdje se tog dana slavio Sveti Martin. Nazove ga telefonom. Ni dekan Petranović nije ništa znao o Grahovarovoj odsutnosti. Reče mu da će odmah doći i odslužiti misu. Kako nije mogao doći do kaleža, upotrijebio je umjesto njega običnu čašu, vidljivo uzbuđen i zabrinut.

Poslije mise vjernici su pogledima i slijeganjem ramenâ postavljali jedni drugima pitanje gdje bi to mogao nestati dobri župnik Tonči. U garaži nije bilo njegova auta ni u subotu ni u nedjelju. Moglo se pretpostaviti da je nekamo otputovao i nije se stigao na vrijeme vratiti. Međutim, nije bio njegov običaj da bi nekud otišao a da se nikomu ne javi. Da je imao kvar na autu, sigurno bi se odnekud javio telefonom. I dok je većina župljana pred crkvom razmišljala o mogućem nestanku njihova župnika, neki su muškarci počeli obilaziti oko župnog stana i kroz prozore zavirivati unutra. Netko od njih primijeti da je na kući s donje stane, do vinograda, na prozoru pokidana željezna rešetka i da jedino taj prozor nije zatvoren. Bio je to kuhinjski prozor. Župljanin Vjekoslav Dvekar uvukao se kroz taj prozor u stan i naišao na strašan, užasan prizor.

Na podu je u lokvi krvi ležalo mrtvo tijelo župnika Grahovara.

Smjesta je obaviještena policija, koja se brzo stvorila na licu mjesta. Utvrdilo se da je ubojica, ili možda više njih, prije župnikova povratka od Vukušićevih ušao u stan kroz kuhinjski prozor i tu ga čekao. Čim je Tonči ušao u stan i zaključao vrata, napadnut je kuhinjskim nožem. Napadnuti se energično branio od napadača, jer je nožem bio ranjen po rukama, a i stvari po kući bile su razbacane.

Iz Zapisnika o uviđaju, koji je potpisao istražni sudac Željko Mlinarić, a pisala zapisničarka Ljubica Kasap, vidi se da su uviđaju bili nazočni: općinski javni tužilac u Sisku Vladimir Burić, policijski inspektor Boško Vujanić, kriminalistički tehničari Dragoslav Resanović i Jovo Runjaić, stručnjaci Ministarstva unutarnjih poslova iz Zagreba (inspektor za krvne delikte, vještak za biološke tragove i vještak za daktiloskopiju), te dr. Stevo Kovačević, specijalist za patologiju i sudsku medicinu. Uviđaj je počeo u nedjelju poslije podne, nastavio se u ponedjeljak i bio završen tog dana u četrnaest sati.

Umoreno tijelo odmah je prevezeno u bolnicu na obdukciju. Na tijelu je pronađeno tridesetak većih i manjih rana od noža. Utvrđeno je sedam većih uboda nožem u tijelo, od čega je jedan ubod bio smrtonosan - ravno u srce. Smrt je najvjerojatnije nastupila u petak 9. studenoga 1990. prije ponoći.

U utorak 13. studenoga lijes s posmrtnim ostacima župnika Tončija bio je od ranih jutarnjih sati izložen u crkvi svete Marije. Satima su brojni poštovatelji pokojnog župnika oplakivali njegovu sudbinu i molili se za pokoj njegove duše. Uz lijes s njegovim posmrtnim ostacima izmjenjivahu se u dubokoj žalosti i potištenosti uz domaće i brojni vjernici drugih župa u kojima je pokojnik djelovao ili bio na ispomoći, pripadnici islamske i pravoslavne zajednice, te oni koji ne vjerujuju, ali su poštovali i cijenili dragog Tončija.

Sveta misa zadušnica i oproštaj započeli su u pola četiri poslije podne. Misu i obrede predvodio je u pratnji 58 svećenika zagrebački nadbiskup kardinal Franjo Kuharić, koji se od pokojnika oprostio ovim riječima:

Draga braćo i sestre u Isusu Kristu!

Dragi prijatelji, predstavnici hrvatske vlade i mjesne vlasti!

Okupljeni smo oko ovog lijesa u kojem počiva tijelo umorenog svećenika. Svaka smrt svojom stvarnošću potresa čovjeka i sili nas da razmišljamo što je smrt. Ovakva smrt, izvršena nasiljem nad jednim svećenikom, još više potresa, još više žalosti, iznenađuje jer je umoren mladi svećenik koji je mogao imati pred sobom još desetljeća svog svećeničkog života.

Ova smrt posljedica je zloće jednog srca. Ne ulazimo u to srce, ne ispitujemo motive niti sudimo, nego mi kao Crkva molimo. Mi molimo za našega brata svećenika, ali mi molimo i za njegova ubojicu. Riječ Božja rasvjetljuje nam srce i misli i uzdiže naše poglede s onu stranu, gdje se konačno ostvaruje pravednost, gdje se ostvaruje punina života, gdje čovjek nalazi svoj vječni smisao. Zato jedino riječ Božja nije nijema pred ovom stvarnosti.

Kad se čovjek nađe pred takvim događajem i pred takvom zloćom, zaista zanijemi, nema što kazati, ne može protumačiti, obrazložiti, jer to je udarac u pravednost, udarac u život, udarac u dostojanstvo čovjeka.

Uvjereni smo da je brat naš svećenik Antun, koji je svojim svećeničkim služenjem neprestano vjernicima naviještao nadu vječnosti, nadu susreta u Bogu ljubavi, da je on s tom nadom, makar u nepojmljivoj patnji, predao svoju dušu milosrdnom Bogu, milosrdnom Srcu našeg Spasitelja.

Jedino po evanđelju o Blaženstvima, u svjetlu Isusovih riječi na Gori, možemo se opraštati s našim bratom, umorenim svećenikom, s mirom u duši, s mirom u srcu. Ovaj susret u euharistiji mora ispuniti našu dušu onim unutarnjim Božjim mirom koji isključuje svaku krivu optužbu, svaki tračak mržnje i osvete.

Našem bratu svećeniku zahvaljujemo za njegovo svećeničko služenje u našoj nadbiskupiji. Zahvaljujem u svoje osobno ime, zahvaljujem u ime župe. A Gospodin, On neka mu bude nagrada: Gospodin milosrdni, Gospodin koji ljubi, On neka ga prigrli, On neka mu nadoknadi gubitak zemaljskog života puninom vječnog radosnog života.

U ovoj božanskoj žrtvi pomirenja mi predajemo njegovu dušu Isusu Kristu, Božanskom Spasitelju ljudi. Prolivena je krv jednog svećenika. Ta krv svećenika, posvećena krvlju Kristovom, neka bude krv u službi Otkupljenja, da plod te patnje i te smrti bude duhovni plod u obnovi župe svete Marije u Sisku, da u njoj bude više vjere, više pobožnosti, više odlučnosti da vjerujemo Isusu Kristu Spasitelju, raspetome za nas; da buide više otvorenosti riječi Božjoj i više zajedništva u slozi, više zajedništva u miru, više zajedništva u ljubavi.

To neka bude plod i ove žrtve, to neka bude i njegova molitva za nas.

U ime sisačkog dekanata i Tončijevih najboljih prijatelja u gradu oprostio se župnik i dekan, čovjek pjesničke duše, Alojzije Petranović:

Ovdje pred nama je tijelo čovjeka, Isusova svećenika, čije srce je probodeno nožem, što sam osobno vidio, nožem u ruci vođenoj najcrnjom, paklenom mržnjom. Ovih se dana, kao nekada na Kalvariji, čuje gradom Siskom: "Dobri čovjek Tonči!" Skroman i blag! Tih i drag! Kao Antun Pustinjak u svojoj nastambi. I doista jedno veliko, široko i toplo srce prestalo je kucati. Svakog je primilo i za svakog je imalo mjesta. U kući nije imao mnogo mjesta, ali je zato u duši imao mjesta za svakoga. U kući je bilo hladno, a iz srca mu je zračila toplina. Bili su to prostori kršćanske svećeničke topline, svjetla i dobrote. Tu je bilo mjesta i za Srbe i Rome i Hrvate i Muslimane. I za one koji vjeruju i za one koji ne vjeruju. Bio je blizak malom čovjeku, radniku, patniku, ali i ugledan kod uglednih i odgovornih. Njegova mrtva ispružena ruka još je više bila ispružena kao živa i otvorena na pozdrav, podršku i dar svakome. Zato upravo njegovo probodeno srce, i baš iz njega prolivena krv, simbol je i najrječitija poruka i slika njegove osobe.

Tonči nije gradio velebna zdanja. Nije dizao zvonike ni otvarao nove centre. Imao je malu crkvu, malu kućicu i malu vjernu zajednicu. Ona se okupljala oko njega, a on ju je okupljao oko Isusa i Marije. Bila je to živa zajednica, vjerna i njemu i Bogu. Svojom osobom i svojom nazočnošću zahvatio je cijeli grad, koji ga je jednostavno zvao: Tonči od Svete Marije! Naš Tonči! Njegova crkva nisu bili samo ovi zidovi. Ona je bila mnogo, mnogo šira. Zapravo - bez granica. I zato vjerujem da će po njemu biti Bog bliži svima onima koji su ga susretali, bez razlike s obzirom i na koju pripadnost i opredjeljenje. Posebno će ostati u srcima malenih, kojima je s toliko radosti i zanosa hrlio u učionice njihovih škola da im donese poruku ljubavi, i božanske i ljudske. U

srcima mladih ostat će njihovim prijateljem. U svijesti odraslih ostat će svjetionikom i potporom.

Opraštao je svima. Na ubojici nije moglo biti rana, jer je Tonči bio goloruk. Osudivao nije nikoga, pa neka ni njemu Bog ne sudi zbog njegovih slabosti koje prate svaki ljudski život.

Dragi Tonči! Tvoja žrtva, teška i bolna, ali dragocjena, neka bude zalog mira i ljubavi u ovom gradu i svakom selu i gradu širom naše lijepe domovine Hrvatske i cijeloga svijeta. Hvala ti za čestit svećenički život. Za ljudsku toplinu i dobrotu. Hvala ti i slava, naš prethodniče u prostranstvu svjetlosti i mira!

Od dragog Tončija oprostio se potom školski kolega Stjepan Markušić, župnik u Svetom Jurju u Trnju, Miroslav Matić, predsjednik Skupštine općine Sisak, imam Fuad Karaga u ime Islamske zajednice, te Petar Oluić, bivši pravoslavni sisački paroh.

Pročitani su i neki brzojavi sućuti upućeni sisačkom dekanatu i nadbiskupiji, i to od predsjednika općine Sisak, Mjesne zajednice Viktorovac, Predsjedništva Matice hrvatske Sisak, direktora INE, Općinskog odbora Srpske demokratske stranke, pravoslavnog paroha sisačkog Nedeljka Božića, petrinjskog paroha Dragana Glumca, te ogranka Socijalno-liberalne stranke iz Zaprešića.

Nakon oproštajnih riječi bilo je svim okupljenima jasno da je Antun Grahovar stvarno mučenik za kršćanstvo i domovinu Hrvatsku. Svi su bili uvjereni da će Tonči i dalje pratiti svoju župu, za koju je živio i za koju je krv svoju prolio. Mnogi svećenici tom se prigodom sjetiše riječi sv. Kvirina, sisačkog biskupa i mučenika: "*Sada tek u pravom smislu izvršavam svećeništvo kada ću samoga sebe prinijeti Bogu za žrtvu*". Tako je i svima dragi župnik Antun Grahovar, nakon što je trinaest godina svakodnevno prinosio na oltaru nekrvnu žrtvu, konačno i svoj mladi život prinio na oltar vjere kršćanske i svoje hrvatske domovine.

Najgori knez Hrvata

U gradu što nasta od vučjega mlijeka
U gradu Romula, bratoubojice
Pod kulama tvrdim plovi mutna rijeka
Gdje željezo čuva zlosretne tamnice
U kojima ginu svrgnuti vladari
Varkom zatočeni iz svoje slobode
Ispod grada kome hitri poklisari
Danomice tajno stižu i odhode.
A najviše stižu mletački prvaci
Koji poveljama papi Hadrijanu
Kazuju o knezu što strahote baci
Na jadranske vode. Na mletačku ranu.

Ni povelje dužda Petra Patrisaka
Ni uznemirene vrh Tibera ruke
Ne pomažu sili premoćnih Mletaka
Što u jadu pišu sve nove poruke.
Kako više nema jadranskim vodama
Rimu darova od mletačkoga zlata
Kad obale gorske tajnim uvalama
Kriju najgorega kneza svih Hrvata.

I odlaze pisma iz vječnoga grada
I tonu galandre kraljice svih mora
Od gorućih strijela kneza koji vlada
Obalama svojih djedovskih prostora.
Nezasitne lađe zlatne Venecije
Nestaju u pjeni jadranskih valova
Svetog Marka znamen tone gdje galije
Krmu nebu dižu, dok im tone prova.
I sve znane laži zlatne Venecije
I prazne tamnice nad Tiberom mutnim
Ne vode Hrvate na ropske galije
Ni kazamatima Mlecima zloslutnim.

Dok Pessimus Dux nad obalama vlada
Gdje hrvatsko hitro brodovlje stražari

Te galije nema ni tog poklisara
Da laži i silom tron potrese stari.
I ostaše prazni rimski kazamati
I dužd danak plati sa uzdahom bola
Najgoremu knezu kog daše Hrvati
Sve do moćnog dužda Petra Orseola.
I nemade sile devetoga vijeka
Da najgorem knezu potopi brodove
kad Domagoj znade da od vučjeg mlijeka
Mir ne dolazi od ruke Romulove.

Domagoj što knez je najgori Hrvata
Ni perom ni mačem, niti prevarama
Niti obećanjem mletačkoga zlata
Ne dade sužanjstva svojim obalama.

Prenesretni jezik

Neoporavljen od krbavske strahote
Sjedi u Bihaću sabor velikaša
I mole od Rima da spriječi grozote
Što ognjem i mačem čini Jakub paša.

A do Rima vode puti čudnovati
I kasno do pape stiže poslanica
I Modriča pada. I ginu Hrvati
I zadnja je nada sablja i tamnica.

A nemamo kuda, poslanica kaže
Izginusmo svi na Krbavskome polju
Nema ni vojnika, oružja ni straže
S Bosnom nam je savez u budućnost bolju.

A ni pisma. Niti hitri poklisari
Aleksandru šestom mira ne dirnuše
Makar grad za gradom raznose požari
I lagumi kule najmoćnije ruše.

Ko trnovi što su tvrdim krajem nikli
Vezani smo zemlji bez spasa i nade
Kad je jedin govor kome smo navikli
Prenesretni jezik sve što Hrvat znade.

---

s. Marija od PRESVETOG SRCA

Otplovit ja ću...

Otplovit ja ću
na vječni pir,
a morem plavi
šumjet će val;

U Srcu Tvome
čeka me mir;
od zvijezda sav je
srebrenast žal.

Duha će Tvog me
obuzet sjaj,
vremena zemnog
prestat će tijek,

Tebe ću motrit -
svoj vječni Raj;
Bit ćeš mi ljubav
sad - zauvijek!

Prebacit ću...

Prebacit ću svijetli most
(od svojih žrtava i bdjenja)
preko svih obala -
do svoga Sunca.

Njim će prolaziti hodočasnici
u Sveti Grad -
do sjaja Otkrivenja.

Prebacit ću svijetli most -
od nizina
sve do svoga
vječnog vrhunca.

Ante GRADIŠKA

Americana s okusom gorčine

(uz 50-godišnjicu smrti Sinclaira Lewisa)

Uvod u Sinclaira Lewisa

Američka je književnost u mnogo čemu specifična u odnosu na europsku, s kojom je, u prvom redu s engleskom, prilično usko povezana. Prije svega, lišena višestoljetne kulturne tradicije koja je determinirala europske nacionalne književnosti - svaku na poseban način - američka književnost 20. stoljeća svojevrstan je specifikum u korpusu svjetske literature, kao književnost koja se mnogo više oslanja na empirijsku spoznaju nego na duhovnu nadgradnju. Ipak, tragovi europske provenijencije u američkoj su književnosti prilično uočljivi - utjecaji kulture Indijanaca ili drugih neeuropskih etničkih skupina koje u većem broju žive u Americi u ovoj su književnosti gotovo zanemarljivi. Tako se američka književnost (osobito proza) jednim svojim značajnim dijelom naslanja na europsku duhovnu tradiciju, o čemu posebno svjedoči opus E. A. Poea, direktan izdanak engleskog gotskog romana.

Tako je prvi američki romanopisac, danas gotovo zaboravljeni Charles Brockden Brown, samo nastavljač tradicije engleskog "gotskog romana", koju će Poe obogatiti novim elementima. Iako u svojim romanima uvodi u literaturu "američke teme", i Nathaniel Hawthorne je suptilan nastavljač tradicije "gotskog romana", prelomljene kroz prizmu tipično američkog puritanizma. Pa i oni autori koji su svojim djelom nedvojbeni začetnici američke književne tradicije, James F. Cooper i Mark Twain, nerijetko su posezali za "europskim temama", većinom povijesnim ("Oprez" i "Heidenmauer" Jamesa F. Coopera ili "Kraljević i prosjak" Marka Twaina). Konačno, na prijelazu stoljeća, Henry James, Amerikanac koji će uzeti englesko državljanstvo, svojim životom i djelom predstavlja simboličnu simbiozu drevne engleske (europske) i nove američke kulture.

Nagli privredni i tehnički razvoj mlade američke nacije promiče kod Amerikanaca svijest o posebnom nacionalnom i kulturnom identitetu nove društvene zajednice. S druge strane taj nagli razvoj rada nove sociološke specifičnosti po kojima se nasljednici europskih emigranata bitno udaljuju od svojih dalekih korijena. Mitologija Zapada upravo će na čudesan način nadomjestiti manjak višestoljetne eurocentrične tradicije i predstavljat će specifičnu duhovnu nadgradnju koja će se - u širem smislu - prepoznavati pod imenom amerikanizma.

Američki pisci koji djeluju u prvih 40 godina 20. stoljeća gotovo se potpuno odriču "europskih tema" (posebno povijesnih) i nastoje u svojim proznim djelima izraziti senzibilitet nove civilizacije koja se u mnogome razlikuje od svog europskog nasljeđa.

I dok je u europskim književnostima 19. stoljeća grad pozornica mnogih poznatih proznih djela (London u Dickensovim, Pariz u Balzacovim, Moskva i Petrograd kod

Tolstoja i drugih poznatih ruskih pisaca), u specifičnim uvjetima razvoja američke civilizacije to se može reći prvenstveno za provinciju.

Provincija obično podrazumijeva, osobito u literarnoj projekciji, negativne konotacije: smatra se nečim što je podjednako udaljeno od prirodne neiskvarenosti neukaljanog osobnog integriteta ljudi koji žive izvan urbanih zajednica, kao i otmjene rafiniranosti autentičnih kulturnih sredina u gradovima s dužom tradicijom urbana života. U američkoj književnoj tradiciji prvi slučaj predstavlja literatura s Divljeg zapada, posebno onaj njezin dio koji obrađuje pionirsko doba Zapada ("Priče kožne čarape", Jamesa F. Coopera), dok je druga sredina poznatija iz europskih književnosti, poglavito engleske (obrađivat će je Henry James u većini svojih romana).

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća u vrijeme snažnog bujanja umjetničke proze u Americi pojavljuju se u raznim krajevima SAD regionalni pisci, uglavnom žene, koji na sentimentalan i bolećiv način opisuju u svojim pripovijetkama i romanima sredinu u kojoj žive. Koliko god ovi autori danas bili beznačajni u korpusu američke književnosti, oni su zapravo uveli američku provinciju u književnost.

Pogled tih pisaca na sredinu u kojoj žive bolećiv je i apologetski, za njih je ta sredina najbolji od svih mogućih svjetova. Tu još uvijek nema djela koje bi umjetničkim sredstvima izrazilo kritiku društva.

Ta djela, međutim, samo pripremaju teren za autore poput Sherwooda Andersona ili Sinclaira Lewisa (Guy E. Smith, autor sažetoga prikaza američke književnosti *American Literature - a Complete Survey*, naziva Andersona i Lewisa "napadačima na američki provincijski gradić: "*Attackers of the American Small Town*), koji će, kudikamo relevantnijim umjetničkim postupkom, otkriti naličje američke provincije i utrti put njenim kasnijim kritičarima poput Johna Steinbecka, Erskinea Caldwella i Johna O'Hare.

Recimo ovdje još i to da je najprimjerenija stilska formulacija za izražavanje pragmatičnog duha mlade nacije u usponu bio kritički realizam, pa će se gotovo svi autori tog perioda, bez obzira na svoj svjetonazor i stav prema društvu kome pripadaju, izražavati strogo realističkim prosedeom koji će najčešće težiti faktografskoj transpoziciji stvarnosti, što će ih nerijetko odvlačiti u naturalizam, tu bastardnu podvrstu realizma, koja će u američkoj književnosti toga doba naći svoje posljednje utočište (Stephen Crane, Frank Norris). William Faulkner će sa svojom modernom tehnikom biti iznimka koja potvrđuje pravilo (vjerne sljedbenike dobit će tek u drugoj polovini stoljeća), a njegova će modernost imati tipično američko obilježje, pa europskoj (uglavnom engleskoj) tradiciji modernog romana neće dugovati ništa osim književne tehnike, koju će on na osebujan način modificirati.

Iako je već svojim prvim romanom, "Naš g. Wren" (Our Mr. Wren), napisanim 1914. godine, postigao književni uspjeh, Lewis će se proslaviti tek svojim sljedećim romanom, "Glavna ulica" (Main Sreet), napisanim 6 godina kasnije. Tu će do punog izražaja doći njegov osebujan realizam koji minuciozno registrira životne detalje, poput fotografske kamere. Zato je poznati engleski književnik E. M. Forster za nj s pravom rekao da on nije "ni pjesnik ni propovjednik, već momak iz susjedstva, s kamerom".

Preko Lewisova objektiva pred nama izranja izmišljeni grad Gopher Prairie sa svim, gotovo opipljivim, detaljima koji ga sačinjavaju.

Ali takvo prikazivanje izmišljene stvarnosti ipak ima jedan ozbiljan nedostatak. Ono nam otkriva samo površinu stvari, dok dubina ostaje netaknuta. Djelo je tako lišeno jedne dimenzije, i to one najvažnije. Stvari i likovi u romanu pružaju nam samo svoju fasadu, mi plastično doživljavamo njihov fizički izgled, kao na fotografiji, ali sve ostalo ostaje nam skriveno. Lewisovo pero-kamera otkriva nam samo jedan značenjski sloj, onaj konkretan i površinski, dok do ostalih ne prodire. Nema podteksta, tekst se iscrpljuje u svom doslovnom značenju, a svaka rečenica ili sintagma postoji samo u funkciji pričanja priče, bez estetske samostalnosti.

Te vrline i mane bit će, naravno, uočljive i u Lewisovim sljedećim djelima. U njima sve više dolazi do izražaja težnja autora da radnju fokusira oko jednoga glavnog lika, koji je na određeni način tipičan za američko društvo toga doba. Većinom su to pripadnici bogatijeg društvenog sloja: biznismeni (nama možda bolje zvuči "tajkuni") političari, znanstvenici, oni tipični američki *self-made men* koji su se, kombinacijom marljivosti i beskrupuloznosti, izdigli ni iz čega. Ponekad su to i ličnosti bez određenijeg društvenog statusa, kao Elmer Gantry, samoživi i poročni putujući propovjednik iz istoimenog romana.

"Lik i djelo" Sinclaira Lewisa

Iako je Lewis i kasnije pisao romane koji su u SAD bili dosta zapaženi, jedini su izdržali sud vremena, pored "Glavne ulice", oni njegovi romani koji u naslovu sadrže samo prezime glavnog lika (možemo im ipak pridodati i jedan s imenom i prezimenom, "Elmer Gantry"), napisani prije nego što je autor dobio Pulitzerovu (1926. - koju je odbio) i Nobelovu nagradu (1930. - kao prvi Amerikanac) - to su "Babbitt" (1922), "Arrowsmith" (1925) i "Dodsworth". Ipak, prije nego što kažemo nešto više o njima, recimo i to da su mu razmjerno poznati bili i romani "Čovjek koji je poznavao Coolidgea"* (*The Man Who Knew Coolidge*) i "Kingsbload Royal", dok mu je nekoliko kazališnih drama bilo manje zapaženo.

Kao i "Dodsworth", "Babbitt" je smješten u sredini koju Lewis najbolje poznaje, ali i najžešće kritizira - poslovno uspješnoj srednjoj klasi. Glavni junak, George F. Babbitt, pokušava pobjeći od učmalosti sredine kojom je okružen i posla kojim se bavi, političkim radikalizmom i banalnim preljubom (preljub ima vrlo važnu funkciju i u "Dodsworthu"), ali će ga konvencionalna sredina (kao i grizodušje prema bolesnoj supruzi) vratiti u uobičajenu kolotečinu.

"Arrowsmitha" pak, roman u kojem, prema "Enciklopediji Leksikografskog zavoda", nalazimo "dubok ponor između profiterske sredine i učenjačkih ideala", opisuje dileme mladog liječnika koji radi na pronalaženju novog cjepiva i koji se, u sudaru s birokracijom i osobnom tragedijom, povlači iz javnog života i u *splendid isolation* svoje farme u Vermontu usavršava lijek koji je pronašao.

* Calvin Coolidge (1872-1933), američki političar, od 1923. do 1929. godine predsjednik SAD.

"Arrowsmith" je možda i najznačajniji roman Sinclaira Lewisa, ali i najmanje tipičan za njega, osim u onom dijelu u kojem opisuje profitere i bogate skorojeviće koji okružuju glavnog junaka. Opisujući znanstvenu sredinu, autor ovdje više pribjegava naturalizmu nego u svojim drugim djelima, pa stanovita poludokumentarnost narušava umjetničku cjelovitost romana. Ipak Lewis Mumford nalazi u romanu "onu dodatnu kvalitetu koja pripada samo vrhuncima književnosti: osjećaj za suočavanje s pitanjima života i smrti, a zatim i stvaranje - usprkos porazima - unutarnje sigurnosti".

Svojim "fotografskim" realizmom, koji često prelazi granicu s naturalizmom, kao i uzimanjem građanske bogate srednje klase za glavnog protagonista svojih romana, Lewis je najsličniji dvojici američkih pisaca koje do sada ovdje nismo spominjali - Uptonu Sinclairu i Theodoreu Dreiseru. Regionalnim piscem ga ne možemo smatrati, jer je njegova učmala provincija zapravo izmišljena (Gopher Prairie u "Glavnoj ulici", Zenith u "Babbittu"). "Žigošući samozadovoljstvo prosječnoga američkog građanina, Lewis je slikao svijet kojemu su značajke površnost, trka za zaradom, licemjerje, rasna netrpeljivost i konformizam. Junaci su Lewisovih romana provincijalci, biznismeni, skorojevići koji traže način da sebi prokrče put u visoko društvo":

Opisujući Lewisovu književnu "tehniku", Guy E. Smith u navedenoj knjizi kaže: "On je imao fenomenalnu sposobnost sakupljanja detalja i predstavljanja vjerodostojne slike američkog života, uz primjesu pomalo zločeste satire. Lewisov realizam bi se gotovo mogao nazvati 'fotografskim' - on je majstorski umio reproducirati jezik i ponašanje američke buržoazije. Njegov je humor bio blag, ali ipak ubitačan u stvaranju atmosfere dosadne uvaženosti i gotovo nevjerojatne stupidnosti provincijskog života. Lewis je zapravo pripadao takvom životu i stvarao likove iz vlastitog iskustva."

Lewis je rođen u malom gradiću Sauk Center (zanimljivo je da se u "američkom engleskom" gotovo nikad ne rabi imenica "village" - selo) u Minnesoti, kao sin provincijskog liječnika i tuberkulozne majke, koja je umrla kad mu je bilo šest godina. Prema Abrahamu H. Lassu, autoru svojevrsnog priručnika o 50 najpoznatijih američkih romana (A Student's Guide to Fifty American Novels), bio je ružnjikav i introvertan mladić, a nakon što mu je propao i drugi brak (s tad u Americi vrlo popularnom novinarkom Dorothy Thompson), potpuno se odao piću, pa mu je - kako kaže Lass - "ostao samo nekadašnji konflikt između ogromne želje za životom i očajanja koje je nosio duboko u sebi". Nedugo prije smrti (rođen je 1885. godine) izjavio je: "Bože moj, nitko nije bio nesretniji od mene" (*Oh God, no man has ever been so miserable*). Lass lucidno zaključuje da je "Lewisov život, čak i više nego djelo, svjedočio o okrutnome jazu između sreće i materijalnog uspjeha".

Emil ČIĆ

A Poem to Ireland

Ireland,

in a future war,
when we will fight for ourselves again -
we will also fight for You.

On our bayonets will be written:
'Long live freedom!,
revenge, justice,
and truth'.

Our every bullet will be two.

And our torturers we shall receive so
that they never can be sent to you.

Our flags let's be one,
in justice, fight,

and Christ!

Poema Irskoj

Irska,

u budućem ratu,
kada ćemo se boriti za sebe,
tada ćemo se boriti i za Tebe.

Na našim će bajunetama pisati:
'Živjela sloboda!,
osveta, pravda,
i istina'.

Svaki naš metak bit će dva,
a naše ćemo mučitelje primiti tako,
da ih ni za Tebe više ne bude.

Zastave naše,
u pravdi i borbi
neka budu jedno,

u Kristu!

Mladen VUKOVIĆ

Don Quijoteov hihot

Kakvi su hrvatski odjeci "borbe protiv vjetrenjača" - najpopularnije svjetske književne metafore
(uz 385. obljetnicu Cervantesove smrti)

Na klepsidri ovozemne slave procurila su puna četiri i pol stoljeća od rođenja najvećega španjolskog književnika Miguela de Cervantesa Saavedre (rođen 9. listopada 1547. godine) koji je u magli stoljeća postao gotovo sinonimom svoga proslavljenoga romana *Bistri vitez don Quijote od Manche*. Ti su zapisi o otajnoj granici između viteške kulture i zdrave pučke pameti, nakon *Biblije* i *Kurana*, najzačudnijom i najčitanijom knjigom na svijetu.

Taj najsatiričniji roman svih vremena doživio je oko 2500 izdanja na svim većim svjetskim jezicima. Od toga petnaestak na hrvatskom. Među bibliofilskim izdanjima romana *El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha* ističe se madridsko divot izdanje iz 1978. godine s 12 jednosatnih audiokaseta pročitanog romana. Početkom devedesetih u Frankfurtu je priređena izložba 102 dostupna izdanja romana, pretežito na njemačkom jeziku. U nas ga je prvi obradio Josip Eugen Tomić 1879. godine. Slijedi sjajan prijevod zaboravljenog humorista Ise Velikanovića, koji je ponajbolje pogodio ritam kastilskog jezika, a novo hrvatsko izdanje romana objavio je u vlastitoj nakladi tijekom prvoga svjetskog rata (o tristotoj obljetnici Cervantesove smrti 1916.!). Godine 1936. tiskan je u Zagrebu roman *Cervantes* Bruna Franka. Neobično je primijetiti da se tijekom drugoga svjetskog rata u Zagrebu 1943. tiska *Don Quijote* u četiri sveska te Cervantesova romansirana biografija iz pera Jeana Babelona. Velikanovićev prijevod, s dopunama Josipa Tabaka, najčešće je objavljivan, a izdanje "Naše djece" priredio je enciklopedist dr. Mate Ujević. Tijekom Domovinskog rata pojavila su se u nas čak tri izdanja romana o plemenitom vitezu čiji epitaf završava stihovima kako je naučio "ludo živjet / mudro mrijet".

Cervantesova književna nagrada svake godine donosi laureatima slavu i novac (oko 200 tisuća DEM). Cervantesovo ime nosi i španjolski Institut za kulturu, a otvorenje njegovog prvog odjela u Zagrebu prije nekoliko godina najavili su španjolski poklisari. Život i ostalo književno djelo autora prvoga novovjekog romana karaktera pomalo su nezasluženo zasjenjeni slavom njegovog glavnog junaka, kroz čiji je groteskni životni sraz ideala i zbilje autor dao više od puke parodije tadašnjih popularnih romantičnih viteških romana. Tako je manje znano, a možda i manje važno, da je Miguel zbog neplaćanja dugova sa siromašnim ocem kirurgom bio zasužnjen. U Madridu je počeo studirati humanističke znanosti, ali je zbog sukoba pobjegao u Rim, gdje navodno marljivo, i znakovito, čita Ariostov viteški ep *Bijesni Orlando*. Kao mladi vojnik plaćenik bio je ranjen, zbog čega mu se jedna ruka osušila. Ni to nije sve zlo: s bratom

Rodrigom bio je zatočenik gusara pet godina u Alžiru, odakle je otkupninom oslobođen, a po povratku u domaju uzdržavao je drugu ženu, majku, nezakonitu kći (Isabelu, rođenu s glumicom Anom Franca), kasnije još i dvije sestre i nećakinju. Nakon književnih prvenaca laća se zanata carinika, pada u dugove te je ponovno zatvaran u Sevilli pa je i svoj sjajni roman pisao u tamnici. Možda ga je upravo ta životna oskudica nadahnula da mu iz pera šiknu tako bogati knjiški ostvaraji. Književni život počeo je u zreloj dobi - godine 1584. pastoralnim romanom *Galetea*, a i u prvi dio romana *Don Quijote* Cervantes umeće pastoralne priče uz bokačovske zgode. 1613. godine objavljeno mu je 12 vrsnih *Uzornih priča*, novela na čijim neobičnim stranicama o seviljskim zločincima žive također punokrvne osobe. Pisao je i sonete, a aktualnu satiričnu poemu u tercinama *Put na Parnas* objavljuje 1614. godine. Komedije, također autobiografske, piše u tri umjesto dotada poslovičnih pet činova, a zbirka *Osam komedija i osam novih međuigara* (od pisanja kakvih je odustao kad se komediografskog posla prihvatio zavidni Lope de Vega) izlazi mu godinu dana uoči smrti, koja ga stiže u sedamdesetoj godini u Madridu godine 1616., u potpunoj bijedi. Pokopan je kao trećoredac svetog Franje u samostanu koji je kasnije srušen, pa mu ni prah nije sačuvan. Iduće mu godine postumno izlazi još jedan epski, viteški roman, *Persiles i Sigismunda*.

Davno prije Ramba i drugih ovovjekih filmskih hitova, ni Miguel nije odolio izazovu da dopiše bestselerski nastavak o svom luđaku s brijačkom pliticom na glavi: pretežito autobiografski prvotisak Don Quijotea iz 1605. godine, koji već iste godine doživljava šest izdanja u Španjolskoj, dobio je blizanca: drugi dio romana (s osamostaljenim junacima) objelodanjen je 1615. godine, iznova produbivši svoju poetiku da će njezini metaforički valovi opljuskivati i obale uma 21. stoljeća. Cjepidlake će u romanu pronaći i više faktografskih grešaka. Tako se primjerice ne zna kako je vraćen ukradeni magarac Sanchu, čija se jedina žena na četiri mjesta svaki put drukčije zove, što je Miguel kasnije pripisao među korektorske greške.

Protagonist romana o "povijesti jednog ludila" i putovima s nakanom da se bude netko drugi, ime dobivši po dvoznačnoj španjolskoj riječi *quijote*, što znači dio oklopa koji štiti bedro, ili čovjeka koji se trudi braniti stvari koje ga se ne tiču, postao je i protagonistom brojnih dramatizacija na kazališnim daskama. Dijalektičke pustolovine ubogog šljivara, koji se preobrazuje u viteza, promišljane su i u glazbenom ritmu.

23. veljače 2000. godine u Teatro Real u Madridu održat će se tako svjetska praizvedba nekoliko godina pripremane opere "Don Quijote" španjolskog skladatelja njemačkog podrijetla Cristobala Halfftera, prema Cervantesovu romanu. Opere su prije skladali H. Purcell, A. Calder, J. Massenet, F. Mendelson, musical M. Leigh te simfoniju R. Strauss.

Hidalgovi ideali često su bili motivima baletana. Godine 1740. u Beču je postavljen balet Gamacheova svadba s jednom scenom iz romana, a autori su Franz von Hilverding i francuski koreograf Louis-Jacques Jessé Milon. U prvoj polovici 19. stoljeća viteza na baletnoj sceni promišljaju Charles Diderot i Paul Taglioni. Najpopularniji balet *Don Quijote* prema scenariju Mariusa Petipe 1869. godine skladao

je Ludwig (pravim imenom Leon Alojzij) Minkus, a taj je balet 1996. godine postavljen na sceni zagrebačkog HNK. Također u prošlom stoljeću, glazbu za balet *Portret Don Quijotea* skladali su talijanski kompozitor Goffred Petrassi, zatim Ninette de Valois donosi nov plesni prikaz, a 1949. postavlja se balet na glazbu Lea Spiesa. Baletnog Viteza uglazbio je i G. Auric.

Georg Wilhelm Pabst je prvi, 1955., na veliki filmski ekran posjeo don Quijotea, slijede ekranizacije Vladimira Krisla te Grigorija Kozinceva koji je prema scenariju Šklovskog sedamdesetih godina snimio španjolsko-ruski film. Devet španjolskih tv epizoda *Cervantes* gledali smo i mi u jesen 1984. Nakon SAD (Emil Cohla 1909.) i Japana, i u zavičaju romana nastao je crtić *Don Quijote* u 52 polsatne epizode. Od literarnih travestija ističem poetsku farsu objavljenu 1989. u Bratislavi *Don Quijote u paklu* (u društvu Bruna, Voltairea, Diderota, Goethea, Brechta...) mladog autora Miloša Žiaka.

Što se tiče Doréovih ilustracija romana, španjolski su ih turistički radnici osamdesetih godina iskovali u srebrne i zlatne bareljefe, a hodočasnicima stazama vitezove "revolucije" nudi se i *Quijoteova geografija* L. Aguirrea Prada. Ništa ne može postati vječno ako se najprije ne pozlati parodijom, a don Quijotea nije mimoišla ni čaša žuči od "zabranjenog voća" - u tjedniku *Lib* objavljena je porno parodija *Don Pijote de la Mancha*.

Novotarije ne prestaju ni pri kraju četvrtog stoljeća života romana: u povodu madridskih Dana knjige 22. i 23. travnja 1998. godine održana je videokonferencija i telefonski maraton u čast Cervantesa: 1440 čitača s tri kontinenta, pisci, glumci, ministri, glazbenici, neprestano su se tijekom 48 sati nadmetali u čitanju svih stranica romana o slavnom hidalgu. Istodobno se pojavilo dosad najopsežnije kritičko izdanje *Don Quijotea*, u kojem je priređivač Francisco Rico okupio stotinjak cervantesologa koji su iz svakog stručnog kuta obradili taj roman nad romanima.

Slika tužnog lika

Dva oprečna ljudska duha na dvije konjske vrste osobito su zahvalnom temom likovnim umjetnicima, od Gustavea Doréa i Honoréa Daumiera do Salvadora Dalija, koji su ilustrirali najpoznatija izdanja tog romana u kojemu se autor humorom osvećuje usudu. A nisu li vitki vitez Quijote i seljački debeljuca Sancho bili pralikovi ovovjekih filmskih komičara Stanlija i Olija? U *Rječniku tema i simbola u umjetnosti* James Hall ističe sedam zgoda koje su najčešće ilustrirane iz romana. Don Quijote u odaji s knjigama, koje će ukućani i seoski župnik na kraju baciti u vatru. Na drugom motivu viteza tužnog lika u krčmi, koju on zamišlja kao srednjovjekovni dvorac, dvije krčmarske kurve hrane lijevkom. Čest je slikarski motiv, budući da su vitez i njegov pratilac odbili platiti prenoćište, da perjanika Sancha bacaju iz pokrivača u vis, što vitez izdaleka promatra. Obešćašćena Dorotea na gorskoj vodi još je jedan likovni motiv iz romana, mada se na njemu ne nalazi slavni dvojac, koji na nekim slikama nailazi u planini na strvinu mazge plemića Cardenija, koji je poludio od ljubavi. Cervantesovi junaci nailaze

i na pir bogatog Gamocha i Quiterie, koja se ipak prijevarom uspijeva vjenčati sa svojim miljenikom, siromašnim Basilijem. Najčešći motiv je "sizifovska" Quijotova borba s tridesetak "gorostasnih" vjetrenjača, čija ga krila odbaciše na tlo, dok Sancho na magarcu u očaju maše rukama. Te su vjetrenjače iz osme glave prvoga dijela romana prerasle u umjetnosti do megametafore o nepobjedivom društvenom zlu pred kojim se svi plemeniti uzleti preobrazuju u gubitništvo. Iako je priprosti Sancho odmah primijetio da se onome tko ne vidi da se vjetrenjače na vjetru vrte, "valjda i samome u glavi vrti". A svoju humoresku *Don Quijote i vjetrenjača* Vlado Šimenc aforistički zaključuje: *Nemoj se suprotstavljati onome koji se vazdan okreće kako vjetar puše.*

Donkihotizacija Hrvatske

Prvi dodir Cervantesa s Hrvatima zasigurno je bio 3. listopada 1571. godine kod Lepanta, kada se budući španjolski pisac borio na galiji topovnjači "Marquesa", na strani mornarice papinske Svete lige, zajedno s galijama iz Dubrovnika, Korčule i Hvara. Iz toga ratnog pohoda u kojem je tursko brodovlje pobijeđeno, Miguel se vratio okljaštrene ruke, tvrdeći da je "izgubio snagu ljevice na veću slavu desnice". Možda su mu dubrovački mornari pričali i o dum Marinu Držiću Vidri, koji je tada već bio mrtav četiri godine, a koji je prije četiri i pol stoljeća, u vrijeme kad je Miguel prvi put zaplakao na ovom svijetu (1549.), napisao svoju prvu - danas zagubljenu - komediju *Pomet*, koja također govori o smiješnim pokušajima našijenaca da se u tuđem svijetu predstave u što blještavijem svjetlu.

Cervantesov *Don Quijote* u hrvatsku je književnost ušao prije više od stotinjak godina, no u našoj umjetnosti pruža dublje korijenje tek zadnjih desetljeća. Prvi je Don Quijotea u drami "Maskerata" promišljao mladi Miroslav Krleža. U pjesmi "Jedan čovjek priča o sebi" iz 1938. godine Tin Ujević pjeva:

Don Kihot je plemenit hidalgo,
a ja sam konjušnik bez konja.
I spor sam pješak i trom sam malko,
kada zemlja i kiša vonja.

A u pjesmi *Dijete sa sela* Tin u jednoj strofi opet pjeva:

Tu su citroni i naranče,
Don Kihoti i Sanči Panse,
i strast u zdravim i trulima.

I drugi vrgorački pjesnik, Ivan Grljušić, dugo je ispisivao književnu kolajnu pjesama, crtica i ogleda u čast slavnom Vitezu Tužne Spodobe. U tim satiričnim i makaronskim zapiscima o sitnim dušama "čovuljaka nahvao" autor je "pronašao" prašnjavi rukopis Cidea Hametea Benengelija koji je prvi pisao o junaku iz Manche. Grljušić donquijoteizam u povijesti hrvatske književnosti odčitava u suprotiva-duhu predšasničke pjesme "Svit se konča", urotničkim pismima Marina Držića, tolikim pjesancama hrvatskim Dulcinejama, do puntarsko-zlatosanjalačkog vitezovog duha u Kranjčeviću, Kamovu, Ujeviću, Krleži... Grljušićevu je knjigu deset godina po

okončanju pod nazivom Ulomci o Don Quijoteu i quijoteizmu objavio splitski Laus 1995. godine.

Donkihotizacija hrvatske umjetnosti odrazila se i u teoriji književnosti. "Sancho se susreo sa samim sobom kao sveznajućim pripovjedačem: romanopisac kao nepouzdani svjedok obrane koji zabavlja porotu i time pridonosi oslobađanju okrivljenoga više no dosadni istinoljubac koji ništa ne kazuje, romanopisac kao lakrdijaš čije laži nikome ne smetaju, kao pričalo koje ni sama sebe ne uzima ozbiljno pa može izreći i najozbiljnije istine sa smiješkom na ustima, prerušio se tako u mudraca i proroka. Sudar s tim vlastitim otjelovljenjem zbacio je Sancha Panzu s konja: imanentna povijest romana tu je završena!" - veli Milivoj Solar u svojoj nadahnutoj studiji *Smrt Sancha Panze* (NZ MH Zagreb, 1981.) o romanopiscu Panzi nakon Quijoteove smrti i nastavlja: "Nije li Sancho počeo uistinu živjeti tek pošto je njegov gospodar, Vitez tužnoga lika, konačno i nepovratno napustio ovaj svijet koji je bezuspješno pokušavao učiniti onakvim kakav je bio on sam, ludim i nestvarnim, nastanjenim bićima kojih postojanje nema opravdanja osim mahnitih zamisli onih koji su izgubili pamet zbog pretjeranog čitanja stranih knjiga?" - pita se Solar u ogledu o povijesti svjetskog romana te na koncu zaključuje da danas "pada čvrsta razlika između znanja i gluposti; i luđak može biti prorokom u svijetu potpuno otvorenih mogućnosti. Sancho Panza je mrtav kada život više ne protječe između nekog početka i nekog kraja, nego se samo ponekad zbiva u trenucima nerazlučivog prožimanja strepnje i nade".

Nisu ni hrvatski glazbenici ostali gluhi na vječni Don Quijoteov zvon: Tomislav Uhlik skladao je tri studije za violončelo i kontrabas "Don Quijote & Dulcinea", koje je objavio HDS 1997. Krajem godine 1996. na pozornicu zagrebačkog HNK uspjelo je postavljena baletna predstava Don Quijote na glazbu Ludwiga Minkusa, a prema koreografiji i libretu baletana Dinka Bogdanića, koji je Quijotea prikazao manje grotesknim od uobičajenih vitezovih matrica. Zadarski su lutkari u listopadu 1998. postavili *Don Quijotea* u dramatizaciji i režiji Poljaka Wieslawa Hejnoa. Spomenimo još jedno prožimanje toga viteškog mita i hrvatskog glumišta: 14. veljače 1999. Dječje kazalište Osijek praizvelo je lutkarsku predstavu *Bistri vitez don Quijote od Manche* u dramatizaciji Magdalene Lupi i Zlatka Svibena, koji je i režirao predstavu.

Karikaturiranje karikiranog viteza

Likovno propitivanje mršavka viteza i njegove kljusine Rocinanta u hrvatskoj umjetnosti začeo je Antun Zupa, nacrtavši autoportret u donkihotskoj pozi jahanja svoga drvenog konjića. Vladimir Kirin oslikao je deset motiva iz romana u izdanju "Naše djece". I tako redom sve do proljetos, kada je Branko Bahunek u splitskoj galeriji "Kula" izložio *Don Quijotea* u ulju. Matko Mijić pak izradio je brončanu skulpturu naslovljenu *Don Quijote*.

Razložno je što je don Quijote sa svom svojom simbolikom nazočniji u hrvatskoj karikaturi. Prvi je Ico Voljevica narisao viteza lutalicu kako sa svojim perjanikom napada - ventilatore, čime je osvojio prvu nagradu na medunarodnom festivalu humora

u Montrealu 1974. Ico je tu svoju ideju kasnije višekratno dorađivao, primjerice na zidnom kalendaru *Privrednog vjesnika* za 1993. godinu, gdje su vjetrenjačna krila naši dežurni i nepobjedivi poroci, i gdje je Panza huncutski *Grga*. Posebno je zanimljiva "makaronska" karikatura Tomislava Ožanića u kojoj Reisingerov (Vjesnikov) dnevni tuš-junak *Pero* i Voljevičin (Večernjakov) *Grga* napadaju hrvatsku glupost. Slična videnja gubitničkoga napada na vjetrenjače objavili su po humorističkoj periodici karikaturisti Mojmir Mihatov, Žarko Luetić, Krešimir Filipan, Marko Ivić, Milorad Krešić i drugi. Na koncu, kako zaboraviti sjajno Vidovićevo tumačenje Servantesa u epizodi *Malog mista* Miljenka Smoje (za potrebe koje je Jakša Fiamengo napisao pjesmu *Antonio* koju je uglazbio Zdenko Runjić)? I Kruno Quien u svom ciklusu "Igrarije" igra se u jednoj proljetnoj pjesmi izvedenicama imena Don Quijotea i njegove kobile Rocinante.

Bauk homoseksualizma kruži svjetskom književnošću

U prošlogodišnjoj knjizi *Rob zvani Cervantes* ugledni Fernando Arrabal sumnjiči Cervantesa da je bio homoseksualac te da nije u ratu izgubio ruku, izvukavši iz arhiva ispravu kojom je mladac Miguel (22) osuđen na sječu desne ruke "za javnu sramotu". Ipak, pisac se dvije godine kasnije javlja bez lijeve ruke - ili su državni krvnici bili nepismeni?! Zanimljivo je da je Cervantes umro isti dan (23. travnja 1616.) kad i William Shakespeare, za kojega je u ozbiljnoj književnoteorijskoj raspri nedavno također natuknuto da je svoje sonete o dami zavijenoj u crno, koje nije namjeravao objaviti, zapravo namijenio svom muškom prijatelju. U društvo homića već je uvršten Graham Green, koji je napisao modernog Don Quijotea (i tu smo četveroepizodnu seriju također nedavno vidjeli na hrvatskim malim ekranima). A kako je Shakespeare rođen 1564. godine, kada je u Rimu umirao slavni Michelangelo Buonarroti, treba li očekivati i da se u "začarani" krug gay jata uskoro uključi i taj veliki renesansni skulptor? (Možda neki zlobni i pomodarstveni tumači povijesti i tu "navodnu" spoznaju o njegovim tjelesnim i erotskim sklonostima protumače kao još jedan oblik renesansnog doprinosa sveopćem preporodu antičkoga duha!).

Tako Don Quijote nastavlja jahati kroz sve suvremene medije pa se ne iznenadimo, čudno kako to već i ne dobismo, ako ubrzo na nekoj video ili CD-rom igri najveći vitez u povijesti svjetskog romana bude rukom vješta programera olako pobjedivao vjetrenjačne propelere.

Moderna vremena

U izravnim tv prijenosima
Sizifu se auditoriji smiju,
kao i Don Quijoteovim napadima
vjetrenjača na električnu energiju.

Mladen Vuković (*Epidemijagrami*, 1988)

Borio se protiv vjetrenjača pa ga je odnio vjetar.

Mladen Fain

Ni Rocinante ne bi dobrovoljno jurišao na vjetrenjače da ga Don Quijote nije podbadao.

Zvonimir Penović

Bolje se prilagoditi vjetrovima, nego se boriti s vjetrenjačama.

Luka Tomić

Da bi došao do brašna - Don Kihot se pomirio s vjetrenjačama.

Aldo Matelić

Malkica DUGEČ

Klupko bola i samoće

Posjetio me vjetar
Usred sobe od samoće.
Zapleo se među prste.
Zamrsio dan.
Premda nepozvan,
Ušao je u moj stan.
Vjetar, vjetar razuzdan.
Srušio mi cvijet sa stola
I nestao
Čim je stao
Na smrskano klupko bola.
Vjetar, vjetar,
Vjetar lud
Doprhnuo - niotkud,
Al' još tu je.
I još hoće
Da raspetlja, da razruje
Mrtvo klupko od samoće.

Za Hrvatsku oda

Zemlja, od sreće gromada...
Dobrotom zbijena!
Prsnula je u snu
Sva od krvi rosa...
Ako se kad-tada
Sred sumnji kaosa
Susretnu i zgusnu
Kaplje raspršene
Te u ljubav stope,
Makar da i zadnji
Odzvanjaju sati,
Ja ću opet
U sne vjerovati!
Kad se zemlja javi
U trenutku bliskom
Iz dubine vriskom,
Kad me obezglavi
Čežnja za slobodom,
S ruba psovke, plača
Javit ću se
Za Hrvatsku odom!

Ante STARČEVIĆ

Lubenice

Gotovo i nema na svijetu čovjeka koji nije slomio zub, ruku ili nogu, u kog uši nisu zastale, oglušile, a oko odjednom dvije slike jednu pored druge ugledalo. Toliko sumnji prošlo je kroz naše oblake, i "nestora" što su nas utajili ili izdali. Koraci sa štapom bivaju kraći i kraći. I ako izgubiš u sebi orlovski let creskoga Supa što kruži visoko nad Lubenicama i gleda u duboko naše more koje se ljeska u plavetnilu, ostat ćeš sam na ovom svijetu i čekat ćeš samo crne oblake i dažd da tvoje umorne oči opere, jer više ni suza nemaš. Ne dao Bog da ti tvoj Ikar padne, ostat će ti još mali kamenčić u ruci, i drži ga čvrsto u ruci neka tinja i tinja, neka živi, jer i s njim žive tvoje uspomene. Umekšaj njegove oštre bridove neka ne bodu; ovako mekani obli klize ti u dlanu, u kiparevoj ruci, i u njima ćeš vidjeti sve kipove što su ti ostali u mašti jer ti nisu dozvolili da ih rodiš - ili radiš. Možda si samo tračak nade ostvario, a sve ostalo je u letu orla što se pustio struji vjetra da ga nosi i nosi daleko, sve dalje i dalje, no i on i ja imali smo orijentir: vratiti se u gnijezdo i početi ispočetka.

Gotovo i nema na svijetu čovjeka kome se nije slomila kost u grlu, i svaki je tu bol nosio. Sada više te boli nema, raširit ću ruke i letjeti i letjeti do plavog mora i dalje držeći mali kamen među prstima. Da, bio sam jednom kipar i nisam bio siguran je li ljepši mramor, hrast ili mjed. Najljepši je ipak ORAO jer nas sve odozgo upitno gleda.

Ivana TOMAŠIĆ

Besmrtna duša

Besmrtna dušo
Ti ćeš biti
I nakon kraja
Imat ćeš sve vrijeme na svijetu
I sve poslije njega
Moći ćeš posjećivati grobove
Svih neprijatelja
I svih koje si voljela
Koje voliš
Koje ćeš voljeti
Sve ćeš preživjeti
Sve nadživjeti
A hoćeš li ikad uistinu živjeti
Besmrtna dušo

Božo KUKOLJA

Bliskost života

Ribe koje izranjaju iz tvojega glasa
i ribe šutljive
- u pijesku sna -
peruniko moja na visokoj stijeni,
govor je naša tajna
a šutnja ljepota stapanja.
dok krv leptira ne prsne po našim nogama
uoči NOVOG DANA
pred samo buđenje svijeta
tako bliskog i tako dalekog,
rođenog u našim djetinjim željama.

Vladimir VRATOVIĆ

Pabirci latinsko-hrvatski (4)

Riječi latinskoga podrijetla s glasom s *u sredini (kaseta, disertacija, asimilacija, i dr.)*

Zapravo mi je povodom uporna, rekao bih tvrdoglava pogrješka koju neprestano i dosljedno čitamo u novinama, slušamo i na radiju i na televiziji, od reklama do spikera i glazbenika: riječi, naime, *kazeta* i *kazetofon*, tako krivo izgovarane, sa *z* u sredini umjesto s. A moralo bi biti jedino ispravno izgovoreno i pisano: *kaseta, kasetofon.*

Riječ *kaseta* i *kasetofon* primili smo najvjerojatnije od Talijana (ili Francuza), u kojih se ta kutijica, gdje su pohranjivane vrpce, zove *cassetta (cassette)*, u oba jezika pisano s dva *s* i dakako izgovoreno kao *s (kaseta, kaset)*. Ako bismo i pretpostavili da nam je riječ došla iz engleskoga, spomenuti nam je znameniti Websterov rječnik koji bilježi pisanje *cassette* i propisuje izgovor sa *s (keset, kaset)*, ali i za temeljnu riječ *case*, izvodeći je iz starofrancuske *casse*, također traži izgovor sa *s* (keis)!

Cassetta (cassette) umanjenice su od talijanske (francuske) riječi *cassa (casse)*, koje su zakonito nastale od latinskoga lika *capsa*. *Kasetofon* je dakako izveden iz *cassetta*. Mi odavno po toj *cassa* rabimo izraz *kasa* za blagajnu, pa *inkasirati, inkasant* i dr.

Poznajemo desetke, vjerojatno stotine riječi latinskoga i romanskoga podrijetla s dva *s* u sredini i s izgovorom *s*, poput *asimilacije, esencije* i *disertacije* do *asocijacije, agresije, posesivnosti, mase* i sl. (sve od latinskoga: *assimilatio, essentia, dissertatio, associatio, aggressio, possessivus, massa*). Čudimo se stoga, odakle pogrješna, rjeđa doduše, *dizertacija* mjesto *disertacije* i uporno pogrješna upotreba *kazeta* mjesto *kaseta*.

A pitam se, što rade lektori u novinama, na televiziji i radiju: ili čuju te *kazete* i *dizertacije* sa *z* i slažu se s takvim pisanjem i izgovorom (ali onda nemaju pravo) ili ne slušaju niti čuju (ali onda opet nemaju pravo, jer ne ispravljajući pogrješke, ne rade dobro svoj posao)!

Delinkvent, *ali* delikt - *nužna nazočnost ili/i izostajanje glasa* n *u riječi latinskog podrijetla*

Nisu svi problemi u vezi s glasom *n* u latinskih riječi riješeni kad npr. utvrdimo da kod *identičan, identičnost* valja govoriti i pisati *bez n* na početku, jer ga u latinskom *(idem)* nikad nije bilo, ili da se u riječi *konjunktiv* i *konjunktivitis* i *konjunkcija, fungirati* i *funkcija, interpungirati* i *interpunkcija, korespondent* i *korespondencija* mora pisati i čuti *n* u sredini riječi (dakle *ne* korespodencija ili depadansa, nego *korespondencija* i *depandansa*, itd.), jer je tako bilo i u latinskom (ili francuskom).

Drukčiji je par primjera - vidjet ćemo odmah zašto par! - ovaj: *delinkvent*, ali *delikt; fingirati*, ali *fiktivan* (i *fikcija*). Tu smo suprotnost označili i u naslovu. Ukratko ću odgovoriti, pojednostavljujući koliko god mogu učenje latinske gramatike. Ima podosta latinskih glagola koji u prezentskoj osnovi na glagolsku osnovu dodaju (umeću) suglasnik *n*, na primjer: *fingere, delinquere, tangere, findere*, a u participu perfekta (često i u perfektu) toga *n* više nemaju, stoga od navedenih glagola oni glase: *fictus, delictus, tactus, fissus*, itd. Zato kad god poslije nastali jezici, dakle i hrvatski, tvore glagole i iz njih izvedene imenice prema latinskoj prezentskoj osnovi, *čuvaju* latinsko *n*: *fingirati, delinkvent, tangirati* i *tangenta*, ali u participskoj (part. perf.) osnovi i njezinim izvedenicama više *nemaju n: fikcija* i *fiktivan, delikt*, (kon)*takt, taktičan* i sl.

Dobro nas (pa i osrednje) poznavanje latinskoga jezika lišava mnogih dilema. Ali i pozorno zagledanje u pravopis i rječnike!

Anonìmus *i* ricìnus - *zar takvi naglasci?*

Dakako, *ne* takvi, nego *anònimus* i *rìcinus*, kakvi su naglasci i u grčkom odnosno latinskom jeziku, odakle smo te riječi primili. A primili smo ih i ostavili u izvornu latinskom obliku (ili da točnije kažem: gotovo posve izvornu obliku, jer se *anónimus* mora u latinskom prema grčkom, odakle je posuđen, pisati *anonymus* - grč. *anṓnymos*).

Ti me naglasci, kada su pogrješni (*anonìmus, ricìnus*) neizbježno podsjećaju na onaj jednako pogrješni, koji se još uvijek javlja, a upravo me sram što ga toliko spominjem: *egzódus*. A dobro je samo s naglaskom *èg̀zodus*!

Mislim da je i iz današnjih primjera očigledno, kako uporno ustrajem na ovom načelu: ako rabimo riječ preuzetu iz grčkog ili latinskoga u njezinu izvornom obliku, treba da joj zadržimo i mjesto izvornoga latinskog ili grčkog naglaska: zato *anònimus, rìcinus, èg̀zodus*.

Ako smo riječi kroatizirali - a stotine takvih ima i u hrvatskom kao i u ostalim europskim jezicima - naglasak im se raznoliko prilagođuje hrvatskim pravilima, što nije više predmet mojeg raspravljanja i kompetencije.

Ali ovdje je zaključak: naglasak mora biti *anònimus* (npr. XY bio je u tom i tom društvu, u toj i toj ustanovi potpuni *anònimus*...) i *rìcinus* (*Rìcinus* je ljekovito ulje..., Pijemo *rìcinusovo* ulje).

Što znači glagol implementirati?

Znači mnogo i ništa. Kada riječ previše znači, slaba je, kada znači malo ili ništa, još je slabija.

Kad slušamo npr. o međunarodnim pregovorima oko ugovora, prečesto čujemo kako ugovor tek što nije potpisan, samo ga još valja - *implementirati*, potrebna je njegova - *implementacija*.

Pretpostavljam da je tim govornicima riječ *implementacija*[1] - podrijetlom, naravno, latinska - došla preko engleskoga, nikako izravno iz latinskoga ili kojega romanskog jezika.[2] Dakle, na englesku riječ *implement*, koja znači "završiti, izvršiti, upotpuniti", dodan je njemačko-hrvatski nastavak *-irati*, pa smo dobili *implementirati* i prema engl. *implementation* skovanu *implementaciju*. Mi smo, koliko znam, imali samo glagol *kompletirati* (i *kompletiranje*), ali samo u tom obliku.

Ostaje pitanje: što ta nova i *ne* dobra kovanica znači?

Latinsko *implēre* znači "ispuniti, napuniti, dopuniti". Slično i engleski glagol. Ako dakle naši pregovarači žele govoriti o *nadopuni*, moraju to reći. Ako misle na *dotjerivanje, usavršavanje* i sl., treba da tako i kažu. Misle li na to da ugovor valja *privesti kraju, dovršiti* ili čak *odmah provesti*, neka se tako i izraze.

Mi neki ugovor možemo: dopuniti, dotjerati, usavršiti, dovršiti, provesti. Ne trebamo u svom jeziku nasjedati sofistici - *implementiranja, implementacije*.

Stoga ja ne bih izraze *implementirati, implementacija* izbjegavao, nego bih ih - izbacio iz jezika. Imamo za njih pet, šest dobrih i vrlo jasnih hrvatskih riječi.

I opet - skripta *krivo deklinirana!*

Mogao sam uz *skripta**, pogrješno u hrvatskom kontekstu deklinirana, dodati i *Carmina Burana*, isto tako u hrvatskom kontekstu krivo deklinirana, i *Colloquia Maruliana*, i *Documenta Croatica, Pacta conventa*, i mnoge slične. Uporno se naime i tvrdoglavo održavaju u našem tisku i elektronskim medijima pogrješno deklinirane riječi, kako u djelomično kroatiziranima (*skripta*), tako u doslovnim latinskim oblicima (*Carmina, Colloquia, Documenta*), bilo izolirane ili u pridjevskim sintagmama. Navest ću dva, tri primjera, i to u pogrješnom obliku, pa će odmah biti jasno u čemu je problem. Počinjem s ovima: "U treći dio uvrštena *je* izvrsna profesorova *skripta* za kolegij...". Zatim, već klasična pogrješka: "... kada će slovenski umjetnik... dirigirati Orffovu *Carminu Buranu*...", ili: "*Documenta Croatica* prevažna *je* za hrvatsku povijest...", ili "... U *Documentu* uneseni su izvori..."; i napokon: "Inicijator *Colloquia Marulianae*, marulolog Mirko Tomasović, i ove je godine okupio..." Ista je pogrješka u svim navedenim primjerima ta što njihovi autori latinske imenice koje su sve srednjega roda u pluralu (*carmina, colloquia* i kroatiz. *skripta*), upotrebljavaju i sklanjaju kao da su ženske imenice u singularu.

1) Klaić u "Rječniku stranih riječi" navodi taj oblik, dakako nepotrebno i krivo!

2) Jer u latinskom nema glagola *implementare*, iz kojega bi se izvodila neka *implementatio*. A ni glagol *implēre* nema onu značenjsku protežnost kakvu npr. uz *supplēre* ima *supplementum*, odnosno - *implementum* ima vrlo ograničeno medicinsko značenje "udaranje krvi u glavu, tupost, sporost, blesavost".

* *Skripta* su pohrvaćen oblik (u glasu *k*) latinskoga *scripta*, i to - kao i u latinskom - plural imenice srednjega roda koja nema singulara (Rimljani takve imenice zovu *pluralia tantum*). U rečeničnim vezama deklinacija je ovakva: na stolu su poredana dobra *skripta*, dućan je pun odabranih *skripata*, veselimo se temeljitim *skriptima*, kupujemo korisna *skripta*, itd.

Stoga nikako *ne* valja: uvrštena *je* skripta, Hrvatska dokumenta *je* objavljena, nego: izvrsna skripta uvrštena *su*, Documenta *su* objavljena; isto tako ne valja: slovenski će umjetnik dirigirati Orffovu *Carminu Buranu*, i nije M. Tomasović inicijator *Colloquia Marulianae* (ovdje je čak hrvatska deklinacija nakalamljena na latinsku riječ, i to singularni dočetak na plural!), nego: slovenski umjetnik dirigira Orffova Carmina Burana i M. Tomasović inicijator je *Colloquia Maruliana* (u takvu, nepromijenjenu latinskom obliku!).

Istovrsni su primjeri, ovako ispravno formulirani: Kranjčević je napisao *Lucida intervalla*, u pjesnikovim (Kranjčevićevim) *Lucida intervalla* možemo osjetiti..., bez analize *Lucida intervalla* nije potpuno razumijevanje..., Horacijeva *Carmina* estetski su uvijek bila visoko cijenjena, u značajnim Vrančićevim *Otia* nalazimo i autobiografskih crta, govoreći o spomenutim *Elementa Latina*, koja možemo nabaviti u svakoj knjižari...

Isto se tako moraju ponašati, među desecima sličnih, i: *collectanea, miscellanea, rara, rarissima, acta, documenta* i sl., kad ih navodimo u tim izvornim latinskim oblicima.

Postuman *ili* posthuman?

Odmah ću reći: ispravan je samo taj *prvi* oblik *postuman*, bez *h*, kao kroatizirani oblik latinskog superlativa *postumus*. Zašto? Zato jer latinski *postumus* znači "posljednji rođen, najposlije rođen", kao imenica "rođen nakon očeve smrti, posmrče", zatim i u značenju "knjiga objavljena nakon autorove smrti". Odakle ono *h* u *postumus*? Englezi i Francuzi i danas u pravopisu zadržavaju oblike s *h* (ali to *h* ni Englezi ne čitaju!), slijedeći tradiciju kasne antike i srednjega vijeka (bolje rekući: dio kasnoantičke i srednjovjekovne tradicije), koja je, posebice u vjerskoj literaturi, za smisao "ono (onaj) što (koji) slijedi iza nečije smrti" uzela ovu pučku asocijaciju: *post humum*, u doslovnu hrvatskom značenju "poslije zemlje", tj. zemlje nabacane na grob pokojnika, dakle: poslije smrti.

U nekim ozbiljnim enciklopedijama i priručnicima nalazim ovakvu opasku: *postum(us)*, k r i v o *posthumus*! U latinističkim i njima bliskim krugovima nikomu i ne pada na pamet da bi pisao ili izgovarao *posthumus/posthuman* umjesto *postumus/postuman!*

Pogrješan spoj circa oko *ili* negdje oko

Ima ružan spoj riječi, koji prečesto čujemo od naših privrednika, političara i drugih govornika, kad god žele reći da nečemu ne znaju točnu cijenu ili točno vrijeme, pa žele kazati: taj i taj projekt stajat će po prilici (ili: otprilike, ili: oko, ili - ako baš hoćemo latinski - circa) 100 tisuća maraka. Dakle, umjesto "projekt će stajati po prilici 100 tisuća maraka", ili "za popravak mosta trebat će nam oko 50 dana", ti koji griješe

kažu: "projekt će stajati *circa oko* 100 tis. maraka" ili "za most će nam trebati *negdje oko (negdje circa)* 50 dana". Koliko li je pogrješna - da ne upotrijebim težu riječ! - ta veza latinskoga *circa* s hrvatskim prilogom *oko*, a obje riječi imaju isto značenje "oko, po prilici"! Jednako su rogobatne i slične veze "negdje oko", "tamo negdje", "tu negdje", a sve za značenje "otprilike". Kažimo stoga jednostavno i samo ovako: "Za tu i tu knjigu, čini mi se da je prijatelj platio oko 100 kuna", ili: "otprilike 100 kuna", ili: "Bit će ti dovoljno uzeti stotinjak kuna za sve one knjige", ili: "Vidjet ćemo se po prilici za dva sata".

Alternative - zar više njih?

Mogu li biti tri alternative ili više njih? *Ne* mogu nikako ni tri ni više! Mogu opstojati samo - *dvije* alternative. Pogrješka s više alternativa opasno se ukorijenila i trebat će je žestoko liječiti.

Samo dvije alternative mogu biti zato jer je riječ *alternativa* nastala od latinskoga zamjeničkog pridjeva *alter* i od pridjeva *alternus*. Onaj *alter* znači "jedan ili drugi od dvojice (od dvoga), drugi u smislu suprotstavljanja, drugi u značenju sličnoga svojstva (npr. on je moj *alter ego* - što znači: on je moje drugo ja)." A pridjev *alternus* znači "izmjeničan (sad jedan, sad drugi), jedan iza drugoga naizmjence" i sl. I da ne bih sada držao tečaj latinske gramatike, reći ćemo - *alternativa* dolazi od latinskoga *alter* i *alternus* i stoga može značiti samo *izbor od dva*. Na primjer: U izboru između poštenja i lopovštine časnom čovjeku preostaje samo alternativa - poštenje, ili: U odlučivanju o gradnji kuće (knjižnice, bolnice i sl.) između prozračne i ugodne ili glomazne i luksuzne izabrali smo prvu alternativu: prozračnost i ugodnost. Ako pak u nekom problemu naziremo više od dvaju rješenja (izlaza i sl.), reći ćemo: u tome i tome nalazimo više odgovora, ili: nekoliko rješenja, ili: više mogućnosti, putova... ili: ispriječile su nam se tri, četiri itd. zapreke, pa smo izabrali jedno od rješenja...

Dakle, za tri pitanja stoje nam na raspolaganju tri ili više odgovora, ili mogućnosti odgovora, ili načina kako ćemo odgovoriti, ili opstoje četiri mogućnosti rješavanja gradnje, uređenja čega i sl., ali *alternative - jesu samo dvije*!

Ni kontraverza ni kontraverzija, nego treba samo: kontroverzija!

Čini se da se još nismo izliječili od one boljetice vokala *a* u sredini riječi, krivo dakako izgovorene i napisane: kontr*a*verzija (ili kontr*a*verza)! Ona je s *a* pogrješna, jer u latinskom, odakle je došla u europske jezike, za značenje "raspra, prepirka, prijepor" i "prijeporan" glasi samo *controversia* i *controversus*. Tako, s *o* u sredini pisano, imaju i talijanski, engleski, njemački itd. Doduše, valja reći da svakodnevno, i to točno, upotrebljavamo latinske riječi kontrapunkt, kontrabas, kontradikcija, kontradiktoran i sl., ali su one sve nastale s latinskim prijedložnim prefiksom *contra*, i mogli su, dakako, utjecati na pogrješnu kontr*a*verziju. Ali, kontr*a*verzija ostaje pogrješnom, jer latinski nema na početku u tvorbi prijedlog *contra* nego prefiks *contro*.

Spomenuo sam u naslovu kao kriv i oblik *kontraverza*, koji nađemo u literaturi, a pokatkad i danas čujemo. Tu nisam prvenstveno mislio na pogrješno *a* u sredini nego na dočetak *-verza* (mjesto *-verzija*) koji je u nas bio, mislim, pod utjecajem njemačko-francuskog sufiksa *-verse*. Ali nama to nije potrebno, jer već imamo dobre i ustaljene, npr.: konverzija, averzija, subverzija, perverzija itd. To više što latinske imenice s dočetkom *-ia* i *-io* u hrvatskom transponiramo sa sufiksom *-ija*: spomenute averzija, subverzija i sl., pa Arkadija, Italija, recepcija, koncepcija, institucija i deseci sličnih.

Zaključimo: ispravno je pisati i govoriti samo: kontr*o*verzija i kontr*o*verzan, sa samoglasnikom *o* u sredini!

Može li nogometaš biti - tragičar?

Nogometaš može biti tragičar, ako je napisao jednu ili više tragedija. A ja ni za jednog našeg ili stranog nogometaša ne znam da bi bio napisao tragediju. Kako se razabira, smatram i uvjeren sam da riječ *tragičar*, tvorena prema grčkoj riječi *tragikós* (anér) i latinskoj *tragicus*, može značiti samo onoga književnika koji je napisao tragediju, kao što je liričar pjesnik lirike, a epičar pjesnik epike. Za ta ista značenja opstoje i oblici tragik, epik, lirik, koji su bliži grčkim i latinskim izvornicima, ali današnja norma s pravom daje prednost oblicima na *-čar* (liričar, epičar, tragičar).

Sve to spominjem zato, što posljednjih godina, pa i na nedavno održanom svjetskom prvenstvu u nogometu, čujem od prenositelja na radiju ili televiziji: taj i taj igrač bio je *tragičar* te i te utakmice. Reporter je mislio na igrača koji je napravio tako grubu grješku (npr. nije zabio gol iz očigledno povoljne prilike ili iz jedanaesterca, ili je "zaradio" crveni karton i sl.) te je svojoj momčadi prouzročio poraz umjesto pobjede. Ako je reporter baš htio upotrijebiti teške riječi, morao je reći: taj i taj igrač tragični je junak (sudionik) današnje utakmice, ili: XY napravio je tragičnu (kobnu, užasnu) pogrješku, užasno je pogriješio, kobno je promašio, i sl.

Zaključak bi moj bio: izbjegavajmo prečestu upotrebu velikih, teških riječi. (Usprkos Anićevu *Rječniku hrvatskoga jezika* koji u riječi *tragičar* pod značenjem 2b ima: *razg.žarg.* onaj komu se događaju tragične zgode; tragična ličnost, tragična osoba.). U svakom slučaju - pustimo na miru riječi grčkoga i latinskoga podrijetla koje imaju staro i specifično značenje!

Pridjevi grčkoga i latinskoga podrijetla na -čki/-čni *(poetički, retorički/ poetični, retorični i dr.)*

Nas ovdje zanimaju samo pridjevi tvoreni od imenica grčkoga i latinskoga podrijetla tipa *poiētikḗ, rhetorikḗ, grammatikḗ* (lat. poetica, grammatica, rhetorica): prema pridjevima *grammatikós/grammaticus, rhetorikós/rhetoricus* i desecima sličnih u hrvatskom je *gramatički, retorički* itd. sa sufiksom -(i)čki... U romanskim je jezicima očuvan grčki/latinski sufiks *-ko* (a i u engleskom također, bez obzira, je li i kad je nastao izravno iz grčkoga ili latinskoga ili iz kojega romanskog jezika).

S tim je dakle sufiksom u hrvatskom sve u redu: sufiks *-čki*, i to samo u tom određenom obliku i s takvom deklinacijom (gramatički, gramatičkog(a), gramatičkom(u) itd.).

Ali poznato je da u hrvatskom, i od istih tih imenica tvoreni, opstoje i pridjevi sa sufiksom *-(j)an*: poetičan/poetični, sistematičan/sistematični itd. Takvu je gradu vrlo obilno sabrao i u mnogim pojedinostima interpretirao prof. Babić u knjizi "Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku".

Ali se u svakom slučaju nadaje zanimljivo pitanje, ima li razlike u značenju između ta dva sufiksa *-čki* i *-čan/-čni*, i to od iste imeničke osnove tvorenih: od poetike *poetički* i *poetičan*, od politike *politički* i *političan*, od sistematike *sistematički* i *sistematičan*, od retorike *retorički* i *retoričan*. [Koliko se pak tim oblicima na *-čki/-čni* (poetički/poetični, retorički/retorični) približavaju ili se poklapaju s njima oblici na *-ski* (poetski, retorski) trebat će jednom detaljnije istražiti].

Ne bih se usudio generalizirati, ali mi se čine opravdanima i korisnima ove razlike između *-čki* i *-čni*: pridjevi na *-(i)čki* označavali bi pripadnost onoj disciplini, umijeću i sl. stručnoj, znanstvenoj, umjetničkoj izraženima u imenici na *-ika*, a pridjevi na *-(i)čan/-čni* označavali bi svojstvo, osobitost izražene tom imenicom. Evo primjera: ako je ljubavna scena u nekom epu ili romanu *poetička* (poetički izvedena, izgrađena), značilo bi da je komponirana prema pravilima, načelima *poetike*, a ako je ljubavna scena *poetična* (*poetično* sastavljena), znači da je ispunjena osjećajnošću, finim ugodajem i sl.; neki pasus ili knjiga ili rasprava mogu biti *retorički*, što bi značilo da su u skladu s retorikom ili se tiču nje, a mogu biti *retorični*, dakle su ispunjeni velikim i visoko značajnim riječima, može biti i praznim riječima, krasnorječivi i sl.; XY donio je *političku* odluku - to će reći odluku u skladu, prema načelima politike kao discipline, znanosti, a *političnu* odluku - značilo bi: donio je odluku ispunjenu razlozima politike, "prožetu politikom" (rekao bi prof. Anić u *Rječniku*), odluku koja nije lišena politike.

Dva kriva latinska naglaska

Govorimo o njima, jer ih češće upotrebljavamo u izvornom latinskom obliku, ne samo u citatima. Evo tih riječi s pogrješnim naglaskom: *Làtinus*, *aurèus* (Vallis aurèa).

Prva je pogrješka među nabrojenima: izgovor *Làtinus*. Bez obzira što nas jezik može vući prema izgovoru *làtinski* u hrvatskom, u latinskom jeziku smije biti samo naglasak na dugom vokalu *i*: *Latînus*, npr. liber Latînus (latinska knjiga), lingua Latîna (lat. jezik), genus Latînum (latinski rod), priloški upotrijebljeno - liber Latîne scriptus (knjiga napisana latinski, na latinskom). Stoga se i naslov Stullijeva (iz 1801.) trojezičnog rječnika latinsko-talijansko-hrvatskoga čita *Lexicon Latîno-Italico-Illyricum*, tako, s dugim *i* kod *Latîno*, a *ne* kako smo *pogrješno* izgovoreno, *Làtino-*..., čuli jedno jutro na Hrvatskom radiju Zagrebu.

Druga je riječ, koju želim komentirati, a većinom je čujemo u nekim sintagmama

zemljopisnog, privrednog ili sl. područja: nikako joj ne smije biti naglasak aurēus, nego samo *àureus*, u ženskom rodu *àurea*, u srednjem *àureum*. Požešku kotlinu Rimljani su poetično krstili Vallis aurea (Zlatna dolina). (Dodajmo: i imenicu *linea* na televizijskim reklamama i sl. čujemo naglašenu *linèa*. Ni to nikako: dobro je samo *lînea*, bilo latinski ili talijanski!).

Gornje se dakle dvije riječi samo ovako ispravno naglašuju: Latînus i àureus.

Kakvo je hrvatsko ime glavnoga junaka Vergilijeve Eneide*?*

Latinski se Vergilijev junak zove *Aenēas*, hrvatski ga prevodimo *Eneja*. Povodom su mi pogrješni hrvatski oblici *Enej*, s genitivom Eneja, dativom Eneju, akuzativom Eneja itd., na kakve sam nailazio u tisku i čuo na radiju i prošlih godina i sada nedavno, kako od publicista, tako i od nekih glazbenih kritičara ili povjesničara. Ove posljednje spominjem zbog toga, jer smo od njih imali priliku čuti ili čitati ovakav hrvatski naslov znamenite Purcellove opere iz god. 1689. - "Didona i *Enej*" (izvornik je engleski: Dido and Aeneas). Oblik je *Enej* pogrješan zato jer mi latinska (i grčka) vlastita imena, pa i opće imenice muškoga roda iz tzv. a-deklinacije na *-as* u hrvatskom pretvaramo u imenice na *-a* (-ija, -eja, -ra i sl.) i dekliniramo kao npr. *vojvoda*. Dakle: grčki *Pythagóras*, latinski *Pythagoras* postaju u hrvatskom *Pitagora*, grčki *Protagóras*, latinski *Prōtagoras* postaju hrvatski *Protagora*, grčki *Matthías (Maththías)*, latinski *Matthīas* - hrvatski *Matija*, i sl.

Stoga se dekliniraju samo ovako, u npr. prva četiri padeža: Matija, Matije, Matiji, Matiju..., Eneja, Eneje, Eneji, Eneju... Ili u rečenicama: neprijatelj je bio udaljen četiri koraka od *Eneje*, Didona je poklonila svoju ljubav *Eneji*, Didona se zaljubila u *Eneju*, ili pridjevi: *Enejina* hrabrost, *Enejina* strast, *Matijin* prijatelj, *Protagorina* filozofija, *Pitagorin* poučak.

(Usput napominjući: evandelist Matej *ne* pripada tom tipu imenica, jer je on nastao od latinskoga Matthaeus, a mi sva grčka i latinska imena koja završavaju na *-eus/-aeus*, pohrvaćujemo dočetkom *-ej*: grčki *Promētheús*, latinski *Promētheus*, hrvatski *Prometej*, zato od latinskoga *Matthaeus* - hrvatski *Matej*!).

Dakle: glavni je junak Vergilijeva epa na hrvatskom - *Eneja*.

Populacija krpelja?!!

Takvu sam svezu riječi čuo prije petnaestak dana iz usta nekih stručnjaka na Zagrebačkom radiju, kad su govorili o opasnosti od krpelja. Prošle sam godine ili možda već prije čuo i o populaciji konja, nedavno i o populaciji srdela.

Dakle, *pučanstvo krpelja* preveli bismo na hrvatski tu neobičnu i priglupu sintagmu *populacija krpelja*, kojoj prvi dio, populacija, nastaje od latinske riječi *populus* "narod, puk". Ispisujem značenja za *populaciju* iz Klaićeva "Rječnika stranih riječi": 1. stanovništvo, pučanstvo, žiteljstvo, ljudstvo, 2. nastanjivanje, naseljivanje,

napučivanje. Neka oprosti pokojni prof. Klaić, ali i njega smatramo sukrivcem za ovu neprimjerenu poplavu populacija, jer je kao treće značenje uz riječ *populacija* stavio: *biol.* bilje i životinje u prirodi kao predmet genetičkih istraživanja. Znači da opstoji i populacija mrkava, ruža i konja. Stoga ako neka ljeponoga i prikladnih oblina pjevačica i neki nogometaš oštra udarca jesu - popularni (tj. u narodu omiljeni), onda i krpelji, jer su opasni po zdravlje, mogu biti - nepopularni. Takvu krpeljsku nepopularnost ne bi ni Klaić dopustio u svojem *Rječniku*!

Što bismo zaželjeli od naših biologa, genetičara, veterinara, agronoma? Ništa više nego da za skupinu nekih živih bića, pa makar se ona zvala i krpeljima, nađu neki prikladniji naziv, a populaciju ostavimo ljudskom rodu, narodu, puku, stanovništvu!

* * *

Ispravci

U "Pabircima (3)" u prošlom broju *Marulića* potkralo se, pri tipkanju teksta, nekoliko pogrešaka:

Na str. 773., u 11. retku odozgo, trebalo je biti *papȳrus*, a u sljedećem retku trebalo je u riječi *papirus* staviti na *a* znak za brzi naglasak, dakle: *pȁpirus*. Na istoj stranici, u 20. retku odozgo, umjesto *posrdno* trebalo je: *posprdno*.

Str. 774., 5. redak odozgo: *pauza, trauma, aula, kauzalan, klauzula* i *autonoman* trebali su biti s brzim naglaskom na *a* u početnome slogu: *pȁuza, trȁuma, ȁula, kȁuzulan, klȁuzula* i *ȁutonoman*.

Str. 775., redak 10. odozgo: u *Omega* naglasak je trebao biti označen iznad *O*, a nikako ne iznad *m*. Dakle trebalo je: *Ὸmega*. U prethodnome pak retku, kao i u pretposljednja tri pod istim međunaslovom, bez razloga je označivan brzi naglasak.

Na str. 779., u drugoj rečenici teksta pod posljednjim međunaslovom, trebalo je iza dvotočja stajati: ne, *ne mogu* imati komparaciju.

Stanislava ADAMIĆ

Gospode, shvati

Gospode, shvati tjeskobu
sve moje i tude
sve bolno
normalno i najlude
Sve što se propinje u izmicanju neba
Sve što pjeva
što nadire iz gnjeva
Što misli da je vidovito
i što halucinira
Što moli - i proklinje u isti mah
u očajničkoj želji mira.

Gospode, shvati
na Tebi je da shvatiš
Nismo uvijek krivi
za slabost
i za jakost -
za veselje
za izjalovljene želje
za let - i puzanje
Za molitvu
koju izmišljaju rane.

Gospode, shvati
da nam je iz dana u dan
sijati
i u trnju klijati
Da je u smijehu plač
Da smo u pijanstvu žedni
I makar imamo i vinograde i žitnice
na ovim Tvojim stazama
pod ovim Tvojim nebom
mi smo lovci
i protiv volje skitnice.

Zijad DURAKOVIĆ

Nevjera

Tepih od plavih
Cvatova dalja
Ruku treptavih
Obzora mâlja.

Ozon uzburkan
Spušta se dolom
Širok, nečešljan
Glasa se molom.

Tâmne se trave.
Tjeskobu slute.
Misli čađave
Stižu rasute.

Zapis sve bliži
Nemira stere,
Hrapavost bliži
Slutnju nevjere.

Dan u visini
Vijest maglom trne,
Slova u tmini
Boje su crne.

Radovan TOLJANIĆ

Otkrivenje tišine

Možeš li pojmiti tišinu
dana u prosincu
kada se u zoru
inje privije uz ružmarin,
a očeva lađa
ne sjeća se postojanja sunca
i posljednje,
začarane plovidbe?

Možeš li izreći tišinu
koja ovlada tijelom
kada se zatvore prozori,
a uz mutna stakla
ispleten je paučinasti vez
zaboravljanja
i neproživljene ljubavi?

Otvorim li prozore,
u sobe ulijeću ptice...
Potom zajedno u igri
nalazimo riječi,
kao što se nađu
- u vlažnim zimskim jutrima -
školjke u pijesku žala,
i od njih nižemo
psalam mira
i vjerovanja u Tebe...

Božo KUKOLJA

Rođen sam da te izbavim

Rođen sam da te izbavim od sivila dana
i svih nevolja ovoga svijeta
u kojemu kamen provodi svoj život nesretan
i ljeti i zimi
bez obzira na postojanost svojih udova.

Rođen sam da te izbavim
od udara vjetra i slane studeni
kao i od svih jada što nas potresaju,
a prije svega od ruku samoće
koja te oskvrnjuje.

Rođen sam da te grlim!

Daruj mi stoga svoju patnju
i prihvati moju
da živimo kao list i grana,

pa makar i do prve jeseni.

Dragutin Em. ŠAFAR

Krimski - veliki prijatelj Hrvata

Ruski akademik Agatangel Jefimovič Krimski (1871-1942) bio je od svojih mladih dana vrhunski ruski slavist, a kasnije orijentalist svjetskog glasa, osobito tijekom prve polovice XX. stoljeća. Već od godine 1896. bio je Krimski profesor Peterburškog sveučilišta, filolog-poliglot koji je govorio više od 30 svjetskih jezika. Bio je pjesnik, književni kritičar, polemičar i nadasve arabolog. Petnaest je godina proboravio na Srednjem Istoku u istraživanjima arapske, hebrejske i perzijske povijesti i književnosti, a bio je i član nekoliko ruskih znanstvenih ekspedicija u sklopu istraživanja tih područja.

Već kao mladi profesor slavist Krimski se prisno družio s našim varaždinskim slavistima Vatroslavom Jagićem i Ivanom Milčetićem, odlazeći s njima na slavističke kongrese u Prag, Varšavu, Sofiju i drugamo. To prijateljstvo trajalo je decenijima, kako je to Krimski spominjao u svojim zapisima.

Akademik Agatangel Jefimovič Krimski (1871.-1942). Osnovatelj Ukrajinske akademije znanosti i njezin doživotni predsjednik

Slučajno sam imao tu sreću da sam s obitelji stanovao dvije godine (1957-1958) u rodnoj kući tog ukrajinskog korifeja (gdje mi se i sin Boris rodio).

Agatangel Krimski prvi je preveo, još prije Prvog svjetskog rata, "Kuran" - sveto pismo muslimana, sa svim "surama" i komentarima uz njih, na ruski, a ubrzo zatim i, s belgijskim orijentalistom R. Bicartollom, na belgijski, francuski, engleski i njemački jezik. Zbog tog "svetogrđa na muslimanstvo" došlo je do velike polemike s Velikim muftijom svih muslimana u Meki i s Ruskom akademijom nauka. Tada je Krimski bio kao glavni krivac i polemičar osuđivan "fetvom" (kao pod kraj XX. stoljeća Salman Rushdie od ajatolaha Homeinija za svoje "Sotonske stihove"). Poznato je da su prije prijevodi "Kurana" s arapskog odvajkada zabranjivani, ali Krimski nije odolio i učinio je to "svetogrđe". Spasio ga je od "fetve" Prvi svjetski rat. Uz druge svoje radove napisao je Krimski i višetomnu "Povijest muslimanstva" pa i desetke istraživačkih radova na tu temu.

Rodio se Agatangel Krimski u plemićkoj obitelji nekadašnjih krimskih Tatara nastanjenih na početku XIX. stoljeća u gradu Zvenigorodki u centralnoj Ukrajini. (Tu se rodio i prvi korifej ukrajinskog naroda - Taras G. Ševčenko. Ja sam u tome gradu živio 16 godina i radio kao bibliograf-knjižničar).

U vrijeme carice Katarine II., kada je njezin ljubavnik knez Potjomkin zauzeo Krim, pokorio krimsko-tatarsko kanstvo dinastije Girej i uništio kozačku tvrđavu na otocima donjeg Dnjepra, carizam je ostavio svim krimsko-tatarskim plemićima -

murzama, begovima, agama - njihovo plemstvo i pretvorio ih u rusko plemstvo. Mnogi tatarski plemići su se razišli po Rusiji i kasnije primili kršćanstvo.Tako su se i djedovi Agatangela Krimskog - Rasim-ogli (kasnije sebi nadjeli prezime Krimski) - nastanili u Ukrajini i dospjeli u Zvenigorodku. Tu sagradiše nekoliko kuća. Jednu od njih, s istočnjačkom kulom-promatračnicom, Agatangel je zadržao za sebe, poslije nacionalizacije drugih. U tu kuću je Krimski sve do 2. svj. rata povremeno dolazio na odmor iz Kijeva.

Jefim i Aglajida pl. Krimski - roditelji akademika Agatangela Jefimoviča Krimskog

U svojoj polemici s Velikim muftijom svih muslimana Krimski je naveo da su i njegovi preci bili muslimani, pa ga je muftija korio, kako je on kao potomak bivših muhamedanaca mogao učiniti takvo "svetogrđe" i prevoditi "Kuran".

U proljeće godine 1914. na procesu "Bejlisove afere" u Kijevu, u vrijeme velikog antisemitskog pokreta u Rusiji, Krimski je bio glavni ekspert i tumač Talmuda u obrani Židova. Kao Emil Zola u Francuskoj, koji se zauzimao za Alfreda Dreyfusa u "Aferi Dreyfus", Agatangel se Krimski borio i izborio u "Aferi Bejlis", povevši kontrapolemiku protiv antisemitskog pokreta "Čornosotincev" u Rusiji, za oprost smrtne kazne lažno optuženom rabinu Bejlisu.

Odmah poslije građanskog rata u Rusiji Krimski je pokrenuo kampanju, koju je podržao i Lenjin, za osnivanje nacionalnih akademija znanosti u sovjetskoj Rusiji. Ostvario mu se taj san pa je i Ukrajina dobila svoju akademiju. Godine 1922. Krimski je osnovao Ukrajinsku akademiju znanosti i bio njezin doživotni predsjednik. Kao stari neženja, sav se posvetio znanosti, pa je bio počasni akademik šest zapadnoeuropskih akademija znanosti (belgijske, nizozemske, švedske, britanske, njemačke i francuske).

Kada je Staljin 1928. počeo prve čistke (i kolektivizaciju poljoprivrede) prvi mu je udarac bio po ukrajinskoj inteligenciji (a i onoj drugih nacionalnosti), koju je optuživao za "buržoaski nacionalizam" i po kratkom postupku svojih "trojki" slao u Sibir ili u nepovrat. Tada je stradao osobni tajnik Krimskog, Nikolaj Levčenko, mladi profesor filolog. Krimski je također bio na popisu, ali Staljin ga nije mogao maknuti, kao svjetski afirmiranog učenjaka.

Levčenko se rodio u gradiću Jerki kraj Zvenigorodke i kao sposoban mladi literat već u vrijeme građanskog rata često se javljao u tisku, stoga ga je Krimski kao zemljaka uzeo za svog tajnika u akademiji.

Kad su čekisti-policajci odvodili Levčenka, Krimski mu je obećao da će, ukoliko mu se nešto dogodi on zbrinuti njegovu ženu Aleksandru Simjonovnu i odgojiti njegovog sinčića Nikolicu. Levčenko se više nikada nije javio ni vratio (jer ga progutala tama čistki), pa je Krimski posvojio njegova sina, dao smještaj majci Aleksandri u svojoj zvenigorodskoj rezidenciji, a kasnije se i vjenčao s njome. Izrijetka dolazio bi ovamo

na odmor i tu imao kućanicu i sina, kojemu se vrlo radovao dok je taj bio mali (po pričanju mi majke).

Agatangel Krimski prisno se družio s Maksimom Gorkim-Peškovim (1868-1936), koji ga je štitio pred Staljinom. Obojica su na Svesaveznom kongresu sovjetskih pisaca godine 1934. iznijeli ideju na primjeru čije himne treba da se napiše i uglazbi nova himna SSSR-a.

Krimski je prvi iznio ideju da treba uzeti za primjer hrvatsku himnu "Lijepa naša", A. Mihanovića, koju je on dobio od V. Jagića. Tu je ideju prihvatio i Gorki pa je tvrdio da je to najljepša među himnama svih naroda svijeta, jer ju je nekoć čuo na Nižnjenovgorodskom velesajmu, kako ju tamo pjevahu prisutni Hrvati. (Poznato je da SSSR nije desetljećima imao himne već se služio "Degejterovom Internacionalom", pa "Domovinom" Isaka Dunajevskog, dok mu nije M. Registan napisao "Sojuz nerušimi" a Aleksandrov uglazbio).

Agatangel Krimski završio je život tragično. U 71. godini života, u proljeće 1941. otišao je iz Kijeva u Jaltu na Krimu da se tamo liječi, odmori i pozavršava neke svoje radove. Tu ga je zatekao rat i njemačka okupacija. Nijemci su ga svakojako i dugo vrbovali, kao poznatog im člana nekoliko zapadnih akademija znanosti, pa i njemačke, da prijeđe raditi za njih i preseli se u Berlin, što je on kategorički odbijao. Tada ga uhitiše i odvedoše u konclogor kod Krivog Roga, gdje je obolio i umro. Tu mu je neki gestapovac dao privezati veliku drvenu ploču za desnu nogu, prije nego ga baciše u zajedničku jamu za strijeljane i umrle. Po toj ovećoj drvenoj ploči, gdje su švapskom pedantnošću na njemačkom jeziku zabilježeni inicijali, pa i sve znanstvene titule pokojnika i nadnevak svibanj 1942., koncem godine 1944., poslije raskopavanja logorskih grobnica, saznalo se kada i gdje je preminuo taj veliki sin Ukrajine.

Uza sve velike zasluge na znanstvenom polju, Krimskog je staljinistički sustav desetljećima zapostavljao, ali ga nije mogao slomiti. Kao veliki slavist, orijentalist, poliglot i prvi akademik Ukrajine Krimski je više od četiri desetljeća bio od velike koristi Rusiji.

Posinak Krimskoga, Nikola, nije imao literarnih sklonosti kao njegov otac i pooćim, pa se u vrijeme rata i poslije zagrijao za zrakoplovstvo, postao pilot. Radio je u gradu Kemerovu u Sibiru kod "Aeroflota". Slabo je pomagao majci koja nije imala mirovinu pa je bila prisiljena prazan stan iznajmiti mojoj obitelji. Jedna prostorija u tome stanu služila je bila za knjižnicu akademiku. Kasnije sam dobio ključeve te knjižnice i bio zamoljen da čuvam i uredim knjižni fond.

Knjižnica je 1957. godine još uvijek brojila oko sedam tisuća rijetkih knjiga. Poslije rata su tu knjižnicu mnogi razvlačili, a najviše akademikov brat, sveučilišni profesor i posinak Nikola Krimski, dok je bio srednjoškolac i student. Tu je još bilo nekoliko svjetskih izdanja enciklopedija i leksikona na raznim jezicima, a među njima i "Velika enciklopedija britanskog muzeja" od 64 toma, na engleskom jeziku, uvezana u kožu i izdavana u Londonu od 1900. do 1912. godine.

Udovica Krimskoga, Aleksandra Simjonova Radajeva - žena dosta primitivna zbog oskudice (makar je bila iz nekadašnje plemićke obitelji i odgojena u "konviktu za

blagorodne djevice", kako mi je tvrdila), sve što je bilo u knjižnici bez korica ili malo oštećeno, a često od neprocjenjive vrijednosti, godinama bi upotrebljavala za raspaljivanje peći. Ta je žena često posuđivala od mene novac, pa bi uvijek unaprijed izvukla stanarinu za nekoliko mjeseci. Jednom sam bio pozvan k njoj na čaj i kad sam se vraćao u svoj stan opazio sam pod stubama u hodniku dvije pune posude poderanih knjiga korištenih za potpaljivanje briketa. Kao knjižničara me zainteresiralo što to ta žena pali? Kad sam uzeo u ruke prvu knjigu, vidio sam da je to posve cio primjerak iz trotomne zbirke poezije Krimskog "Palmino granje". Tih trotomnika poezije iz godine 1902. bilo je u knjižnici nekoliko kompleta. Ali u onoj makulaturi našao sam i vrlo cijenjene ruske literarne časopise iz 1892. i 1904. godine i "Rusko slovo", objavljivano u Sankt Peterburgu. U njima je bila bibliografija literarno-kritičarskih članaka pa i onih iz pera mojih zemljaka, kao i pojedini članci V. Jagića i Ivana Milčetića, koji su nekoć tu radili i sudjelovali u literarnom životu Rusije. Stoga sam pokupio te članke, a još neke materijale našao sam u knjižnici. Kad sam došao u posjete roditeljima, godine 1958., predao sam te članke ravnateljici Varaždinske knjižnice gospođi Vandi Milčetić. Taj materijal je najviše zanimao njenog supruga prof. Milčetića, sina Ivana Milčetića.

Tokom boravka u kući Krimskog na policama sam uredio po međunarodnoj decimalnoj bibliotečnoj klasifikaciji ostatke nekad bogate akademikove knjižnice. Kada se Nikolaj Krimski vratio za stalno u Zvenigorodku, savjetovao sam mu da proda fond knjižnice poočima Kijevskom sveučilištu ili Ukrajinskoj akademiji znanosti, odakle su često i mene salijetali da im pokažem knjižnicu.

Nikolaj Krimski nije bio bibliofil, pa ta očeva ostavština nije za njega puno predstavljala. Na kraju su stručnjaci iz Akademije procijenili da taj ostatak unikatnih knjiga vrijedi 7.000 rubalja (oko 8.000 dolara onog vremena). Nikolaj je uzeo novac i u jedan kamion utovareno je to veliko blago akademika, koje je on pola stoljeća sakupljao.

Tek za Hruščovljeve ere Ukrajinska je akademija znanosti i umjetnosti na rodnoj kući Krimskog u Zvenigorodci podigla spomen-ploču s poprsjem u znak zahvalnosti svom osnivaču i doživotnom predsjedniku. Tada je tek bila zbrinuta i udovica Krimskog.

Zoran KATIĆ

Prokletstvo Tajne

Nikada nisam mogao prihvatiti to da je život puko trajanje i čekanje smrti. Uvijek sam vjerovao u neki dublji skriveni smisao, da postoje putevi i da je ono bitno - potraga za Tajnom! Nisam mogao pristati na neiskazivo, želio sam nemoguće: odgovor na prolaznost! Zato sam pročitao bezbroj knjiga, slušao učenja najvećih filozofa i mudraca, molio u samostanima sa svetim ljudima, lutao po šumama i brdima tražeći usamljene pustinjake i proroke. Govorili su o bogovima i besmrtnosti, o uskrsnuću, seljenju duše i drugom životu, o vječnosti ljubavi i stvarnosti snova.

Ali moje je srce ostalo prazno. Ono što sam slutio i tražio, što sam htio čuti i pročitati, za čim sam čeznuo i što sam snivao, nisam našao. Morao sam to sâm izreći, ma koliko bilo teško i neizrecivo. Jer sve što pročitamo i saznamo od drugih, ipak ima samo jedan cilj - da nađemo svoj put! To je ono najzagonetnije: ako želiš Tajnu, moraš je sam iznijeti! Onako kako znaš i možeš. Svojim riječima. Tu ti nitko ne može pomoći, nitko ne može otkriti ono skriveno u tebi. Drugog puta nema.

Ima nešto još čudesnije vezano uz Tajnu: ako odustaneš, svijet će se srušiti! Nitko je više nikada neće pronaći. Ono što je Bog smjerao stvarajući čovjeka, bit će izgubljeno.

To je prokletstvo Tajne: na njoj počiva svijet!

Rob ljubavi

U svojoj najdubljoj biti, čovjek je biće slobode. Tako je stvoren od Boga - da nema gospodara! Može biti sve i svašta, samo ne rob. To je za čovjeka najgore. Učiniti ga robom, znači uništiti u njemu ono najviše i najsvetije što mu je dano. Zato će prije umrijeti, nego se pokoriti!

Ali postoji nešto neobjašnjivo i prelijepo: kada volimo, nitko nije ponizniji! Nema ništa slađe nego služiti onoga koga ljubimo, slijediti ga i bez pogovora izvršavati njegove zapovijedi. I što je u srcu više ljubavi, to smo veći robovi!

Ljubeći nekoga, poklanjamo mu ono najdragocjenije što imamo - slobodu! To je više od života.

Samo nas ljubav može slomiti.

I samo se u ljubavi zbiva čudo: da je ropstvo sreća!

Propovjednik

- Pojavio se novi propovjednik! Priča se kako ljudi danima putuju i dolaze iz najudaljenijih krajeva samo da bi ga čuli. Neki skladištar.

- O čemu govori?

- Ima novo učenje o Bogu. Kaže da mu se sve otkrilo u jednom trenu, poput munje kada osvijetli put. Sada bez straha može sići u najveću dubinu bića, tamo gdje nitko nikada još nije bio, i jasno vidjeti najskrivenije tajne.

- Napokon prava vijest. Idemo ga čuti, nema se tu što čekati.

- Moramo čekati noć, propovijeda samo noću. Danju radi. Ima ženu i djecu, treba ih nekako prehraniti. Ne živi se od istine!

- Čudno. Čovjeku se objavljuje Bog, otkriva mu ono najčudesnije, povjerava istinu i pokazuje put, a on se vraća u skladište slagati kruške i jabuke. Bog ga bira i obdaruje, a on opet ne zna što će sa sobom. Želi propovijedati i širiti istinu, ali i iskoristiti svoj godišnji odmor. Zar ga ljepota božanskog nije uspjela promijeniti? Toliko je potresen dubinom istine, da vrijeme troši na kupus i brašno. To mu je važnije od Boga. Svašta! Tko će mu uopće vjerovati?

- Zbog čega se treba svega odreći, patiti, gladovati i prositi da bi mu vjerovali? Važno je ono što govori, za što se bori, a ne kako živi. Samo to ostaje, to je bitno - učenje! Što ako je to jedini način da se izigra glupost i sačuva ono uzvišeno i božansko, istina i ljepota? Možda je to i veća žrtva: znati Boga, a ne moći se sav predati!?

- Nije to pitanje žrtve, nego vjere. To je pitanje ozbiljnosti. Ako govori o pčelama i cvijeću, brzini vjetra i zalasku sunca, onda može živjeti kako hoće. Ali kada govori o Bogu, cjelini i smislu života, ukoliko želi da mu netko vjeruje - to mora i živjeti! Ne može se biti čovjek samo u slobodno vrijeme. Nije to zanat. Ne služi Bog za popunjavanje vremena dokonima. Jadan je to Bog koji čeka u redu. Onaj prvo mora izvagati krumpir, okupati se i obrijati, namirisati se, nahraniti ženu i djecu, pa ako ostane nešto vremena - Bog može biti sretan! Nije to nikakav Bog, ono prvo i najviše , najsvetije, nešto zbog čega se život daje, nego obična igračka i razbibriga, križaljka za besposlene. I nije to propovjednik, nego lakrdijaš. Radost i veselje za djecu.

- Ako je njegovo učenje osvojilo tolika srca, tu ima nečega. Treba ga prvo čuti, pa ćemo onda prosuditi.

- Nema potrebe, taj dovoljno glasno viče i prije nego što progovori. Njemu ne treba istina, on zna što je život bolje od Boga. Dobro zna da je duh nemoćan i da se ništa ne može promijeniti. Ipak, pokušat će nešto u slobodno vrijeme, kada ne radi, noću, pa neka ljudi ocijene. On sam ne vjeruje da je to put, ali možda uvjeri druge. Umjesto da bude svjetlo, da nas uči i vodi, on čeka da netko drugi u tome prepozna istinu i smisao. Umjesto da mu ono otkriveno da moć i snagu, on traži odobrenje od žene. Ako ne uspije, ne smeta, uvijek se može vratiti, ničega se nije odrekao i ništa nije propustio. Kada bi ga netko na kraju života upitao: Čemu si posvetio život?, on bi zadovoljno odgovorio: Nikoga nisam rastužio ni uvrijedio, uvijek sam bio pristojan i čist!... Neka mu pomogne Bog koji ga je izabrao! Želim mu uspjeh i sreću, ali ja tu nemam što čuti. Moje je srce zatvoreno za one kojima je draže odijelo od Boga. Bolje bi bilo da raščisti sa sobom i ne obmanjuje ljude, jer njegova nevjera vrijeđa i boli. Ako jednom shvati da se Bogu može prići samo čitavim srcem i da će mu se tek tada otkriti bit života, onda ću ga poći saslušati.

Ivana RADIĆ

Sjećanje na Marija

Da se nisi, Isuse,
u Betlehemu rodio,
tvoj bi sveti dolazak
u Hrastovicu vodio.

Tako jednom Mario,
prijatelj dragi, reče
kad bio je kod nas
na Badnje veče.

Jer naše je mjesto
presvetom raju blizu
to kaže svjetlost meka
u zvjezdanom nizu.

To kažu plave kose
Zrinske gore,
to kažu potoci žustri
što pjesmom žubore.

Da se nisi, Isuse,
u Betlehemu rodio,
tvoj bi sveti dolazak
u Hrastovicu vodio.

Kiša

Kiša je romantični slikar
s kista dva:
jednim krajolik rubi,
drugim intimu tka.

I svaki u sebi stvara
u nasmijan dan
okvir za sliku prvu
srebrnu kao san.

A kad nas vihor zamete
u tužan dan,
stisnemo bliže se sebi
u naš intime stan.

Što će nam slike tada
i proljetnih oblaka vir,
sve nam je tuđe i strano,
žudimo samo mir.

Spoznaja

Leonardi

Ne kažem Ti:
Ne idi!
već:
Pazi kako kročiš
na putu s onkraj zvijezda,
kroz bespuća što misliš
da su meni strana.

Nađi svoju dušu!

Ja ostat ću ovdje:
s djecom,
podno Križa,
s krunicom u ruci nepismenih žena.

Kad nas svlada umor
zemaljskoga hoda
čekat ću Te mirno
s one druge strane.

Ljubav je,
mislim,
jedina spoznaja.

Trešnje

Ko rumene trešnje
vješam svoje snove
o zeleni oblak slavonske ravnice
i svaka je nada
drhtaj tamburice koju srce ćuti.
Iz ove će zemlje rasti moje sjeme,
iz utrobe suncem zažarenih polja,
da starome rodu
u zalog života
daje novog roda.

U kneževu dvoru

Galijom Svemira duše zvijezde prevoze,
od kamena do kamena,
pa zidaju zidove našim mislima
i tijela nam Zemljom uokviruju.
Naša su srca satovi nemjerenja
s nebrojem kazaljki u krugu:
na svakoj se od njih zaustavlja vrijeme
kao pahulja prašine od zlata.
Pod Božjim sad dlanom,
k'o u sedefnoj školjci,
bruji glasovir Noći
dok On prigiblje glavu
i sluša što šapću zidine ljudskih vremena.
Mi smo tek sjene na ogradi stubâ,
tek privid usnula života,
a iz našega se daha klesano trusi cvijeće
i teče niz stupove rosa.

Izbor iz hrvatskog tiska u dijaspori

ČMELICA, br.5., Serdahel, listopad 2000.

Čmelica / Diák firkász jest list Osnovne škole "Katarina Zrinski" iz Serdahela u mađarskom dijelu Pomurja. Pokrenut je u lipnju 1997., a do sada je tiskano 5 brojeva. Najvećim se dijelom sastoji od učeničkih radova, a koncipiran je dvojezično. Omjer hrvatskih i mađarskih tekstova varira od broja do broja. Budući da govor Hrvata u Serdahelu pripada međimursko-podravskom dijalektu kajkavskoga narječja, hrvatski su tekstovi ponekad na standardnom jeziku, a ponekad na pomurskoj kajkavici. Tako npr. u prvom broju, u kojem dominiraju radovi na mađarskom jeziku, naslovnica je tiskana samo na mađarskom. Hrvatski su učenički radovi na standardnom jeziku, a usto je u tom broju još objavljena kajkavska pjesma *Moja reč horvataska*. Od drugoga broja, koji je izašao u ožujku 1998., naslovnica je dvojezična, a list je, uz mađarsko, dobio i hrvatsko kajkavsko ime *Čmelica* (Pčelica). Usto je i hrvatskih priloga u tom broju više nego u prvom, a svi su na pomurskoj kajkavici. U kasnijim se brojevima ponovno pojavljuju i radovi na hrvatskom standardnom jeziku. U svakom je broju izabrana neka osnovna tema o kojoj učenici pišu, npr. običaji, basne, a posljednji je broj tematski posvećen proljeću. Na žalost, osim dvojezične naslovnice, u tom je broju samo jedna stranica na hrvatskom standardnom jeziku, a svi ostali prilozi na mađarskom.

KÓPHÁZI HÍREK, br. 2., travanj 2001.

Kópházi hírek (Koljnofski vjesnik) jest glasilo Samouprave mjesta Koljnofa u zapadnoj Mađarskoj. To je glasilo uglavnom koncipirano dvojezično, s prilozima na mađarskom i na gradišćanskohrvatskom jeziku, jer Hrvati u Koljnofu pripadaju skupini gradišćanskih Hrvata u Mađarskoj. Koljnofski se vjesnik najčešće sastoji od četiri stranice koje sadrže obavijesti i izvješća o najznačajnijim društvenim zbivanjima u Koljnofu, zatim priloge koji se odnose na kulturu, povijest ili književnost, te usto različite oglase i reklame.

Adresa Uredništva: Kópháza Önkormányzatának tájékoztatója, 9495 Kópháza, Mađarska

PETROVISKI GLASNIK List hrvatske manjinske samouprave, god. VIII., br. 1., proljeće 2001.

Petroviski glasnik je glasilo stanovnika Petrova Sela u zapadnoj Mađarskoj. Pokrenuto je 1993. g., a do sada je izašlo 29 brojeva. Uredništvo toga lista sačinjavaju Roland Henits, Miklós Kohuth i Zoltánné Mersits, a glavna je urednica Blanka Takács

Palkovicsné. Nakladnik glasila je Hrvatska manjinska samouprava Petrova Sela. Glavna je svrha toga lista, kao i inih lokalnih glasila toga tipa, izvješćivati o lokalnim zbivanjima i planovima, primjerice o zbivanjima u Hrvatskoj manjinskoj samoupravi, o kulturnim zbivanjima, o vijestima iz mjesne osnovne škole i vrtića i sl. Naglašeni hrvatski naslov glasnika nije u skladu s ostalim tekstom, jer se, na žalost, oko tri četvrtine priloga tiska na mađarskom jeziku, a tek jedna četvrtina na hrvatskom. Ti su hrvatski prilozi napisani i objavljeni na mjesnom govoru Petrova Sela koji pripada mješovitoj štokavsko-čakavskoj skupini gradišćanskohrvatskih govora.

KUGA Info, broj 3, lipanj - rujan 2001.

Kuga je glasilo Kulturne zadruge mladih gradišćanskih Hrvata sa sjedištem u selu Velikom Borištofu u srednjem Gradišću u Austriji. Ta je publikacija zapravo kulturno-informativni vodič kroz kulturna i društvena događanja u Kulturnoj zadruzi, počevši od koncerata, kazališnih predstava i izložaba, zatim različitih tečajeva i kreativnih radionica, do predstavljanja kulinarskih vještina i vrsnih vina. Premda je Kulturna zadruga ponajprije usmjerena prema mladima, u njenom će programu pripadnici svih dobnih skupina uvijek moći pronaći ponešto za sebe, a u tome im nedvojbeno pomaže i ovaj kulturno-informativni vodič. Zbog toga je ova publikacija strogo lokalnoga karaktera, ali za žitelje Velikoga Borištofa i okolnih sela vrlo značajna. Koncipirana je dvojezično, s glavninom tekstova na njemačkom jeziku te sažetcima na gradišćanskohrvatskom. Ovaj broj sadrži detaljne obavijesti o svim društvenim događanjima u kulturnoj zadruzi od 7. lipnja do 29. rujna tekuće godine.

Adresa Uredništva: KUGA, 7304 Grosswarasdorf / Veliki Borištof, Park ulica 3; Tel.: ++43-2614-7001; Fax: DW 55

Zijad DURAKOVIĆ

Pir

Utihnulim tutnjem
Odzvanja tek jeka,
S odlazećim bubnjem
Razdvaja se meka.

Hrastovi su širom
Rastvorili grane
Sa kolosnim mirom
Vidajući rane.

Lišće mjesto fieste
Novu stazu pravi,
Dok korov sa ceste
Pobjednika slavi.

Drač stijegom posta
U okrilju tmine.
Za pir samo osta
Kriještanje vjetrine.

Branimir DOROTIĆ

Iz priča o izgubljenom raju

Pomozi nam, dobri Bože! - prošlo mi je kroz glavu dok smo čučali u bušku šibani ledenom kišom. Zaklonjeni velikom stijenom promatrali smo neobičnu bitku što se odvijala pred našim očima. Pred nama, osvijetljena sa stotinjak baklji zabijenih u stijene i zidove uzdizala se branič-kula. Točno na sredini pregrađene ceste. Usjek velebitskoga prijevoja koji su uzurpirali Bova-ratnici postao je opaka prepreka, svojevrsna mitnica između Dalmacije i Sjevera. Prštala je smola upaljenih baklji, osvjetljavajući groteskno veliku i nezgrapno oklopljenu figuru ratnika visokog gotovo tri metra. Taj je, lamatajući bojnom sjekirom primjerenom svojoj veličini, pokušavao razvaliti rešetkasta metalna vrata na kuli. Po nazubljenoj zidini i stijenama moglo se vidjeti Bova-lubanje kako vire ili urlaju bljujući kišu sulica i kamenja na Jurelu, kako su zvali grdosiju za koju smo mi do te večeri mislili da je izmišljotina i legenda. Jurela se nije obazirao na branitelje i kulu. Bio je on ovdje očito i ranije, provalio bi vrata, pokupio nešto od dnevnoga utrška, možda par ovaca, nekoliko vreća žita, te nestao, gegajući se i psičući, nizbrdo, a da se nitko nije usudio progoniti ga. Nije bio jako pohlepan, ali danas: ojačan okov na vratima tražio je novu strategiju, a Bova neka urlaju. Usredotočen na vrata, napadan samo odozgo, nije primjećivao ništa osim kapije koju treba razvaliti.

Prikriveni uz stijenu čekali smo ishod sukoba i svoju moguću priliku u ovoj za sebe trojicu sasvim naopakoj zgodi. Naime, morali smo se probiti na drugu stranu prijevoja, a s Bovama i vratima sami nismo imali nikakva izgleda. Jurelu su poslale vile ili Bog dragi. Taj je pak lagano objesio sjekiru o bok, već do koljena gotovo zatrpan kamenjem. Snažnim ih je nogama, psujući i režeći, bolje reći glasno ispuštajući neke gadne zvukove, jednostavno razbacao. Onda je lijevu ruku lagano ispružio prema vratima. Galamu i prasak nadjačalo je jako šištanje. Dograbio je desnom rukom jednu od bačenih baklji te - iz jednoga od prstiju lijeve - jednostavno kresnuo kapljast ljubičast plameni jezik. To smo jasno vidjeli - Bova sa zidova mogli su samo osjetiti da se zbiva nešto neobično, jer je uz rijeku iskri odjednom popustila jedna od prečki masivnih vrata. Vrata su popuštala. Gorostas je opet dohvatio sjekiru, režući istodobno drugu metalnu gredu plamenom lijeve ruke, uz bujicu iskri i ne obaziruči se na Bove i njihovo kamenje, strelice i koplja, koji su odskakivali od širokoga ramenog oklopa, tako da su grozne Bova-lubanje - a u naravi nitko nije vidio kako čuvari prijelaza izgledaju- ispadale smiješne.

Škripa pomaknute kapije značila je da se i nama možda otvara prilika za provlačenje. Naime, dan prije, ujutro, tu smo istu kapiju prešli kao pratnja zadarske karavane, koja je u unutrašnjost vukla nešto soli, duhana i žita. S one strane vrata, niže prema Zrmanji, ostavili smo žene. Za put od stotinjak kilometara računali smo tri dana usiljenoga marša uz mazge. Domagoj, Boromir i ja činili smo odstupnicu. Moj otac

Mislav i još osmorica starijih i iskusnijih ratnika štitili su čelikom i oklopom bok i čelo karavane, unajmljeni u ovoj prigodi za standardnu cijenu od sto kruna, što će biti isplaćeno po dolasku na odredište, mislim na neka Jezera. Nije nam to prvi put da smo prolazili Bova (valjda im ime govori da su se tu ukotvili). I po danu izgledaju gadno. Nekada asfaltom pokrivena cesta sad je bila gomila rupa, djelomice urušena, djelomice zatrpana odronima. Surok sedlo, kako se prijevoj zvao, dijelilo je ovaj dio pitomoga juga od divljega sjevera. Juga prividno pitomoga, jer ovaj su kraj dugotrajne suše učinile bezvodnom pustinjom, gdje nikada nije bilo ničeg osim kamenoga krša i zmija. Ipak, stalno je netko s nekim trgovao. Zrmanjci su prodavali vodu Zadranima, a od njih za uzvrat dobivali dio ljetine i dio zaštite na moru. Bova su ubirali taksu za prijelaz preko Suroka, ali je njihovom zaslugom cesta bila donekle održavana, inače bi je odavno bile izbrisale bujice zimskoga perioda. Toga jutra, kad je karavana prešla Surok, Bovama se po običaju pred vratima ostavila roba, dio malte, na drvenoj platformi koju su zatim iznutra podigli koloturama - primitivnim dizalom. Nisu pretraživali ostalu robu i nije ih zanimala - uzimali su dovoljno da pleme na stijenama preživi i nastojali biti nevidljivi i nepristrani. Velike iscerene lubanje iza kojih su se krili bijahu, pretpostavljam, neka maska, ali kroz njih se dobro gledalo i gadalo. Kad su podigli svoj tovar do jednoga od mnogih otvora visoko u zidini, otvorila su se masivna vrata i karavana se našla u četverostranu mračnome prizemlju branič-kule. Za nama su se vrata zatvorila, a ispred nas otvorila ova što ih je sad razvaljivao Jurela. U trenutku smo primijetili da u dvorištu nema ničega osim jednoga tora, nešto robe, hrpe užadi i platformi za prekrcaj robe te jednoga smrdljivog kanala - uz rub zida - koji je očito bio kloaka i izlazio na obje strane. E, cijela nam se taktika sastojala u tome da se tim kanalom pokušamo probiti na južnu stranu prijevoja. Radili smo na tome s ove strane, čekajući mrak. Potom je počela padati ova vražja kiša i bez obzira na dugu sušu kanal se začas ispunio jer se voda skupljala sa svih strana. Osim toga, naletjeli smo na rešetku koja se toga časa našla ispod vode. Kroz glavu su mi prolazile slike cijelog tog nesretnog dana. Nedugo nakon što smo se spustili nadomak Gračacu, a prije samoga raskršća, napali su nas Ororoci - pretpostavljam. Jednostavno nismo imali sreće - skupina napadača, uz prednost koju im je omogućila dobra zasjeda, imali su prah, tj. puške. A to je doista rijetkost! Trojica naših pala su probijena oklopa od prvoga plotuna, dvojica u drugom a među njima i otac. To sam jasno vidio. Prema razradenoj taktici mi sa začelja pali smo potrbuške u bušak i dohvatili samostrele. Bitka se obično odvijala tako da je pratnja štitila sporo povlačenje karavane, čak i preko naših pozicija, tako da smo se, u određenom momentu zaboravljeni, mogli naći napadaču s leđa. No, ovaj put sve je teklo suviše brzo. Nikakvoga povlačenja nije bilo. Osim onih srušenih puškama, četvorica naših ubijena su bez milosti za kratkoga okršaja u kojem je nadmoć napadača bila očita, dok je cijela karavana mirno čekala da bude opljačkana. Trgovci su, naime, u takvim prilikama roba, a život ima cijenu. Rizik je jedino naš, a za to smo primali plaću.

Nisam se brinuo za oca, znam da je u raju. Ororoci su nas pustili, mislim da su bili zadovoljni plijenom bez svojih gubitaka, a mi smo im mogli, sa svoja tri šiljka, nauditi u tom kršu u potjeri na čovjeka. Nije me bilo strah smrti, ali zaključio sam po

pravilu zanata da su nam izgledi u sukobu nikakvi te da se treba vratiti ženama. Tako smo se toga dana, nakon što smo u sumrak pokopali naše, drugi put našli pred zatvorenim vratima branič-kule na prijevoju Suroku. Kao medvjed na košnicu meda srljao je Jurela, iznutra je dopiralo blejanje ovaca. Odjednom - tras! Nešto je silno pogodilo diva ispod prsnoga oklopa, pa je zadrhtao, na tren se ukočio, dok je iz svih spojeva oklopa iskrilo i šištalo. Tako je ukočen stajao nasred vrata u onoj gomili krša, a onda se uz tresak srušio nauznak kao daska. Šiljak iz velikoga samostrela pogodio ga je posred prepona. Tajac sa zidova pretvorio se odjednom u krikove veselja pa se pred našim očima dogodilo i to da je nekoliko lubanja poletjelo sa zida u oduševljenju zbog oborenoga diva. Dok se blatna voda izbačena padom diva slijevala niz truplo koje je još šištalo i iskrilo, a lijeva ruka s ljubičastim plamenom mlatarala amo-tamo, Bova su krenuli spuštati se konopima sa svojih zidova da dotuku ležeći plijen. Tada se dogodio novi užas. Sve nas je zabljesnula eksplozija nečega što je onaj plamen upalio, Jurela se lagano, onako velik, uzdigao približno metar od tla i uz grozan tresak razletio. Jedino ne znam je li to moguće, ali zašto ne - trenutak prije eksplozije s divova boka otpala metalna ploča otkrila je rupu u oklopu, iz koje su iskočile dvije patuljaste figure i šmugnule u spasonosni mrak. Eksplozija je silinom zatekla mnoge Bove na konopima, te su popadali kao kruške i valjali se sada po kršu uz dernjavu.

Jedna od lubanja, koju je eksplozija bacila na naše sklonište, pokazala je da su moje pretpostavke bile točne: radilo se o poliesterskim maskama za po cijeloga ratnika. Djelovali smo brzo, dokopali se još dvije i u onom metežu maskirani uletjeli kroz razvaljena vrata u mračno dvorište kule. Na sredini je stajao veliki samostrel na vijak, bez posade. Sva trojica utrčali smo u najtamniji dio, tamo gdje smo jutros vidjeli kanal. Na druga vrata nismo ni pomišljali. Otvarala su se odozgo. Skočili smo u duboki jarak, u šumeću vodu koja se spuštala s litica i na sreću ublažavala smrad kloake koju je nosila sa sobom. Povuklo nas je, izudaralo i isprevrtalo. U jednom momentu strgnulo mi je prsnik, u drugom mi je čvrsto vezana kaciga spasila glavu, a onda smo sva trojica poletjeli dobrih pet metara kroz zrak i pljusnuli u bazen koji se stvorio, plitak toliko da ne poginemo, dubok toliko da se ne udavimo. I odjednom sam postao svjestan užasne zime, drhtao sam na buri koja je ledila kišu, a kraj mene su bili moji borci u jadnom stanju: Domagoj, očito slomljene ruke, cvokotao je zubima, držeći se za razderotine; Boromir mi mahne rukom dajući znak da je živ. Prokleti Bove! Nisu htjeli nikoga propustiti, a da ne plati kreditom! A sredio ih je glupi robot - više ne znaš što je stvarnost. Poželim da ih neka od ovih letećih naprava, koje ponekad na ogromnim visinama proparaju nebo, zbriše plamenom. Ali tko u ovoj zabiti vidi crve što se glože i tko zna kakva još čuda ovaj svijet krije?! Dokopali smo se ceste i lagano se u mraku vratili u sigurnost barake, noseći vijest o propasti karavane i pogibiji devetorice naših ratnika. Prešutio sam jedino činjenicu da je Jurela bio *stvor*. Ja sam naime odrastao u prilikama u kojima sam došao u kontakt s knjigom i drugim artefaktima ranijih civilizacija, ali većina nije imala nikakvoga obrazovanja i vjerovali su u što je tko htio. Tako je Jurela postao div iz bajke. Tek uz veliku vatru, zaštićeni kolibom u kojoj su nas čekale žene, dok smo vidali rane i uboje upitao sam se: pa kakvo je zlo ovo vrijeme i kako ga

promijeniti?! Kažu da je čovjek ranijih generacija bio sposoban putovati do zvijezda, a cijela Zemlja bila je civilizirani raj. Sumnjam. Svijet danas ne bi na ovo sličio. Mi nalazimo ostatke tih civilizacija, no prilagodavamo se svemu: klimi, prilikama, ljudima, svemu što čini naš stvarni svijet; tavoreći na rubu egzistencije, održavajući lagano ravnotežu elemenata koje još možemo držati pod kontrolom.

Bilo kako bilo, tonuo sam u san misleći kako su brige iza mene, a nije bilo tako. Svuda naokolo led je stezao kamen. Put je pred nama, tuga s nama. Naši su konaci u zadarskim Arbanasima i onih sto kruna očekuju mnoga usta. Sada se možemo nadati da će zajedno s nama u Zadar stići vijest o propasti karavane i traženoj svoti za otkup. A onda možda krene jača potraga s ucjenom za napadače pa će biti prilike za revanš, ali to je već duga priča.

Jutro nije donijelo olakšanja, tresao sam se u groznici i vukli su me u Zadar na jedinoj tovarnoj životinji, a da gotovo i nisam znao za sebe. Domagoju su letvicama namjestili ruku i povezali je.

II.

U bunilu i vrućici vidio sam svašta. Dio svoje mladosti i školovanja kod prijatelja u Zadru, kada sam imao pristup muzeju i knjigama. Formalno - škole nije bilo. To su mogli priuštiti jedino bogatiji trgovci svojoj djeci... Moji su se u plemenu, između pluga i vesla, odlučili za ovakav kruh. Dobivali smo dovoljno lakoga metala za svoje oklope i strelice.

Knjige kazuju da je 2036. godina velikoga, svezemaljskog (globalnog) mira, kad je s dnevnoga reda zauvijek skinuta opaka bomba. Radilo se o nečemu što je moglo raznijeti planet i uništiti sav život. Slike iz toga vremena pokazuju čuda tehnike, mnoštvo nasmijanih lica, Zemlju koja cvate, i to je povijest. Sada se približavamo godini 3000. Kada se dogodio lom kojemu su kumovale bolesti i klimatske promjene, to ne znam. Vidim da su se stvari same po sebi upravile k nečemu što još starija povijest zove srednji vijek. Rasulo civilizacije ili povratak iskonu, borba gomile za vlast nad energetskim izvorima, potraga za hranom i vodom - sve je to dovelo do uništenja svijet koji nije znao ni htio razumno gospodariti onim što je postigao. Po logici svatko za sebe stvorio se svijet malih posjeda i posjednika, radalo i umiralo se vezano uz taj posjed, a često i uz njegovoga gospodara. Putovalo se zbog trgovine, živjelo od onoga što se moglo proizvesti za sebe ili za razmjenu. Ratovi su postali apsurd. Svi smo mi bili slobodnjaci i toliko siromašni da se vojne radi pljačke nisu isplatile. U velikim socijalnim pobunama u 27. stoljeću jednostavno je nestalo država - državnih aparata moći; poreza od kojih su ti aparati živjeli, policije, sve je pomalo podivljalo. Nestalo je malo pomalo i svih institucija. Tko je imao zemlju, vratio se obradivanju. Gradovi su postali sablasne ruševine. Na nekoliko kvadratnih kilometara vrijedile su sve valute koje je dovukla moguća trgovina. Ako nije bilo robe, nije bilo ni potrebe za novcem. Višak smo razmjenjivali kao i rad. No priče o drugačijem svijetu, drugačijim odnosima i vrijednostima uvijek muče školničku glavu, kao i onaj robot u planini i aeroplani što

visoko negdje lete. Istina, mi imamo palisade, ali i nebo puno ptica. Ne smeta mi što nas prekomorski gosti, koji u južne gradove dovoze luksuznu robu, gledaju kao divljake. Postoje vitezovi s odličnijim ciljem i svjetlijim oklopima i sjajnim konjima. To znam, jer je otac kao dijete jednoga takvog susreo. Kretao je na sjever istim putem kao mi sada. Na *Božji sud.* Nitko ih nije poznavao, pratio, napadao čak i nisu djelovali kao ljudi, gotovo su lebdjeli. Meni je mati šapnula da su to sveti ljudi. Legende kažu da jednom u svakoj generaciji, slijedeći unutrašnji poziv, jašu na Božji sud, mjesto kojeg samo oni znaju, da bi na turniru potvrdili pripadnost svojim idealima, pravo na bolji svijet. Oni su bili glasnici sutrašnjice, prisutni svugdje, tajno bratstvo koje na viši poziv doživljava svoju metamorfozu u plemenite pokretače mijena vremena, i možda su stvarnost, a možda samo plod naše mašte i naših potreba. Bilo kako bilo, u ovoj ludoj noći dok me tresla groznica susreo sam i ja svoga plemenitog jahača. U onoj mrklini svijetlio je izdaleka. Kad nas je sustigao zastao je, pogledao me i nije rekao ništa. Pozvao me pokretom ruke. Moji su, zabezeknuti, ostali u muci, ne znajući što bi, dok je mazga na kojoj sam sjedio napola vezan sama krenula za novim vodičem. Kažu mi da smo još dugo u daljini svjetlucali - svi jednako nestvarni.

Je li mjesto "Božjega suda" na zemlji ili negdje drugdje, u našim glavama na primjer, ne znam? Djelovalo je vrlo stvarno, iako potpuno drugačije od svih dotadašnjih iskustava. Tako sam se kao u bunilu, nakon one zime i leda, kretao čudesnim vrtovima punim kristalnih bića, maglenih bića, svjetlećih bića s aurom i bez nje, lebdećih, prozračnih, čvrstih i eteričnih, ali jednako stvarnih. Osjećao sam ih svim svojim osjetilima i bilo mi je neugodno kad su mi se sklanjali, uljudno se klanjajući. A priroda kao u knjigama: proljeće, cvjetna livada visoko u planini. Naokolo panorama od oblaka iz kojih vire planinski vrhunci.

Moj se zaštitnik zvao Mihovil, i objasnio mi je kako turnir funkcionira. Postavljali su se određeni principi. Nije bilo velikih skupnih okršaja ni borbe radi borbe. Pod vrhom je postojalo svetište koje je podsjećalo na ostatke našega Sv. Donata u Zadru, ali ne tako veliko. Svaki od vitezova polagao je zavjet, a određena ceremonija predviđala je vrijeme samotnoga čišćenja u molitvi. Ako je providnost htjela da se pokornik vrati prosvijetljen spoznajom načina da se mračni razjedinjeni siromašni svijet okrene boljem, on bi to iznosio Savjetu vitezova. Duel bi se zbio između nositelja ideje i izabranika kojega bi postavio Savjet. Jahalo se i borilo dok oboreni protivnik ne bi priznao Božji sud, poraz svoje ideje ili krivi stav Savjeta. Dogodilo se tako da je u prošlom sazivu izazivač savjeta postavio problem. Prosvijetljen dugom molitvom u onoj kapelici, vitez Mihovil objavio je svoj izazov. Za razliku od viteza Maltusa koji je prije dvije stotine godina izgubio duel, a tražio je zator za malobrojne moćnike koji su uzurpirali većinu Zemlji pripadnih dobara i bili glavni uzrok nepravdi, Mihovil je sto godina kasnije objavio kako bijedu nije izazvala samo nekolicina tvrdih i pokvarenih srdaca, već je svako čovječje srce bojno polje dobra i zla. Dakle, on traži da se Savjet očituje. Izaziva ih sve zajedno, jer misli ratovati protiv sebe. On je sebi najljući protivnik. I dok je opremljen čekao na trkalištu rasplet, a Savjet zbunjeno vijećao, dolutao je odnekud Jahač, dvojnik viteza Mihovila i riješio dilemu. Duel je bio strašan, nikada tako

bespoštedan. U momentu kad je dvojnik, prisiljen udarcima, počeo popuštati, iznenada se prometnuo u zmaja. Ni vještina letenja, ni oštre pandže, ni žestoko udarajući rep, ni plamenovi, ništa ga nije moglo spasiti u toj bitci koja će se pamtiti u priči.

Mihovil je pobjedom postavio novi princip. I svaki se vitez obvezao da će se u potpunosti odreći sebe radi drugih ljudi, osobito onih potrebitih pomoći.

No ja sam od svega imao samo želju da se stvari od Arbanasa do Suroka, u ono malo prostora što sam poznavao, izmijene na bolje, a o principima nisam razmišljao. Teško je ideale staviti u red s običnim svakodnevnim potrebama. Činilo mi se puno puta da su krumpiri važniji od snova. Slično je sa svim važnim pitanjima. Odsutnost autoriteta ne daje priliku mudrosti da dođe na svoje. U knjigama sam pronašao tekstove na materinjem jeziku, o MEDITERANU, kolijevci antičke kulture, kojemu je pripadala i Dalmacija. Ništa, ni traga od tih renesansnih i humanističkih ideja nije ostalo. Možemo samo blijedo oponašati nešto o čemu ne znamo ništa. Klima je izmijenila ovaj prostor i dva godišnja doba s dvjema ekstremnim klimatskim karakteristikama ne daju priliku zemlji da se oporavi i nanovo zazeleni. Otrov je od Jadrana stvorio kaljužu. Čovjek je još uvijek samo crv. Pa ipak, imamo neki svoj red i nismo robovi. Tako razmišljajući, uđem u onaj hram na planini. Kružna dvorana sa žrtvenikom u sredini i jedno jedino kameno klecalo. Iznad oltara u stropu otvor kroz koji pada trak svjetla na praznu kamenu plohu. Kleknuvši na ono klecalo pomislio sam - kako je moja baba znala reći, zapoganio sam. Osjećao sam kao i ostali iskonsku snagu Vjere, ali s vremenom smo je izgubili. Ništa nije ostalo osim razvalina starih svetišta i razvalina u sjećanjima. Trgnuo me lagani propuh, osjetio sam da se nešto zbiva, vjerojatno počinje turnir. Ali ništa nisam čuo o novim principima - koja je to ideja koju treba zadobiti borbom. I onda sam na stolu opazio papirić i kovanicu. Kladio bih se da se prije nekoliko trenutaka tamo nije nalazilo ništa. Na papiriću je latinicom pisalo MAREE BALANS (pomislih - bez veze). A na novčiću je pisalo 10 DINARA (i još nešto na jeziku koji nisam razumio). Oznaka države na tom žutom novčiću nije se dala pročitati; vrtio sam ga razbijajući glavu pitanjima. Što sve to znači? - pomislih - možda je vrijeme za promjenu balansa, ravnoteže, ali čega!? I tako sam prevrtao svakojaka značenja zagonetke dok mi nije sinulo da ravnotežu ratniku donosi žena. Nju u principima vitezova svjetlosti nigdje ne spominju, a meni ovoga časa nedostaje. Kako to otkriće vezati s onih 10 DINARA, i k tome to reći Mihovilu? Za DINARE sam se sjetio da je to bio novac davno, u 20. stoljeću propale države koja je obuhvaćala i moj kraj. Ako je posljednja bitka Božjeg suda značila - pobijedi sebe, onda me smućuje potonje: a tko sam to ja... I onda sam se opet sjetio one što me puna strepnje čekala u Zadru. Još nismo imali djece i nisam se opterećivao svojom sudbinom... Ali što bi se u odnosima današnjega muškarca i žene moralo promijeniti?? Onaj REE upućivao je da je moguće riječ o principima. A onaj novčić - bez veze, možda označuje vrijeme, prostor je inače bezvrijedan.

Vraćao sam se na početak ideje: ako je idealni ratnik prošao kušnju duela sebe samog sa sobom, kakva mora biti njegova ženska strana? Rekoh sebi - ČISTA. Potpuno čista kao prva žena EVA prije istjerivanja iz raja. A možda je ona rođena, možda i postoji, a mi to ne znamo. Znam da je Dinara brdo južnije od Velebita, ali nikada

nisam putovao južnije od grada Šibenika. Kod nas po predaji i danas MARE znači ona koja je čista. Možda ono 10 znači deset ciklusa od po sto godina? Možda upućuje na nešto što smo izgubili prije tisuću godina? Možda, možda?

Možda je to ipak neka objava, i tako sam sve to ispripovijedao Mihovilu. Nisam bio nazočan Savjetu, ali ipak se nešto pokrenulo. Nije se zbio nikakav čudesni turnir. Jednostavno - cijela se družba uskoro razišla, a ja sam prateći Mihovila utonuo u maglu klanca kroz koji smo se spuštali - novome odredištu. Tražili smo MARU tamo preko Dinare. U toj potrazi nismo bili sami. Susretali smo putnike s istim ciljem, karavane bogatih, pastire sa stadima, ubogare... Zemlja krševita, pusta, ljeti izmučena sušom, sada zimom. Potraga za ravnotežom. Negdje nakon trećeg tjedna mjeseca prosinca ugledali smo na nebu svjetlost, izbili na more iznad grada Splita, pa krenuli južnije do Makarske pa opet uzbrdo. Cijeli ovaj kraj poznavao sam iz priča o vremenu kad je narod kome pripadam imao svoju državu, a zvala se HRVATSKA. Dvadesetčetvrtoga prosinca znali smo da smo blizu. Svjetlost koju smo slijedili bivala je sve jača i gotovo je dodirivala vrhove bregova na horizontu. U toj zabiti, u tom kršu, gotovo bez stanovnika, u uvali između kamenih brežuljaka, na rubu neuglednoga naselja koje su zvali Međugorje čudesno je svjetlo osvijetlilo čudesan prizor: u jednoj pojati majka s tek rođenim djetetom u naručju. Godina 3000. bližila se kraju i svi koji se tu zatekosmo znali smo: dolazi vrijeme velike promjene. Možda smo dočekali proljeće?

III.

Miris hajdučke trave pomiješan s mirisom fritula dražio je nosnice i odjednom sam osjetio silnu glad. Prije nego sam otvorio oči lagano sam pomaknuo ruku, dotaknuo bolnu vilicu, ali tek me je žestoka bol iz lijeve potkoljenice prizvala u svijest. Kao da sam tek sad izronio iz one ledene i usmrđene kaljuže Suroka. Trgnuh se. U mraku sobe, pokriven kožusima napipah pogledom slabu svjetlost u oknu. Teško je bilo odrediti doba dana. Tek primijetio sam da u kući vlada neka svečana tišina, a vani je padao gust snijeg. Temperatura mi je bila splasnula, a s njome i groznica. Natečena lijeva potkoljenica još je žarila ispod suhog skorenog obloga. Moja duga lanena košulja mirisala je čistoćom, zapljusnula me srećom. Bilo mi je drago, jer sam živ, iako sam izgubio pojam o vremenu. Na grubo tesanoj stolici pored uzglavlja napipao sam svijeću i palidrvca. Upalio sam voštanicu i preletio pogledom po prostoriji. Bila je to moja soba u Arbanasima, drage stvari, u kutu uredno očišćena i složena odjeća i oklop. Iza zatvorenih vrata koja su vodila u trpezariju začuo sam stišane glasove svoje sestre i svoje dragane. Razgovarale su, očito se trudeći da me ne probude. Htjedoh ih zazvati kad mi pogled padne na stolić sa svijećom na kojem su još bile sitnice izvađene iz mojih džepova. Pritisnut svijećnjakom, pod svjetlom voštanice žario se umrljani komadić papira i jedan starinski novčić pored njega.

Netko je otvorio vrata, u sobu unio svjetlost i toplinu izvana. Vidio sam ozareno lice moje ljubavi, kao iz daleka čuo riječi: "I vrijeme je već da se konačno probudiš i ustaneš. Znaš, danas je Božić!"

Mrtva laterna s Griča

Ni jedna riječ da prione uz obale buđenja.
Ni jedna suza s tisućama da se stopi.
A već se dani. Zadnju laternu noćobdija gasi.
Utihli zvuci znani. Pijanac naiskap čašu popi.
Ni plača ni smijeha zbog minula trena.
Sve bješe. Sve prođe. I sve je uspomena.
Jednoga dana, jedne modrooke zore,
Kad riječi se davne oživotvore,
Kad s obzora ranjenih nestane ptica,
Djeci kad suzna obriše lica
Sanena ruka čuvara mila,
Upitat ću se: Je li se riječ,
Je li se suza zaista zbila?
Ili me zanese varka, priča
Mrtve laterne s Griča?

Odlasci i dolasci

"Smrt nije posljednja istina"
Rabindranath Tagore

Ne, smrt zaista nije posljednja istina, jer mrtvi još ne izrekoše svoju.
Oni svakoga dana uporno dolaze u jutra neizvjesna.
Bude nas. Radoznalo zaviruju u kutke nedorečenosti uma.
Iznenađuju veličinom spoznaje i dijele s nama buđenja,
Bdjenja a ponekad i čašu gorčine što je drhtavom rukom ispijamo,
Ne znajući hoće li se razliti usahlim rijekama življenja.
Mrtvi ustaju zajedno s nama i mamurni sjede za istim stolom.
Uobličeni svjetlom, s trunkom naslućenog smijeha na neopipljivim usnama
Zajedno s nama otvaraju vrata. I odlaze.
I opet dođu. I pričaju njemoćom, sjećanjem, dodirom zaboravljenih zvukova
I boja, i mirisa koji ostaše za njima kao putokaz prema nezaobilaznoj cesti
Kojom nam je svima poći da bismo spoznali sebe. I druge u sebi.
I treće - neznane, nepostojeće u hodu, traganju, besmislu i snoviđenjima.
Svoje JA i svoje u neodgonetnutost zalutale riječi dijelimo s mrtvima.
U nedoumici. Čekajući. Paleći žigice vjere u labirintu jeze, strahopoštovanja

Prema onima koji nenajavljeni moraju doći.
Ne. Smrt zaista nije posljednja istina.
Mrtav kamen još procvjetao nije. Mrtav oganj planuo nije.
Ni mrtvo stablo, ni mrtva ptica, ni mrtva srna ni mrtve rijeke još prozborile
Nisu ni ehom, a kamoli glasom živućim.
Ni mrtva slova još vrisnula nisu zvukom, bojom, opojnim mirisom livada...
A mrtvi, što u nama žive prepoznati, premda davno bjehu i već zaborav su, muk,
Prah praha - ipak koračaju s nama. Vidljivi srcu koje dodire Vječnosti nazire
Svakim otkucajem najavljujući Dolaske. I Odlaske, odgonetke istine u zakrabuljenom vrtlogu siromaštva i raznolikosti beskraja, ograničenosti dosega
Ljudskoga duha.
Smrt, zbude li se zaista ponavljanjem začuđenosti pred licem uskrsnuća,
Bit će tek prva izgovorena riječ u molitvi upućenoj
Tragačima zapretanih istina.

Zdenko OREČ

Smušeni grafitisi

Otkrili smo spomenik neznatnome junaku!
Ta stara zgrada spomenica je prošlosti.
Zbrajanje dvaju brojeva zove se adicija, a triju tradicija.
Zbrajati jednako - adirati; oduzimati - abdicirati.
Matematičke operacije... to je izvođenje poznanica iz nepoznanica!
'Svjetska bol' - antipodna je svjetskoj slavi.
Vlasnici Jutarnjeg *nadaju se da će* LIST *izdržati listopad.*
Bila je to Jutarnja kronična emisija...

Stiskovni feleri

Za snimanje kazeta inž. Zlatko ima dvotonsku liniju.
Sa švedskom grenčicom mogu se liječiti homeroidi!
Prošlo nam je još jedno dugo toplo v lažno ljeto.
I opet su nas prevarili za još jedno katastarstrofalno smaknuće svijeta.
Mornari se orjentiraju prema spolarnoj zvijezdi u malim kolima.
Bio je prvak u bandam kategoriji.
Moja žena boluje od osteoproze.
Umro je zato što mu se dobroćudno razvio rak.
Od udarca loptom ležao je u nasavjesti deset minuta.

Ako, kada

Proizvodnju vina unaprijedit ćemo ako si skupljim vinima smanjimo čaše.
Ne zdiži si kupicu visoko - šlag te bu trefil!
Što ti je pred očima kada toliko ispijaš? - Knjiga žalbe.
Kada komarci zasviraju - svi plješću!
Kada se stišaju vrelnjače, klopoci oglase Martinje.
Ako profesori ne održe riječ glede štrajka, početak nastave najavit ćemo kalašnjikovima.

Barbara TANODI KUKOLJA

Jesenji hvalospjev ljetu

Nebom su se rascvjetali oblaci
kao golemi cvjetovi bijelih magnolija
ili paperje odletjelih ptica
pred jesenjim vjetrom
što se razigrao nebom.

Sve je u traženju danje svjetlosti
što je nestala s ljetom.

Smaragdni prsten jeseni
stegnuo je smućeno nebo.

Tišina je raširila krila
i zvijezde čekaju svoj čas
u oblačnoj noći.

Minulo je još jedno ljeto
i samo nas tuga podsjeća
na tople poljupce sunca.

Stanko TENŠEK

Kršćanski manifest u deset točaka

"Kršćanstvo još nije reklo svoju posljednju riječ."
Jacques Lacan

U borbi za poštivanje ljudskih prava, za slobodu, pravednost, jednakost i solidarnost među ljudima, za davanje prednosti duhovnim vrednotama pred materijalnima, za ostvarivanje boljega, ljepšega i sretnijega života svih ljudi, kršćani kao građani svoje zemlje i građani svijeta moraju biti u prvim redovima. Taj kršćanski i humanistički program mogao bi se svesti u ovih deset točaka: izgradnja mira, ukinuće smrtne kazne, borba protiv isključenja, humanizacija globalizacije, borba protiv korupcije, ukinuće duga siromašnih zemalja, zaštita planeta Zemlje, izgradnja Europe, obogaćivanje duhovnoga života, mobilizacija mladeži. Deset novih zapovijedi za deset novih bitaka o čijem će ishodu ovisiti sudbina našega planeta. U ovome ćemo članku pokušati pokazati kako kršćani, kao nositelji nade i ljubavi, u Francuskoj i u svijetu, ostvaruju taj kršćanski manifest.

Izgradnja mira

U ovome času većih ratnih sukoba ima u dvadeset i pet zemalja svijeta, posebice u Africi i Aziji. Kršćani, pojedinačno ili udruženi u mirotvorne organizacije, tvorno sudjeluju na uspostavljanju mira. Jedna od takvih udruga jest i Zajednica sv. Egidija, koju je 1968. utemeljio kršćanski laik Andrea Riccardi u Rimu, a danas ima podružnice u tridesetak zemalja svijeta. Ta je udruga preko svojih mirovnih posrednika pridonijela uspostavi mira u Mozambiku i Gvatemali, i to nakon godina sukoba u objema zemljama. A. Riccardi osobno je posredovao za uspostavu mira u Gvatemali, i to 1995. u pariškome uredu glavnoga urednika kršćanske revije "La Vie" Jean-Claudea Petita. Dugim i mukotrpnim pregovaranjem, utemeljenim na politici "otvorenih vrata", tj. na molitvi, naviještanju evanđelja, solidarnosti s najsiromašnijima i na ekumenizmu, Zajednica sv. Egidija odnosi diplomatsku pobjedu tamo gdje nije uspjela ni jedna međunarodna organizacija, a ni lokalna vlada. Govoreći o sukobu između gerilskoga Mozambičkoga nacionalnog pokreta otpora i vladine promarksističke Fronte za oslobođenje Mozambika, mirovni posrednik Don Matteo izjavljuje: "Svojom neutralnošću omogućili smo im da radije sagledaju ono što ih ujedinjuje, nego ono što ih razdvaja, kako je običavao reći papa

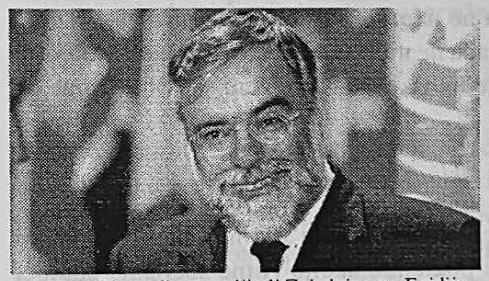
Andrea Riccardi, utemeljitelj Zajednice sv. Egidija

Ivan XXIII. Vrlo rijetko nositelji sukoba tako dubinski uočavaju pitanja koja ih razdvajaju." Mir je postignut na blagdan sv. Franje Asiškoga 4. listopada 1992. Za Zajednicu sv. Egidija to je bila još jedna pobjeda "asiškoga duha".

Ukinuće smrtne kazne

Američka časna sestra Helen Prejean ne prestaje ponavljati: "Smrtna je kazna napad na ljudsko dostojanstvo." Ona se već više od petnaest godina svim sredstvima bori za ukinuće te "državne osvete", odnosno ozakonjenoga ubojstva: tješi osuđenike, njihove obitelji i obitelji njihovih žrtava, odašilje pisma odgovornima, piše knjige o toj temi, organizira peticije za ukinuće smrtne kazne u Americi i u svijetu. U SAD-u je od 1997. izvršeno 700 smrtnih kazni, 88 u 2000. godini, od čega u samom Texasu 40; prvo mjesto neslavnoga kvarteta - na koji, prema Amnesty Internationalu, otpada 88% smrtnih kazni - drži Kina, a iza SAD-a su Saudijska Arabija i Iran. "Oni koji podržavaju tu osvetu čine to zato što nisu nikada vidjeli smaknuće. (...) Dok god izvršenje smrtne kazne bude skriveno, smrt će biti nešto apstraktno i ljudi ne će shvatiti što ta kazna uistinu jest", komentira sestra Prejean zalažući se za izravni televizijski prijenos "da se ljudima otvore oči". U posljednje tri godine više od dva milijuna ljudi iz 125 zemalja potpisalo je peticiju za ukinuće smrtne kazne, koja se još provodi u 86 zemalja svijeta. U Francuskoj ukinuće smrtne kazne promiče Kršćanska akcija za ukinuće torture (Action des chrétiens pour l'abolition de la torture - Acat), koja ima desetak tisuća članova, a taj ekumenski pokret djeluje i u tridesetak drugih zemalja. Sveti se Otac u godini Velikoga jubileja posebice zalagao u borbi protiv smrtne kazne a za "bezuvjetnu obranu života". Francusko Vijeće kršćanskih Crkava u svojoj se rezoluciji iz 1991. ovako očitovalo protiv smrtne kazne: "Kršćanska vjera uključuje uvijek nadu za čovjeka, kojega Bog nikada ne napušta. I u čovjeku koji je najdublje pao ona otkriva Kristovo lice. Čovjek se nikada ne može svesti na svoje čine." U borbi za svaki ljudski život, za dostojanstvo svake ljudske osobe kršćani sudjeluju rame uz rame sa svim ljudima dobre volje.

Borba protiv isključenja

U skladu s dugom kršćanskom tradicijom pomaganja siromasima, francuski je liječnik Xavier Emmanuelli 1993. u Parizu pokrenuo akciju Hitne socijalne pomoći (Samu social) kako bi pritekao u pomoć onima koji žive na ulici i nemaju više snage sami pozvati pomoć, dakle onima koji su isključeni iz društva, bilo da su odbačeni, bilo da su sami izabrali takav način življenja. Samo godine 2000. zbrinuto je tako blizu 30 000 ljudi, među kojima je bilo 3000 mladih osoba. X. Emmanuelli se bori za ljudsko dostojanstvo tih ljudi: "Svatko u sebi nosi želju da bude priznat u svome dostojanstvu, u svojoj jedincatosti, pa i najodbačeniji među nama... Vjerujem da Bog ima svoj plan sa svakim čovjekom, a to znači da svi ljudi na Zemlji imaju isti rang i isti status - transcendentni, i da je svaki čovjek predstavnik čovječanstva." Na tim se osnovama, kršćanskim, filozofskim i humanističkim, temelji djelatnost X. Emmanuellia

i njegove Hitne socijalne pomoći, koja je svoju djelatnost proširila i na druge velike gradove svijeta. Objavljuje i knjige s tom tematikom, od kojih je najnovija "Svetkovanje siromaštva" ("Célébration de la pauvreté") nadahnuta franjevačkom duhovnošću.

Humanizacija globalizacije

Porto Alegre postao je simbolom borbe što ju kršćani vode da globalizacija bude u službi čovjeka. U tome se brazilskom gradu u siječnju 2001. održao Međunarodni društveni forum koji je okupio oko 20 000 sudionika iz 120 zemalja svijeta. Sudionici Foruma uvjereni su da je "drukčiji svijet moguć", da je moguće humanizirati globalizaciju (Francuzi vole rabiti izraz mondijalizacija - mondialisation). Naime, svakoga se dana na tržištima kapitala obrne 1 500 milijardi dolara, i to jedino radi špekulacije, tj. stjecanja materijalne koristi bez rada, umjesto da se ta sredstva ulože u proizvodnju i otvaranje novih radnih mjesta. Takav postupak produbljuje jaz nejednakosti između bogatoga Sjevera i siromašnoga Juga te na svjetskome planu povećava nezaposlenost, nesigurnost i siromaštvo. Porto Alegre zahvaljuje svoj uspjeh ponajvećma organizatorima, posebice brazilskome povjerenstvu Pravde i mira i brazilskoj Crkvi. Glavni tajnik toga povjerenstva Chico Witaker - za svojega izbjeglištva u Francuskoj djelatan u Katoličkome odboru protiv gladi i za razvitak (Comité catholique contre la Faim et pour le Développement - CCFD) - posebice se sa svojim kršćanskim aktivistima borio protiv odljeva kapitala izvan Brazila i za povećanje gospodarskoga razvitka zemlje, napose inzistirajući na demokratizaciji života koja će narodu omogućiti da sam sobom upravlja, prema poznatoj izreci: "Umjesto da bratu svome daš ribu, bolje ćeš učiniti ako ga naučiš da ju sam lovi." U Francuskoj je u veljači 2001. godine 28 kršćanskih pokreta stvorilo udrugu Kršćani protiv siromaštva i nesigurnosti kako bi zajedno učinkovitije djelovali na izgradnji boljega i pravednijega društva.

Ukinuće duga najsiromašnijih zemalja

Vjerni tradiciji svetih godina, kršćani su za Velikoga jubileja 2000. pokrenuli golemu kampanju za ukinuće duga najsiromašnijih zemalja (zemalja Trećega svijeta). "Kampanja za ukinuće duga najljepša je ideja u čijoj sam realizaciji ikada sudjelovao", izjavio je Bono Vox, pjevač irske rock-grupe U2, pri kraju 2000. Danas su tu najveću peticiju svih vremena potpisala već 24 milijuna ljudi. Uspjeh jubilejske kampanje bio je polovičan: ukinuto je oko 33% duga, ali ta je kampanja senzibilizirala javno mnijenje, pa aktivisti francuskoga CCFD planiraju nove akcije: da bogate zemlje daju 0,70% svojega bruto-proizvoda kao pomoć za razvitak siromašnih, čime će se pozabaviti i novi Međunarodni društveni forum koji će se u veljači 2002. održati također u Porto Alegre.

Irski pjevač Bono Vox koji predaje njemačkome kancelaru Schröderu kovčeg s milijunima potpisa za ukinuće duga najsiromašnijih zemalja

Korupcija je bolest na koju je malo koja država imuna, jer su vlast i novac nerazmrsivo povezani. Potpomognuta globalizacijom, ona obrće 80 milijardi dolara, što je dvostruko više od proračuna Ujedinjenih naroda za održavanje mira. Sama Kolumbija bilježi godišnje oko 30 000 takvih kriminalnih radnji. Protiv zla korupcije "urotila" se kolumbijska zastupnica i senatorica Ingrid Betancourt, i to iz vjerskih i nacionalnih razloga: "Moju borbu hrani moja vjera. Ona me pokreće. U teškoćama što ih proživljavam ona me podsjeća da ima bojeva koji su važniji od samoga života. (...) Posve je prirodno i nužno da želim pružiti ruku svojim sunarodnjacima koji pate, žive u strahu, bijedi, nepravdi i ropstvu, jer se ne može živjeti i gledati prekriženih ruku tuđu bol." Njezina je borba dala nadu siromašnome narodu koji živi u straćarama, ali i srednjem staležu, a u borbu se uključila i Crkva u Bogoti, koja je inače često zažmirila pred mafijaškim postupcima moćnikâ: "Crkva je jedina nada većini Kolumbijaca. Među tolikim drugim korumpiranim ustanovama, kojima više ne vjeruju, ona se čini kao otočić nade", naglašava ta energična četrdesetogodišnja političarka, koja živi u stalnome strahu od mafijaške odmazde, ali će ipak na sljedećim predsjedničkim izborima istaknuti svoju kandidaturu. Protiv korupcije se iz vjerskih razloga energično bori i nova predsjednica Filipina Gloria Arroyo i mnogi drugi, od Ivana Pavla II., preko Ujedinjenih naroda i Europske unije, do francuske Crkve ("Povratiti ugled politici" - "Réhabiliter la politique", 1999.) i Protestantske federacije ("Promišljanja o korupciji" - "Réflexions sur la corruption", 1998.). Kamerunski biskupi posebno žigošu korupciju kao moralno i društveno zlo: "Korupcija je postala našim načinom života. Ona razara našu zemlju, naše gospodarstvo, naš društveni život i osobito naše savjesti. Danas se smatraju naivnima oni koji žive pošteno. Varalice se smatraju moćnicima. Moralne se vrijednosti ismijavaju. Korupcija čini veliko zlo - ubija čovjeka." Koliko motiva kršćanima i onima koji to nisu za borbu protiv te pošasti!

Zaštita planeta Zemlje

"Ako ekologija ne postane prvotni ulog i izazov u stoljeću koje smo započeli, onda ćemo si sami razbiti lice!" Tim riječima Jean-Marie Pelt, profesor vegetativne biologije i farmakologije sa Sveučilišta u Metzu i predsjednik Europskoga ekološkog

instituta, poziva na uzbunu za spas planeta Zemlje i poštivanje svega stvorenoga. "Kršćani imaju vrlo veliku odgovornost u borbi za okoliš jer smo mi sinovi Zemlje koja nam je dana u baštinu", ne prestaje ponavljati taj ekološki angažirani kršćanin koji Zemlju kao "baštinu" često uzima za motiv svojih djela ("Zemlja u baštinu" - "La Terre en héritage") i zvoni na uzbunu zbog njezina klimatskoga zagrijavanja (učinak staklenika), zbog genski preoblikovanih organizama, zbog nuklearnoga otpada, zbog onečišćenja vode i zraka, zbog zloporabe kemijskih sredstava i pesticida te zaključuje: "Dijagnoza je jednodušna: nikada se kroza svoju dugu povijest ljudski rod nije tako razorno odnosio prema prirodi." Srećom, od 1992., kada je u Riu održan sastanak na vrhu o zaštiti Zemlje, vladari svijeta nastoje ispraviti dvostruko krivu predodžbu o prirodi kao istodobno neograničenom izvorištu bogatstava i neograničenom smetlištu. Knjigu "U dnu mojega vrta" ("Au fonds de mon jardin") čuveni botaničar Pelt posvetio je ekološkom čitanju Biblije i potrebi da zemlja i životinje otpočinu, da predahnu. On je osobito osjetljiv na misao sv. Franje i njegovu veličanstvenu "Pjesmu bratu Suncu". Prirodu treba zaštititi, kao i čovjeka u njoj. Za njega je lažna dilema: čovjek ili priroda, jer treba zaštititi oboje - to je neraskidiv savez na čijoj zaštiti moraju raditi svi, bili kršćani ili ne, jer je riječ o univerzalnim humanističkim vrijednostima. Veseli ga antiproduktivistički pokret i "teologija Stvaranja", te što je u Crkvi sve prisutnija potreba jačanja ekološke svijesti, napose poslije katastrofe kravljega ludila, i zaključuje: "Ultraliberalizam učinio je čovjeka individualističkim potrošačem. Mi smo vrtlari Zemlje, a vladamo se kao da smo njezini izrabljivači. Zemlja nije samo planetarno selo kojim nam paraju uši nego i veliki vrt kroz koji mi samo prolazimo i koji trebamo štititi." Sličnu je misao još prije izrazio i pjesnik Jacques Prévert ovim riječima: "Treba se vrlo pristojno ponašati prema Zemlji i Suncu, treba im zahvaljivati za toplinu, za drveće, za plodove, za sve što je dobro za jelo, za sve što je lijepo za oko, za dodir..., jer su oni inače kadri naljutiti se na nas..."

Izgradnja Europe

Nasuprot sumnjičavcima koji su sumorno gledali na izgradnju Europe, kršćani se od samoga početka ideje ujedinjene Europe s poletom bore za njezino ostvarivanje i budućnost. Dok je bio predsjednikom Europske komisije, Jacques Delors je sastavio program "Duša za Europu" u kojemu je istaknuo da se Europa mora temeljiti ne samo na unutarnjemu zajedničkom tržištu nego i na dijalogu s različitim vjerskim konfesijama i intelektualnim sredinam, kako bi europska avantura imala dublji smisao, "europsku dušu", te je posebno naglasio predvodničku ulogu kršćana u njezinoj izgradnji. Tako je Delors nastavio ostvarivati snove otaca Europe - Schumana, Moneta, Adenauera, De Gasperia, koji su pošli od udruživanja proizvodnje sirovina, ugljena i čelika, da bi europske zemlje povezali u čvršći savez, svjesni da je njihov dugoročni cilj udruživanje svih zemalja kontinenta u "Europu čvrsto ujedinjenu i solidno izgrađenu" (R. Schuman). Međutim, danas Europa tapka na mjestu. To je pokazala konferencija u Nici, a i naredni sastanci Petnaestorice, posebice glede pitanja proširenja Europske unije na bivše

europske komunističke zemlje. Borci za jedinstvenu Europu smatraju nepravednim da zemlje koje su tako dugo bile isključene iz europskoga društva i dalje ostaju u čekaonici Europe te naglašavaju da Unija mora primiti sve demokratske zemlje i što prije izgraditi pravi politički identitet. To ne prestaju ponavljati Jacques Delors, Romano Prodi, sadašnji predsjednik Europskoga povjerenstva, i Nicole Fontaine, predsjednica Europskoga parlamenta. Oni ne kriju kršćanske izvore svojega angažmana, premda ih javno ne iznose, jer su vrijednosti na kojima se temelji izgradnja Europe - pomirenje, mir i jednakost svih ljudi - ukorijenjene u evanđelju. Mons. Carlo Maria Martini, milanski nadbiskup i kardinal, proglašen je Europljaninom 2000. godine. U knjizi "Snivam o Europi Duha" ("Je rêve d'une Europe de l'Esprit") zalaže se za političko i kulturno ujedinjenje Europe na kršćanskim temeljima, za solidaran dijalog među raznolikim europskim kulturama, za časnu ulogu politike te za dostojanstvo ljudske osobe u globaliziranome društvu: "Pridonijeti rađanju Europe Duha dužnost je svih i svakoga osobno. Nova će se Europa roditi na temeljima nove kulture, ili je ne će biti."

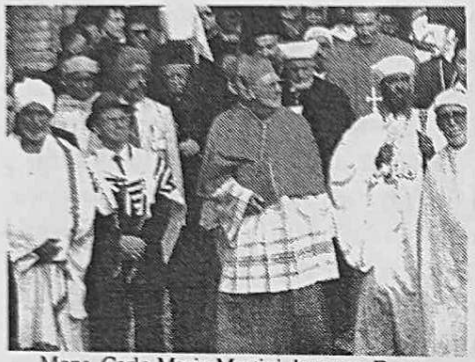

Mons. Carlo Maria Martini, borac za Europu Duha i dijalog među religijama

Obogaćivanje duhovnoga života

Sve više i više laika, u potrazi za istinom i smislom života, traži mjesta molitve i sabranosti, gdje mogu predahnuti, zajedno pjevati, razmatrati. Željni su da ih se sasluša i prihvati onakvima kakvi jesu. Taj "duhovni nomadizam" karakterističan je za mnoge europske zemlje, a u Francuskoj se čak govori o samostanskome "boomu", jer samostani kao duhovna središta i mjesta održavanja duhovnih vježbi ne mogu prihvatiti sve koji pokucaju na njihova vrata koliko su tî brojni. U samostanima ljudi svih dobi pronalaze "lahor milosti" i u njima žele "ugovoriti sastanak s Bogom". Jedna od takvih duhovnih oaza jest i monaška frankofonska zajednica u talijanskome mjestu Bose, u Pijemontu, koju je 1968. utemeljio talijanski laik Enzo Bianchi.

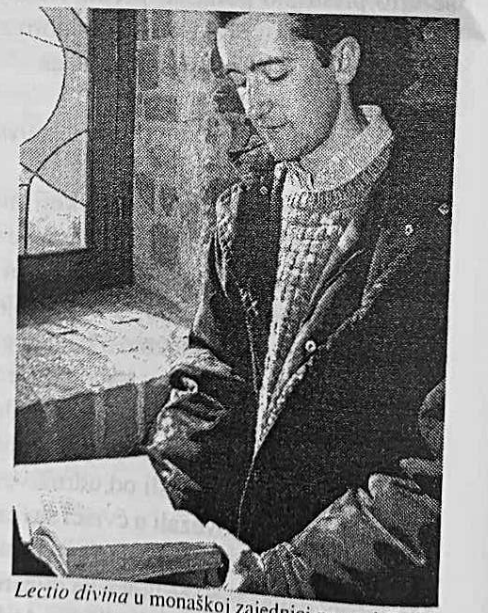

Lectio divina u monaškoj zajednici na gori Bose u Italiji

U njoj živi tridesetak sestara i četrdeseterak braće, ekumenski je otvorena - većinu čine katolici, ali ima i protestanata, otvorena je dijalogu s različitim kulturama i s onima koji nisu kršćani, pa odatle tolika njezina privlačnost. Zaručnici Clara i Matteo došli su u zajednicu na duhovnu pripravu za vjenčanje: "Primjer muškaraca i žena koji su sve ostavili da bi se posve posvetili Bogu pomaže mi da lakše živim. Povrh toga, ovdje se može doživjeti dvostruko iskustvo: zajedništvo s drugima i samoća u susretu s Bogom", svjedoči Matteo. Psihoanalitičarka Cécilia nije vjernica, ali u zajednicu dolazi "da bi se okupala u tišini" kako bi "mogla slušati druge na drugi način". Vrata zajednice otvorena su svima: vjernicima, agnosticima i ateistima, kojih među posjetiteljima ima 10%. Bračni par Roselyne i Georges dolaze u Bose jednom godišnje na duhovne vježbe i tu se osjećaju preporođenima; osobito cijene *Lectio divina*, na Bibliji utemeljenu molitvu koja usklađuje egzegezu i duhovnost, i koju otkriva sve više i više posjetitelja zajednice.

Mobilizacija mladeži

Je li kraj ideologija ostavio mlade bez perspektive? Ako se sudi po uspjehu Svjetskih dana mladih (SDM), nije. Javljaju se novi naraštaji koji vole blagdanska raspoloženja i u njima traže i nalaze smisao svijeta i života. Dva milijuna njih okupila su se prošle godine u Rimu, 15. kolovoza, na SDM-u, i to iz 160 zemalja svijeta. Bila je to svetkovina oduševljenja, bratstva i duhovnoga žara. Takvi skupovi mladeži, od prvoga u Buenos Airesu 1987., poprimaju karakter planetarne manifestacije. Zašto? Evo odgovora 19-godišnje studentice Caroline iz Orléansa: "Bio je to divovski spontani susret mladih svih narodnosti. To je najbolji lijek protiv rata. Nisam mogla ni zamisliti da je takav susret uopće moguć." Svećenik i sociolog Guy Lescanne pojašnjava: "Glavni je izazov toga naraštaja vjerovati: vjerovati u sebe, vjerovati u drugoga, vjerovati da prijateljstvo može trajati, vjerovati da nježnost nije nešto sladunjavo, vjerovati u neku humanitarnu akciju, vjerovati u Boga... Toliko im se toga činilo nemogućim. Na takvim susretima oni otkrivaju da su kadri doživjeti nešto veliko!"

Mladi se vole družiti u ljubavi, miru i bratstvu

Nasuprot onome što se običava nazivati "krizom ideologija", nasuprot sveopćem skepticizmu, ti mladi javno očituju potrebu za novim smjerokazima. Philippe Da Costa, glavni zastupnik Francuskih skauta, komentira da oni "nastoje izgraditi svoju vlastitu

unutarnju kapelicu, ali s više ulaznih vrata, pokazujući dosad nevidenu duhovnu žed. Ne očekuju da im se drže moralne prodike, nego da im se otvori put koji vodi sreći." Žele, dakle, crpsti s više izvora, ne žele da im se nameću gotova vjerska i misaona rješenja. Arnaud Favart, glavni pomoćni duhovnik Francuskih skauta, pojašnjava: "Mladi žele da ih se upućuje i vodi, a ne vrbuje i ujarmljuje. Prema tome, mi odrasli, odgojitelji, moramo im ići ususret, i napose povjeriti im istinske odgovornosti." Tako misli i sestra Christine Gizard, članica nacionalne skupine Euharistijskoga pokreta mladih (Mouvement eucharistique des jeunes - Mej): "Ti mladi žele zauzeti svoje mjesto u Crkvi, žele izražavati svoje mišljenje te očekuju da ih se pozorno sasluša. I zato osjećaju potrebu okupljanja na slavljima kako bi se osjetili jačima." Dvadesetogodišnji Florent iz Toulousea također je bio u Rimu, sretan što se mogao naći među tolikim mladima "koje povezuju iste vrijednosti i ista vjera" i dodaje: "Vjera u Boga postala je, nažalost, tabu-tema. Ako je netko katolik, smatraju ga zaostalim. Na SDM-u svatko je prihvaćen onakvim kakav jest i može iskazivati svoja uvjerenja."

Sociologinja Danièle Hervieu-Léger konstatira da SDM ozakonjuju hodočasničku praksu na štetu tradicionalnoga lika praktikanta koji ide redovito na misu, ili pak poratnoga militantnog kršćanina, a župnik jedne pariške župe Jacques Gagey govori o naraštaju koji je "obilježen pluralizmom" i koji inzistira na pojmu "drugosti" (franc. altérité), te zaključuje: "Granice padaju i mi otkrivamo da smo, unatoč razlikama, dio iste obitelji, istoga čovječanstva. Nekoć smo trebali primati različite ljude u krilo Crkve i bili dostatni samima sebi, ali danas moramo biti otvoreni i prihvatiti pluralni svijet. Crkva će moći nastaviti svoju ulogu samo ako bude sposobna otkrivati duboke religiozne znakove angažmana mlađih naraštaja, koji je više drugostan nego istostan (franc. plus altéritaire qu'identitaire). Današnji nam mladi postavljaju samo jedno pitanje: 'Ima li u Crkvi mjesta za moju ljubav prema svijetu?' " Taj povjerljivi vidik očekivanja današnje mladeži, okrenute prvotno ljubavi, miru i bratstvu, današnja Crkva ne bi smjela iznevjeriti.

Poznati francuski psihoanalitičar Jacques Lacan izrekao je ovu programatsku misao: "Kršćanstvo još nije reklo svoju posljednju riječ." Opsežni kršćanski program koji smo upravo izložili u deset točaka to i potvrđuje. Riječ je o deset novih kršćanskih zapovijedi za čije se oživotvorenje mora svakodnevno boriti svaki kršćanin, a i svaki humanist. To je, na početku novoga stoljeća i tisućljeća, kršćanski manifest o čijem će ostvarivanju ovisiti sudbina našega planeta.

Mediteranski haiku

Rogač se skupio u se,
ko da zna da je ružan
i nimalo privlačan.
M. Zrilić, 2.g

Zapletena mriža,
teška za pobjede -
život.
M. Zrilić, 2.g

U rano jutro
miris -
lavanda.
I. Markov, 2.c

Naginje se grana,
sve je teža -
grožđe zrelo.
M. Vučica, 2.a

Posao čeka,
dan prolazi -
fjaka.
I. Mijić, 2.a

Na grani
prvi pupoljak -
trešnja.
M. Tadin, 2.a

Riba
u mreži -
bespomoćna.
A. Ivanišević, 2.g

Mediterranean haiku

A wrinkled carob
as if aware of its ugliness
and not alluring at all.

Entangled fishing-net
hard to win trough -
life.

Dawn breaks
sweet fragrance -
Lavender

A bough is bending down,
it is growing heavier -
ripe grapes.

Labour awaits,
Days go by -
Idleness.

On the bough
first bud -
a cherry.

Fish
in the fishing-net -
helpless

Vino mirisom
osvaja srce -
razum blijedi.
J. Mihalj,

With its bouquet
wine conquers the heart -
sense fades away.

U mraku
crveno svjetlo -
Svjetionik.
L. Marić, 2.g

In darkness
red light -
a Lighthouse.

Na ovaj rogač
pala je -
kapljica rose.
I. Sladić, 2.g

A dew drop
fell on this
carob.

Zadnje zrno grožđa
ostalo je -
najslađe.
N. Živić, 2.c

The last remaining
grape -
sweetest of them all.

Turisti gledaju
na putu -
tovar.
M. Franić, 4.b

Along a path
tourists gazing -
a donkey.

Na školju
Cvate -
Žuta brnistra.
I. Semerad, 2.

On the reef
blossoms -
yellow Spanish broom.

Zelene masline;
narančaste naranče -
neobrane.
M. Blažević, 2.c

Green olives
orange oranges -
unplucked.

Svjetionik -
na dalekom otoku;
sam.
M. Kuzmanić, 4.d

A lighthouse -
on a distant island
all alone.

Na stablu je -
sočna i bespomoćna
smokva.
Ž. Kerum, 2.c

On the tree
mellow and vulnerable
fig.

Cvrčak cvrči
cijelo ljeto -
odjednom puče.
A. Mešin, 2. g

Cricket chirps
whole summer through
- but abruptly bursts.

Sidro;
lagano plovi -
uzbrdo.
I. Lončar, 4.e

An anchor;
drifting slowly -
upwards.

Prevela na engleski: prof.
Tajana Bundara

Željko VEGH

Politika Zapada prema Hrvatskoj u člancima i knjigama dr. Milana Šufflaya

IV. Zapad, Hrvatska i Balkan, ili: zašto Zapad uvijek iznova stvara balkanske federacije, i zašto te federacije ne mogu živjeti bez Hrvatske?

Već smo rekli da su u Šufflayevom opusu značajni tekstovi prikriveni neuglednim ili pak "krivim" omotom, baš kao što je Šufflay svoju radišnost u korist Hrvatske omotao predodžbom o životu znanstvenika nacionalista, koji vodi ležeran život bonvivana, tobože predanog raznim tjelesnim nasladama. Tako je i u "Obzoru" Šufflay pisao članke za koje se, na prvi pogled, nikako ne bi moglo reći da su važni za poznavanje načina, kako države Zapada grade svoju vanjsku politiku. Za članak *Armagedon ili konačni svjetski rat*,[94] u prvi časak, nikako ne bismo mogli reći da je važan za poznavanje britanske vanjske politike. Ali, važnost toga članka postat će nam jasna kada pročitamo članak *Sudbonosni "londonski incidenat"*,[95] iz kojega shvaćamo da predavanje o proročanstvima Keopsove piramide nije nimalo bezazleno, nego da je pisanje britanskog tiska o tom predavanju bilo dio kampanje britanske vlade kojom je ona pripremala Britance za zaoštravanje odnosa s boljševičkom Rusijom. Dakle, radi se o manipulaciji javnim mnijenjem, o stvaranju predodžbe kako boljševička Rusija priprema 1928. napad na britansko carstvo. Zaista, politika ne poznaje morala! Evo Šufflayeve raščlambe te manipulacije britanske vlade: »Za one, koji izravno prate štampu anglosaskoga Zapada, sudbonosna odluka britanske vlade, da se provede premetačina u ruskoj trgovačkoj agenciji u Londonu, nije došla posve iznenadno. Demokratska vladavina, pa nemogućnost, da odgovorni državnici pristupe provođenju teških i nužnih mjera bez dovoljne priprave odlučujućeg javnog mnijenja, stvorile su u Velikoj Britaniji posebnu psihotehničku rutinu, kojom se mijesi i usklađuje javnost prema stanovitim velikim ciljevima. Tko imade pregled preko takovih, naoko nesuvislih psihotehničkih metoda, taj iz njih može zarana apstrahirati i politički cilj odlučujućih faktora.

Kroz mjesece i mjesece zahtijevala je engleska konzervativna štampa, napose u svezi s kitajskim problemom, da valja udariti po korijenu svega zla, po boljševičkoj Rusiji. Britanski ministar vanjskih posala, izgledalo je, opirao se je svim vehementnijim

94 *Armagedon ili konačni svjetski rat : Mistika i anglo-sovjetski sukob : Predavanje u Londonu o tajni Keopsove piramide*. OBZOR. 68 (1927), br. 66 (9. III.), str. 3. Nepotpisani članak. U njemu Šufflay izvješćuje o skupštini Britansko-izraelske svjetske federacije, na kojoj je održano predavanje o proročanstvu Keopsove piramide da će 1928. godina biti godina velikih kušnji za britansko carstvo jer će Britaniju napasti boljševička Rusija, s namjerom da je uništi.

95 *Sudbonosni "londonski incidenat" : Ruski mutanti i britanske baštinske jedinice : Knjiga američkog autoriteta o "revolti Azije"*. OBZOR. 68 (1927), br. 132 (16. V.), str. 2. Potpis: Dr. M. Š.

zahtjevima za prekid diplomatskih odnosa s Rusijom. Čak se je govorilo da postoji težak sukob između moderatnih (Baldwin, Chamberlain) i ekstremnih (Churchill, Birkenhead, Joynson-Hicks) članova vlade. Napokon prije par mjeseci otposlana je oštra nota u Moskvu. Na odgovor Moskve, koji je engleska štampa nazvala "drzovitim", Chamberlain nije više reagirao riječima. Za one, koji čitaju samo depeše o događajima, izgledalo je, da je stvar posve zaspala.

Međutim su i engleska štampa i engleska diplomacija radile upravo zamjernom vještinom, da s jedne strane stvore u Velikoj Britaniji atmosferu za zapletaje najtežeg kalibra s Rusijom, a s druge strane da se u državama evropskog kontinenta osjeti potreba za "križarsku vojnu" protiv Sovjeta u kojoj bi trebalo da sudjeluju sve izrazito "buržujske" zemlje. Kao osobito uspješno sredstvo za uzbuđenje britanskih gomila spominjem senzacionalna proročka otkrića koja se temelje na arhitektonskoj simbolici Keopsove piramide, a prema kojima u godini 1928. izbija najveća kriza svih vijekova, u kojoj odlučnu ulogu igra britanska rasa. Ta proroštva pala su u mjesecu ožujku. Pendant tomu ovih dana je Crni kovčeg, što ga je pod pet pečata ostavila engleska proročica Joan Sowthcott (umrla 1814.) da se otvori u slučaju teške nacionalne nevolje. Prema "Timesu" i "Morning Postu" otkrivaju Röntgenove zrake u tom zapečaćenom kovčegu od orahovine ratne simbole. U samoj Rusiji, napose u Gruziji, pa na čitavom tako zvanom baltičkom "zdravstvenom kordunu" razapeo je glasoviti "Intelligence Service" svoje mreže. Sporadički se javlja i potvrđuje dodir između ruskih carista i britanskog ministarstva unutarnjih posala. Britanska diplomacija stvorila je tijesne veze s fašističkom Italijom, mazi madžarsku gentry, poljsku šlahtu, bugarske "buržuje", rumunjske boljare i pruske junkere. Zajedno s Italijom nastoji se potegnuti jedinstvena buržujska zona preko čitave Evrope do baltičkog korduna. Prošlog mjeseca došlo je do premetačine okolnih zgrada sovjetskog poslanstva u Pekingu. I u času, kada nakon sve snažnijeg protukomunističkog gibanja u Francuskoj, u Londonu spremaju sjajan doček predsjednika francuske republike, izjavljuje državni sekretar za Indiju, lord Birkenhead, da su ova i slijedeća godina sudbonosne za daljnjih pedeset godina britanskog carstva, a zatim se vrši premetačina u ruskoj trgovačkoj agenciji.

Što je zapravo temeljni biološki motiv koji tjera Veliku Britaniju da se uhvati u koštac sa ruskim boljševicima? Velikim ratom oslabljeni su svi državni organizmi, što ih je na starorimskim temeljima kroz stoljeća izgradio bijeli Zapad. U te oslabljene organizme prodire "Crveni bacil", koji imade svoju najčistiju kulturu u Rusiji, tom euroazijskom dvoživcu s azijskim mentalitetom, a evropskom tehnikom. Tu su na vlast došli ljudi, koji se Zapadu pričinjaju kao "bjesovi", kao demoni, dresirani na razor starih kultura i na stvaranje svjetskog kaosa. Prema konservativnim baštinskim jedinicama Zapada, to su mutanti, koji su čitavi Istok uzeli za poprište svoje djelatnosti i ondje demonskom vještinom razaraju korijene životne energije Zapada.«[96]

Šufflayeva raščlamba pripremanja političke odluke britanske vlade o prekidu bilo kakvih diplomatskih odnosa s boljševičkom Rusijom značajna je za nas iz nekoliko

96 Isto.

razloga. Iz prikazanog opsega te operacije vidi se kako veliki značaj daje britanska politička elita odnosima s Rusijom, te da u konfrontaciju s Rusijom želi uvući cijelu "buržujsku" Europu. U tome je i znatnim dijelom uspjela, te nije prezala od podupiranja Mussolinijevog fašističkog režima u Italiji, pogotovo je podupirala Mussolinijevu politiku prema kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, i fašističku politiku prema Hrvatima, jer je postojala potpuno kriva procjena britanske politike da fašistička Italija može znatno pomoći u učvršćivanju europskog "zdravstvenog kordona" prema Rusiji. Stoga nije između dva svjetska rata samo politika Velike Britanije prema bilo kojoj europskoj zemlji i narodu bila podređena zadatku konfrontacije Europe s Rusijom, nego su i međusobni odnosi drugih europskih država bili podređeni tom cilju - naime stvaranju dubokog i nepropusnog "sanitarnog kordona" prema crvenoj Rusiji (primjer: stvaranje Male Antante). Valja reći da su se i ruski Sovjeti pripremali za veliki ratni sukob sa Zapadom.[97]

Zato će odnos Zapada prema kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, te, što nas posebno zanima, prema Hrvatima i politici Stjepana Radića, odnosno Hrvatskoj seljačkoj stranci kao stožernoj hrvatskoj političkoj stranci između dva svjetska rata, biti podređen pripremama Zapada za vojni sukob s boljševičkom Rusijom.

Drugo, čitajući sjajnu Šufflayevu analizu britanske vanjske politike, spoznajemo nešto što, čini se, mnogi Hrvati još nisu shvatili, a to neshvaćanje može za Hrvatsku imati kobne posljedice. Naime, da kako britanska vlada, tako i vlade drugih zrelih država poznaju samo jednu svetinju, a to su nacionalni interesi, državni interesi. Kada su u pitanju nacionalni interesi, ne raspravlja se o tome što je moralno, a što nije, te se ne poštuju ni ljudska ni narodna ni manjinska prava, odnosno, "poštuju" se samo onda kada to odgovara određenim državnim interesima. Da je tome tako, svjedoči Šufflayev članak *Solun*,[98] koji opisuje tragediju Grka i Turaka u obliku "humanitarnog preseljenja", koje je počelo krajem 1922.:

»U Hrvatskoj, čini se, da nitko nema ni pojma, što se zbiva u grčkoj Macedoniji. Čini se, da baš nitko ne zna, te se onamo ostvaruje jedna od najvećih seoba naroda, što ih pozna povijest.

97 *Sovjeti hoće rat u Evropi : Djelovanje Sovjeta u Kini i Njemačkoj.* OBZOR. 68 (1927), br. 47 (18. II.), str. 2. Nepotpisani članak. Šufflay prenosi pisanje pariškog časopisa "Avenir", u kojemu je Merežkovski objavio članak. Vidi i članak:
Turska i sovjetska Rusija : Senzacionalni članak turskog zastupnika Mahmut-beja. OBZOR. 68 (1927), br. 27 (29. I.), str. 2. Nepotpisani članak. Šufflay prenosi pisanje dopisnika "Timesovog" iz Carigrada o prijateljski intoniranim člancima u turskim novinama prema Rusiji. Šufflay naglašava u svojim člancima o rusko-turskim odnosima rusko zanimanje za prodor na Sredozemno more. O općim ratnim pripremama u Europi vrlo je zanimljiv članak:
Ratne opasnosti u Evropi : Članak Bushnell Harta u "Current History" : Slabost Lige Naroda. Poljski koridor i priključenje Austrije. Italija kao glavni elemenat nemira Centralne Evrope. Francuske crne trupe. Rusija kao izvor ratnih zapletaja. OBZOR. 68 (1927), br. 246 (15. IX.), str. 2. Nepotpisani članak.

98 *Solun : Seoba naroda u grčkoj Macedoniji.* HRVATSKO PRAVO. 16 (1924), br. 4796 (4. IV.), str. 1. Nepotpisani članak.

U rujnu g. 1922. počeo je ovaj grčki potop. Počeo je iza ugovora u Lousannei. Počeo je na temelju mirovne klauzule, da se "turski narodnjaci grčke ortodoksne vjere" imadu izmijeniti s "grčkim narodnjacima muslimanske vjere".

Često izvješćuju brzojavi u par redaka "o izmjeni grčkog i turskog pučanstva". U tim redcima, na koje se nitko ne obazire, sadržana je sva kukavština, sebičnost i cinizam velikih zapadnih sila koje su popustile turskom zahtjevu. Sadržana je najstrašnija operacija, koja je pogodila 1.250.000 azijskih Grka i 350.000 evropskih Turaka, koji se poput marve dižu iz svojih domova i gone iz Azije u Evropu i obratno. Imade vjerodostojnih svjedočanstava, da je kod evakuacije jednog grčkog sela u Maloj Aziji od 8000 ljudi stiglo na obalu tek 5000 živih. Utvrđeno je da je prošle zime u Macedoniji od gladi i studeni poginulo 50.000 doseljenika.«[99]

Je li se išta promijenilo u ponašanju Zapada tijekom XX. stoljeća? Koliko li je samo seoba bilo nakon 1945.! Nijemci iz Češke, Poljske morali su napustiti svoje stare domove i preseliti se u Njemačku, kao i Nijemci iz druge Jugoslavije. Jer to je pravilo, i bilo bi dobro da ga Hrvati upamte: moraju se preseliti uvijek samo oni koji su poraženi, koji su izgubili rat. Tako su 1922. "deblji" kraj batine koju je držala tadašnja "međunarodna zajednica" izvukli Grci, koji su izgubili rat s Turcima. Isto je tako bilo u ratu balkanskih plemenskih hordi protiv Hrvata i Bošnjaka s kraja XX. stoljeća. Na primjeru djelovanja NATO-pakta prema Srbiji u proljeće 1999. godine vidjeli smo da Zapad i te kako može djelovati, kada to zaželi. Međutim, kada su balkanske plemenske horde protjerale iz njihovih domova stotine tisuća Hrvata i Bošnjaka, a da o ubijanju i ne govorimo, Zapad je to potpuno mirno promatrao. Jer, onaj koji trenutno pobjeđuje i čija se pobjeda očekuje i priželjkuje, ima pravo protjerivati i ubijati. I danas se većina Hrvata i Bošnjaka nije uspjela vratiti u krajeve gdje vlada "uprava" balkanskih plemenskih hordi, i neće se vratiti dok god je takva uprava. Ali, pobunjeni "Srbi" iz Hrvatske, koji su podržavali "politiku" razaranja svoje jedine domovine, i u njoj sudjelovali, te odbili poziv hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana da ostanu, sada se moraju vratiti, to od Hrvatske odlučno traži "međunarodna zajednica", dakle Zapad. Jer, Hrvatska ne smije biti pobjednicom, ne smije biti slobodna od virusa balkanskog predindoeuropskog pranagona, ne smije biti slobodna od palice, praćke i otrovne strijele, ne smije biti slobodna od mračnog *vis a tergo*, koji mrzi svaku civilizaciju, koji mrzi svaku kulturu, koji mrzi onoga drugoga i drugačijega, koji mrzi život. Hrvatska mora biti i dalje zaražena balkanskim plemenskim virusima da bi je se moglo držati u pokornosti, da bi se hrvatski duh mogao do kraja slomiti, da bi se mogla do kraja balkanizirati.

Iz Šufflayevog *Sudbonosnog "londonskog incidenta"* osjećamo snagu britanskih nacionalnih interesa, snagu koja na zajedničkom poslu pripremanja povoljnih okolnosti za donošenje značajnih političkih odluka objedinjuje britansku diplomaciju, obavještajne službe i sve značajne političke dnevne listove. Ta je snaga posebno izražena u politici prema britanskim kolonijama, politici koja briše iz područja vitalnih državnih interesa

99 Isto.

razne pravne pojmove, pa čak i one, koji se odnose na kažnjavanje najtežih (ne)djela. Potvrdu za ovu zadnju tvrdnju nalazimo u članku *"Spasitelj Indije"*,[100] u kojemu nam Šufflay nudi vrlo lijep pogled na svjetonazor britanskih konzervativnih krugova:

»Značajno za čitav odnos Engleske prema Indiji, a napose za poimanje engleskih konzervativnih krugova, jest pisanje velikog konservativnog dnevnika "Morning Posta" povodom smrti generala Reginalda Edwarda Harrya Dyera. On je u mjesecu travnju 1919., kao zapovjednik 45. pješačke brigade sa 90 urođeničkih vojnika (50 Pendžabija i 45 Gurka) rastepao revolucionarno zborovanje pučanstva u indijskom gradu Amritsaru. Dao je po masi pucati, dok je stajao i jedan čovjek. Pri tom je poginulo i ranjeno preko 1500 ljudi. Umah iza toga čina general je unapređen, ali poslije (1920.) podvrgnut je istrazi, koja ga je stavila na pol plaće i isključila iz daljnje vojničke službe. Sa stanovitih strana nazivan je "krvnikom Amritsara". "Morning Post" je još tada za tog generala u znak protesta započeo s javnim sabiranjem i sakupio za nj novčani dar od 26.000 funti sterlinga.«[101]

"Morning Post" zove generala Dyera "mučenikom dužnosti" te pojašnjava:

"On je naime, prema mnijenju onih, koji su najbolje upućeni spasio ili pomogao spasiti Pendžab iz pogubne bune, a ipak su mu slomljene karijera i zdravlje uslijed političkog progona i službene cenzure. On je bio od onoga soja, koji je izgradio britansko carstvo u Indiji, vojnik, brz u odlukama i djelotvoran, koji je znao hladnokrvno male snage upotrijebiti u velike svrhe."[102]

Dakle, konzervativni krugovi u Engleskoj smatraju da nacionalne "velike svrhe" opravdavaju masovno ubijanje civila u zemlji koju je Engleska okupirala. Nije tome tako davno, 1927. objavljen je članak u "Morning Postu" pod naslovom "Muž, koji je spasio Indiju". Sada nam je još jasnije, kako je to moguće, da su britanski konzervativni krugovi simpatizirali rasističku politiku talijanskih fašista, teoriju fašista o višim i nižim rasama. Sada su nam jasniji članci o Srbima kao "kreposnoj" rasi i Hrvatima kao "propadajućoj" rasi. Ne radi se dakle samo o pisanju u svrhu političkog spletkarenja, nego o pisanju onih, kojima je svjetonazor rasistički.

12. rujna 1924. Šufflay je počeo pisati uvodnike u "Hrvatskom pravu" kojima je najavljivao velike promjene u europskoj politici, politici koja će početi pripremati Europu i svijet za novi Veliki rat, rat između Zapada i Istoka; Zapad će predvoditi britansko carstvo i SAD, a Istok boljševička Rusija. U tim je uvodnicima dokazivao da se hrvatska politika, dakle prije svega politika Stjepana Radića, mora hitno tim promjenama prilagoditi. Navest ćemo nekoliko ulomaka iz Šufflayevih uvodnika objavljenih u rujnu i listopadu 1924. u "Hrvatskom pravu" da bismo shvatili politiku Zapada prema Hrvatima između dva svjetska rata, te vidjeli koje putove hrvatskoj politici predlaže dr. Milan Šufflay.

100 *"Spasitelj Indije" : "Morning Post" o mučeniku dužnosti, generalu Dyeru.* OBZOR. 68 (1927), br. 200 (29. VII.), str. 2. Nepotpisani članak.
101 Isto.
102 Isto.

U prvom uvodniku iz toga niza, *Na Balkanu i na Tihom oceanu*,[103] Šufflay piše:

"Bijela industrija, kojoj je najsilnijom predstavnicom anglosaska rasa, treba za svoj eksport ovu zemlju [Kinu, napomena V. Ž.]. Ali Istok i čitava Azija instinktivni je neprijatelj bijele industrije. Ruski boljševici znadu to. I u želji, da slome bijele državne tvorbe rimskoga tipa, oni se vežu s Kitajem i Indijom. Podupiru i podjaruju otpor čitave Azije proti industriji Engleske i Amerike. U tom leži jezgra ruskog pokreta. Tu je biološki uzrok, zašto Amerika smrtnom mržnjom mrzi Moskvu. Na Tihom oceanu započela je strašna borba, od ispada koje zavisi sudbina čovječanstva."[104]

U uvodniku *Svjetske tajne sile*[105] Šufflay pobliže objašnjava politiku anglosaksonskog Zapada prema Njemačkoj u kontekstu pripremanja sukoba s boljševičkom Rusijom:

"Obračun između zapadne, industrijalno-kapitalističke Evrope i Sovjetske Rusije još nije izvršen. Još nije započela prava bitka na život i smrt između bijelog intelekta Zapada, kojemu je najodličniji predstavnik anglosaska rasa i intuicije Istoka, kojemu je evropska predstraža Rusija. Sve to, što je bilo, tek su gigantske pripreme za odsudan boj između dva svijeta, između Anglo-amerikanaca i Eurazijata.(...) Zapad se je pritajio iza toga [Velikog rata, napomena V. Ž.], uvidio je, da se mora najprije sam srediti, da treba urediti prije svega njemačko-francuski spor. Jer tjera li se i Njemačka u naručaj Rusije, propao je čitav evropski kontinent. Propao je sa stanovišta industrijalno--kapitalističkog mentaliteta, propao je kao nositelj rimskog državnog tipa. Zakleti neprijatelj sovjetske Rusije jest anglosaska rasa. Vojničkom silom ugrožavala je vazda Rusija Engleze u čitavoj Aziji, u Perziji, Afganistanu i Indiji. Tu je slomljena.(...) Izgubi li pako Engleska i Amerika azijska područja, gdje stovaruje svoju hiperprodukciju industrijalnu, ruše se bijele državne tvorbe kao kuće od karata.(...) Amerika i Engleska spasavaju Njemačku, da ju spase za sebe. Da se i ona ne pridruži Euraziji. Da uzmogne jedamput postati bojni ovan proti Rusiji.(...) U svjetskoj dinamici Istoka i Zapada danas Balkan dolazi umah iza Tihog oceana. Na Balkanu opet dvije su točke vanredno važne, Bugarska i Hrvatska."[106]

Zaista, kako je to moguće, da njemački "bojni ovan", kojega je anglosaksonski Zapad doduše spasio od najtežih francuskih zahtjeva za ratnom odštetom, ali koji je ipak morao Zapadu plaćati godinama ratne reparacije, nije pristao biti pukim sredstvom za obranu anglosaksonskog Zapada od crvene Rusije, nego je 1940. godine prvo krenuo obračunati se s tim Zapadom, da bi tek potom krenuo prema Rusiji? Što je očekivao anglosaksonski Zapad od njemačkog "bojnog ovna", podržavajući isprva fašistički režim u Italiji, i promatrajući potpuno mirno što radi Hitler sa Židovima do 1939., čak

103 *Na Balkanu i na Tihom oceanu / Millard, Conflict of Policies in Asia, New York 1924.* HRVATSKO PRAVO. 17 (1924), br. 4802 (12. IX.), str. 1-2. Nepotpisani uvodnik. Neke dijelove tog Šufflayevog uvodnika navodili smo u prvom poglavlju ove rasprave.
104 Isto.
105 *Svjetske tajne sile : Na Balkanu i na Tihom oceanu.* HRVATSKO PRAVO. 17 (1924.), br. 4811 (23. IX.), str. 1-2. Nepotpisani uvodnik.
106 Isto.

darivajući ga za ta nedjela Austrijom, Češkom, Slovačkom? Nije anglosaksonski Zapad samo tako, kukavički, popustio Hitleru u Münchenu 1938., nego s jadnim sitnim svojim računicama, da Češka i Slovačka stoje između Njemačke i Rusije, te da njemačkom "bojnom ovnu" treba otvoriti put, treba mu nešto dati da bi obavio "prljavi" posao za Zapad, da bi osvojio i pokorio Rusiju. I Poljsku je isti egoistični, beskrupulozni Zapad darovao Hitleru, jer objava rata Velike Britanije i Francuske 1939., nakon što je njemački "bojni ovan" ušao u Poljsku, nije bila objava rata njemačkom ovnu, nego objava vlastitim nacijama - trebalo je stvoriti predodžbu u svojoj javnosti da su britanska i francuska vlada časne vlade, da drže do svojih međunarodnih obveza. Europski povjesničari desetljećima razbijaju glavu nad pasivnošću francuske i britanske vojske u rujnu 1939., kada je njemačka granica prema Francuskoj bila nebranjena, i kada je Zapad još mogao promijeniti tijek povijesnih događaja. Objašnjavaju to kukavičlukom zapadnih političara i nepripremljenošću francuske i britanske vojske za novi Veliki rat. Ali, kao što vidimo iz Šufflayevih raščlambi politike Velike Britanije i drugih država Zapada, Zapad se, kao i boljševička Rusija i Njemačka, pripremao za novi Veliki rat još od sredine dvadesetih godina XX. stoljeća. Samo, nije se pripremao za rat protiv fašizma, nego protiv boljševičke Rusije. Zapad je 1939. bio pripremljen za rat, ali ne za rat protiv Njemačke, i tu leži odgovor o uzroku potpune pasivnosti britanske i francuske vojske. Jer, da biste ušli u neki Veliki rat, trebate svoj narod psihološki pripremiti za taj rat, trebate širiti netrpeljivost prema državi koju ćete napasti ili za koju mislite da prema vama ima neprijateljske namjere. A javnost Zapada je od 1924. bila pripremana za rat s Rusima, zapadna je promidžba prema Rusima širila netrpeljivost, a ne prema fašizmu. Sve do njemačkog upada u Dansku i Norvešku Zapad je zadovoljno trljao ruke i veselio se "svojoj" igrački, njemačkom bojnom ovnu, za koji je mislio da ga je kupio. Njemačkim napadom na Zapad sve se promijenilo, a rat je postao vrlo složenim: na prvoj, vidljivoj razini, to je rat Zapada i boljševičke Rusije protiv Njemačke, Italije i Japana; na drugoj, tajnoj, od javnosti sakrivenoj razini, koje su simboli dvije konferencije, jaltska i teheranska, to je manje ili više dogovorena utrka između anglosaksonskog Zapada i boljševičke Rusije za osvajanje što većeg dijela Europe i Njemačke. Da je tome tako, da Drugi svjetski rat nije bio nikakav rat protiv fašizma, nažalost, nego da je svaka od velesila ratovala u skladu sa svojim geopolitičkim interesima, najbolji je dokaz to što je boljševička Rusija objavila rat fašističkom Japanu tek 1945., kao i to što Japan nije napao sovjetsku Rusiju.

Debakl Zapada 1945. godine, kada je izgubio pola Njemačke i pola Europe, posljedica je sitnih računica anglosaksonskog Zapada, da će fašistička Njemačka obračunati s boljševičkom Rusijom u korist tog istog Zapada, posljedica sramotne kalkulacije da će Zapad od boljševičke Rusije obraniti - fašizam.

Poslije će lukavi "saveznici" proglasiti rat za Europu i Njemačku, koji su vodili međusobno, ratom protiv - fašizma.

Sve dok fašističke zemlje Njemačka i Italija nisu 1940. napale Zapad, jer im je trebala industrija i ljudstvo Zapada za napad na boljševičku Rusiju, nije političarima Zapada smetala fašistička ideologija.

Dr. Milan Šufflay bio je izvanredan geopolitički analitičar. On politiku pojedinih zemalja nije tumačio prema službenim izjavama njihovih ministara i predsjednika vlada, nego je te izjave promatrao kao dimnu zavjesu, koja je trebala nešto sakriti. Tu je dimnu zavjesu uspijevao provjetriti zahvaljujući svojem poznavanju ukupne svjetske povijesti, svojem stalnom praćenju silne strane literature o povijesti, o politici, o civilizacijama, o kulturama, poznatim i nepoznatim, i ponajviše zahvaljujući svojoj mudrosti. Jer, Šufflay je znao ono, što ni dandanas mnogi Hrvati ne znaju - da ljudi, narodi, države, civilizacije, kulture, nisu onakvi kakvima bismo ih mi željeli vidjeti, ni onakvi kakvi bismo htjeli da budu, nego onakvi kakvi jesu, svidjelo se to nama ili ne. Civilizacije, kulture i politike jesu kakve jesu, i mi, Hrvati, nismo krivi što su takve kakve jesu. I ako kažemo da politika europskih sila nije bila antifašistička, onda to ne znači da je fašizam dobar, ne znači da ne volimo Europu, nego znači priznavanje jedne bolne činjenice.

Svake godine, početkom srpnja, protestantski "Oranski red" u Sjevernoj Irskoj slavi jednu davnu pobjedu iz XVII. stoljeća vojske Vilima III. Oranskog nad irskim katolicima, tako što priređuje paradne mimohode kroz katoličke četvrti sjevernoirskih gradova. Protestanti su u ovom slučaju Englezi, a katolici Irci, i odjednom se, kao da se ama baš ništa nije dogodilo od 1691., i kao da nije bilo "antifašističkog" Drugog svjetskog rata, sučeljavamo sa situacijom, da jedan narod - engleski - želi poniziti drugi narod - irski - tako, da prolaskom kroz irske četvrti javno pokaže svoju "rasnu krepost", svoju "rasnu nadmoć", svoju "višu rasu" u odnosu na irsku inferiornu "nižu rasu", rasu koja je jednom davno "pobijeđena" i zato mora ostati zauvijek "dolje". Hrvati svake godine to gledaju ali se prave da ne vide jer nije zgodno nešto loše reći na račun Velike Britanije, koja bi, u duhu svojih "antifašističkih tradicija" trebala uhititi organizatore tih rasističkih provokacija i suditi im na temelju svojih zakona koji zabranjuju širenje rasne mržnje. Ali ... takva uhićenja i suđenja nisu u interesu Velike Britanije, koja i dalje želi imati "svoj" komadić zemlje na zelenom irskom otoku. U interesu je Velike Britanije da ne kažnjava "svoje" rasiste, ali joj je zato isto tako u interesu da ponizi Hrvate držeći im prodike o tome kako su "etnički očistili" Hrvatsku od onih koji su palili hrvatsku zemlju i ubijali hrvatske ljude te koji su odbili biti građani hrvatske države i sami, unatoč pozivima hrvatskog predsjednika, otišli iz nje.

Dr. Milan Šufflay volio je zeleni irski otok te je u "Obzoru" objavio niz članaka o Irskoj.[107]

107 Evo nekih: *Engleska, Irska i Ulster : Sličice iz slobodne države Irske : Opustošen Dublin. Keltska kultura. Agrarna reforma u Irskoj. Počeci ekonomskog preporoda. Industrija Ulstera. Provalija između Dublina i Belfasta.* OBZOR. 65 (1924), br. 267 (4. X.), str. 1. Nepotpisani članak.
Cosgrave i de Valera : "Stranka sudbine" i prisega vjernosti : Nova vlada u Irskoj. OBZOR. 68 (1927), br. 172 (1. VII.), str. 2. Nepotpisani članak. Prikaz članka objavljenog u "Morning Postu" o odbijanju zastupnika de Valerine stranke da daju prisegu engleskom kralju u irskom parlamentu.
Smrt jedne velike irske rodoljupke. OBZOR. 68 (1927), br. 190 (19. VII.), str. 2. Nepotpisani članak. Povodom smrti grofice Markiewicz (obiteljskog imena Constance Georgine Gore-Booth).

Vraćamo se Šufflayevim uvodnicima u "Hrvatskom pravu". U uvodniku *Ruski udav na granicama Sovjeta*[108] Šufflay upozorava na ruske pripreme za rat protiv Zapada:

"Već smo nekoliko puta upozorili, da je, zasada još u potaji, započela borba na život i smrt između anglo-američkog bloka i ruskih Sovjeta. Ona se vodi u Europi i Aziji, na Tihom oceanu i na Balkanu. Sve silnija postaju znamenja, da će ta podzemna borba doskora izbiti na površinu. (...) Na zapadnoj granici ruskih sovjetskih republika traje već odavna gerilski rat proti Poljskoj i Rumunjskoj. Traje istodobno, dok u Londonu i Parizu sovjetski diplomati govore o pacifizmu. Ti pogranični incidenti tako su gusti, da ih više ne registrira poljska i rumunjska štampa."[109]

Samo oni povjesničari, kojima su izjave diplomata istinite, mogu tvrditi da se sovjetska Rusija nije pripremala za rat sa Zapadom.

Da dr. Milan Šufflay nije bio nikakav desničar, ni ljevičar, nego europski znanstvenik i veliki hrvatski rodoljub, koji se užasavao novog Velikog rata što se već pripremao, te nastojao u tim pripremama vidjeti gdje je mjesto Hrvatske, vidimo u uvodnicima "Hrvatskog prava" pisanima ujesen 1924. U uvodniku *Prodor generala*[110] Šufflay nagovještava značaj promjena u Europi, ako u Velikoj Britaniji dođe na vlast konzervativna stranka:

"I taj mentalitet, koji je od strašnog svjetskog rata ostao netaknut, koji djeluje elementarnom snagom nasljeđa prema prilagođenju k novom, humanom, pacifističkom duhu, taj fosilni petrificirani mentalitet diže u čitavoj Europi glavu. Digao je glavu i u Engleskoj, gdje se ruši Macdonald, najmoćniji predstavnik novog mirotvornog duha.(...) Ruše ga stare engleske stranke, konservativci i liberali. (...) Duboka je pozadina ove Macdonaldove krize. Macdonald izvadio je Njemačku iz zagrljaja Rusije, spasio ju je za Zapadnu Europu.

On je obavio svoju misiju. Stari mentalitet misli, da je vrijeme da ode.

Vrijeme se bliži, kad će se u smrtonosni koštac uhvatiti na čitavome svijetu dva svijeta: predratni naslijeđeni mentalitet i mirovni novi duh."[111]

U ovim Šufflayevim rečenicama iščitavamo jedan od uzroka složenosti Šufflayeve osobe i djela. Jer, Šufflay je očajnički tražio onu politiku, one europske političare koji bi mirnim putem ostvarili Europu u kojoj bi svi narodi, pa tako i Hrvati, živjeli svatko slobodan, u svojoj državi, sanjao je Šufflay o svijetu slobodnih naroda ostvarenom bez ratova i sukoba, i mislio je da su one političke stranke koje će usporiti industrijalizaciju svijeta, koje neće graditi betonom nego zemljanom opekom, dakle radničke stranke i seljačke stranke, nada za spas Zapada od novog Velikog rata. Sudbina je Šufflaya, kao i mnogih drugih heroja domoljubnog srca i svjetskog uma, da je bio

108 *Ruski udav na granicama Sovjeta*. HRVATSKO PRAVO. 17 (1924), br. 4820 (3. X.), str. 1-2. Nepotpisani uvodnik.
109 Isto.
110 *Prodor generala : Dolazi veliki »Umgruppierung«*. 17 (1924), br. 4825. (9. X.), str. 1-2. Nepotpisani uvodnik.
111 Isto.

toliko ispred svoga vremena da nije mogao naći onu političku polugu kojom bi mogao ostvariti svoje vizije, a posebnu viziju slobodne Hrvatske u svijetu koji je napustio smišljanje sve novih i novih oružja te se vratio zemlji i umjerenom životu.

Ali, ratoborni europski duh opet diže glavu. Duh sukoba, duh rasnih odmjeravanja, duh sukoba Istoka i Zapada. Šufflay vidi kako stari svijet potiskuje novi mirotvorni svijet, koji se tek rađa, ali, kao pravi hrvatski domoljub i svjetski um traži i u takvom starom ratobornom svijetu šansu za Hrvatsku.

U uvodniku *Iza europskog korduna*[112] analizira preokret u Europi; Šufflay u tom članku piše jednu rečenicu koja će biti iznimno važna za shvaćanje politike Zapada prema Hrvatskoj - tu rečenicu podvlačimo u citiranom ulomku:

»Na Velikom Zapadu vrši se preokret. Padne li Macdonald na izborima (tj. ako Labor ne dobije apsolutnu većinu), past će i Herriot.[113] Ojačat će Mussolini. Tlak Italije u Biogradu silan je u prilog Pašiću. (...) Izgleda, da će velike zapadne demokracije, pod uplivom kapitalističke Sjeverne Amerike, doskora graditi na "betonu". Jedan od ovakovih "betonskih" pokušaja jest stvaranje graničarskog korduna od Baltika do Crnog mora proti Sovjetima. Stvara se ukočena fronta od Njemačke, Poljske, Rumunjske, pa Bugarske i Turske. Fronta, koja bi u zaleđu pojačana Mađarskom i Srbijom, izdržala tlak Sovjeta na Europu, dok se sređuju najteža svjetska pitanja u Indiji i na Tihom okeanu, gdje svagdje imadu svoje prste ruski vlastodršci.

Taj europski kordun strašan je obruč, ne toliko za Sovjete, koliko za svoje vlastito zaleđe. Tko taj kordun hoće slabiti, taj dolazi u sukob s današnjim poimanjem Velikog Zapada.«[114]

"Betonski zid" od europskih država podignuo je anglosaksonski Zapad prema crvenoj Rusiji, i u zaleđu toga zida ne smije biti političkih nestabilnosti. Stoga Zapad, kao što ćemo vidjeti u Šufflayevim člancima u "Obzoru", preko svojih novinara neprekidno "stišava" sukobe između hrvatske i srpske politike u Jugoslaviji, uvjeravajući hrvatske političare i sve Hrvate da Jugoslavija kao država ima budućnost, da u njoj Hrvati mogu prosperirati. Šufflay pak upravo u tom zidu koji je Zapad podignuo prema boljševičkoj Rusiji vidi priliku za Hrvate, da izbore svoju državnu samostalnost. Uvodnikom *Politički šakali*[115] Šufflay počinje svoju kampanju uvjeravanja Zapada da je smještanje Hrvata i Srba u jednu državu loše i za Hrvate i za Srbe, da je to uzročnik stalne nestabilnosti Jugoslavije, pa stoga Zapad u zaleđu zida podignutog prema boljševičkoj Rusiji ima nestabilnu državu, koja slabi proturuski zid. Šufflay uvjerava Zapad da bi za stabilnost proturuskog zida bilo mnogo bolje da su Hrvatska i Srbija

112 *Iza europskog korduna : Radić i Rumunjska*. HRVATSKO PRAVO. 17 (1924), br. 4829 (14. X.), str. 1-2. Nepotpisani uvodnik.
113 Herriot, Edouard - francuski političar, član radikalsocijalističke stranke i predsjednik francuske vlade 1924-25. Protivnik zaoštravanja odnosa s boljševičkom Rusijom.
114 Isto.
115 *Politički šakali : Radikalski konfident Jambrišak*. HRVATSKO PRAVO. 17 (1924), br. 4831 (16. X.), str. 1-2. Nepotpisani uvodnik.

samostalne države. Pri kraju citiranog ulomka čitamo riječi koje svjedoče koliko je Šufflayevo domoljubno srce veliko i strastveno:

"Na granici Istoka i Zapada, nad ponorom dvaju svjetova hoće se praviti most. Hoće se premostiti jaz između Balkana i Europe, između primorske Hrvatske i kontinentalne srpske nacije. Između hrvatske i srpske historije. Između despocije i republike. Između militarizma i pacifizma, između mentaliteta prošlosti i mentaliteta budućnosti.

Taj i takav most bilo bi čudo neviđeno. Bilo bi veledjelo, prema kojem su egipatske piramide i kitajski zid, američki neboderi i skyscraperi, pa londonski Towerbridge i silni kabelni mostovi preko East Rivera i Hudsona u New Yorku tek mačji kašalj.

To veledjelo ne će sastaviti ni balkanski ni europski mjernici. Ne može ga sastaviti ni Radić, ni Pašić, ni Ljuba jedan, ni Ljuba drugi, ni svi zajedno. Ne može ga danas sastaviti ni hrvatski ni srpski narod, ni oba zajedno.

Ali ga mogu sastavljati na papiru političke protuhe i vucibatine, ljudi bez doma i domovine, pustolovi bez srca i duše, izrodi koji žive od znoja i krvi hrvatske i srpske nacije. I jer ovakovi grade na papiru taj nemogući velebni most, jaz se između Biograda i Zagreba samo proširuje."[116]

Tko može crtati na papiru monstruoznu državu u kojoj su zajedno Hrvatska i Srbija? Samo izrodi hrvatske i srpske nacije. To je Šufflayeva poruka za sva povijesna doba i za sve naraštaje Hrvatske i Srbije.

Zapad počinje 1924. graditi betonski zid prema boljševičkoj Rusiji, i jasno je da će taj Zapad smatrati paktiranje bilo koje nacionalne politike s boljševičkom Rusijom pokušajem slabljenja antiruskog betonskog zida. U uvodniku *Iza evropskog korduna*[117] Šufflay upozorava Stjepana Radića kako je pogriješio što je učlanio Hrvatsku republikansku seljačku stranku u "zelenu internacionalu", odnosno Treću internacionalu[118] jer će takav Radićev potez Zapad ocijeniti kao političko djelovanje protiv Zapada, a u korist boljševičke Rusije - u međunarodnoj politici nitko nema pravo na naivnost:

116 Isto.

117 *Iza evropskog korduna : Natrag od kobne politike*. HRVATSKO PRAVO. 17 (1924), br. 4833 (18. X.), str. 1-2. Nepotpisani uvodnik.

118 Vrlo zanimljivu knjižicu (14 stranica) o stvarnom značenju tog Radićevog postupka napisao je i objavio u srpnju 1924. u Zagrebu dr. Miško Radošević, pod naslovom "Republika svemu svijetu dika! H.R.S.S. i Treća internacionala" (tiskom S. Boranića). Radošević piše: "Predsjednik H.R.S.S. g. S. Radić otputovao je iz naše domovine te se zaputio preko dalekih zemalja u veliku komunističku ili boljševičku Rusiju. Odanle on svima nama Hrvatima, a napose hrvatskim seljacima piše pisma i izvješćuje čitav narod o tome, što misli i što kani.

U "Sl. domu" od 18. srpnja 1924. poručuje g. S. Radić svim hrvatskim seljacima, da je hrvatsko seljaštvo preveo u Treću internacionalu, što znači komunističku stranku. On piše hrvatskom seljaštvu, da se pobratio sa ruskim komunističkim ministrom Smirnovom, predsjednikom komunističke seljačke Internacionale i da mu je 27. VI. 1924. napisao pismo u kome H.R.S.S. pristupa u Treću internacionalu.

U katoličkoj crkvi nalaze se samo katolici, u protestantskoj samo protestanti, a u pravoslavnoj samo pravoslavni. Kako je sa Crnom internacionalom - tako je i sa crvenim internacionalama. U socijalističku internacionalu smiju biti primljeni samo socijalisti, a u boljševičku internacionalu samo oni, koji priznaju boljševičku nauku, t.j. program i taktiku stranke. Prema tome, kada je Radić stupio u Treću internacionalu - znači da je postao boljševik.(...) Pitanje je sada veliko, kakva je promjena nastupila za nas Hrvate tim Radićevim korakom - te hoće li naši seljaci iz H.R.S.S. prihvatiti načela komunističke Treće internacionale? Što znači pristup u Treću internacionalu?

To znači da je H.R.S.S. dužna primiti program (načela) seljačke komunističke internacionale i da će se H.R.S.S. boriti za ta načela tako da i u Hrvatskoj postanu onakve prilike - kakve su u Rusiji" (str. 3-4.). Radošević zatim opisuje katastrofu ruskog seljaštva pod vlašću boljševika: "Pošto je ruski seljak državni kmet, koji ne radi za sebe, nego za državu, a jer ne može ništa da kupuje ni prodaje, jer nije njegovo - nema ni volje da radi, pa radi toga obraduje samo toliko koliko je nužno za njega samoga, jer mu je raznih državnih aprovizacija i rekvizicija već preko glave. To čini radi toga, jer su mu višak oduzimali komesari - a da on zato nije ništa dobio. Radi toga, jer seljak nije zdušno radio, jer nije imao volje da radi kao državni i komesarski kmet za rekvizicije i za aprovizacije - a pošto nije imao nikakovih pretičaka od prošle godine - došla je pred dvije godine suša - pa je od gladi pomrlo u Rusiji u jednoj godini više seljaka nego li ih imade čitava Jugoslavija. Ove godine se opet javlja da će u Rusiji biti velikoga glada i nevolje - (...) U sedam godina anarhističke boljševičke vlade u Rusiji pomrlo je od gladi više naroda, nego li prije kroz sto godina - ma da ruski carski režim nije vrijedio pišiva boba i mada se pisalo posvema istinito o nesreći ruskoga naroda pod carem. Znači da je današnja vlada u Rusiji gora od svih, koje su do sada postojale, te da se ta najkrvoločnija i najgora vlada najviše dopala S. Radiću" (str. 6-7.). Radošević zatim poručuje Hrvatima: "Ruski je narod velik, silan i jak, pa takvu nevolju može da preživi - no krhko i slabo ustrojstvo jednog malog narodića kao Hrvati - takve velike nesreće i kuge kao što je Treća internacionala ne bi mogao preboliti. Ostvari li se Radićev plan, da kod nas ostvari Treću internacionalu to će nas Hrvata nestati sa lica zemlje. Mi ćemo propasti svi do jednoga" (str. 7-8.). Da je u "socijalističkoj" Jugoslaviji u potpunosti provedena boljševička politika prema seljaštvu, Hrvata vjerojatno zaista više ne bi bilo. No, nešto je drugo važnije za Hrvate današnjih i budućih naraštaja u Radoševićevim riječima: veliki, ljudima brojni narodi smiju si dopuštati svašta, smiju si dopuštati katastrofalne povijesne pokuse, smiju si dopustiti da njima vladaju fašisti, boljševici ili pak anarhisti, ali mali, ljudima malobrojni narodi to si ne smiju dopustiti. Mali narodi ne smiju si dopustiti ono, što smiju veliki. Ne smiju si dopustiti da se veliki broj mladih ljudi drogira, ne smiju si dopustiti svakodnevno trovanje narodne duše novinskim i politikantskim lažima i isticanjem isključivo lopovluka i loših primjera, širenje beznađa u narodu, kao što je to danas u Hrvata. "Veliki" narodi smiju si dopustiti veliki broj ubojica, samoubojica, anarhista, anacionalnih "intelektualaca" koji nemaju svoga doma, nego im je dom jedino njihov džep. Ti će anacionalni mladi "intelektualci" u Hrvatskoj vjerojatno pomisliti da je dr. Miško Radošević bio desničar, ultradesničar, pravaš, beskompromisni nacionalist. A evo kako Radošević sebe predstavlja u istoj knjižici: "Nisam pristaša kapitalizma i gospodskih stranaka. Član sam socijalističke radničke partije Jugoslavije; živio sam u Rusiji, osjećam duboku privrženost i ljubav prema ruskome narodu - pa držim da sam dužan svome narodu reći istinu što znam i što sam vidio, da ga očuvam od zla, gladi i groznih bolesti, koje je uslijed ovakve politike pretrpio ruski narod" (str. 7.).

119 Sjedište ove Internacionalne Antante, usmjerene protiv boljševičke Treće internacionale, bilo je u Švicarskoj (Geneva).

»K tomu valja držati na umu, da na čelu ove "Internacionalne Entente protiv Treće internacionale"[119] stoji Amerika. A kada to znademo, pa kad se sjetimo, da je Radić uveo HRSS u tobožnju "zelenu internacionalu", onda si možemo lako protumačiti što znači posjet američke flote u Dalmaciji. To je američka demonstracija protiv prijatelja Treće internacionale na Balkanu uopće, a u "Jugoslaviji" napose. Posjet američkog bojnog brodovlja u Dalmaciji izgleda kao neprijateljska gesta protiv Radića, a nažalost, njegovom krivnjom, protiv cijeloga hrvatskoga naroda, a pozdrav Pašiću i svim protivnicima boljševika i boljševističkih prijatelja! Ali u protuboljševističkoj internacionalnoj antanti nije samo Amerika, već i sve zapadnoevropske velike i male države, a da ni ne spominjemo Poljsku, Rumunjsku, baltičke države itd. Hrvatski narod

stoji iza europskog korduna. A oni, koji taj kordun dižu i jačaju sa sumnjom gledaju na Radićevu politiku. Vide u njoj opasnost za Veliki Zapad.

Ako Radić u zadnji čas ne okrene kormilo, za kratko vrijeme navesti će brod hrvatskoga naroda na greben, na kojemu ga čeka neminovno težak brodolom."[120]

Vraćamo se na ono što smo rekli o ponašanju Zapada prema fašizmu: međunarodnom politikom ne vladaju ideologije, nego geopolitike. Zapad je Radićevo ideološko približavanje boljševičkoj Rusiji očitao kao geografsko približavanje, dakle kao geopolitičko približavanje, dakle kao stvaranje problema u zaleđu "betonskog" zida protiv boljševičke Rusije. Proturuski se zid ne smije slabiti!

Uvodnikom *Geopolitičke sile*[121] Šufflay dokazuje da upravo zbog geopolitičkih sila Hrvatska i Srbija ne mogu biti u jednoj državi, da je takva "jedinstvena" država geopolitički nezamisliva, te da stvaranje takve geopolitički nenormalne države znači imati u političkom smislu vrlo nestabilnu čudovišnu tvorevinu:

"Nauka o utjecajima, što ih vrši kora zemaljska na državne tvorbe i njihove granice, zove se geopolitika.

Kora zemaljska, gorske kose, tok rijeka, velike nizine, pustinje i more stariji i moćniji su faktor kod historičkog stvaranja država, nego i sam pojam nacije ili historičkog naroda. (...)

Nema dvojbe, da s gledišta kore zemaljske postoje na Balkanu tri područja. Podunavsko područje tek je odsječak velike panonske nizine. Dočim su jadransko i gorsko-kontinentalno područje dvije potpune geopolitičke cjeline.

Hrvati su most između podunavskog i jadranskog područja. Jadransko područje dalo im je značaj primorske nacije. Podunavsko područje dalo im je izrazito protubalkanski karakter.

Srbi su nasuprot posve čista kontinentalna nacija. I baš u tom izrazito kontinentalnom značaju i centralnom položaju Srba na Balkanu leži njihova hrptenjača. Ta hrptenjača nije nipošto slomljena. Jer onda bi bio slomljen čitav srpski narod, što naravski nije, kako to svi dobro znamo. I baš u toj hrptenjači i leži glavni uzrok, što je balkanska federacija prava pravcata utopija.

Ali vanredna razlika u plastici tla učinila je, te se i sam seljački stalež na Balkanu bitno razlikuje. Drugi značaj, drugu dušu i druge snove imade, recimo, poljodjelsko seljaštvo riječnih nizina uz Savu, Dravu, i Moravu, a posve drugi marvogojstveno i pastirsko seljaštvo kraške i dinarske zone.

Nu što je najglavnije, sama država SHS imade u sebi isječke iz sva tri područja Balkana. I u tom leži jedna od tajna, zašto se ta država ne da srediti. Jer od triju geopolitičkih područja ne da se obrazovati zdrava, centralistički uređena država."[122]

Ne može se voditi politika, smatra Šufflay, a da se ne poznaje ne samo narodna povijest, nego još više povijest zemljine kore koju taj narod nastanjuje, i ne može se

120 Vidi pod 114.

121 *Geopolitičke sile : Jedna tajna države SHS.* HRVATSKO PRAVO. 17 (1924), br. 4834 (20.X.), str. 1-2. Nepotpisani uvodnik.

122 Isto.

pisati povijest narodna, a da se ne uzimaju u obzir sile planina i rijeka, dolina i mora, koje utječu na povijest narodnu. Država koju će stvoriti "međunarodna zajednica", mada je dakle stvorile svjetska velesila i sve druge veledržave zajedno, neće opstati ako se nalazi na međusobno suprotstavljenim geopolitičkim područjima, ako nije stvorena sukladno temeljnim smjerovima nizina i rijeka, planina i mora. Zapad je takvu državu, Jugoslaviju, ne samo civilizacijski i kulturno, nego i geopolitički nenormalnu, stvarao u XX. stoljeću dva puta, i oba su pokušaja propala. Stvarao je Zapad takvu neprirodnu državu jer je neznalica pa misli da ono što ne spajaju planine i nizine, rijeka i more može Zapad spojiti. Čini to Zapad, prije svega anglosaksonski Zapad, jer misli da takvom neprirodnom državnom tvorevinom može zaustaviti prodor Rusije i Njemačke prema Sredozemlju. I, umjesto da sjedne za pregovaračke stolove s Rusijom i da se s njom dogovori, da s njom podijeli Balkan, Zapad uporno udružuje ono što se ne može udružiti, umjesto da stane iza Hrvatske i tako sačuva dio Balkana za sebe. Jer, gurajući neprekidno Hrvatsku u provjereno neodržive "regionalne tvorbe", kao što to čini sada, na početku XXI. stoljeća, valjda iz kukavičluka zaboravljajući povijest, Zapad neće dobiti Srbiju za sebe, ali će izgubiti Hrvatsku, jer će Hrvatska, ako treći put uđe u nekakvu balkansku federaciju, konačno izgubiti sebe. Već je Šufflay pokazao u svojim istraživanjima povijesti Balkana, da nitko, tko god je dolazio u balkansko velegorje, nije uspijevao pridobiti Balkan za sebe, nego je jedino Balkan njega uzeo k sebi. Stoga će Hrvatska sada, na početku stoljeća i tisućljeća, voditi bitku na život ili smrt. Lozinka te bitke je: "Nećemo Balkan!".

Jer, možda je Zapad zaboravio povijest, ali povijest neće zaboraviti Zapad, kao što Hrvatska ne smije zaboraviti povijest, jer povijest nikada ne zaboravlja.

Možda je veleindustrijski Zapad zaboravio prirodu, ali priroda to neće zaboraviti Zapadu. Možda su proizvođači milijuna automobila zaboravili čisti zrak, ali im to čisti zrak neće zaboraviti. Možda su moćne naftne kompanije zaboravile pitku vodu, ali im pitke vode to neće zaboraviti. Možda su sve industrije zajedno zaboravile zdravu hranu, ali zagađene njive i vrtovi to neće zaboraviti. Možda je "Novi globalni svijet" zaboravio vrijeme za čovjeka, ali vrijeme za čovjeka to neće zaboraviti "Novom globalnom svijetu", svijetu koji sebe zove globalnim i modernim da bi se dopao ljudima, a u stvari je to jedan vrlo stari svijet, svijet vrlo uskog kruga najbogatijih za koji rade milijarde robova. Svijet je to globalnog ropstva, iz kojega je iscurilo vrijeme za čovjeka, pa će stoga iz čovjeka iscuriti vrijeme za svijet.

Sudbina je "Novog globalnog svijeta" da postane svijet bez čovjeka, stoga virtualni svijet kojemu neće biti stalo do postojanja stvarnog svijeta. Jer, već je sada "Novi globalni svijet" vrlo nestvaran svijet, koji ne zanimaju šume i nebo, gorski potočići i nevin pogled srne, bijeli cvijet trešnje i topla ljetna kiša. Da "Novi globalni svijet" više nema veze sa stvarnim svijetom i stvarnim čovjekom, da je to prividni svijet, najbolji dokaz su dvije poštapalice, koje su u hrvatski jezik ušle iz engleskog jezika. Prva je "the story", ova priča. Taj se izraz, naime, počeo isključivo upotrebljavati za opisivanje nekih zbivanja u prividnoj "stvarnosti" "Novog globalnog svijeta", ili se pak odnosi na govor o bilo čemu. Taj se izraz ne odnosi više na književnost, kao

nekada, kada smo točno znali, ako nam netko kaže: "Poslušajte ovu priču!", da ćemo čuti literarnu priču, dakle izmišljenu priču, izmaštanu priču, jer smo nekada imali književnost, i jer smo nekada živjeli u stvarnosti, kakva god ona bila. "Novi globalni svijet" izgubio je stvarnost i izgubio je književnost; ono što se danas zove "književnošću" ili je lagahno štivo koje nas uvjerava da svijet "Novog globalnog svijeta" ipak ima neka svoja pravila, a ne da je kaotičan, kao što jest, i da je to zaista jedan "vrli", "krasan" svijet, kojim možemo vladati (romani brazilskog književnika Coelha), ili pak štivo koje pišu cinici, s manje ili više umijeća, želeći nam dokazati da stvarnost ionako nema smisla, da je stvarni život nepoželjan te da valja od stvarnosti dići ruke (novele i pripovijetke hrvatskog književnika Zorana Ferića). "Književnost" "Globalnog novog svijeta" promidžbeni su tekstovi koji trebaju uvjeriti stanovnike "Vrlog novog svijeta" da je novi, virtualni svijet u kojem žive najljepši od svih svjetova, te da je stvarni život onaj život, od kojega treba dići ruke. To je ono najgore što nam se moglo dogoditi - ušli smo u "Vrli novi svijet", pod potpunim smo nadzorom, ispranih umova i praznih srdaca, a da to nismo ni primijetili.

Druga riječ, koja dokazuje da smo već potpuno uronili u to strašno "Novo" je poštapalica "Nema šanse". Neću ništa drugo reći, nego da je "Novi globalni svijet" svijet bez šanse, svijet bez nade, svijet bez čovjeka.

"Novi globalni svijet" svijet je bez heroja. Jer, kompjutorizacija i informatizacija svega i svačega, kult slobodnog pristupa svim informacijama, bez obzira na njihovu kulturnu vrijednost ili štetnost, bez odgojne komponente, neće povezati ljude i svijet, nego će raskidati društvena tkiva, od obiteljskog do nacionalnog. Jer, nije važno kulturno dobro, nego "sveta" Informacija; nije važno poštovati obrazovane, jer "sveta" Informacija stvara privid da su svi podjednako (ne)obrazovani; nije važno biti herojem, jer ne trebaš biti herojem da bi došao do "svete" Informacije, a ona je jedino što vrijedi; nije važno misliti svojom glavom, jer za tebe "misle" razni pretraživači na internetu, i jer je u "Novom globalnom svijetu" važno biti svima dostupan, baš kao informacija na internetu, a to ne može biti onaj koji misli svojom glavom.

Kada smo prestali misliti svojim glavama? Otkada si dopuštamo, mi Hrvati, da sami sebe dijelimo na fašiste i antifašiste, kada smo se upecali na udicu međusobnih podjela, pomoću kojih anglosaksonski Zapad odavno vlada malim narodima? Jer, vođe velikih naroda ne žele da mali narodi misle svojom glavom. Koliko u Velikoj Britaniji ima trgova "žrtava fašizma"? Je, reći će Englezi, mi smo se svi borili protiv fašizma! Hoće se reći: fašizam = Njemačka. Ali, nema li imperijalni agresivni velikobritanski nacionalizam i te kako veze s fašističkim idejama? U uvodniku *Engleski fašiste*[123] dr. Milan Šufflay izvještava o izbornoj borbi u Engleskoj:

»Izborna borba u Engleskoj je na vrhuncu. Konservativci i liberali srušili su Macdonalda u parlamentu, a sada hoće da ga tuku i na izborima. Nastoje da onemoguće porast mandata Labora. Jer ako ostane razmjer stranaka kao dosada, onda Labor mora u opoziciju.

123 *Engleski fašiste*. HRVATSKO PRAVO. 17 (1924), br. 4836 (22. X.), str. 1. Nepotpisani uvodnik

Konservativci najjača su stranka u Engleskoj. U njima je dvojako krilo: tako zvani "plavi Torijevci" i napredniji elementi. Prve predstavlja aristokrata Curzon i veleindustrijalac Baldwin, druge poglavito član Prisy Councila lord Brikenhead, koji je rođen kao plebejac.

Što je najznačajnije za stanje u Engleskoj, ali vrlo važno za čitavu Evropu, jest pojava, da se i u Engleskoj pojavio izraziti fašizam.

Iz Londona javljaju ovo:

Prekjučer je lord Curzon držao govor, u kojem je napao Mac Donalda što kaže, kako ugovor sa Rusijom ne će engleskom građanstvu nametnuti nikakovih novih tereta. Međutim nema ništa gorega nego je taj ugovor. Jednako oštro govorio je protiv radničke stranke lord Birkenhead. On je rekao, da je grozota, ako se naziva ugovor sa Rusijom, kojim Engleska daje 40 milijuna jednoj bandi internacionalnih ubojica, dobrim. Na nekim mjestima grada došlo je do sukoba između socijalista i engleskih fašista.«[124]

Obratimo pozornost na riječi koje britanski konzervativci upotrebljavaju da bi razvili u engleskom narodu mržnju spram Rusa: ruska se boljševička vlada naziva "bandom internacionalnih ubojica". Ako smo ikada čuli neki govor koji je Adolf Hitler održao prije nego je krenuo obračunati se s nekim narodom, te će nam riječi zazvučati poznato. Radi se, naime, o namjernom širenju mržnje prema drugoj državi, koja se pokreće onda, kada želimo tu državu napasti. Te riječi ne poznaje rječnik međunarodne diplomacije, u kojoj sigurno neki diplomati upravo tako misle o vladama pojedinih država, ali te riječi ne izgovaraju, jer su one ravne objavi rata, te vlastiti narod pripremaju za rat. Rat s Rusijom, u ovom slučaju, ne s Njemačkom.

Dr. Milan Šufflay zaista je neobična i vrlo složena osoba. Hrvatski nacionalist, član Hrvatske stranke prava, ponosio se svojim plemićkim porijeklom, ali je simpatizirao englesku radničku, plebejsku stranku, uvjeren da takve stranke, na vlasti u "velikim" državama, donose mir Europi, da su vjesnici pacifikacije svijeta:

"U Engleskoj vodi se borba na život i smrt između buržuja i socijalista. Zadrže li ovi potonji vlast, nastavit će se u smjeru pacifikacije Evrope i uređenja odnosa prema Rusiji. Tuku li konservativci i Lloyd George,[125] dolazi do američkog gigantskog plana proti Sovjetskoj Rusiji.

U ovoj borbi u Engleskoj ne biraju se sredstva. Buržuji optužuju Labor, da je u svezi sa Sovjetima, da hoće srušiti najveći imperij svijeta. Nema dvojbe da Sovjeti rade u Engleskoj punom parom. Ali tek u crvenom krilu Labora, dočim je Macdonald zauzet za laganu evoluciju i za historički kontinuitet."[126]

Osoba i djelo dr. Milana Šufflaya nude i lijevim i desnim hrvatskim političkim strankama na početku XXI. stoljeća minimum nacionalnih interesa koji svaka hrvatska stranka treba braniti, bez obzira na ideologiju. Hrvati bi se trebali konačno i stvarno međusobno izmiriti oko hrvatskog velikana, dr. Milana Šufflaya.

124 Isto.
125 Voda engleske liberalne stranke.
126 *Što čekaju? : Ofenziva proti Sovjetima*. HRVATSKO PRAVO. 17 (1924), br. 4840 (27. X.), str. 1-2. Nepotpisani uvodnik.

Komentirajući "pobjedu starog mentaliteta", pobjedu konzervativaca na izborima u Engleskoj, Šufflay uviđa da su nove povijesne tendencije, tendencije pacifizma, morale trenutno ustuknuti pred starim silama:

"Skerletna nit, što ju je oko cijelog svijeta potegao Brit, još je vanredno jaka. Tradicije svjetskog britanskog carstva, tradicije imperijalizma historijske sile pokazale su se još jednom tako silne, da pred njima ideje novoga, poratnog svijeta moraju momentano uzmaći. (...) Na njegovo [Macdonaldovo, napomena V. Ž.] dolaze čisti buržuji. Pobjeda konzervativaca znači anastrofu staroga europskog mentaliteta. Znači jačanje nacionalizma u cijeloj Evropi.

Ovaj put tukao je na izborima i Winston Churchill, koji je tri puta pao proti pacifisti Morelu. To je najizrazitiji tip engleskog imperijaliste."[127]

Koliko je Šufflay bio u pravu glede staroga Churchilla, pokazuju najnovija otkrića iz britanskih arhiva, da je Churchill 1945., nakon kapitulacije njemačke vojske, tražio od zapadnih saveznika da odmah, zajedno s poraženom njemačkom vojskom, krenu protiv Crvene armije.

Šufflayevo zapažanje da se Europom širi val nacionalizama, smišljeno pokrenut iz Velike Britanije radi postavljanja obrambenog zida protiv boljševičke Rusije, ključno je za razumijevanje svih događaja u Europi između dva svjetska rata, te Drugog svjetskog rata. Uvjerenje Anglosaksonaca da samo sve intenzivnijom industrijalizacijom te uvođenjem novih oružja u europske vojske i buđenjem europskih nacionalizama, koji se temelje na poganskim mitovima a ne na kršćanskoj vjeri, mogu zaustaviti boljševičku Rusiju pripremalo je novi Veliki rat.

Može se reći: sve ostalo je povijest.

Dr. Milan Šufflay, uvodničar "Hrvatskog prava", u ljeto 1924. shvatio je što se u Europi sprema, da mirotvorni pokreti, nastali poslije Velikog rata, uzmiču pred konzervativnim snagama europskih nacionalizama, te da se Hrvatska mora hitro prilagoditi tim promjenama, da hrvatska politika mora postati tvrdo nacionalna i antiboljševička. Hrvatska mora ojačati obrambeni (ili napadački?) zid protiv boljševičke Rusije. Ona to mora činiti, svidjelo se to njoj ili ne. Jer, kao što smo već citirali u prvom poglavlju ove rasprave, "uvodnici "Hrvatskog prava" pokazuju sile, koje su izvan dohvata hrvatskog naroda. Strašne sile, kojih nije moći izmijeniti, a s kojima valja računati, ne ćemo li da nas zgaze."[128]

Dr. Milan Šufflay je htio da hrvatski narod vidi javu, europsku javu, u kojoj mora ostvariti svoje snove o obnovi hrvatskog kraljevstva. I htio je da se i europski državnici, vođe zapadnih velesila, probude iz svojih snova i vide javu geopolitičkih sila, koje onemogućuju stabilno postojanje balkanske federacije, koju te vođe, neprekidno zaokupljeni jednom te istom idejom, idejom da moraju nadzirati cijeli Balkan, da ga moraju imati pod svojom političkom kontrolom, e da bi onoj drugoj

127 *Dan Anglosasa : Pobjeda starog mentaliteta.* HRVATSKO PRAVO. 17 (1924), br. 4844 (31. X.), str. 1. Nepotpisani uvodnik.

128 Vidi bilješku 8.

strani (Rusiji, Njemačkoj) onemogućili prilaz Sredozemnom moru ili joj pak zatvorili putove prema Istoku, stalno iznova sastavljaju. Sastavljaju vođe Zapada uvijek iznova kulu od domino kocaka, kao bolesnici, koji ne vjeruju da će se domino kocke opet srušiti, i treći put, i četvrti put, i peti put. Ne žele vidjeti vođe Zapada da je nakon svakog novog rušenja domino kocaka zvanih "balkanska federacija" Zapad sve slabiji, sve bolesniji, i da se balkanizira. Ne žele vidjeti vođe Zapada geopolitičke sile, sile zemaljske kore, koje uvijek iznova ruše konstrukcije od domino kocaka, a o kojima oni ni danas, početkom XXI. stoljeća, ne žele znati ništa, pa se čude i misle da razne "Jugoslavije" propadaju zbog pojačanog rada pjega na Suncu, a ne zbog tamnih sila balkanske zemaljske kore, s kojima su inkompatibilne sile zemaljske kore podunavske i mediteranske, na kojima počiva Hrvatska. Ne želi Zapad priznati Hrvatsku, taj jedinstveni most između Podunavlja i Mediterana, svojom utvrdom prema Balkanu, nego sam razgrađuje tu utvrdu, svoj zid prema Istoku, i slabi sebe.

Gura anglosaksonski Zapad, podupiran Francuskom, uvijek iznova Hrvatsku na Balkan, gura od sebe svoju utvrdu, e da ne bi možda postao presudan utjecaj Njemačke na Hrvatsku, ili da ne bi bio prisiljen dijeliti Balkan s Rusijom, a to bi morao učiniti, misli Zapad, ako bi odlučno stao uz mediteransku i podunavsku Hrvatsku, uz svoje civilizacijske graničare prema Balkanu, što bi moglo značiti izbijanje Rusije na crnogorsku obalu, na Jadransko more i presijecanje putova koji vode od Zapada prema Istoku. Razmišlja tako anglosaksonski i frankofonski Zapad i dandanas, ne želeći vidjeti da Balkan nitko, ni Zapad ni Rusija, ne može stabilizirati ni imati pod svojim nadzorom, da Balkan, kojim vladaju predindoeuropski plemenski pranagoni palice, praćke i otrovne strijele, ne trpi nikakve civilizirane i uređene države, i da stoga Balkan može nekako Zapad imati pod kontrolom samo ako ga vojskom zauzme - Balkanac se osjeća sasvim dobro kada je okupiran jer mu vlastita država ništa ne znači, a ima osjećaj da vlada cijelim svijetom jer se cijeli svijet mora baviti njime.

To, što i dandanas Zapad gura Hrvatsku na Balkan, znači samo jedno: da se anglosaksonski i frankofonski Zapad opet, kao i nakon Velikog rata, priprema na novo zaoštravanje odnosa sa Rusijom, da gradi novi "zdravstveni kordun" prema Rusiji, i da je opet, treći put, uvjeren da je nekakva "Jugoslavija" čvrsto zaleđe tom novom zidu, da je kula od domino kocaka idealna za podupiranje takvog zida. To je prava slika "globalizacije svijeta" i "novog poretka". Zaista, na ovom svijetu nema ništa novoga.

(Nastavit će se)

Milivoj KOVAČIĆ

Djelovanje časnih sestara Družbe kćerî Božje ljubavi u Koprivnici

U 2003. godini navršit će se 80. godina od početka uspješnog prosvjetno-kulturnog, karitativnog i društvenog djelovanja časnih sestara Družbe kćerî Božje ljubavi u Koprivnici.

Na poziv vrhbosanskog nadbiskupa dr. Josipa Stadlera, koji je sjedište imao u Sarajevu, utemeljiteljica Družbe majka Franciska Lechner i dvije sestre došle su iz Beča, 24. travnja 1882. godine, u Sarajevo. Prvo su izgradile kuću, Zavod sv. Josipa, kako bi mogle razvijati prosvjetnu i karitativnu djelatnost. Za smještaj, školovanje i odgoj ženske mladeži siromašnih građanskih obitelji i brigu za kućne pomoćnice uskoro su izgradile i drugu kuću, nazvavši je Marijin zavod. Osim ta dva zavoda, sestre su izgradile samostan Betaniju kraj Sarajeva, gdje su podizale gospodarske zgrade i organizirale ekonomiju, kao i samostan Emaus, i ekonomiju, u Breškama kraj Tuzle. Zavod sv. Augustina u Sarajevu završen je koncem 1893. godine te je u njemu bilo njemačko dječje zabavište, osnovna i viša djevojačka škola i dnevni boravak. Taj zavod bio je zadnje organizacijsko i građevinsko djelo majke Franciske Lechner u Sarajevu, odnosno Bosni. Utemeljiteljica Družbe majka Franciska umrla je 14. travnja 1894. godine u Breitenfurtu kraj Beča, a svojim sestrama savjetovala je da uvijek i svugdje rade i djeluju pod geslom: "Sve za Boga, za siromahe i za našu Družbu!"

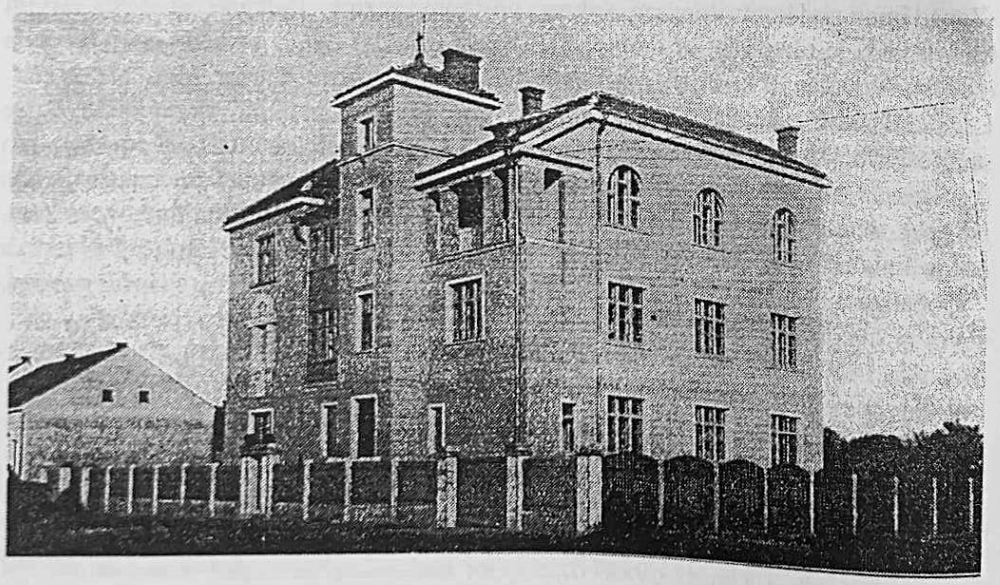

Dom Presvetog Srca Isusova
Kat. ženski konvikt čč. Kćeri Bož. ljubavi u Koprivnici 1930.

Nakon deset godina uspješnog djelovanja u Bosni, odnosno u Sarajevu, časne sestre Družbe kćerî Božje ljubavi već su 1893. godine došle u malo podravsko pograničnо mjesto Legrad i tu osnovale samostan Stjepanovac, održavale dječje zabavište i pučku školu za djevojčice. Iz Stjepanovca u Legradu, 2. prosinca 1923. godine, došle su u Koprivnicu dvije časne sestre da bi izvršile popis djece za novoosnovano dječje zabavište u gradu.

Uprava Materinskog društva iz Koprivnice poslala je u rujnu 1923. Provincijalnom starješinstvu Družbe kćerî Božje ljubavi u Sarajevo molbu da dozvoli otvaranje dječjeg zabavišta u Koprivnici. Nakon dobivene dozvole iz Sarajeva bila je još potrebna suglasnost koprivničkoga Gradskog zastupstva, koja je ubrzo dobivena.

Predstojnica samostana u Legradu časna sestra Veneranda Ventin s još dvije sestre u tijeku mjeseca studenoga dolazila je nekoliko puta u Koprivnicu radi dogovora o smještaju zabavišta, sestara i početku otvaranja i djelovanja dječjeg zabavišta. Na prijedlog predsjednika Katoličkog udruženja vlč. Matije Markova, a u suglasnosti s franjevačkom provincijom i tadašnjim gvardijanom koprivničkog samostana fra Augustinom Šlibarom, odlučeno je da se zabavište otvori i započne djelovati u prostoriji koja se nalazi u prizemlju još nedovršene zgrade Katoličkog doma. S takvim, nužnim i privremenim, rješenjem suglasilo se i Gradsko zastupstvo, s tim da sebi sestre same pronađu smještaj.

Početak djelovanja zabavišta u Koprivnici

U početku je u zabavište upisano 38 djece, a do 19. prosinca 1923. broj upisanih je povećan na 60. Zabavište su vodile časne sestre Tomislava i Radigundis, koje su došle iz samostana u Legradu i nastanile se u Koprivnici.

U jednoj prostoriji još nedovršenog Katoličkog doma dvije časne sestre s velikom su ljubavlju i voljom započele podučavati koprivničke mališane i odmah ih uvježbavati za predstojeću božićnu priredbu. Požrtvovne časne sestre Tomislava i Radigundis tako su u veoma kratkom vremenu uspjele uvježbati djecu za božićni igrokaz "Isus u jaslicama", praćen deklamacijama i pjevanjem, a izveden 23. prosinca 1923. godine u Sokolani Osnovne škole.

Unatoč neprikladnom i skučenom prostoru u kojem je boravilo i preko 60 polaznika zabavišta, časne sestre uspjele su uvježbati mališane i za priredbu povodom proslave dana mučeničke smrti hrvatskih velikana Petra Zrinskog i Krste Frankopana, održanu 30. travnja 1924. godine u dvorani "Domoljub", uz prisutnost velikog broja građana, predstavnikâ vlasti i uglednikâ.

Djecu su dakle, uz dječje igre, zabavu, molitve i pouke iz vjeronauka, požrtvovne časne sestre također pripremale i uvježbavale za priredbe za dan sv. Nikole, Božić, Majčin dan i neke prigodne crkvene svečanosti. Sve se zbivalo u premalenoj prostoriji Katoličkog doma, pokraj crkve sv. Antuna Padovanskog i franjevačkog samostana, ali uz veliku ljubav časnih sestara prema polaznicima zabavišta i podršku građana, naročito roditeljâ polaznikâ, u svemu se uspijevalo. Koncem 1925. godine, kada su sestre uredile

svoju novosagradenu kuću u Basaričekovoj ulici 13, dječje zabavište u novom je Domu konačno dobilo svoje odgovarajuće prostorije za normalno i prošireno djelovanje.

Dom Presvetog Srca u Koprivnici

S obzirom na sve veći broj polaznikâ zabavišta, zbog malog i ograničenog prostora djelovanje je bilo ograničeno. Osim toga, mnogi su roditelji čija ženska djeca polaze Gimnaziju u Koprivnici, i to iz okolnih mjesta i naselja, savjetovali i preporučili sestrama da otvore konvikt za žensku djecu.

U toku 1924. godine sestre su od Gradskog poglavarstva u Koprivnici zatražile dodjelu lokacije na kojoj bi izgradile samostan, odnosno svoju kuću. Nakon nekoliko predloženih mjesta od Gradske uprave, odabrano je, kao najpovoljnije, gradilište u Basaričekovoj ulici, gdje bi se izgradila dvokatnica. Gradnja kuće započela je 11. rujna 1924., a temeljni kamen blagoslovio je koprivnički župnik Stjepan Pavunić. Gradnja kuće dobro je i brzo napredovala, tako da je zgrada došla pod krov 29. studenoga 1924. godine. Na dan 1. srpnja 1925. godine časne su se sestre radosno uselile u svoju kuću, samostan Dom Presvetoga Srca. Blagoslov Doma, dvokatne kuće, izvršio je 12. rujna 1925. godine župnik Stjepan Pavunić uz asistenciju gimnazijskog katehete dr. Matije Markova.

Na pročelju kuće časnih sestara u Basaričekovoj ulici broj 13, 22. kolovoza 1929. godine, postavljen je kip Srca Isusova visok dva metra koji je samostanu darovao graditelj kuće Valentin Celle iz Zagreba. Kip težak 757 kilograma izradio je kipar V. Frais, a za njegovo postavljanje i učvršćenje u nišu zida na pročelju zgrade bilo je potrebno 16 ljudi. Poslije uspješnog postavljanja bila je posveta kipa Srca Isusova i mala svečanost.

Pedesetih godina sada već prošloga stoljeća, bila je namjera tadašnjih vlasti da se taj kip Isusa ukloni. Međutim, u nakani nisu uspjeli. Kip je bio pri ugradnji pričvršćen jakim željeznim šipkama, tj. armiran u same zidove zgrade i nije ga bilo moguće nikako odstraniti. Da se kip ne bi vidio, morao je biti zazidan zidom od cigli. Tako zazidan bio je sve do 1990. godine kada je ponovno odzidan i otkriven, ali sada nema više križa iznad kipa, a kip je obojen smeđom bojom, dok je prvobitno bio bijele boje kamena iz kojeg je izraden.

U novoj kući proširilo se djelovanje dječjeg zabavišta u koje su časne sestre na čuvanje i odgoj primale žensku i mušku djecu u dobi od tri godine, bez obzira na nacionalnost i vjeroispovijest, i gdje su ona mogla boraviti do sedam godina starosti. Časne sestre su, osim zbrinjavanja djece u zabavištu, započele podučavati mladež u pjevanju, sviranju na glasoviru i violini, te iz francuskog, njemačkog, a kasnije i engleskog jezika. Nešto stariju žensku mladež i građanke podučavale su ručnom radu, izradi goblena, krojenju i šivanju raznih odjevnih predmeta. Osim navedenog, organizirale su i održavale internat-konvikt za učenice koje su polazile koprivničku Gimnaziju, a kojih je bilo i po dvadesetak. Djelokrug samaritanskog djelovanja sestre su proširile na brigu za siromašnu djecu bez roditelja. Kupivši susjednu manju kuću kraj samostana, na broju 15, sestre su u njoj otvorile sirotište.

Poticatelj, glavni priređivač i najzaslužniji za održavanje dvaju euharistijskih kongresa u Koprivnici 1927. i 1937. godine jest nesumnjivo koprivnički župnik Stjepan Pavunić (vidi: dr. Milivoj Kovačić, 70-a i 60-a obljetnica održavanja euharistijskih kongresa u Koprivnici - *Marulić*, 6/97, str. 1185-1189). Velik doprinos organizaciji i uspjesima obaju kongresa dale su i časne sestre Družbe kćerî Božje ljubavi iz Koprivnice, od kojih su Tomislava i Veneranda aktivno sudjelovale u odboru za organizaciju kongresa.

Prvog dana kongresa 1927., 5. kolovoza, na sv. misi prvu pričest primilo je oko 300 djece, koju su za taj svečani čin pripremile časne sestre. Drugog dana u samostanskoj kapelici Doma Presvetog Srca služena je polnoćka kojoj su, uz časne sestre, bili prisutni mnogobrojni učesnici kongresa. Zadnjeg dana, 7. kolovoza, biskup Dominik Premuž služio je u 8 sati u samostanskoj kapelici sv. misu, uz nazočnost mnoštva vjernika i časnih sestara.

U sva tri dana održavanja kongresa zgrada samostana za tu je prigodu bila okićena zastavicama, transparentima i natpisima. U večernjim satima zgrada je bila krasno rasvijetljena raznobojnim sijalicama, što je izazivalo veliku pozornost sudionika kongresa. Prema zapisima u ljetopisu Zavoda časnih sestara, na dane kongresa u samostanu je bilo nastanjeno oko 600 ljudi, koji su pristigli iz raznih krajeva Hrvatske. Među ostalim, časne sestre napisale su i obojile razne natpise, koji su bili nošeni u velikoj završnoj svečanoj bogonosnoj povorci održanoj zadnjeg dana, koju je vodio zagrebački nadbiskup dr. Antun Bauer. Procesija je trajala četiri puna sata, uz sudjelovanje nekoliko tisuća vjernika, i kretala se glavnim ulicama grada Koprivnice.

Koprivnički župnik, dekan i začasni kanonik vlč. Stjepan Pavunić 1937. godine organizirao je drugi euharistijski kongres u Koprivnici. I ovaj put su časne sestre pripremile za prvu pričest djecu, ne samo iz zabavišta, već i ostalu, koja već polaze osnovnu školu. Sveukupno ih je bilo oko stotinu, a pripremile su ih časne sestre Monika i Bazimila.

Prvi dan kongresa, 6. kolovoza, biskup dr. Franjo Salis-Seewis posjetio je i razgledao samostan, odnosno Zavod časnih sestara. Tom prilikom pohvalio ih je kako su dobro i uspješno organizirale smještaj za oko 300 osoba, učesnika kongresa.

Drugog dana kongresa, 7. kolovoza, došao je u Koprivnicu nadbiskup supomoćnik dr. Alojzije Stepinac, koji je trećeg, završnog dana, u teoforičkoj procesiji nosio sakrament Presvetoga. U toj procesiji sudjelovao je veliki broj djece, koju su za tu priliku priredile i uvježbale neumorne časne sestre Monika i Bazimila.

Kako se nadbiskup supomoćnik dr. Alojzije Stepinac zadržao u Koprivnici i okolici još nekoliko dana, 9. kolovoza 1937. posjetio je samostan časnih sestara u Basaričekovoj ulici. Kako piše u ljetopisu samostana, časne su sestre bile oduševljene jednostavnošću i komunikativnošću dr. Alojzija Stepinca i njegovim velikim zanimanjem za svoje uspješno djelovanje u gradu i ovom dijelu Podravine.

Moram napomenuti da je to bio drugi posjet nadbiskupa supomoćnika dr. Alojzija

Stepinca časnim sestrama Kćerî Božje ljubavi u Koprivnici. Prigodom dijeljenja sv. potvrde, zajedno s nadbiskupom dr. Antunom Bauerom 21. svibnja 1935. godine došao je naime i njegov supomoćnik u Koprivnicu. Prema zapisu u ljetopisu samostana, 22. svibnja 1935. posjetio je samostan. Tom prigodom u njegovu čast održana je mala akademija s dvije točke, prvom glazbenom, koju su izveli polaznici muzičke škole što ju vode časne sestre, i drugom - igrokazom u 4 čina, koji su izveli polaznici dječjeg zabavišta časnih sestara. U pratnji Preuzvišenog nadbiskupa supomoćnika dr. Alojzija Stepinca bili su mjesni župnik Stjepan Pavunić, gradonačelnik dr. iur. Branko Švarc, dr. med. Ivo Vedriš, bolnički liječnik, Stjepan Novačić, upravitelj gradske bolnice, i koprivnički novinar Dušan Ožegović, kako je to zapisano u ljetopisu samostana.

Na kraju možemo zaključiti da su velikom uspjehu obaju kongresa uvelike pridonijele, svojim radom i organizacijskim sposobnostima, časne sestre Družbe kćerî Božje ljubavi iz samostana u Koprivnici.

Ženska gimnazija Družbe kćerî Božje ljubavi u Koprivnici

Režim kraljevine Jugoslavije nije bio voljan dati dozvolu i službeno odobrenje da časne sestre vode prosvjetne ustanove, dječja zabavišta, osnovne škole, gimnazije, đačke internate-konvikte, tj. ustanove u kojima đaci imaju stan i hranu, općenito institucije koje se bave školovanjem i odgojem djece i mladeži. U nekim rijetkim slučajevima, npr. u Bosni, na mnogobrojne intervencije dane su dozvole, pa je tako i koprivnički samostan časnih sestara, tek 1926. godine, dobio odobrenje za javno vođenje dječjeg zabavišta u odgovarajućim prostorijama samostana. Otvorenje i vođenje osnovne škole Ministarstvo prosvjete u Beogradu časnim sestrama iz Koprivnice 1929. godine nije odobrilo. Dozvolu za vođenje internata za žensku mladež dobile su dosta teško 1931. godine, uz kasnije posjete raznih inspekcija i komisija, koje su često kontrolirale uvjete za rad i život u internatu. Sve su se te inspekcije pohvalno izrazile o stanju i uvjetima u zabavištu i konviktu.

Ministarstvo nastave Nezavisne Države Hrvatske odobrilo je u srpnju 1941. godine osnivanje Ženske realne gimnazije s pravom javnosti časnim sestrama Družbe kćerî Božje ljubavi u Koprivnici, u uređenim i propisanim prostorijama za održavanje nastave, a nastavnici te gimnazije morali su imati zakonom propisano osposobljenje za nastavnike državnih gimnazija. Obuka na novoosnovanoj ženskoj gimnaziji započela je 1. veljače 1942. godine, a u prvom razredu je te školske godine bilo 56 učenica. Osim razredne nastavnice, časne sestre profesorice Anđele Strujić, neke predmete predavale su suplentice Mila Požar i Adela Cesar. Već u drugoj školskoj godini 1942./43. otvorena su dva prva razreda i jedan drugi, a predaju i dvije časne sestre - profesorica i učiteljica vještina - uz dvije civilne suplentice. Kako je zakonskom odredbom bilo predviđeno da se svake školske godine otvori jedan novi razred, to je uz prvi i drugi otvoren i treći razred u školskoj godini 1943./44., uz dolazak još jedne časne sestre suplentice. Svih tih navedenih godina vjeronauk su predavali profesori franjevci Ruf Rufin i Roman Lukni. U rujnu 1945. godine obavljen je upis u žensku gimnaziju, ali

dopisom Oblasnog odbora za kulturu iz Bjelovara ona se ukida. Učenice koje su je dosad pohađale treba da prijeđu na nastavu u Državnu realnu gimnaziju u Koprivnici. Tako je završeno skoro četverogodišnje uspješno djelovanje koprivničke Ženske realne gimnazije, koju su na zadovoljstvo svih polaznica i njihovih roditelja uspješno i dobro vodile časne sestre Družbe kćerî Božje ljubavi u svojem samostanu u Koprivnici u Basaričekovoj ulici 13.

Djelovanje časnih sestara Kćerî Božje ljubavi u poslijeratnom razdoblju

Poslije ukidanja ženske gimnazije i zabrane držanja internata, sestre su mogle obnoviti samo rad u zabavištu, u kojem je bio smanjen broj polaznika. U sestrinskoj zajednici u Koprivnici bilo je u to vrijeme 18-20 časnih sestara bez stalnih prihoda za život. Od ljeta 1945. preuzele su sestre sviranje na orguljama i vođenje crkvenog pjevačkog zbora u župnoj i franjevačkoj crkvi, a dvije se kod franjevaca brinu za rad i čistoću u crkvi i vode kućanstvo. U Dom časnih sestara početkom 1946. godine smještena je osnovna škola, ali bez ikakve novčane naknade vlasnicima kuće, odnosno Doma.

G(radski) N(arodni) O(dbor) u Koprivnici naredbom od 29. rujna 1948. traži da se časne sestre isele iz Doma, u koji će se smjestiti internat Državne gimnazije. Sestre su nasilno iseljene i smještene u Hrv. katolički dom, koji je bio premalen za smještaj 20 sestara. Nastale su takve prilike da sestre u Koprivnici nisu imale od čega živjeti, niti gdje više stanovati. Većina ih je u tijeku 1949. godine napustila Koprivnicu.

Slijede teški dani neizvjesnosti, s mnogim neugodnostima, preslušavanjima na Udbi, premetačinama i sl., kako je to u 1948. godini zapisano u ljetopisu časnih sestara u Koprivnici.

Rješenjem Komisije za nacionalizaciju pri NO Općine Koprivnica od 19. srpnja 1959., njihova kuća u Basaričekovoj ulici na broju 13 nacionalizirana je, a zemljište u zemljišnim knjigama upisano kao društvena imovina. U Koprivnici 1968. godine žive samo četiri časne sestre, koje stanuju u maloj kući, nekadašnjem sirotištu, do njihova samostana. Te 1968. godine časne sestre počele su primati na čuvanje 4-5 male djece zaposlenih roditelja, od poznatih obitelji i dobročinitelja sestara.

Sadašnje ograničeno djelovanje časnih sestara

Danas je još uvijek djelovanje časnih sestara u Koprivnici ograničeno zbog neadekvatnog, skučenog i nedovoljnog prostora, nemogućnosti da veći broj časnih sestara živi, radi i ispunjuje svoje poslanje u ovim krajevima. Traženje vraćanja nepravedno oduzetog Doma proteglo se sve do današnjih dana. U Koprivnici danas boravi samo osam časnih sestara, od kojih šest živi u maloj kućici u Basaričekovoj 15, a dvije rade u franjevačkom samostanu, gdje uređuju crkvu i vode kućanstvo. U novosagrađenoj dvorišnoj kući u Basaričekovoj 15, do nekadašnjeg samostana, dvije časne sestre vode Dječji vrtić sv. Josipa, koji je podružnica samostana sv. Josipa u

Granešini, ali pod ravnanjem gradske uprave i s njezinim financiranjem. Jedna sestra priprema hranu za 24 polaznika vrtića, a jedna svira u župnoj crkvi samo kod dačkih svetih misa.

Časne sestre Družbe kćerî Božje ljubavi vjeruju da će pravda ipak jednom pobijediti i da će uz pomoć Božju ponovno, kao i nekad, u velikom broju boraviti, živjeti i uspješno djelovati u svome samostanu u Koprivnici. Uvjerene su da će moći nastaviti svoje kulturno, humano, prosvjetno i karitativno djelovanje među djecom u dječjem zabavištu, među većim brojem djece u vrtiću, među mladeži u raznim crkvenim udrugama, te među ljudima osobito starije životne dobi, bolesnima i siromasima. Časne sestre nadaju se, ako to ne bude prije, da će biti do 2003. godine kada će proslaviti 80. obljetnicu početka djelovanja u gradu Koprivnici i ovom dijelu hrvatske Podravine.

Na kraju treba reći da časne sestre Družbe kćerî Božje ljubavi u Koprivnici nemaju nakanu da sadašnje stanovnike svoje kuće, djecu u Domu "Svitanje", izbace na ulicu. Časne sestre samo traže povratak svoje nasilno, neopravdano i bezrazložno oduzete-nacionalizirane kuće i imovine. Kada im jednog dana bude vraćena njihova kuća-dom, tadašnja vlast bit će dužna da se pobrine za odgovarajući smještaj djece iz Doma "Svitanje".

Književne večeri HKD-a (u listopadu)

11. X. 2001. - Predstavljanje *Danice 2002*

25. X. 2001. - *Djetinjstvo u Trnju*
(pjesme Tatjane Vranić)

Franko STIPKOVIĆ

Krunica

Gospođa Ivana je izišla iz tramvaja na Trgu bana Josipa Jelačića. Ona je postarija gospođa,već je prešla osamdesetu, niska rasta, debeljuškasta. Sporim, staračkim koracima pošla je preko trga pa uz Bakačevu, sve do Kaptola. Prolazeći pokraj katedrale, prekrižila se. Potom je produžila do autobusnoga stajališta za Mirogoj.

Na Mirogoju je najprije svratila k svjećaru i kupila voštanu svijeću. Prolazeći malo poslije pokraj crkve Krista Kralja, opet se prekrižila. Onda se zaputila među grobove, sama, tiha, usporena.

Nekoliko suhih listova pokupila je s ploče sinova groba. Stavila je na ploču voštanu svijeću i zapalila je. Prekrižila se. S njezinih ostarjelih usana potekoše nijeme molitve. S grane obližnjega stabla cvrkutom se javio kos.

Vladimir je bio njezino mlađe dijete. Rodila ga je veoma kasno, kada je već bila navršila četrdeset godina. Čim je počeo rat, Vladimir se dragovoljno javio i među prvima krenuo braniti Vukovar. Posljednji put ga je živog vidjela na televizijskom ekranu, u dokumentarnoj emisiji strane televizijske kuće, kao ranjenika u vukovarskoj bolnici. Poslije toga godinama ništa o njemu nije znala, ni je li živ, je li u zatočeništvu, ništa. Nakon otkapanja masovne grobnice na Ovčari, identificirani su njegovi posmrtni ostaci. Prije mjesec dana, uz vojne počasti, sahranjen je na Mirogoju.

Ostala je uz sinov grob više od sat vremena. Kada je konačno krenula prema izlazu iz groblja, zapuhao je prohladni povjetarac. Na uski puteljak između grobova, baš pred njezine noge, vjetar je donio nekoliko suhih listova. Na rame kamenog anđela, na grobu s lijeve strane, sletio je vrapčić pa živknuo nekoliko puta. U zraku se osjećao opori miris četinara.

Vratila se kući vrlo umorna. Učinilo joj se, da i ne vidi najbolje. Odlučila je skuhati čaj, misleći da će joj šalica topla napitka činiti dobro. Otvorila je i prozor, kako bi u stan ušao svjež zrak. Voda u lončiću brzo je uzavrela pa je gđa Ivana zatvorila plin. Osjetila je vrtoglavicu i potpuno zamućenje vida. Noge su joj popustile u koljenima pa se srušila na tlo. Udarila je glavom u nešto veoma tvrdo. Osjetila je trenutačnu, žestoku bol, a onda je crnina potpuno izbrisala svaki trag svijesti.

Vraćala se k svijesti uz kosji cvrkut, koji je dopirao kroz otvoren prozor, i uz čajni miris, koji je doticao njezine nosnice. Otvorila je oči i zagledala se u bjelinu stropa nad sobom. Shvatila je, da leži na kuhinjskom podu. Sjetila se, da je izgubila svijest i, vjerojatno, pala. To sigurno nije bilo davno, jer se inače ne bi tako intenzivno osjećao miris čaja. Boljela ju je glava na zatiljku.Vjerojatno od pada.

Uspjela je sjesti. Oprezno je rukom dotakla bolni zatiljak. Osjetila je pod prstima gustu, ljepl jivu tekućinu. Krv? Pogledala je prste i dlan. Bili su crveni od krvi. Pogledala je na pod. Ugledala je lokvicu krvi. Vjerojatno je prigodom pada udarila glavom u obližnji radijator.

Začudo, ustala je bez većih problema. Doduše, osjećala je blagu vrtoglavicu te slabost u nogama, ali to nije bilo toliko strašno. Pitala se, bi li se, zbog posjekotina na glavi, trebala javiti liječniku. Treba li nazvati Mariju na poslu da je ona otprati k liječniku? Uostalom, zašto je uznemirivati i dizati s posla, kad osjeća, da će moći sama poći? Odlučila je otići do Traumatološke bolnice u Draškovićevoj.

Oprala je ruke, pa stavila rubac na glavu. Ne da bi zaštitila ranu na glavi, već da ne skreće pozornost ljudi na svoju okrvavljenu kosu, dok ne dođe do bolnice. Zaključala je vrata stana i bez problema sišla u prizemlje te izišla na ulicu. Pošla je do tramvajskoga stajališta pa pričekala tramvaj.

U bolnici je brzo došla na red. Primio ju je mlad, pomalo mrzovoljan liječnik. Medicinska sestra joj je brižno isprala zgrušanu krv iz kose. Mladi joj je liječnik spretno i gotovo bezbolno sašio posjekotinu na glavi. Poslije ju je medicinska sestra otpratila do čekaonice i posjela na klupu. Starica se držala dobro, pa ipak, medicinska sestra ju je brižljivo promatrala.

"Bako, da pozovemo nekoga od vaših?" upitala ju je.

Gospođa Ivana joj se blago nasmiješila.

"Hvala, nije potrebno! Počinut ću tu malo pa ću onda polagano kući. Stanujem tu blizu", odgovorila je.

Medicinska sestra je slegnula ramenom i vratila se u ordinaciju.

U čekaonici je bilo toplo. Gospođi Ivani se pridrijemalo. Znala je, da čekaonica nije mjesto za drijemanje pa ipak je naslonila glavu na lijevo rame te sklopila otežale vjeđe. Probudio ju je ptičji cvrkut. Otvorila je oči i pogledala prema prozoru. Na rubu otvorena prozora ugledala je malu pticu. Vrabac? Da, sigurno je to bio vrabac, čula je njegovo prepoznatljivo živkanje. Vrabac se zadržao na prozoru još par trenutaka, a potom, vjerojatno preplašen zvukom tramvaja u prolazu, odlepršao. Neznatni grč osmijeha pojavio se u kutovima staričinih usana. Pogled joj je svrnuo s prozora na bjelinu suprotna zida pa se zaustavio na zidnomu satu. Gle, koliko je to već sati! Trebalo je poći kući. Ustala je s klupe i htjela napraviti prvi korak, kada joj se sasvim zamračilo pred očima. Slabašne noge su je izdale te je počela padati. Pri padu je žestoko udarila glavom o tvrdi rub klupe. Ljudi su pritrčali.

Kao i ostalih dana, Marija se s posla vratila tramvajem. Nije pošla ravno kući, nego je svratila u prodavaonicu po kruh i mlijeko, baš kao svakoga radnog dana. Kruh je bio potpuno svjež, što ju je razveselilo. Penjući se stubama, u kući u kojoj je stanovala s majkom, nije mogla odoljeti pa je otkinula rukom krajičak kruha i počela ga slasno žvakati. Da, jako je voljela topli kruh.

Otključala je ulazna vrata stana i ušla. Odložila je žensku torbicu pokraj telefona, na ormarić u hodniku, pa noseći u ruci plastičnu vrećicu s kruhom i mlijekom, produžila prema kuhinji. Zazvala je:

"Mama! Stigla sam!"

Mati joj se nije odazvala. Spava?

Čim je ušla u kuhinju, pogled joj se prikovao za lokvicu guste, tamnocrvene tekućine, na pločicama na podu, u blizini radijatora. Što je to? Krv? Osjetila je ubrzano

kucanje srca. Pomalo i paniku. Odložila je vrećicu s namirnicama na stol pa potrčala u materinu spavaću sobu. Prazna! Kupaonica također. I ostale prostorije. Gdje je mama? Što joj se desilo?

Sva usplahirena, Marija je izišla na stubište pa pozvonila na vrata susjednoga stana. Možda će joj susjedi moći nešto reći. Zvuk zvonca već je bio davno utihnuo, a nitko nije otvarao vrata. Zar je moguće, da kod susjeda nikoga nema? Baš je ponovno podigla ruku i ispružila prst prema dugmetu zvonca, kada su se vrata počela otvarati. U okviru vrata pojavilo se upitno lice mršave starice.

"O, vi ste to, susjedo!" iznenadila se starica.

"Oprostite, gospođo, što vas smetam!" ispričala se Marija. "Mame mi nema kod kuće, a ne znam gdje bi mogla biti. Možda vi nešto znate?"

Starica je niječno nekoliko puta zanjihala svojom mršavom glavom.

"Možda je dolazila Hitna pomoć?"

Starica je opet zanijekala glavom.

"Hvala vam, susjedo! Oprostite, što sam vas gnjavila!"

Praćena upitnim pogledom stare žene, Marija se vratila u stan.

Što sada? Očajna, sjela je u fotelj i zagledala se u zid pred sobom. Malo po malo, pogled joj se počeo mutiti, sve do potpunog nevidjela. Otrla je rukom suze s očiju pa joj se jasnoća vida opet vratila. Sada joj se pogled zaustavio na crnini telefonskog aparata. Morat će početi okretati brojeve bolnica. Gdje im je onaj stari, raskupusani telefonski imenik?

Okrenula je najprije broj Traumatološke bolnice. Ljubazna telefonistica ju je spojila s liječnicom na odjelu intenzivne njege.

"Da, vaša mama je kod nas. Povrijedila je glavu. Dođite što prije možete!" rekla joj je liječnica.

"Molim vas, je li mama jako povrijeđena?" upitala je Marija.

"Pa, poprilično. Nema smisla, gospođo, da o tomu pričamo preko telefona. Dođite pa ćemo razgovarati!"

Marija je uspjela stići do bolnice za svega dvadesetak minuta. Primila ju je mlada, ljepuškasta liječnica, ona ista s kojom je razgovarala preko telefona. Slušala je pozorno, upijajući svaku njezinu riječ.

"Vaša mama je na intenzivnoj njezi. Trenutno je bez svijesti. Prognoze, na žalost, nisu baš ohrabrujuće."

"Što joj se desilo?"

"Mislimo, moždani udar. Uskoro ćemo znati više detalja."

"Može li se učiniti još nešto za mamu?"

"Pa, rekla sam vam, gospođo, vaša mama je sada kod nas na intenzivnoj njezi. Mi ćemo se maksimalno brinuti o njoj. Međutim, budući da se radi o mozgu, bilo bi bolje, kada bi je mogli prebaciti na neurološki odjel. Mi takav odjel nemamo u našoj bolnici. Ako vi možete osigurati krevet za nju na neurologiji u nekoj zagrebačkoj bolnici, mi ćemo organizirati prijevoz vaše mame."

Nakon podosta mučnoga lutanja, Marija je uspjela pronaći dežurnoga liječnika

s neurologije. Primio ju je u ordinaciji, ponudivši joj sjesti. Pozorno je slušao njezino pričanje.

"Možete li je primiti, gospodine doktore?" upitala ga je na kraju svog izlaganja.

"Gospođo, bit ću otvoren! Naši kapaciteti su uglavnom popunjeni. Vjerojatno bi se mogao naći još jedan slobodan krevet, međutim, to bi vas koštalo pet tisuća njemačkih maraka. Jeste li u mogućnosti dati taj iznos?"

Marija je zabezeknuto zurila u liječnikovo bezizražajno lice. Pet tisuća njemačkih maraka! Odakle njoj pet tisuća njemačkih maraka? Oči joj se ispuniše suzama. Ništa nije mogla odgovoriti.

Liječnik je shvatio situaciju. Nespretno se nasmiješio te ustao od stola.

"U stvari, gospođo, sada sam se baš sjetio, svi su naši kreveti zauzeti! Pokušajte u nekoj drugoj bolnici!"

Prišao je vratima i otvorio ih. Čekao je. Marija je otrla suze, ustala i izišla iz ordinacije, ne prozborivši ni riječi. Liječnik je zatvorio vrata za njom, ostavši sam u ordinaciji.

Hodajući prema tramvajskomu stajalištu, Marija se osjećala vrlo čudno. Kao da su joj sva osjetila otupjela, a noge, tijelo i glava odrvenjeli. Nije razmišljala. Znala je da mora na tramvaj i to je sada jedino bilo važno. U jednoj bolnici nisu htjeli primiti njezinu teško bolesnu majku. Mora pokušati u drugoj.

Ponovno je morala proći "križni put", dok nije pronašla odgovornoga liječnika. Zapravo, liječnicu. Marija se nadala, da će sada imati više sreće. Znala je iz iskustva, da su žene plemenitije. Međutim, gorčina realnosti opet ju je pogodila. Direktno u dušu.

"Gospođo, vjerujem da bismo nešto mogli učiniti za vašu mamu, ali to će vas koštati pet tisuća maraka. Znajte, to ne ovisi o meni. Imam i ja šefove... Na žalost, drugačije vam to ne ide!"

Silazeći s drugoga kata "Neurologije", pa kroz labirint prolaza između bezbrojnih zgrada bolnice, Marija se još nekako držala. Kada je, konačno, izišla iz bolničkoga kruga te pošla pločnikom prema tramvajskomu stajalištu, rasplakala se. Niz obraze joj potekoše obilni suzni tokovi. Zastala je, potražila rupčić u torbici, pa obrisala suze.

Pet dana poslije. Rasplakalo se nebo. Padala je gusta, uporna kiša. Već satima. Svi koji su došli na pogreb gospođe Ivane, a bilo ih je samo dvadesetak, požurili su s groblja čim je tijelo pokojničino položeno u grob. Jedino je još ostala Marija, nepomična uz materin grob, sama na kiši. Imala je kišobran, ali ga je držala sklopljenog u ruci, dok joj se po tjemenu, po ramenima i po ledima slijevala neprestana bujica kiše. Stajala je nepomično, poput kipa, u crnoj, korotnoj, mokroj odjeći. Nije više plakala. Plakalo je nebo umjesto nje.

Odsutnim Marijinim pogledom promaknula je crna mrlja. Na vrh nadgrobnog spomenika susjednoga groba sletio je kos. Marija je začuđeno promatrala tu malu, crnu pticu narančasta kljuna. Što ta ptica radi na kiši? Zašto se ne skloni na suho? Kos je skočio iza spomenika pa ga je Marija izgubila iz vida. Odjednom je postala svjesna

kiše. Shvatila je, da je potpuno mokra. Osvrnula se uokolo. Nigdje nikoga. Svi su otišli. Vrijeme je da i ona pođe kući. Izmolit će još samo dva Očenaša. Jedan za mater, drugi za Vladimira.

Gurnula je ključ u bravu i okrenula ga. Kada je otvorila vrata i ušla u hodnik, shvatila je da se nalazi u svom stanu. Zureći prema zahodu, pitala se kako se vratila s groblja. Valjda autobusom i tramvajem. Međutim, ničega se nije sjećala. U njezinu pamćenju bila je samo siva praznina, ispunjena tek djelomičnim osjetom na mokrinu i kišu.

Ostavila je kišobran u umivaoniku u zahodu pa otišla u dnevnu sobu. Odjednom, postala je svjesna nečega, što je čvrsto držala u ruci. Podigla je ruku i otvorila šaku. Skupljenu na dlanu, ugledala je Vladimirovu krunicu. Mati mu ju je bila stavila oko vrata onoga kasnog poslijepodneva, kada je odlazio u rat. Ta ista krunica pomogla je u identifikaciji njegovih posmrtnih ostataka, dosta godina kasnije, iz masovne grobnice na Ovčari. Što će sada s njom?

Osvrnula se po sobi. Na ormariću, s obje strane zrcala, njezin se pogled zaustavio na dvjema fotografijama. Na lijevoj fotografiji bio je Vladimir, na desnoj mati. Približila je fotografije jednu do druge pa na obje stavila krunicu. Otužno se nasmiješila. S mokre joj kose nad čelom potekla je kap, klizeći joj prema desnoj obrvi. Bljesnula je munja. Potom je prasnuo grom. Kiša je još pojačala.

Rajka ANĐELIĆ MASLOVARIĆ

Ne budite me

Dolino moja od mora
šumo od kamena
nebo od uzdaha,
kako je meka postelja vaša
u snovima djetinjstva.
Kako je slatka sol
u kapi suze,
zelen list doline!

Tama je od tvojih cvjetova mirisna
u tišini mrtvog lišća
pjesma skrivena.
Pjesma doline moje,
pjesma dolaska.
Korak po korak
sve sam bliže,
snovi te vide
neka me ne bude.

Elisabeth LUKAS*

Izlaz iz ovisnosti

Ovo razmatranje započinjem s dva citata iz brošure Hansa Jürgena Skorna o Josephu Rothu i njegovoj "Legendi o svetom pijancu".

I.

Roth je dugo vremena proveo u bijegu, baš kao i glavni lik njegova romana "Bijeg bez kraja" čiji svršetak se čita kao piščeva autobiografija:

"Bilo je to 27. kolovoza 1926. oko četiri sata poslije podne, trgovine su bile pune, u dućanima se naguravale domaćice, u modnim salonima vrtjele se manekenke, u slastičarnicama brbljali besposličari, u tvornicama fijukali strojevi, na obalama Seine trijebili uši prosjaci, u Bois de Boulogne ljubili se zaljubljeni parovi, u vrtovima se djeca vozila na vrtuljcima. U to vrijeme stajao je tu moj prijatelj Tunda, zdrav i svjež, snažan mlad čovjek svestrano talentiran, stajao na trgu pred Madeleine, u samom središtu svjetske metropole, ne znajući što da radi. Nije imao nikakvog zvanja, nikakve ljubavi, nikakve želje, nikakve nade, nikakvog častoljublja, a ponajmanje egoizma. - Suvišan poput njega ne bijaše nitko na svijetu."

II.

Jedan od glavnih razloga za povećanje Rothove ovisnosti o alkoholu u godinama pariškog izbjeglištva bila je bez daljnjega materijalna oskudica. Radio je očajnički, ali je zbog političkih neprilika za svoje literarne radove s velikim teškoćama pronalazio nakladnika. Brige zbog novca i dugova tjerale su ga posljednjih godina gotovo neprestano u takav škripac da on često više nije vidio nikakvog izlaza te je uvijek iznova stvarao naznake o svom totalnom egzistencijalnom slomu. Njegova pisma, osobito pisma Stefanu Zweigu, tvore čitav lanac poziva za pomoć u vidu materijalne potpore:

"Mjesecima već, mjesecima me guši uže na mom vratu - a to što me još nije ugušilo imam zahvaliti činjenici da mi neki dobroćudni čovjek uvijek pravovremeno gurne prst između užeta i mog vrata. I odmah iza toga uže se povlači. S tim užetom oko vrata radim 6-8 sati dnevno. Ja vas lijepo molim, preklinjem vas, spasite me, ja zasigurno propadam, ja ne mogu više biti prodan s kožom, kosom i svim pravima, ja se ne mogu

* *Dr. Elisabeth Lukas*, rođena 1942. godine, zaposlena je od 1973. kao psihologinja i psihoterapeutica Kliničkog centra u Münchenu. Od 1986. stručna je voditeljica Južnonjemačkog instituta za logoterapiju. Suosnivačica je i dopredsjednica Njemačkog društva za logoterapiju i egzistencijalnu analizu. Poznata autorica i cijenjena savjetnica u svojoj zemlji i inozemstvu.

više iz noći u noć s ludim strahom u sebi pojavljivati pred jutrom, pred gostioničarkom, buditi se pred poštarom, nemojte nipošto vjerovati, kad me sretnete, da ja živim onako kako se pokazujem, ja živim užasno, užasnim životom. Prikradam se okolo kao nekakav provalnik kojemu su redarstvenici za petama, ja podrhtavam rukama i nogama, i tek se negdje na pola puta domognem sigurnosti, ako prije toga nešto popijem."

Oba citata objašnjavaju nam interesantnu činjenicu da povod za ovisno ponašanje mogu u jednakoj mjeri biti i dobre i loše životne okolnosti. "Prijatelj Tunda" iz prvog citata je "zdrav i svjež, snažan mlad čovjek svestrano talentiran". On dakle posjeduje neprocjenjiva blaga kao što su zdravlje, mladost i nadarenost, a tome se pridružuje i činjenica da ne živi negdje na rubu, nego u "središtu svjetske metropole", znači u okolini punoj ponuda i mogućnosti. Ali on sa svim tim blagom ništa ne poduzima, već zapada u tobožnju besmislenost života, svladan osjećajem apsolutne suvišnosti...

Joseph Roth iz drugog citata nalazi se u realnoj nevolji. Protjeran iz domovine, bez ikakve potpore, muči se s neznatnim uspjehom oko toga da svoja literarna djela nosi izdavaču, kako bi mogao privremeno podmiriti svoje oskudno preživljavanje. Nesigurnost njegove situacije, ili bolje rečeno, osjećaj nesigurnosti koji iz toga proizlazi postaje njegovim usudom. Naime, taj osjećaj može se kratkoročno opojno prevladavati alkoholom, što dugoročno uništava sav ostatak sigurnosti u čovjekovu životu.

Budući da i dobre i loše životne okolnosti mogu u jednakoj mjeri biti povodom za ovisničko ponašanje, možemo zaključiti da stanovite okolnosti nekog čovjeka ne mogu biti poglavit i presudan čimbenik problema ovisnosti. Možda ćemo tom čimbeniku prije ući u trag, ako ne postavljamo pitanje što to čovjeka tjera u ovisnost, nego obrnuto, ako postavimo pitanje, što pomaže čovjeku pronaći izlaz iz ovisnosti. Razmislimo stoga što bismo likovima iz oba citata spontano poželjeli, ili što bismo im savjetovali u želji da pronađu put ka zdravom i osmišljenom životu. Gdje bi trebalo potražiti vrata izlaza?

Na to nema jednostavnog odgovora, jer se takva vrata u biti sastoje od četverih vrata kroz koja bi se moralo proći (ako ne uzimamo u obzir popratnu liječničku pomoć, koje u slučaju Josepha Rotha zacijelo nije bilo). Ta četvera vrata znače:

a) započeti s malim koracima,
b) pouzdavati se u smisao tih koraka,
c) za vrijeme malih koraka uzimati u obzir trajnu nelagodnost,
d) izdržati male korake.

Vrata a) i d) odražavaju staru sačuvanu spoznaju da se neki cilj može postići samo ako se poduzme prvi korak i ako tom koraku slijede daljnji koraci. "Započeti i izdržati" tajna je svakog postizanja cilja.

Vrata b) i c) omogućuju nam još dublje prodrijeti u tajnu postizanja cilja. Čovjek mnogo toga započinje u životu, ali ne nastavlja s mnogim započetim stvarima, ako nije uvjeren u njihovu smislenost. Viktor E. Frankl je to sažeto izrazio sljedećom rečenicom: "Smisao vodi korake života". Sukladno tome smisao prethodi svakom koraku, ili neće više biti učinjen nijedan smisleni korak.

Da bi *moglo* biti učinjeno ono što bi *trebalo* biti učinjeno, nužno je u obzir uzeti

i neugodnost koja je s tim činom svakako povezana: na primjer osjećaj suvišnosti i nesigurnosti, kao što je to slučaj kod obaju citiranih likova, ili moramo uzeti u obzir sasvim općenite otežavajuće okolnosti, nervozu, osjećaj manje vrijednosti, osjećaje krivnje i stida, koji će još dugo popločavati put, dok jednog dalekog dana ne odvedu na egzistencijalnu razinu koja te osjećaje više ne poznaje jer joj nisu primjereni.

To drugim riječima znači da se čovjek može pouzdati samo u smislenost malih koraka u smjeru postizanja cilja. Čovjek se i kod malih koraka mora odricati onih duševnih "flastera" koji bi doduše prigušili neugodnost trenutka, ali bi time ponovno udaljili postizanje cilja. "Pouzdanje i odricanje" najdublje su tajne ovladavanja ovisnošću, naime, pouzdanje u smisao i odricanje od kratkotrajnih prigušivanja neugode.

Pošto smo utvrdili što je za svladavanje ovisnosti neophodno, možemo s punim pravom ustvrditi da isti čimbenici, samo s negativnim predznakom, igraju važnu ulogu i u samom nastajanju ovisnosti. Tko nema nikakvog povjerenja u život i tko se ničega ne želi odricati, bit će za razliku od drugih ljudi jače ugrožen ovisnošću. Provjerimo tu tezu na temelju isječka iz brošure koju je 1988. objavilo njemačko Ministarstvo zdravstva - imajući na pameti da je danas aktualno stanje ovisnosti postalo još dramatičnije, zahvaljujući modernom i "disco-drogiranju":

Bolesti ovisnosti u stalnom su porastu. Od najpoznatijeg oblika ovisnosti, alkoholizma, oboljelo je samo u (tadašnjoj, primjedba autorice) *Saveznoj Republici Njemačkoj oko 1,5 milijuna stanovnika. Pri tome je posebno zabrinjavajuća činjenica da je starosna dob ovisnika sve niža i niža. Desetogodišnji i jedanaestogodišnji ovisnici o alkoholu nisu više nikakva iznimka. Najčešće to počinje takozvanom "ohrabrujućom probom" u klapi. Ili zahvaljujući olakom pristupu kućnome baru. Ili pokušajem miješanja kokakole i ruma u kiosku na uglu ulice za vrijeme školskog odmora.*

"Najčešće to počinje s ohrabrujućom probom...", tu se ocrtava vrlo slabašno povjerenje, povjerenje u sebe, u prijatelje, u roditelje i njihove opomene, u život najopćenitije. Naime, svaki onaj tko mora dokazivati kako je hrabar ne osjeća se nimalo hrabro, taj je u biti plašljiv i malodušan. A što se tiče konstatacije: "Ili zahvaljujući olakom pristupu kućnome baru...", jasno je da ovdje stupa na scenu ne-htjeti-se-odricati, kad se za nešto pruži prilika. U našem društvu blagostanja nažalost pruža se prečesto prilika, i baš zato se ne bi smjela svaka prilika iskoristiti. Svi mi imamo priliku pretjerano se najesti, imademo priliku za krađu i laž, ali to nije razlog da te prilike iskoristimo. Mi se glede toga moramo odricati.

Zapitajmo se: ako su razvoj fundamentalnog povjerenja i primjena smislenog odricanja od presudnog značenja kako kod nadvladavanja tako i sprečavanja ovisnosti, što u biti zahtijeva i jača to osposobljavanje? Na to pitanje nalaze se odgovori u misaonosti logoterapije Viktora E. Frankla, koje se isplati povezati s problematikom ovisnosti, naime:

1) Povjerenje pretpostavlja nešto "iznad sebe", nešto što nije identično s mojim sobstvom. Nešto "u što" svatko ima povjerenja, "u što" svatko vjeruje, "čemu se" čovjekovo sobstvo može prikloniti i predati, čemu može kazati svoje Da.

2) Odricanje pretpostavlja nešto "u sebi", nešto što nije identično s promjenljivim

osjećajima nagona i raspoloženjima samoga sebe. Nešto što svemu tome okreće leđa te na priličnom rastojanju ide svojim putem, nešto što u krajnjem slučaju može kazati Ne, zato što je "u sebi" čitavo.

Ono što povjerenje glede jastva stavlja u prvi plan nadanja i čeznuća, stavlja odricanje glede jastva u pozadinu htijenja i žudnje. A ono što povjerenje omogućuje akceptiranjem vlastitih granica, s obzirom na to da bi s onu stranu moglo nečega biti, nečega što bi toj ograničenosti davalo smisao, to odricanje omogućuje smislenim oblikovanjem ograničenih područja, budući da unutar tih granica ima nečega što oblikuje sam čovjek. U logoterapiji govori se u prvom slučaju o čovjekovoj sposobnosti *samotranscendiranja*, dakle, prelaženja granica u smjeru nečega u što čovjek vjeruje i što ljubi, dok je u drugom slučaju riječ o sposobnosti čovjeka da se *samodistancira*, dakle o njegovoj moći da sam sebe oblikuje u smjeru dostojanstva u vjeri i vrijednosti u ljubavi.

Čovjek se nipošto ne odriče nečega ako se zbog nečega odriče i ako se to **zbog** dokumentira *odricanjem u svrhu određenog smisla u koji čovjek vjeruje*. Ljudi koji ne znaju ni za kakve vrijednosti, koji ne vjeruju u nešto što bi njihovoj duhovnoj orijentaciji moglo podati duševnu čvrstinu, jedva mogu nazreti nužnost odricanja povećane ugodnosti ili neugodnosti. Naime, gdje princip života nije dorastao nikakvom principu smisla, tamo je sve ostalo na principu prohtjeva.

Jedan od najužasnijih primjera takvog stanja jest statistika iz zemalja nekadašnjeg SSSR-a, u kojima više od 40 milijuna stanovnika (oko 16%) jesu kronični alkoholičari. Svako šesto rusko dijete rođeno je s alkoholnom embriopatijom (visoko stupnjevanim oštećenjem djeteta uslijed konzumiranja alkohola od strane njegove majke za vrijeme trudnoće). Koja nam se objašnjenja nude glede te pojave? Razlog ne može biti oskudnost (komunističkog i postkomunističkog) života, jer tu oskudnost dijele spomenute zemlje i s nekim zemljama Sredozemlja, kao što su Grčka i Portugal, u kojima je alkoholizam znatno manje epidemijski raširen. Nasuprot tome, mnogo je bliže istini naslućivanje da su u beznadnoj zdravstvenoj slici stanja sveukupnog stanovništva imali značajnog udjela potiskivanje religioznog života tijekom malne pet generacija i marksistička religija samootkupljenja koju je dotično stanovništvo moralo patnički podnositi. Ono što je Viktor E. Frankl napisao o posljednjem prarazlogu neuroze, moglo bi se analogno primijeniti i na prarazlog ovisnosti:[1]

... takav razlog neurotskog načina egzistiranja zacijelo bi se nerijetko mogao dokazano pronaći u činjenici da neurotik pokazuje određenu deficijentnost: njegov odnos prema transcendenciji je poremećen. Njegov odnos prema transcendenciji je potisnut. Ali iz skrovitosti njegova "transcendentnog nesvjesnog" javlja se ta potisnuta transcendencija katkada s određenim "nemirom srca", koje povremeno može itekako isticati u prvi plan određenu neurotsku simptomatiku, koja bi se takoreći mogla odvijati pod slikom jedne neuroze. U tom smislu vrijedi shodno tome i za nesvjesnu religioznost ono što

1 Viktor E. Frankl, *Der unbewusste Gott* (Nesvjesni Bog), München 1979., str. 61/62.

vrijedi za sve nesvjesno: ona može postati patogenom. I potisnuta religioznost može na taj način postati "nesretno potisnutom".

Ako je religioznost potisnuta, nestaje povjerenja u život, kao i povjerenja u smisao. Ponestaje i spremnosti da se, ako je to nužno, nečega odričemo. Čemu odricanje, čemu?

Industrija sa svojim silnim promidžbenim aparatom, koja u našim zapadnim zemljama čini koliko najviše može da legalnim putem širi među ljudima sredstva ovisnosti kao što su cigarete i alkohol, vrlo dobro zna da u tu svrhu mora čovjeka prebaciti s razine smisla na razinu uživanja, kako bi svoje proizvode mogla što bolje prodavati. Tome primjereni promidžbeni spotovi glase: "Ja rado pušim", "Kakav užitak!", "Za što dužu zabavu", "Za pravog uživatelja" itd. "Čemu odricanje?" šapuću ti spotovi gospodinu i gospođi normalnim potrošačima u uho, "Uzmi sve što ti pričinja zadovoljstvo. Mi dostavljamo u kuću..."

Pokušajmo stoga zaključno definirati što nam to sredstva ovisnosti stvarno pružaju, odnosno što ih to čini toliko primamljivima da za njima objeručke posežu osobe slabe glede odricanja. Primamljivost sredstava ovisnosti jest u kratkoročno ugodnu osjećaju. Iz ugodnosti osjećaja proizlazi požuda za njim, a kratkoročnost svjedoči o ovisnosti. Naime, čim ugodni osjećaj popusti, mora se uskoro ponoviti doza sredstava ovisnosti, u protivnom se osjećaj smjesta pretvara u neugodni.

Sve dotle je tekući mehanizam ovisnosti dobro pregledan. Pri tome zapanjuje činjenica da je čovjek u stanju za kratkoročni ugodni osjećaj prodati svoje zdravlje, svoje prijatelje, svoje zvanje, svoj život... Na 6. znanstvenom simpoziju "Glavna njemačka uporišta pred opasnošću ovisnosti" u Tutzingu jednoglasno je donesen zaključak svih postojećih teorija o ovisnostima da ovisnici uvijek očekuju kako će im uzimanje opojnih sredstava pružiti određeni doživljaj. Oni žele nešto određeno *osjetiti;* je li taj osjećaj u suglasju sa stvarnošću ili nije, njima je svejedno! Provjerimo valjanost toga iskaza na primjeru likova u naprijed navedenim citatima: "Prijatelj Tunda" osjeća se suvišnim na svijetu. Je li za njega važnije *osjećati se* ili *živjeti* za nešto važno? Joseph Rot osjećao se nesigurnim i ugroženim? Je li za njega važnije da *se osjeća* manje nesigurnim ili da *se domogne* veće sigurnosti u sebi?

Vidimo da glede pitanja o smislenom cilju koji bi "prelazio granice" ne možemo izaći na kraj, jer je istovremeno riječ o pitanju temeljnog stajališta ovisnika općenito, o pitanju koje odlučuje o životu i propadanju. Ukoliko se "prijatelj Tunda" želi *osjećati* manje suvišnim, treba samo uzimati hašiš ili kokain - njegovi će se osjećaji smjesta ublažavajuće promijeniti. Međutim, želi li *biti* manje suvišnim, on mora sebi naložiti jednu smislenu zadaću i prema njoj postupati, pa makar nekoj ženi koja teško hoda "na trgu ispred Madeleine" ponio kući vrećicu s kupljenim stvarima. Ukoliko se Joseph Roth želi *osjećati* manje nesigurnim, on bi morao prionuti uz bocu, jer bi se u tom slučaju smjesta vratio njegov kakav-takav osjećaj sigurnosti. Međutim, ako je voljan u sebi zadobiti veću sigurnost, morao bi se u prvom redu odreći pića, kako bi uštedio barem malo zdravstvenih izgleda za sebe.

Promatramo li ovisnike s tog stanovišta, vidimo da se radi o ljudima koji se

zadovoljavaju nečim nebitnim, umjesto da traže ono bitno. Njih interesira na koji se način stvarnost osjetno odražava, a ne stvarnost sama po sebi. Oni se često stide, ali poduzimaju samo - nešto da svoj osjećaj stida (kratkoročno) zaborave, umjesto da svoj stid (dugoročno) odstrane iz ovoga svijeta. Antoine de Saint-Exupéry je to vrlo detaljno opisao u susretu Malog Princa s pijancem:

"Ja pijem", odgovori pijanac namrgođena lica.
"Zašto piješ? " upita ga Mali Princ.
"Da zaboravim", odgovori pijanac.
"A što da zaboraviš?" zanimalo je Malog Princa koji ga je već sažaljevao.
"Da zaboravim na svoj stid", prizna pijanac i ponikne glavom.
"A zašto se stidiš?" upita ga Mali Princ, koji mu je želio pomoći.
"Zato što pijem!" objasni mu pijanac i opet se povuče u svoju šutnju.

Naravno da alkohol pomaže u odstranjivanju osjećaja stida, ali onaj tko poseže za tim sredstvom sličan je čovjeku koji sirenu što najavljuje požar u kući u kojoj on stanuje jednostavno isključuje da mu ne remeti mir. Osjećaj suvišnosti, osjećaj nesigurnosti, osjećaj stida, egzistencijalna frustriranost i čovjekovo očajanje nisu ništa drugo do SOS-pozivi duše, apeli ljudskog duha da se poduzme nešto smisleno, pozivi za pomoć, koje odašilje čovjekova savjest jer ne može više izdržati u dotičnoj stvarnosti takvog života. Blago onome koji taj zov ne isključuje umjetno, već ga nastoji izdržati u svoj njegovoj nelagodnosti. Blago onome tko se odriče zavaravanja glede ugodnijih osjećaja, te radije osluškuje signale iz najdublje, spasonosne jezgre svog bića.

Preveo s njemačkog
Božidar Brezinščak Bagola

NOVE PUBLIKACIJE

1. **DANICA 2002,** hrvatski katolički kalendar, HKD sv. Jeronima, Zagreb 2001
2. **Foška Kranjčić: MOJE PJESME, MOJ ŽIVOT,** vlastito izdanje, Zagreb 2001.
3. **Josip Planinić: KOZMOS I KAOS, NEBESKA DINAMIKA I DETERMINISTIČKI KAOS,** Algoritam, Zagreb, 2001.
4. **Ivo Mijo Andrić: SINDIKALIZMI I RADIKALIZMI,** Sindikat PPDIV-a Hrvatske, Zagreb 2001.
5. **Radovan Latković: ŽIVJELI SMO I BORILI SE ZA HRVATSKU,** Naklada Jurčić, Zagreb 2001.
6. **Zvonimir Puškaš: HRVATSKI DEMOKRATSKI NACIONALIZAM,** Hrvatski forum, Zagreb 1997.
7. **Tomislav Jonjić: HRVATSKA VANJSKA POLITIKA 1939.-1942.,** Libar Zagreb 2000.
8. **GLASNIK SRCA ISUSOVA I MARIJINA 10/2001,** Hrvatska pokrajina Družbe Isusove, Zagreb 2001.
9. **GLASNIK SV. JOSIPA 3/2001,** Nacionalno svetište sv. Josipa, Karlovac 2001.
10. **MI, list mladih 9/2001,** glasilo katoličke mladeži, Hrvatski katolički zbor "MI", Zagreb 2001.
11. **GLASNIK HRVATSKOGA KATOLIČKOGA LIJEČNIČKOG DRUŠTVA 2/2001,** Hrvatsko katoličko liječničko društvo, Zagreb 2001.
12. **VJESNIK SVETIŠTA MARIJIN TRSAT 3/2001,** Uprava svetišta Gospe Trsatske, Rijeka 2001.
13. **MATICA 9/2001,** časopis Hrvatske matice iseljenika, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb 2001.
14. **ZVONIK 8 (82)/2001,** katolički list, Rimokatolički župni ured sv. Roka, Subotica 2001.
15. **SV. NIKOLA 8(68)/2001,** katolički list mladih, Bar 2001.
16. **BLAGOVEST 3/2001,** list Nadbiskupije beogradske, Nadbiskupski ordinarijat, Beograd 2001.

Mišljenja i reagiranja

Prilozi u ovoj rubrici iznose osobne stavove svojih autora, s kojima se uredništvo može, ali i ne mora slagati.

Talijanski iredentizam nije nestao nakon Drugoga svjetskog rata

U Svetom pismu piše, da *sve ima svoje doba i svaki posao pod nebom svoje vrijeme ...*

vrijeme, kad se ubija, i vrijeme, kad se iscjeljuje ...
vrijeme, kad se dobiva, i vrijeme, kad se gubi ...
vrijeme, kad se ljubi, i vrijeme, kad se mrzi ...
(Prop., III, 1 i d.)

Velevlasti su u prošlosti također imale *svoje vrijeme* - vrijeme osvajanja! Njima su se u tom nečasnom poslu pridružile i manje države i narodi, pa su se u tom osvajačkom društvu tijekom povijesti našle Engleska i Portugal, Španjolska i Nizozemska, Italija i Njemačka ...

I talijanski je iredentizam imao *svoje vrijeme*, a kruna svega bio je talijanski fašizam. To je bilo *vrijeme osvajanja* i *vrijeme mržnje*. Znamo, kako je sve to teklo i završilo. Nakon Drugoga svjetskog rata nestao je talijanski fašizam i iredentizam - ponadali smo se - zauvijek! Vae victis!

Tako smo onda mislili, zacijelo naivno, barem ja.

* * *

Vrijeme mržnje

Ovdje razmišljam o pobjedi talijanskog iredentizma u Zadru nakon Prvoga svjetskog rata i o njegovu nestanku poslije Drugoga svjetskog rata. Nakon pola stoljeća smijemo kazati, da smo možda bili naivni kada smo vjerovali, da je iredentizam otišao u povijesni nepovrat.

Poznato nam je, kako je Italija dobila Zadar nakon Prvoga rata. Kada je rat počeo, Italija je bila u *Trojnom savezu*, ali se nije uključila u rat, jer je lukavo čekala razvoj događaja, a onda pristupila onima, koji su joj obećali dio austrijskih zemalja. Car Franjo Josip (u svom proglasu *Mojim narodima* od 23. svibnja 1915.) nazvao je talijanski čin *vjerolomstvom, kakvo povijest ne poznaje (ein Treubruch)*. Italija je, dakle, na takav način dobila i Zadar, a onda je u Rapallu 1920. g. mirovni ugovor ozakonio talijansku okupaciju Zadra.

Iredentizam je pobijedio i nešto kasnije našao svoj vrhunac u fašizmu, koji je u Italiji vladao sve do 1943. god. Spretni diplomati uklonili su fašizam i Italija je pristupila

Saveznicima, ali ponijela se, mutatis mutandis, baš kao u Prvom svjetskom ratu. Zbog te svoje *kooperativnosti* (kako bismo danas kazali) Italija je uspjela da međunarodna zajednica počne smatrati fašizam mnogo manjim zlom od nacizma, i već pola stoljeća Italija se ne mora više puta na godinu javno kajati zbog svojih fašističkih zločina, dok Njemačka to mora obvezatno činiti.

Danas se fašizam spominje još samo u Hrvatskoj, za unutarnju upotrebu; ne i u Italiji, gdje je nastao ...

Za ovu priliku bit će dosta spomenuti samo dva primjera kao dokaz za tu našu tvrdnju. Giuseppe Bastianini (1899.-1967.) bio je od 1941. do 1943. prvi guverner osvojene i pripojene Dalmacije u II. svjetskom ratu. Bio je odgovoran za brojne racije, deportacije, prijeke sudove, koncentracijske logore itd. U Rimu se 1947. godine vodio proces protiv njega, ali je guverner Bastianini oslobođen optužbe[1].

Na *Nürnberškom procesu*, koji je vodio *Međunarodni vojni sud* od 20. XI. 1945. do 1. X. 1946., nije bilo nijednog talijanskog fašista. Sve sami Nijemci, nacisti[2].

(Dakako, vjerujemo u neovisnost sudstva, pa i talijanskog, ali i u to, da su velevlasti dobrim dijelom pomilovale fašizam. A zar se nešto slično ne događa danas u Hrvatskoj? Temeljem naredbe velevlasti hrvatski sudovi neprekidno donose rješenja o pomilovanju za kaznena djela protiv Republike Hrvatske, tj. amnestira se velikosrpska pobuna i agresija na Republiku Hrvatsku[3]. S druge pak strane general Norac, koji se branio i branio time i druge, sjedi u tamnici, a početak mu je suđenja bio određen baš na desetu obljetnicu proglašenja hrvatske samostalnosti. Podudarnost nadnevaka nije slučajna. Temeljem te logike i te pravde, pobuna je manje zlo, a obrana kazneno djelo. Ili, još bolje: amnestira se pobuna i nered, a obrana se kažnjava. Zahtjev da se čovjek odrekne zakonite obrane nema uporišta ni u kakvim moralnim načelima, ni prirodnim, ni poganskim, ni kršćansko-katoličkim).

Kao što je poznato, Talijani imaju izvrsnu diplomaciju i promidžbu. Tijekom dvadeset godina vladanja u Zadru uspjeli su stvoriti mnogo naraštaja talijanaša, tj. uvjeriti pučanstvo, da Talijan više vrijedi od Hrvata. Raznim darovima i privilegijima stvorili su sebi vjerne podanike, a mnoge su Hrvate ušutkali zastrašivanjem i zabranom upotrebe hrvatskog jezika na javnim mjestima.

Škole su postale ustanove mržnje prema svemu što je hrvatsko, a njih su u velikoj većini pohađali đaci s prezimenima na *-ić, -in, -ov*. Pravih Talijana, tj. onih rođenih u Italiji, nije bilo mnogo. Naši ljudi s prezimenima na *-ić, -in, -ov* postali su vatreni Talijani i bili su čvrsto uvjereni da je Talijan nešto mnogo bolje od Hrvata. Poznat je taj misaoni sklop, koji nosi naziv *vodeća kultura*. Je li možda sličan slučaj bio kod sudetskih Nijemaca? Starim je Zadranima poznat slogan - *tutto sì, croati mai!*

Ti novi, veliki Talijani morali su zaboraviti i svoje etničko podrijetlo, pa je stoga već 1926. godine donesen zakon o promjeni prezimena, tj. o potalijančivanju hrvatskih prezimena, što se službeno nazivalo *riduzione in forma italiana*. Roman Jelić objavio je popis potalijančenih prezimena za Zadar i Lastovo[4]. U Zadru je izmijenjeno 1171 prezime, a to je velik broj. Ako se uzme, da je svaka obitelj imala u prosjeku 4 člana, onda proizlazi, da je oko 4000 ljudi u tom gradu dobilo pravo talijansko

prezime. Evo nekoliko primjera iz tog popisa: Hein - *Aini*, Vodopija - *Aquini*, Bracanović - *Brazzani*, Krekić - *Crechici*, Kolanović - *Colani*, Blagdan - *Delle Feste*, Lisica - *Volpi*, Stipčević - *Stefani*, Palčić - *Paoli*.

Dakako, nitko ne osporava pravo na slobodu izbora nacionalne pripadnosti. Naglasak je na načinu, kojim je taj izbor izvršen ... Nije potrebno dokazivati da nije sramota biti Talijan, nego je neprihvatljivo biti Hrvat s prezimenom na *-ić, -in, -ov* i proglasiti sebe Talijanom smatrajući, da je to finoća ili nešto bolje od Hrvata ili Slovaka.

(Nakon Drugoga svjetskog rata na poseban je način došla do izražaja sloboda izbora narodnosti. Postavljam pitanje, smijem li ja, Pavao Galić, temeljem te neograničene slobode izbora svoje nacionalne pripadnosti, tražiti, da mi se zakonski prizna, da sam Francuz ili Kinez. Kod popisa stanovništva bi li popisivač prihvatio taj moj izbor i zahtjev? Vjerojatno ne. Dakle, ne mogu biti ni Kinez, ni Francuz, ali bih mogao biti Talijan - možda samo zato, što je Hrvatska bliža Italiji ... ili zato, što govorim i talijanski? Gospodo - u takvu zakonodavstvu nešto nije u redu!)

Nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. započeo je odlazak Zadrana u Italiju, osobito onih rodom iz Italije. Mnogi su otišli još ranije, tj. u kolovozu iste godine odmah nakon pada fašizma. Tako nas izvještava pravi Talijan Teodoro Francesconi, koji sebe naziva *regnicolo*, tj. pravim Talijanom[5]. Dakle, odlazak se Zadrana nije dogodio zbog bombardiranja Zadra, počeo je mnogo ranije, kada nitko nije pomišljao na mogućnost rata na zadarskom području.

Strahovita saveznička zračna bombardiranja Zadra počela su 2. studenoga 1943. i trajala do 31. listopada 1944. Ona su bila s vojnog gledišta nepotrebna, zapravo teroristička, jer se kažnjavala Italija za sudioništvo u ratu[6].

Zbog tih bombardiranja Zadar je skoro u cijelosti srušen, a stanovništvo se našlo pred dilemom - otići ili ostati? Zadar je tada bio skoro sav u srednjovjekovnim zidinama, a stanovnika je moglo biti oko osam tisuća. U gradu je život postao nemoguć. Najlakše je bilo onima, koji u Zadru nisu imali nekretnina. Njima je bilo jednostavno napustiti Zadar i otići u Italiju, osobito onima, koji su tamo bili rođeni. U drugu su kategoriju spadali Zadrani kojima su nekretnine srušene odmah na početku bombardiranja - i oni su mogli lakše napustiti Zadar, skloniti se na sigurnije mjesto, ako ga je uopće bilo ... Ta, nisu imali što čuvati u srušenom gradu. Bilo je i dalekovidnih, onih koji su u novcu imali svoj imutak. I njima je bio spas u odlasku. Konačno, jedan je dio Zadrana bio čvrsto privezan uz rodni kraj, pa su spas potražili u okolici Zadra i tu čekali svršetak rata. Ostali su svoji na svome, bez obzira na srušene nekretnine: jedni od tih bili su i moji roditelji.

Ako talijanska Enciklopedija *Treccani* ne griješi, u Zadru je zbog bombardiranja poginulo oko 4000 ljudi[7]. Ako je samo tisuću Zadrana otišlo u Italiju tijekom zračnih napada, znači da je svršetak rata dočekalo u Zadru najviše 2500-3000 stanovnika. Te brojke, dakako, nisu provjerene, jer nisu cilj ovog razmišljanja. Ističem, da je ovdje riječ samo o stanovništvu koje je živjelo na prostoru staroga grada, današnjeg *poluotoka*. Izvan toga bilo je samo malo stanovnika, uz izuzetak Arbanasa.

Preživjeli Zadrani dočekali su novu vlast 31. listopada 1944. u srušenom Zadru ili u njegovoj okolici. Počeo je povratak u Zadar, ali su počeli stizati i ljudi iz okolice, s otoka i kopna. Bili su to seljaci. Nova je vlast slala u Zadar i neke ljude iz Zagreba, Splita, Dubrovnika itd., kako bi se život počeo normalizirati. Bili su to činovnici, profesori, liječnici - zapravo kažnjenici, kojima je bilo određeno da za kaznu nastave život u srušenom gradu. To je bila kazna za počinjena i nepočinjena "kaznena djela" tijekom rata.

Staro stanovništvo Zadra činili su naši ljudi, manji broj Talijana, te *proglašeni Talijani* s prezimenima na *-ić, -in, -ov*, tj. talijanaši.

Proglašeni Talijani, odnosno odnarođeni Hrvati (za razliku od pravih Talijana, koji nisu imali tih kompleksa), nisu mogli nikako prihvatiti novo stanje. Odgojeni u školi mržnje prema svemu što nije talijansko, nisu htjeli nikako shvatiti da su postali ravnopravni s Hrvatima, starim i novim. Osim toga bili su sustavno odgajani i u protukomunističkom duhu, stoga je njihova mržnja bila usmjerena i prema Hrvatima i prema novom sustavu, pa su za njih Hrvati bili sinonim za komunizam i obratno.

Ti Talijani s prezimenima na *-ić, -in, -ov*, koje je internacionalistička komunistička vlast rado priznala, imali su sva manjinska prava, svoju školu, novine, državnu službu, ali sve je to malo ili ništa koristilo.

Godine 1947. Italija je sklopila mirovni ugovor, čime je pravno Zadar dodijeljen (sada pokojnoj) Jugoslaviji, tj. Hrvatskoj. Dakle, nakon I. svjetskog rata Zadar je dodijeljen Italiji snagom međunarodnog prava, a nakon II. svjetskog rata Jugoslaviji, također snagom međunarodnog prava, što je svakako prirodno i pravedno.

Nakon potpisivanja mirovnog ugovora s Italijom zadarski su Talijani dobili mogućnost tzv. *izbora za Italiju (opzione)* uz neke uvjete, koji su bili označeni u mirovnom ugovoru. Jedan od uvjeta bio je talijanski kao materinski (govorni) jezik.

(Međutim, u pograničnim krajevima pitanje govornoga (ili materinskog) jezika ne govori baš mnogo. Ljudi su u tim krajevima dvojezični, barem u većini, pa je prema tome taj uvjet *pravna budalaština* ...).

Istini za volju treba kazati da su komunističke vlasti nerado uvažavale molbu za talijansko državljanstvo, tj. za odlazak u Italiju. Čitav postupak nije bio formalnost. Mnogima su molbe odbijene, pa su onda slijedile žalbe na sve predviđene stupnjeve. Neki su morali tražiti pomoć zagrebačkih odvjetnika, kako bi dokazali svoja talijanska prava. Za talijansko su se državljanstvo opredijelili i mnogi Hrvati, jer su željeli napustiti sustav koji nije nikome obećavao bolju budućnost, a talijansko državljanstvo bilo je jedino rješenje za odlazak.

Nekoliko je godina trajao odlazak Talijana, a najviše ih je otišlo 1948. godine. Neki su uspjeli dokazati svoja prava tek nakon nekoliko godina. Posljednji odlazak Talijana zbio se 1957. god. Tada su otišli *Talijani* Blažići, Klepo i pravi Talijan don Antonio Bufalino. Taj svećenik, rodom Napolitanac, nije imao nikakvih nacionalnih opterećenja - otišao je zbog roditelja i narušena zdravlja.

U Zadru je ostao manji broj *optanata*, kojima su vlasti konačno uskratile odlazak u Italiju, tj. talijansko državljanstvo.

Može se postaviti pitanje, zašto su se zadarski Talijani, oni pravi, a osobito nepravi, odlučili za odlazak u Italiju, iako je komunistička država s njima postupala temeljem komunističke internacionale? Prije svega na odlazak ih je tjerala velika mržnja prema Hrvatima, pa nisu nikako mogli zamisliti život uz Hrvate, a ravnopravnost im nije bila dovoljna. Željeli su biti privilegirani kao prije. Možda nisu poznavali Cencettija, ali su im njegove upute bile dobro poznate: *1' ultimo degli italiani conta più del primo degli slavi*[8]. Drugi razlog odlaska Zadrana bio je materijalne naravi. Naime, znali su, da Italija plaća ratnu odštetu građanima, a Jugoslavija nije plaćala, pa su se onda odlučili na odlazak, što je sasvim razumljivo. Iz tih su se razloga za talijansko državljanstvo izjasnili i neki moji prijatelji Hrvati, pa su tamo dobili lijepe novce za uništene nekretnine.

Dakle, zadarski Talijani nisu bili prognani iz ovih krajeva, oni su dobrovoljno otišli, a komunistička im je vlast pravila velike smetnje pri izdavanju dokumenata za odlazak! To je povijesna istina.

Ovdje moramo posebno spomenuti odlazak svih zadarskih svećenika skupa sa zadarskim nadbiskupom Munzanijem, koji se odrekao biskupske stolice. Svi su svećenici bili etnički Hrvati, što dokazuju njihova prezimena na *-ić, -in, -ov*, ali talijanaši po izboru. Ne mogu nikako misliti da ih je iz Zadra tjerala mržnja, ili pak nada u bolji materijalni život. Uvijek mi je bio potpuno neshvatljiv njihov izbor za Italiju, odlazak od vlastitoga naroda. Katolički svećenik ide u Kongo naviještati evanđelje, a zadarski svećenici nisu htjeli u svom kraju i svom narodu izvršiti svoju svećeničku misiju. Nije trebao otići ni nadbiskup Munzani, premda podrijetlom Talijan, jedan od najboljih zadarskih nadbiskupa ... Što se onda događalo i dogodilo u njihovom misaonom sklopu? Mislim, da smijemo kazati da su pali pod utjecaj kolektivne psihologije odlaska, jer - nažalost - ljudsko je ponašanje zarazno. Nu, ipak je čudno, kako su i svećenici pali pod taj utjecaj.

Komunističke vlasti rado su odobravale odlazak svećenikâ, iz razumljivih razloga...

Kao zanimljivost navodim, da je samo jedan svećenik koji se smatrao Talijanom, ostao u Zadru[9], a bio je zapravo zadarski Arbanas. Ostao je i jedan redovnik, o. Hugolin Didon, pravi Talijan iz Furlanije, koji je umro u Zadru 1960. god.

Vrijeme obnovljene mržnje - junaci Pavlove ulice

Odlaskom zadarskih Talijana s prezimenom na *-ić, -in, -ov* počinje u Italiji *ponovljeni iredentizam*, umotan u demokratski više ili manje prozirni papir.

Ti zadarski Talijani bili su skoro svi etnički Hrvati i u Italiji, koju su žarko ljubili, nisu se nikako mogli pomiriti s činjenicom, da Zadar više nije njezin dio.

Oni su rado priznavali međunarodnu odluku o Zadru nakon I. svjetskog rata, ali nisu nikako htjeli prihvatiti odluku koja je uslijedila nakon II. svjetskog rata. Dakle, nove granice Italije nisu nikako mogle biti predmet njihovih razmišljanja, stvarnost je za njih bila sasvim drukčija! Premda stariji, počeli su ti Zadrani u svojoj domovini Italiji dječju igru, a uzor im je bio dječji roman *Junaci Pavlove ulice* Ferenca Molnára. U toj se dječjoj knjizi, kako znamo, djeca igraju vojnikâ i vojske - a naši su Zadrani u Italiji izmislili sličnu: počeli su se *igrati vlasti*, osnovali su zadarsku *općinu u izgnanstvu*, koja ima svog *gradonačelnika, savjetnike, blagajnike* itd.: *libero comune di Zara in esilio!* Dakako, sve je moguće u demokraciji, pa i dječja igra starih ljudi, a to njihovo "poglavarstvo" postoji još i danas u Italiji, premda su ti stari ljudi - danas, nakon toliko godina, još stariji ...

Sve bi to bilo ostalo na razini dječje igre, da se talijanska vlast nije uključila u tu igru i izašla im ususret u nekim nostalgičarskim postupcima.

Kada je trebalo tim Talijanima izdati osobne dokumente (putovnicu ili osobnu iskaznicu), Republika Italija uvažila je njihovo traženje, da se u dokumentima ne zapiše država rođenja, nego samo mjesto rođenja i to u talijanskom obliku. Naime, ti Zadrani nisu nikako mogli prihvatiti, da u njihovim dokumentima piše - *Zadar, Iugoslavia, ili Zara, Iugoslavia*. Eto, dotle je išla njihova mržnja i nepriznavanje međunarodnih odluka o novim granicama Italije. Zato u njihovim dokumentima piše samo - *nato a Zara*, pa neka se drugi potrude otkriti, gdje se to selo *Zara* nalazi. Kada je riječ o Zadru, stvar nije tako teška, jer se zna da se nakon I. svjetskog rata nalazio u granicama Italije, a nakon II. svjetskog rata bio dio Jugoslavije, sada u Hrvatskoj, a da je do I. svjetskog rata bio u Austriji.

Kao zanimljivost navodim, da sam vidio putovnicu jednoga svog prijatelja, koji se rodio u Sinju u doba Austrije. Umjesto da u njegovu dokumentu piše *Sinj* (hrvatskim pravopisom), *Jugoslavija*, pisalo je: *nato a Signo!* I ništa više! Pronađite, gospodo, na zemljopisnoj karti taj toponim.

Uzaludno sam jednom Talijanu s prezimenom na *-ić, -in, -ov* dokazivao, da današnje austrijsko zakonodavstvo ne postupa na takav, dječji način. Austrijanci nemaju te komplekse, pa je na putovnici jednoga mog rođaka (r. 1913.), rođenog u Trstu, pisalo, da je rođen u *Trstu/Italija*. Za međunarodno je pravo važno trenutačno stanje, a ne povijest.

Kako smo vidjeli, austrijski zakoni i moja razmišljanja ne vrijede za Italiju. Kada je već država Italija tako odlučila, onda se više ne radi o igri *junaka Pavlove ulice*, nego toj igri treba dati pravo ime - iredentizam[10].

Ovdje ću spomenuti samo nekoliko primjera, iz knjiga, koji mogu potvrditi moje razmišljanje o iredentizmu nakon II. svjetskog rata, neiščezlom iz misaonog sklopa mnogih Talijana s prezimenom na *-ić, -in, -ov*, a poduprtom i od nekih tijela talijanskih vlasti.

Godine 1988. izašla je u Rimu veoma vrijedna knjiga Germana Paolija (inače njegovo je pravo ime *Palčić*!!) pod naslovom:

Ruggiero Giuseppe Boscovich nella scienza e nella storia del '700 (Roma, 1988, Accademia Nazionale delle scienze detta dei XL, Scritti e documenti, VIII)

Iako se radi o znanstvenom djelu, naš Paoli ne može ne misliti u iredentističkim kategorijama. On naime posvećuje dva poglavlja Boškovićevoj narodnosti i pokušava dokazati da se radi o Talijanu (pog. XLVI - *La nazionalità*, 499-514; XLVII - *Il cognome*, 515-518). Radi se očito o nama poznatom misaonom sklopu - *Talijani svi i svuda* (baš kao *Srbi svi i svuda*). Time je Paoli prekoračio mjeru za ozbiljno djelo, pa zato u predgovoru G. B. Marini - Bettolo (str. VII) ovako razmišlja:

> *L' autore, dalmata di origine, sente profondamente il dilemma della nazionalità di Ruggiero Boscovich, per me superato. Ogni nazione è fiera di vantare una mente ed una personalità scientifica come la sua ed è naturale che la federativa Jugoslavia lo faccia. Nicola Boscovich, padre di Ruggiero, è indubbiamente slavo ...*

Sedamdesetih godina prošlog stoljeća upoznao sam u Državnom arhivu u Zadru, kod ravnatelja dr. Foretića, Talijana dr. Serena Detonija, inače rodom Zadranina. Kako sam shvatio, Foretić i Detoni bili su dobri prijatelji, možda ne baš slučajno.

Prilikom svojih posjeta Zadru dr. Detoni mi se katkada javljao ... Iza toga, nekoliko ga godina nije bilo u Zadru - pričalo se da mu jugoslavenske vlasti nekoliko godina nisu dopuštale ulaz u Jugoslaviju.

Pri kraju jugokomunizma telefonski mi se javio i zatražio sa mnom sastanak, što sam prihvatio. Zamolio me tom prilikom, da mu na hrvatski prevedem knjižicu, koju je napisao pod naslovom *Ritorno a Zara* (Udine, Del Bianco, 1971). Iz više razloga nisam mogao prihvatiti njegovu molbu, ali je Detoni bio ustrajan. Razišli smo se neobavljena posla. Kako ćemo odmah vidjeti, bilo je dobro za mene što nisam prihvatio njegovu ponudu, ili uvažio njegovu molbu ...

Vrijeme junaka Pavlove ulice ... u Zadru

Nakon osamostaljenja Hrvatske ugledao sam u hrvatskom prijevodu spomenuto Detonijevo djelce u izlozima zadarskih knjižara - *Povratak u Zadar*. Comunità degli italiani di Zara, s.a. [1990.?]. Čak je na koricama pisalo da knjiga izlazi u nakladi Udruge zadarskih Talijana. Da sam nekoliko godina ranije preveo to djelo, kako je tražio Detoni, moje bi se ime našlo otisnuto u toj knjizi! Da ne bude zabune: nemam ništa protiv Talijana, ni zadarskih, ako ih uistinu ima u Zadru. Nu, u Zadru ih baš i nema, pa je spomenuta Udruga nepotrebna - ona služi u druge svrhe.

Kod popisa stanovništva 1991. godine oko 70 ljudi se u Zadru izjasnilo za talijansku narodnost, a od toga je sigurno polovica imala prezimena na *-ić, -in, -ov!* Vjerojatno su to oni, kojima je bila uskraćena *opcija* za Italiju pola stoljeća ranije.

Pravih Talijana moglo je biti te godine samo nekoliko desetaka. Ako se Udruga Talijana na njih odnosi, onda im to pravo pripada.

Mislim, da smijem doći do nekog zaključka u pogledu svojevremene molbe dr. Detonija, da mu na hrvatski prevedem knjigu. Njegova je molba sigurno imala neku skrivenu namjeru - možda je i mene, "jednog dana", planirao uključiti u Udrugu zadarskih Talijana. Gledajući sada unatrag, vidim, da je on gledao unaprijed.

U demokratskoj Republici Hrvatskoj, u Zadru se naglo povećao broj Talijana, pa ne znam, kako se u posljednjem desetljeću mogao roditi toliki broj. Neki kažu, da ih sada ima oko 200.

U Zadru je osnovano i književno društvo *Dante Alighieri*, koje postoji u mnogim državama širom svijeta. Nu, u Zadru to Društvo ima druge namjere, koje nije teško otkriti. Ako se radi o književnom društvu, broj članova ne bi mogao biti veći od dvadesetak, jer bi samo toliki mogao biti broj poznavatelja ili ljubitelja talijanske književnosti i Dantea Alighierija posebno. Ako pak to Društvo ima stotinjak članova, a među njima i polupismenih, onda je očito, da to nije književno društvo, nego političko. Da se radi o književnom društvu, ja bih rado bio članom ... Ali, zašto toliki broj? Ne ćemo biti daleko od istine, ako kažemo, da su za toliki broj "poznavatelja" Dantea Alighierija *zaslužne* u prvom redu talijanske mirovine, koje daje talijanska država, pa "zadarski dantisti" smatraju, da su obvezni *uzvraćati* ljubav za ljubav - a to znači *proglašavati se Talijanima*, što nije baš mrsko stanovitim tijelima vlasti u Italiji - i *zadarskim junacima Pavlove ulice* ...

Ako uz mirovine stiže još kao dodatak sapun ili prašak za pranje, onda nam može biti shvatljiv tolik broj poznavatelja ili ljubitelja Dantea Alighierija!

Ovdje moramo spomenuti još jednu Detonijevu knjigu, koja se pojavila u Italiji prošle godine, a danas je izložena u zadarskim knjižarama[11]. To je popis zadarskih poslovica. Knjiga je tipičan primjer kršenja bibliografskih pravila. Spomenut ću samo neka. Detoni nije napisao knjigu, pa prema tome nije smio biti označen kao autor. On je samo prepisao poslovice, pa je smio biti označen jedino kao priređivač. Još se veća bibliografska grješka pojavila u uvodu, koji je napisao Ottavio Missoni. Još nikad nisam vidio knjige, koja donosi biografiju pisca uvodnih riječi, pa još i njegovu fotografiju. To je jedinstven primjer u bibliografiji. Nu, mi znamo, zašto je to tako - Detoni je htio pokazati zadarskim "Talijanima" njihova *gradonačelnika u izgnanstvu* - jednog od *junaka Pavlove ulice* ...

Iza gradonačelnikove biografije slijedi Detonijeva. U njoj čitamo, da je on *consigliere del libero comune di Zara in esilio*. Uz fotografiju, dakako. Neka zadarski Talijani upoznaju i svoga *općinskog savjetnika!*

U toj knjizi nalazimo na posebnom, laminiranom, kartonu priloženu *Molitvu zadarskih dalmatinaca*, koju je sastavio Sereno Detoni. Tekst je na talijanskom i hrvatskom jeziku. I to je jedinstven primjer u bibliografiji ... Evo te "molitve", koja je mnogo manje od molitve, a najviše iredentistička izjava:

"Mi Dalmatinci iz Zadra koji smo upoznali dar boli i patnje zbog gorkog iskustva odvojenosti od naše rodne grude, koji umjesto da nas je svladao, osnažio nas je u vjeri,

molimo te, Gospodine, po zagovoru Gospe od Zdravlja, koju su zazivali naši oci, da možemo uživati zajedno s našim sugrađanima, koji su ostali u toj mučeničkoj zemlji i s našom braćom Hrvatima velik dar bratstva. Sereno Detoni."

U talijanskom tekstu stoji ... *nostri concittadini rimasti in questa* nostra *martoriata terra*.

Suvišno je dokazivanje prikrivenoga i očitog političkog govora, odnosno iredentizma, koji je umotan u proziran papir "bratstva" ... Detoni je zaboravio dodati i drugi dio poznate nam sintagme - "jedinstva".

Usput rečeno, priča se u Zadru, da je nedavno čelnik jedne od zadarskih komunističkih stranaka primio Ottavija Missonija, čime se, možda nesvjesno, i sam uključio u dječju igru *junaka Pavlove ulice*. Ako je ta vijest istinita, uistinu je neshvatljiva. Prošle smo godine imali priliku čuti da gradonačelnik Zadra nije htio primiti u audijenciju harlekina i provokatora, *gradonačelnika Missonija*, što je sasvim ispravna odluka. Nije zadarski gradonačelnik želio pristupiti iredentističkoj igri *junaka Pavlove ulice* ...

Prošle se godine pojavila u Italiji još jedna značajna iredentistička knjiga, koja je početkom ove godine preplavila Zadar i našla svoje mjesto u izlozima zadarskih knjižara[12]. To je knjiga o bombardiranju Zadra u Drugom svjetskom ratu.

Knjiga ima dva dijela, a pisana je trojezično - talijanski, engleski i hrvatski. *Drugi dio* obuhvaća str. 95-230, a taj je dio uistinu vrijedan prinos povijesti Zadra, jer je na tim stranicama objavljeno 185 fotografija srušenog grada. Premda takvih fotografija ima mnogo u raznim ustanovama, u Zadru i izvan njega, ipak je ovdje na jednom mjestu objavljen tako velik broj fotografija. Zanimljiva je i str. 93, na kojoj je *tabelarni pregled* broja i tipova zrakoplova, njihova tereta i bačenih bombi prema angloameričkim dokumentima o najvažnijim bombardiranjima Zadra. Još je zanimljiviji podatak, da je na svakih 100 m^2 zadarske površine bačeno 56,14 kg eksploziva!

Nas ovdje posebno zanima *prvi dio* knjige, koji ima 93 stranice i predstavlja neku vrstu uvoda. Na hrvatskom jeziku uvod obuhvaća str. 71-93.

Za razliku od drugog dijela, koji je ozbiljan, prvi dio je pisan za djecu ili starce, ili pak za *junake Pavlove ulice* ... To je tekst s veoma malo logike, ali mnogo iredentizma. Poruka knjige zapisana je na str. 90-92. Tu se kaže, da je osobni Mussolinijev tajnik Giovanni Dolfin zapisao: ... *među Zadranima se proširio utisak, da se želi potpuno uništiti talijanstvo Zadra*. Taj bi, dakle, utisak nekih Zadrana i Mussolinijeva tajnika trebao biti nama dokazom, da je uistinu sve tako i bilo. Dalje se navodi, da je razaranje potakao Tito, a kao svjedok se navodi neki inženjer Polombito ...

Nije teško zaključiti, kako se tim dječjim dokazima žele amnestirati one velevlasti iz Drugoga svjetskog rata, koje su imale i zrakoplove i bombe i koje su Zadar srušile. Nije teško zaključiti, kako pisci knjige žele i danas biti *kooperativni* s tim masonskim velevlastima ... S druge je pak strane vidljivo, da su za talijansku iredentu Tito i jugopartizani sinonim za Hrvate, pa bi valjda trebalo zaključiti, da su zapravo Hrvati srušili Zadar! Kad bi to bila istina, ne bismo danas govorili o 200.000 bleiburških hrvatskih žrtava. Konačno, mogli bismo još nešto zaključiti - današnji bi *junaci Pavlove*

ulice možda htjeli još jednu isplatu ratne odštete, iako im je Italija platila za ratnu štetu. Ta, zato su svojevremeno otišli u Italiju! Možda bi oni htjeli još jedan obrok, s hrvatske strane, koja je, prema njima, uništila Zadar.

Spomenimo još i pisce ove knjige. Prvi je Oddone Talpo: kako se na koricama navodi, on je bio dragovoljac u II. svjetskom ratu, a to znači da je dragovoljno pristupio fašističko-imperijalističkom ratu. Na početku smo kazali da je fašizam dobrim dijelom amnestiran, pa sigurno i dragovoljac Talpo! Sada je on član *del libero comune in esilio*, jedan od čelnika društva *junaka Pavlove ulice* ... Drugi je pisac Sergio Brcic (tj. Sergije Brčić), koji nema talijanizirano prezime (čak ni ono *-ch* prema talijanskom pravopisu), iako živi u Italiji; smijemo pretpostaviti, da se smatra Talijanom.

* * *

Sve ima svoje vrijeme ... suočeni smo s vremenom junaka *Pavlove ulice*, ili ponovljenog iredentizma, koje nam se nuđa kao *bratstvo i globalizam*. Česi i Poljaci zabrinuti su zbog globalizma, jer znaju, kakva im opasnost prijeti. Takav bi strah morao i nas obuzeti, jer ne smijemo zaboraviti, da gospodarska velevlast, kakva je danas Italija, može kupiti cijelu Dalmaciju (u ime globalizma) za manje od *"100.000 dukata"*, a mi jedva koju staromodnu košulju na sajmu u Trstu ili Jakinu.

Mislim da ovo srpanjsko razmišljanje mogu zaključiti kratkim sažetkom - stihovima dvaju svjetskih veleumova, Vergilija i Dantea

... timeo Danaos et dona ferentes
... ja strepim od danajskih sviju darova
(En., II,49, prev. Klaić)

e se non piangi, di che pianger suoli?
a kad ćeš plakat, ako nećeš sada?
(Inf., 33,42, prev. Klaić)

D. Idibus Iuliis MMI Iaderae

Pavao Galić

BILJEŠKE

1) Cfr. *Opća enciklopedija*, Zagreb, 1977., 1, 440-441
2) Cfr. *Opća enciklopedija*, Zagreb, 1980., 6, 105-106, s.v. *Nürnberški proces*
3) Samo jedan primjer: vidi: *Slobodna Dalmacija*, 23. 6. 2001.
4) Roman Jelić, *Potalijančivanje hrvatskih prezimena u Zadru za vrijeme fašizma*. (Radovi Instituta JAZU u Zadru, 1973., sv. 20, 49-109); isti, *Potalijančivanje hrvatskih prezimena u Lastovu i dodatak potalijančenih prezimena u Zadru*. (Radovi Centra JAZU u Zadru, 1976., sv. XXII. - XXIII., 293-317)
5) Teodoro Francesconi, *Un "regnicolo" a Zara 1937-1943*, Mestre, Libero comune di Zara in esilio, s.a., str. 107.

6) Vidi moj sitan prinos za povijest bombardiranja Zadra: *Sjećajući se Ezopove basne "Vuk i janje" ili - aktualna priča o prekomjernom granatiranju* (*Marulić*, Zagreb, 34/2001., 2, 380-383)
7) *Enciclopedia Italiana Treccani*, app. II, I-Z, str. 1136, s.v. Zara
8) Giorgio Cencetti (Rim 1908.-1970.), visoki talijanski dužnosnik, koga su za II. svjetskog rata poslali u Zadar, da u Dalmaciji organizira arhivsku službu (1942.-1943.). On je dao uputu: *l' ultimo degli italiani conta più del primo degli slavi*. Ponašanje Talijana dokazivalo je svugdje da im je ona bila dobro poznata. Vidi: Elio Lodolini, *Gli Archivi della Dalmazia durante la seconda Guerra mondiale e l' opera di Giorgio Cencetti* (Rivista Dalmatica, Roma, IV S., 34/1987, 4, str. 317)
9) To je bio don Milo Perović, o kome sam pisao u članku *Kako je počela koncilska obnova u mom gradu* (*Marulić*, Zagreb, 33/2000., 2, 364-372)
10) Vidi najnoviju knjigu: Duško Večerina, *Talijanski iredentizam*, Zagreb, 2001.
11) Sereno Detoni, *Proverbi della Dalmazia, Zara, ...* Presentazione di Ottavio Missoni, Trieste, Ed. Italo Svevo, 2000.
12) Oddone Talpo - Sergio Brcic ... *Vennero dal Cielo*. 185 fotografie di Zara distrutta 1943-1944. Trieste, Libero Comune di Zara in Esilio, Delegazione di Trieste, 2000, tip. Campobasso, str. 230.

Još o pitanju *župni* ili *župski*

U broju 4/2001. "Marulića" najprije sam pročitao članak Živana Bezića "Župni ili župski?". Upravo sam bio u jednom svom rukopisu sve "župsko" ispravio u "župno" i upozorio lektora da ostavi "župno". To sam učinio na preporuku našega vrhunskoga jezičara dr. Stjepana Babića. Zbog toga me je veoma zainteresirao Bezićev stav o tom pitanju. Međutim unatoč stručnosti članka, unatoč pozivu na brojne autoritete, autor me nije uspio uvjeriti u svoj stav. Vidim iz članka "Pripisak" da ni G. P.-a nije uvjerio u to što je napisao na 8 stranica popraćeno s 33 bilješke. Možda će se netko pozvaniji osvrnuti na Bezićev članak, međutim ne će biti na odmet i jedno amatersko razmišljanje, koje može pridonijeti rješenju ovoga problema.

Bezić nam navodi filologa M. Šimundića, koji predlaže istražiti kako su te sporne pridjeve pisali naši književnici. Utvrđeno je da su A. Šenoa, K. Š. Đalski i Vj. Novak pisali "župni", i da je tako pisano i u narodnoj književnosti. Međutim smatram daleko korisnijim istražiti kako su pridjev od župa (u crkvenom pogledu) pisali hrvatski katolički pisci i povjesničari, pišući monografije pojedinih župa. Od preko trideset monografija, koje posjedujem, navest ću neke, kao i njihove pisce.

Najveći broj monografija, u mojemu posjedu, napisao je naš crkveni povjesničar, pokojni dr. Josip Buturac (14). Od prve monografije "Staro Petrovo Selo" izdane 1966. do posljednje "Nedelišće" izdane 1993. dr. Buturac je pretežno pisao: župska crkva, župska knjižnica, župski arhiv, ali župnička kuća i župnička nadarbina. U nekim njegovim monografijama u tekstu piše "župska crkva", a ispod slika "župna crkva". U monografiji "Goričan" iz 1989. J. Buturac ima sve "župno": i župna crkva i župni dvor i zvonik župne crkve.

U monografijama drugih autora u pravilu je sve "župno":
- Mato Tustanić: "Oriovačka župa", 1969., ima župna crkva i župni stan,
- Josip Kunkera: "Religija ruševačkog kraja", 1970., ima župna crkva,

- Ivo Protić: "Župa Blato", 1976., ima župna crkva,
- Fra Augustin Krolo: "Župa Otok kod Sinja", 1979., ima župska crkva i župske matice,
- Fra Paškal Cvekan: "Franjevci u Ivaniću", 1979., ima župna crkva, ali i župska Spomenica, međutim isti autor u djelima "Bjelovar i franjevci", 1986., i "Čuntić i Hrastovica", 1990., ima samo župna crkva,
- Mijo Dukić: "Glina i okolica", 1980., ima župna crkva, župni stan i župno groblje,
- Juraj Lončarević: "Voćin", 1980., ima župna crkva,
- Juraj Lončarević: "Kutjevo", 1981., ima župna crkva i župni stan,
- Ivan Filipčić: "Župa Pregrada", 1983., ima župna crkva i župni stan,
- Stjepan Kožul: "Povijest župe Nevinac", 1989., ima župna crkva i župni sjenik,
- Grupa autora: "Župa sv. Lovre Petrinja", 1990., župna crkva,
- Krešimir Bulić: "Hrv. Kostajnica", 1991., župna crkva i župna Spomenica,
- Franjo Stričak: "Visoko", 1991., župna crkva,
- Mato Marčinko i P. Cvekan: "Hrastovica", 1991., župna crkva,
- Josip Linić: "Crkva u prošlosti Gospića", na više mjesta župna crkva, a samo na jednom mjestu i župska,
- Juraj Kolarić: "Povijest Kotoribe", 1992., župna crkva i župni dvor,
- Grupa autora: "Štefanje", 1992., župna crkva i župna kuća,
- Dragutin Pešut: "Župa Martinska Ves", 1993., župna crkva, župni dom i župno groblje,
- Dragutin Pasarić: "Vidici kutinski", 1997., župna crkva,
- Vladimir Čavrak: "Status animarum", 1999., župna crkva,
- Grupa autora: "Župa sv. Ane u Osekovu", 1999., ima župna crkva.

Pored nabrojenih monografija, navodim još nekoliko djela u kojima se na po stotinjak mjesta nalazi samo "župna crkva", "župni stan" i sve ostalo "župno":

- Dr. Đurđica Cvitanović: "Sakralna arhitektura baroknog razdoblja", 1985.,
- "Vodič - Crkve u Hrvatskoj", 1996. (jedan od uvodničara dr. Juraj Kolarić),
- Grupa autora: "Ranjena Crkva u Hrvatskoj", 1996.,
- Dr. Stjepan Kožul: "Terra combusta", 1998.

Dr. Stjepan Babić, jedan od najboljih naših jezičara, negdje je napisao: kad se pojave dvije dobre riječi za isti pojam, ostavimo ih neka žive jedno vrijeme zajedno, a onda će s vremenom jedna biti prihvaćena i ta će ući u normu. Iz ovdje navedenih brojnih primjera vidi se da je za crkveno područje prihvaćen "župni" a ne "župski".

Vidimo da se autor članka Živan Bezić deset puta poziva na stav našega vrhunskog jezičnog stručnjaka dr. Stjepana Babića. Pet puta se poziva na njegov članak objavljen u časopisu "Jezik" (god. 1964., br. 2., str. 120.), u kojem je Babić navodno napisao: "župni nije pravi sinonim za župski". Međutim Bezić ne zna da je dr. Babić 1990. godine objavio knjigu "Hrvatska jezikoslovna čitanka". U toj knjizi na str. 53-54 je članak "Jesu li župni i župski sinonimi?", a to je upravo onaj članak iz "Jezika" objavljen 1964., na koji se Bezić poziva. Međutim Babić naglašava da je članak "za

knjigu nešto prerađen". Sada u članku nema više citata koji nam je Bezić predočio. U prerađenom članku nam dr. Babić više nego jasno iznosi da treba upotrebljavati za župu (crkveno pravno područje) "župni", a za Župu (zemljopisno ime) "župski", uz zaključak: "pogotovu što je župni (za župu) i po tvorbi sustavniji od župski". Dr. Babić je sigurno imao razloga da svoj članak nakon 26 godina nešto preradi, budući da se jezik s vremenom usavršava.

Lojzo Buturac

Najnovija izdanja HKD sv. Jeronima

DANICA 2002.

(Zagreb, HKD sv. Jeronima 2001)

Danica za 2002., koja je nedavno izašla iz tiska s uobičajenim džepnim i zidnim kalendarom, nije samo najpopularnije jeronimsko izdanje nego, vjerojatno, i najčitanija knjiga među Hrvatima katolicima. Pritom ne zaboravljamo da Hrvatâ nema samo katolikâ. Stoga su u *Danici* surađivali i Hrvati drugih vjeroispovijesti i agnostici. Ipak, kao katoličkom kalendaru osnovni "ton" joj je redovito vjernički. U ovoj *Danici* npr. glavna je tematika posvećena vjernicima sveta života koji nisu pripadali tzv. duhovnim zvanjima, a mi ih danas zovemo laicima i svjetovnjacima. Takvi su bili, primjerice, supružnici Maritain i supružnici Martin, roditelji sv. Terezije od Malog Isusa. Uz njih se u kalendariju nalaze i naši svjetovnjaci: intelektualci Eckert i Merz, kraljica Jelena, majka ubogih. Uz intelektualce poput Tome Mora, Frédérica Ozanama ili doktorice Gianne Berette Molle, tu su i pripadnici drugih staleža, od sv. Josipa Radnika do sv. Izidora Seljaka (kojega valja razlikovati od seviljskog istoimenog biskupa i kojemu je u čast Jeronimsko društvo objavilo 1936. molitvenik "Božji sijač"), npr. Irac Matt Talbot, kojega njegov narod već sada štuje kao sveca. U skladu s tom temom u *Danici* su objavljeni članci gl. urednika Radovana Grgeca, tajnika HKD-a Stanislava Vitkovića, Ivana Damiša itd.

Ovo 122. godište *Danice*, uz obilje likovnih i tekstovnih priloga u stihu i prozi, govori rječito o njezinu kontinuitetu kao i neprekinutom kontinuitetu HKD sv. Jeronima (sv. Ćirila i Metoda), kojemu još uvijek nisu vraćene zgrade na Tomislavovu trgu 20 i 21 te u Trenkovoj ul. 1, nacionalizirane 1960. Kao književno i laičko Društvo HKD sv. Jeronima igralo je važnu ulogu u Hrvatskom katoličkom pokretu, a vjerujemo da će tako biti i ubuduće, o čemu govore i simpoziji održani u 2000. g. Naš "Marulić" i ostale publikacije ne zaboravljaju svoju misiju nekad i sad, pa je i ova *Danica* otvorena ne samo intelektualcima nego i seljacima i radnicima diljem Hrvatske i u dijaspori. Tu valja istaknuti njezine priloge na obojenom papiru (Braći izvan domovine i Mala Danica s nagradnim natječajima). Tu su i ostali uobičajeni prilozi i rubrike (Lijepo i ugodno, Diljem domovine, Zanimljivo i korisno). U rubrici "Na spomen" sjećamo se naših najbližih i najzaslužnijih članova i suradnika koji su nas napustili u proteklom razdoblju (Ante Miličić, Ivo Balentović, Luka Brajnović, Marija Horžinek, Bela Gabrić, Ivo Zorica).

Uz naše laike autori su pojedinih priloga i svećenici, kao npr. Vladimir Pribanić i Tomo Vereš. Ne smijemo zaboraviti ni likovne suradnike (B. Dorotić, Z. Bifel, J. Ćosić) i autora kalendarskih podataka Gustava Krena. Veći dio otpada na laike, kao što je u prošloj *Danici* najviše prostora bilo posvećeno našim teološkim i filozofskim prvacima, od kojih su neki, jer više "ne kotiraju", prestali biti medijski "eksponirane ličnosti". Spomenimo i ostale važnije stare i nove suradnike: Ante Stantić, Ivo Soljačić, Josip Bačić Savski, Marinko Marinović, Nevenka Bakoš, Magdalena Vlah Hranjec, Vera Vuković, Iva Čuvalo, Stanislava Adamić, Božena Lucija Kruz, Stijepo Dabelić, Salvo Dabelić, Marijan Kovač, Mile Krajina, Ivica Ružička, Petar Šolić, V. Rešković, R. Toljanić itd.

G. M.

ZBORNIK "LJUBAV PREMA ISTINI"

(LJUBAV PREMA ISTINI. Zbornik u čast Tome Vereša O.P. Priredio Anto Gavrić O.P. Zagreb, Dominikanska naklada Istina, 2000. Format 24 x 16 cm, str. 447. Cijena 100 kn.)

Nije lako napraviti dobar prikaz tako sadržajno bogatog zbornika kao što je ovaj, u čast dominikanca o. dr. Tome Vereša, magistra svete teologije, u povodu njegova 70. rođendana i 50 godina redovničkih zavjeta. Njemu su u ovom Zborniku posvećena četiri članka. Najprije dr. Josip Ćurić D.I., prof. emeritus KBF-a u Zagrebu, u članku *Život i djelo Tome Vereša O.P.* (str. 13-19) izlaže slavljenikov životni tijek i znanstveni rad, a posebno je istaknuo njegove radove iz tomističke baštine, kao što je divot-publikacija TOMA AKVINSKI - IZABRANO DJELO (Zagreb, 1981), koja je utrla put prevođenju i izdavanju djela sv. Tome Akvinskog kod nas. Izostavivši ostala djela i članke, nije nikako moguće izostaviti *Filozofsko-teološki dijalog s Marxom* (Zagreb, 1973. i 1981.) Bavljenje Marxom i marksizmom s jedne strane, a sv. Tomom i sv. Albertom Velikim s druge strane, dvije su glavne karakteristike znanstvenog rada o. Tome Vereša. Nije čudo što ga je učitelj dominikanskog reda Timothy Radcliffe 10. lipnja 2000. u Rimu promaknuo na stupanj »učitelja svete teologije« *(magister in sacra theologia).*

Mr. Petar M. Radelj je u vrlo temeljitom članku *Bibliografija fr. Petra Tome Vereša O.P. (1951.-2000.)* (str. 21-66), kronološkim redom, naveo sve Verešove članke i djela (ukupno 476) zajedno s osvrtima na njih i recenzijama. A priredite1j Zbornika mr. Anto Gavrić O.P. pozabavio se temom *Poimanje Akvinčeve filozofije u djelu Tome Vereša* (67-81). O. Vereš, kao đak dominikanskog učilišta u Le Saulchoiru kraj Pariza, nije sklon Gilsonovoj tezi da postoji kršćanska filozofija, jer je - kaže o. Vereš - filozofija po sebi autonomna znanost i po svojoj je naravi otvorena svemu što je ljudsko. Ipak prihvaća Maritainovo mišljenje da je filozofija pod utjecajem kršćanstva dobila nove pojmove, ili nekim pojmovima dala novi smisao. Također se mora istaknuti da on ističe važnost razuma za rješavanje velikih problema filozofije i teologije. Premda se u novije vrijeme ističe da je Toma teolog a njegova doktrinarna sinteza prvenstveno teološka sinteza, ipak, uzevši u obzir njegov interes za filozofiju, i njegove komentare Aristotelova djela, treba reći da Akvinčeva misao zauzima povlašteno mjesto u povijesti filozofije; tu se na poseban način misli na Tomin pojam *actus essendi (zbiljnost bivstvovanja* ili *bítka).* O. Gavrić je na kraju Zbornika za inozemne čitatelje na francuskom jeziku izložio slavljenikov život i djelo (str. 431-433).

Izuzevši spomenute, rekli bismo prigodne članke, Zbornik sadrži još dva tematska dijela, naslovljena TOMA AKVINSKI I NJEGOVO DJELO (str. 85-208) i POVIJESNA DIMENZIJA AKVINČEVA DJELA (209-430).

U prvom dijelu osam je autora pokušalo izložiti neke aspekte Tomine misli istovremeno joj dodajući nešto novo, svoje. Isusovac iz Innsbrucka Emeric

Coreth, prof. emeritus Instituta za kršćansku filozofiju, razmatra temu *Toma Akvinski i problem metafizike* (str. 85-97). Ma što se govorilo o smrti metafizike, ona se pojavljuje uvijek iznova jer čovjek teži imati znanost o cjelokupnoj stvarnosti pod univerzalnim vidikom. Dakle, predmet metafizike je, kako već reče Aristotel, *biće kao biće (ens inquantum ens)*. Toma to dovodi do kraja jer je za njega biće *ono što jest (id quod est - In Met.4,1)*, ili *ono što posjeduje bitak (id quod habet esse - In Met. 12, 1)*, ili *riječ biće nečemu se daje po samoj zbiljnosti bivstvovanja (nomen entis imponitur ab ipso actu essendi - In Sent. 1,1)*. Dakle, biće je povezano s onim što zovemo *actus essendi* (što se katkada ne prevodi, ili se prevodi različitim izrazima: zbiljsko bivstvovanje, akt bivstvovanja, čin bivanja, zbiljnost bivstvovanja, zbiljnost bivanja, zbiljnost bitka). Odatle slijedi da su sva pozitivna određenja zapravo savršenstva bivstvovanja, utemeljena u samom bitku, u samostojnom bitku (*ipsum esse, esse subsistens*), tj. Bogu. Tako Toma nadilazi Aristotelov pojam o Bogu. Metafizika je za Tomu zapravo filozofija bitka, što su kasnija skolastika i novija filozofija izgubile iz vida. Stoga je Heidegger imao pravo kritizirati takvu metafiziku, ali on ima krivo što bitak utemeljuje na pojmu vremena, a ne na istovjetnosti bitka i spoznaje u duhovnom činu uma. Heidegger je dao povod novom transcendentalno-filozofijskom utemeljenju metafizike, koje su elaborirali npr. J. Maréchal, B. Lonergan i Karl Rahner. Njima se pridružio i autor ovoga članka, E. Coreth, koji je na početak svoga metafizičkog razmišljanja stavio živog čovjeka s njegovim težnjama, čime se - kako kaže - udaljuje od 'strogog' tomizma, ali, zauzvrat, u probleme i metode suvremene filozofije unosi Tomino razumijevanje bitka.

Prethodnome članku po temi je blizak članak splitskog filozofa mr. Borislava Dadića, profesora na Filozofskom fakultetu u Zadru: *Actus essendi Tome Akvinskoga - jedno tumačenje* (str. 115-125). Autor, slijedeći smjernice poznatog francuskog tomističkog filozofa É. Gilsona, ističe da je Toma, za razliku od Aristotela, uočio stvaralačku snagu onog Prvog pokretača jer je on *ipsum esse subsistens (sam samostojni bitak)* te stoga taj bitak (*esse*) priopćava svim stvorenjima; esse (bitak) je »akt svih aktova (*actualitas omnium actuum*) i savršenstvo svih savršenstava« (Toma Akvinski, *De potentia*, q, 7, a. 2, ad 9). Bitak je temelj istine, dobrote, ljepote. Kada Toma tumači Aristotelovu *Metafiziku*, čini se da, poput Aristotela, poistovjećuje biće (*ens*) i bitak (*esse*). Pitanje odnosa između bića u smislu supstancije, s jedne strane, i bítka (ili bivstvovanja), s druge strane, postavlja se Tomi nakon nauke o stvaranju. Prema njoj bitak ne pripada biću, nego mu je on darovan, i Stvoritelj može taj dar povući. Dakle, bića u svom bítku (bivstvovanju) ovise o Bogu. To Aristotel nije mogao znati. Stoga je svako stvorenje u metafizičkom smislu složeno od bîti i bítka; »jedno je bît (essentia), a drugo je bítak (esse)«, piše Toma u *Sumi protiv pogana* (I, 22 - u hrv. izd. K.S, sv. I., str. 119). No odnos između bîti i bítka nije kao između materije i forme (tj. između mogućnosti i zbiljnosti), nego je posebne vrste. Može se, doduše, reći da je spomenuti odnos bît - bítak nešto kao odnos između mogućnosti (*potentia*) i zbiljnosti (*actus*), ali sv. Toma u *De potentia* (q. 7, a. 2, ad 9) upozorava: »Ne valja misliti, kada se nekoj stvari pripisuje bítak (esse), da joj se pridodaje nešto od nje formalnije, što bi je odredivalo kao što zbiljnost (actus) određuje mogućnost

(potentiam); naime, takav bîtak (esse) je bitno različit od one stvari kojoj se pridodaje da je odredi.« Temeljni je problem u razumijevanju toga *esse* naš ljudski jezik, koji je jezik bîti i supstancija, a ne jezik bítka, ali, premda se *actus essendi* ne da prevesti u pojam, ipak treba nekako nadići jezik. Je li to moguće? Neki odgovaraju negativno. Ipak istinski metafizički realizam, kakav je Tomin, ne isključuje apriorno one dijelove stvarnosti koji se opiru apstrakciji. Autor se nije detaljnije pozabavio time kako, unatoč toj činjenici, ipak oni ne izmiču našoj spoznaji. Autorov zaključak je sljedeći: »Toma je uz pomoć svoga *actus essendi* uspio izgraditi metafiziku koja je sačuvala egzistenciju, a da se nije odrekla bîti filozofije« (str. 124).

Tri članka nastala su, kako se čini, iz želje da se u Tominoj filozofiji nađe nešto što je u skladu s današnjim prirodnim znanostima. Već prije navedeni profesor KBF-a u mirovini, dr. Josip Ćurić D.I. , u članku *Actio est in passo* (Akcija je u trpitelju) (str. 99-114), samostalno nastavljajući Tomina razmišljanja o 'djelovanju (actio)', smatra da djelovanje ne valja gledati kroz prizmu tvorne uzročnosti (causalitas efficiens), nego da je tu na djelu samo causalitas formalis (oblikovna uzročnost) (str. 113), jer tu i agens (djelatelj) i patiens (trpitelj) autorealiziraju sami sebe, pri čemu su angažirane njihove forme svojim formativnim djelovanjem. Time se filozofija, kako kaže, približuje mišljenju modernih fizičara. - Dr. Nikola Stanković, profesor na Filozofskom fakultetu D.I. u Zagrebu, u svom se članku *Procedere in infinitum i putovi Tome Akvinskoga* (str. 149-160) bavi poznatom izrekom da u dokazivanju »nije moguće ići u beskraj«, što je jedna od pretpostavki prvih dokaza (puteva) kojima sv. Toma dokazuje Božje postojanje. Ima filozofa koji to osporavaju, što ovisi o obzorju s kojega mišljenje polazi. Prema današnjoj prirodnoj znanosti, principijelno nije moguće ići u beskrajni *progressus* ili *regressus*, a Tomina filozofija bi po svojoj naravi trebala biti otvorena prema znanosti. - Vrlo zanimljiv je članak mr. Ivana Zelića, iz Mravinaca kod Splita: *Toma Akvinski - preteča današnje filozofije znanosti* (189-206). Riječ je o tome prikazuju li znanstvene teorije svijet kakav uistinu jest. Autor polazi od Tomina pojma 'posredne znanosti (scientia media)', kakva je, npr., astronomija, u kojoj se matematička načela primjenjuju na prirodoslovne stvari (Thomas Aquinas, *In librum Boetii De Trinitate expositio*, q. 5, a. 3, ad 6. - u hrv. prijevodu Tome Vereša: S. Kušar, *Srednjovjekovna filozofija*, Zagreb, Školska knjiga, 1996, str.192), što se može primijeniti na današnju fiziku i srodne znanosti. Za današnje razvijene i matematizirane znanosti karakteristična je hipotetičko-deduktivna metoda: teorija se izgrađuje matematičkim sredstvima, pa se predviđanja izvedena iz teorije uspoređuju s promatranjima. Tako se može dogoditi da mogu postojati dvije različite teorije koje su potvrđene iskustvom. Koja od njih prikazuje svijet kakav uistinu jest? U Tomino vrijeme postojala je Ptolemejeva teorija o (prividnom) kretanju planetâ po ekscentricima i epiciklima. Sv. Toma primjećuje da »se prihvaćanjem te teorije mogu spasiti vidljive pojave u kretanju nebeskih tijela, ali taj razlog nema dovoljnu dokaznu moć jer bi se iste pojave vjerojatno mogle spasiti i prihvaćanjem neke druge teorije« (*Suma teologije*, I, 32, a. 1, ad 2). Dakako, ako se nekom teorijom ne mogu 'spasiti' vidljive pojave, jasno je da ona ne valja.

Suvremeni filozof znanosti Karl Popper došao je, neovisno o Tomi, do sličnih rezultata, po kojima iskustvo ne može potvrditi teoriju, nego je može samo opovrgnuti. Na kraju autor zaključuje da bi Toma po svoj prilici rekao kako nam znanstvene teorije ne daju u potpunosti istinit opis svijeta. Ipak, približavaju li se tomu barem, kako kažu neki filozofi? Autor smatra da ne možemo reći kakav bi bio Tomin odgovor, jer se on s tim pitanjem nije suočio. Konačno, zanimljivo je da su brojnim sljedbenicima sv. Tome kroz vjekove, promakla njegova zapažanja o prirodnim znanostima.

I daljnja tri autora imaju u vidu moderna misaona kretanja. Giuseppe Bussiello, O.P., profesor na Sveučilištu sv. Tome u Rimu, u članku *Habitualna samospoznaja i neposredna spoznaja Božjeg postojanja u misli Tome Akvinskoga* (str.127-148), potaknut egzistencijalno-heideggerovskom filozofijom i općenito modernim postkartezijanskim subjektivizmom, pokušao je utvrditi do koje je mjere shvaćanje bića kod Tome povezano s otkrićem samospoznaje subjekta. Bruno Niederbacher, D.I., profesor filozofije u Innsbrucku, u članku *Neposredna spoznaja Boga: Toma Akvinski o uznesenju (raptus)* (161-175), ispituje i opisuje spoznaju Boga poput one u sv. Pavla tijekom njegova uznesenja. Autor konstatira da postoji jaz između Tomine epistemologije 'blaženog gledanja' i suvremene religiozne epistemologije. Na razliku između nekih modernih teorija, koje kažu da se ljudski postupci mogu dostatno objasniti s aspekta prirodnih znanosti, i Tomine misli da postoje dva reda ljudskog djelovanja, tj. red prirode i red ćudoreda, koji se ontološki razlikuju, ukazuje dr. Christian Kanzian, asistent na Institutu za kršćansku filozofiju u Innsbrucku, u članku *Vrste djelovanja* (177-188).

U drugome dijelu, koji ima naslov »Povijesna dimenzija Akvinčeva djela«, obrađene teme toliko su različite da ih je teško svrstati pod taj naslov. Ipak tu sigurno spada većina priloga, kao što su oni W. Sennera, A. Ćubelića, S. Kušara, F.-H. Wébera, G. Emeryja, Ch. Moreroda, R. Brajičića, Ivana Tadića i N. Bilića.

Dr. Walter Senner O.P. (Grottaferrata - Köln) u članku »*Mir na nebu i rat na zemlji (Razmišljanja prema tekstovima od Heraklita i Aristotela preko Tome Akvinskoga do Karla Marxa)*« (221-251). Kao što sam naslov nagoviješta, autor postavlja pitanje je li rat naprosto dio naše ljudske sudbine na zemlji. Danas su kršćani napokon zauzeli jasan stav da rat ne smije više važiti kao legitiman oblik politike. Ali sve ovisi o tome hoće li se učinkovito založiti da se to i sprovede u djelo. - Mr. Alojz Ćubelić, profesor filozofije na KBF-u u Zagrebu, u članku *Kraljevi - filozofi ili idealna država* (str.253-263), opširno izlaže Platonovo mišljenje o toj stvari, najprije ono iz *Države*, a potom i ono iz *Politike* i *Zakona*, u kojima u svakom slučaju Platon filozofima pridaje veliku ulogu u donošenju zakona i upravljanju. Toma Akvinski je svoju političku filozofiju gradio ne samo na Aristotelu nego i na platonskoj baštini. On priznaje relativnu autonomiju civilnom društvu. Država neizravno potječe od Boga jer je Bog stvorio čovjeka kao društveno biće. Čini mi se da autor nije uspio jasno izraziti ulogu filozofske misli u Tominu poimanju države. - Dr. Stjepan Kušar, profesor na KBF-u, u članku *Toma Akvinski i visoko školstvo u srednjem vijeku* (str. 283-295), ističe Tomin doprinos srednjovjekovnom visokom školstvu i teologiji u kontekstu

sraza baštinjene kršćanske mudrosti i nadolazećeg aristotelizma. Tomina sinteza je upravo genijalna, iako nije - kaže autor - ni jedina moguća ni jedina legitimna. Toma je i danas nužni partner u dijalogu o samoprezentiranju kršćanske misli u uvjetima suvremenosti.

Francuski dominikanac E.- H. Wéber, iz C.N.R.S. u Parizu, u članku *Jedna arapska filozofska tema u reinterpretaciji Tome Akvinskoga* (str. 297-312), u središte pozornosti stavlja umsku spoznajnu sliku (*forma/species intelligibilis*). O njoj je govorio već Aristotel, ali dosta neodređeno. Avicenna, da bi izbjegao empirizam, nespojiv s nadiskustvenom stalnošću istine na noetičkoj razini, transcendenciju pripisuje samoj umskoj spoznajnoj slici promatranoj kao općoj sadržaj. Averroes pak, svjestan transcendentne dimenzije istine, zastupa postavku o primalačkom umu kao nečemu što je iznad i izvan čovjeka. Toma pak, poznavajući te filozofe, ali i Augustina, Dionizija i novoplatonsku knjigu *De causis*, uvodi novost s obzirom na uzročnost u djelokrugu uma, učeći da se uloga djelatnog uma vrši u suradnji s transcendentnom uzročnošću umske spoznajne slike. Ta je uzročnost omogućena time što ona (umska spoznajna slika) - po svojoj stvorenoj mjeri i putem biti spoznatih stvari - ima udjela u čvrstoći i suvislosti koje su vlastite Stvoriteljevu Razumu kao posljednjem mjerilu istine.

Dok se Wéber bavi Arapima, Emery i Morerod bave se kršćanskim Istokom, odnosno teolozima Reformacije. Članak dr. Gillesa Emeryja, O.P., profesora dogmatike u Fribourgu, sadrži zanimljive informacije o tom kako je Toma volio istočne oce i studirao akte sabora u Efezu, Kalcedonu i Carigradu (II. carigradski 553.). Nikada istočnjake ne naziva hereticima. Recepcija njegove nauke u XIV. st. u Grčkoj bila je dosta uspješna. No, pokazalo se da je tu velika zapreka, naime teološka nauka Gregorija Palamasa († 1359.) o stvarnoj razlici između Božje biti i Božjeg djelovanja (enérgeia, što prevoditelji članka izriču riječju 'moć', ali mi se čini da je to manje prikladno). Riječ je zapravo o vrlo radikalnoj razlici između tomističkog i palamističkog poimanja odnosa između Boga i svijeta. Jesu li to - pita autor - dva puta koja nastavljaju misao svetih otaca, a da vjernost ocima ne prisvoji samo jedna od tih doktrinalnih tradicija? U rješavanju toga pitanja mogao bi pomoći primjer sv. Tome. - Dr. Charles Morerod O.P., profesor fundamentalne teologije na Sveučilištu sv. Tome u Rimu, u članku *Božji bitak i čovjekov bitak kod Luthera : povijesni prikaz i današnje značenje* (str. 343-363), o nesvjesnoj filozofskoj Lutherovoj pretpostavci da na području spasenja ne mogu biti ujedno dva uzroka istog čina, iz čega, naravno, slijedi da Bog (Božja milost) čini sve, a čovjek ništa. Toga se drže i današnje protestantske vjerske zajednice. Tomina nauka o prvom uzroku (tj. o Bogu) i drugotnom uzroku (tj. o stvorenjima), o glavnom i posrednom (instrumentalnom - točnije bi bilo: oruđnom) uzroku pokazuje kako jedan učinak uzrokuju ujedno dva uzroka; npr. kad pišemo nekom pisaljkom, ono što je napisano ima ujedno dva uzroka: čovjeka i pisaljku, pri čemu svaki od tih uzroka djeluje *na sebi odgovarajući način*. U djelovanju čovjeka nije potrebno priznati Božje djelovanje odbacivši čovječje, niti priznati čovječje odbacivši Božje. Biblijski tekstovi to potvrđuju.

Prilozi R. Brajičića, I. Tadića i N. Bilića obrađuju teme koje se međusobno vrlo razlikuju, kao što su prva načela znanosti, vječnost svijeta i susret

tomizma s egzistencijalizmom. *Do prvih načela znanosti ne intuicijom, nego kontemplacijom* (str. 365-373) - prilog je o. dr. Rudolfa Brajičića D.I. profesora emeritusa na Filozofskom fakultetu D.I. u Zagrebu. Autor, nadovezujući na Tomino mišljenje, smatra da se u fantazmi (maštovnoj slici) kontemplacijom uočavaju transcendentalni konsekutivni odnosi na temelju bîti subjekta dotičnog načela. Time skolastika rješava tajnu Kantovih sintetičnih apriornih sudova, čuvajući njihovu objektivnu vrijednost. - Dr. Ivan Tadić, profesor na Bogoslovnom fakultetu u Splitu, svojim člankom *Problem vječnosti svijeta tematiziran u hrvatskoj suvremenoj misli* (str. 387-402) izlaže mišljenja J. Stadlera (†1918.), Antuna Bauera (†1937.), Stjepana Zimmermanna (†1963.), Vilima Keilbacha (†1982.), Jurja Božidara Marušića, Ante Kusića i Tome Vereša. Zanimljivo da svatko od navedenih ima o temi vlastito mišljenje, no svi se slažu u tom da je u svakom slučaju svijet ovisan o Bogu, i da nije od vječnosti. A bi li mogao biti od vječnosti? Jedino T. Vereš odgovara pozitivno. - Asistent na Filozofskom fakultetu D. I. u Zagrebu mr. Niko Bilić ima članak: *Polazišta za susret između tomizma i egzistencijalizma. Misaoni pristup Bogu u filozofiji Jacquesa Maritaina* (str. 403-419). J. Maritain (1882.-1973.), učenik H. Bergsona i H. Driescha, upoznat s filozofijom sv. Tome oko 1907., pišući u egzistencijalističkom okruženju, polazi od života koji je otvoren Božjoj transcendentnosti pa tako nudi optimističku perspektivu egzistencijalističkoj dvoumici o odbačenosti i bezizlaznosti. Kako čovjek spoznajom dolazi k Bogu, Maritain izlaže u knjizi *Approches de Dieu* (1952.), u kojoj govori o predfilozofskoj spoznaji Boga, o Tominih pet putova, o svom šestom putu. Iz Tomine metafizičke misli o Bogu i svijetu, Maritain izvodi svoj poznati teocentrički humanizam; teocentrički, jer se vrednote kao što su ljudsko dostojanstvo, sloboda, pravednost, solidarnost temelje na Bogu. Dakle, suočen s egzistencijalizmom, Maritain uči da 'bitak-s-ništavilom' podrazumijeva 'bitak-bez-ništavila' ili bolje: Neograničenu Egzistenciju.

Preostaje sedam priloga koji izmiču naslovu ovoga dijela Zbornika, kako je već rečeno. Od njih se pet odnosi na filozofe: na Aristotela, na sv. Alberta Velikog (2), na Dunsa Skota, na preminulog hrvatskog filozofa Hijacinta Boškovića; a dva na neke važne teme, kao što su uloga političkog u životu i dijalog s marksistima.

Na Aristotela se odnosi zanimljiv članak dr. Miljenka Belića, D.I., profesora emeritusa na Filozofskom fakultetu D.I. u Zagrebu: *Doprinos istraživanju relativne kronologije Aristotelovih djela* (str. 209-219). U njemu autor podrobnom analizom Aristotelovih tekstova utvrđuje da se Aristotel u svom učenju razvijao i da je, npr., *Fiziku* napisao prije *Metafizike;* isto tako i prije *Kategorija*. Učenje o 'iskonskom začetniku zbivanja' (*Met.* XII, 8, 1074a 33-37) pripada vrhunskom razdoblju Filozofovu. - Dr. Henryk Anzulewicz, znanstveni suradnik na Institutu Alberta Velikog u Bonnu, u članku *Stav Alberta Velikog o pitanju nužnosti, usuda i providnosti* (str. 265-275), izlaže kako je Albert filozofskim razlozima pobio nauku nekih pariških filozofa da je ljudska volja podložna nužnosti i usudu te da nema Božje providnosti. A dr. Paulus Engelhardt, O.P., Düsseldorf, profesor socijalne filozofije na Visokoj bogoslovnoj školi u

Münsteru, svojim prilogom: *Albertova teorija o novcu u usporedbi s Aristotelovom i Marxovom* (str. 277-282), utvrđuje da su ekonomiji potrebni etički temelji. - Dr. Gérard Sontag, profesor na Sveučilištu u Clermont-Ferrandu (Francuska), bavi se Dunsom Scotom († 1308.) u članku: *Metafizika i teologija u proslovima Lectura i Ordinatio Ivana Duns Scota* (str. 331-341). Ta djela su komentari *Sentencijama* Petra Lombardskog. Tu Scot kaže da filozofi stavljaju previsoko granice svoga znanja. Filozofija nije podčinjena teologiji, ali ona ne može obuhvatiti teologiju. - Dr. Hrvoje Lasić, O.P., profesor na Filozofskom fakultetu D.I. u Zagrebu, oživljuje lik gotovo zaboravljenog, a ipak značajnog dominikanca-filozofa o. dr. Hijacinta Boškovića (1900.-1947.).

Dr. Philibert Secretan, Ženeva, prof. emeritus Sveučilišta u Fribourgu (Švicarska), upozorava na opasnost da se u današnjem ekonomskom nadmetanju izgube temeljne ljudske vrijednosti (*Primat političkog?* Str. 413-419). Dr. Georges Cottier, O.P., Vatikan, teolog papinskog doma i generalni tajnik Međunarodne teološke komisije, iznosi svoje vrlo zanimljive uspomene na marksističko-kršćanske sastanke u kojima je sudjelovao od 1959. do 1987. (*Retrospektivni pogled na dijalog s marksistima*, str. 421-430).

Na kraju knjige nalazimo popis autora s njihovim akademskim titulama i službama (str. 435), kao i popis jedanaest prevoditelja s izvornih jezika (s njemačkog, francuskog i talijanskog), odnosno s hrvatskoga na engleski (kad je riječ o sažetcima priloga napisanih na našem jeziku) (str. 437).

Vidi se da je priređivač, doktorand o. Anto Gavrić, uložio vrlo velik trud da se ovo djelo na vrijeme izda i dostojno opremi. Doduše, potkrala se po koja tiskarska pogreška (str. 92, r. 14; str. 153, r. 18; str. 188, r. 7; str. 239, r. 1; str. 240, bilj 165; str. 247, r. 2; str. 322, r. 19; str. 338, r. 4 /gdje, očito, mora biti 'hamartiološko'/; str. 354, r. 3; str. 375, r. 16 i 26,) ali to je gotovo nemoguće izbjeći. Na str. 223, u bilj. 20, očito je morao biti Aristotelov grčki tekst iz *Politike*, 1253a 19 (transkribiran latinicom: *kaì próteron de tei fysei pólis ē oikía kaì hékastos hēmōn estín)*, koji kompjutor nije uspio otisnuti, pa je nastao niz nerazumljivih znakova.

Na str. 348, r. 1. odozdo i bilj. 16, nalazi se ime poznatog tomista i kardinala Kajetana, čiji je latinski oblik Cajetanus, pa bi tako (a ne Cajetan) moralo i stajati u bilj. 16, koja je sva latinska. Naprotiv, na ostalim mjestima gdje se uzima pohrvaćeni oblik, mora biti Kajetan, kao što je pohrvaćeno ime poznatog rimskog neprijatelja Kartage Katon (a ne Caton). Negdje se (npr. na str. 120, r. 2.10.18.19.20.33) na riječi 'bitak' nalazi dugosilazni naglasak (bîtka, bîtku), a trebao bi biti dugouzlazni (bítka, bítku). Ako se možda znakom ˆ htjela označiti duljina sloga, onda se mogao upotrijebiti znak ¯ da se izbjegne dvoznačnost.

Možda se barem priređivač mogao sjetiti (kad se već nisu autori, ili nisu mogli) navesti i stranice hrv. izdanja nekih djela sv. Tome, kao što je *Suma protiv pogana* (usp. npr. str. 102, bilj. 9.13.14.15), *O odijeljenim bivstvima* (*De substantiis separatis* - usp. str. 121, bilj. 18), *O rasuđivanju s pomoću zvijezda* (*De iudiciis astrorum* - usp. str. 193, bilj. 12). Isto vrijedi za hrvatske prijevode Aristotelovih djela, kao što je *Fizika* (usp. npr. str. 210, bilj. 5 i sl.), *Metafizika* (usp. npr. str. 16, bilj. 3 i 4), *Politika* (usp. npr. str. 224, bilj. 28 i sl.), *Kategorije* (usp. str.

212, bilj. 16. 18.19), *O duši* (usp. str. 118, bilj. 8 i 9; str. 119, bilj. 13). Negdje je to učinjeno, ali u vrlo mnogo slučajeva nije.

No, ako se uzme u obzir sve što je postignuto u ovom izvrsnom Zborniku, gornje primjedbe povlače se u drugi plan.

Na kraju treba rastumačiti zašto Zbornik nosi naslov LJUBAV PREMA ISTINI. To sam priređivač tumači u Predgovoru (str. 9). Naime, taj se izraz (lat. *amor veritatis)* nalazi kod sv. Tome dva puta, i to u njegovu komentaru na *Psalam 11*, 1 (u izd. Busa vol. 6, str. 61) i u *Tumačenju Ivanova evanđelja*, pogl. 14, lekc. 4 (u Mariettijevu izdanju iz 1952. br. 1916). Na prvom mjestu sv. Toma piše da ljubav prema istini znači ljubav prema ispravnim djelima, jer su ispravna djela *istinita* budući da se podudaraju s (čudorednim) pravilom. A u komentaru *Ivanovu evanđelju*, piše da iz pojmljene i promatrane istine nastaje ljubav prema istini, i to se uzima kao neka slika izlaženja Duha Svetoga. Toma doslovce kaže ovako: »Naime, kao što u nama iz pojmljene i promatrane istine slijedi *ljubav prema istini*, tako u Bogu od pojmljene istine, tj. od Sina, izlazi Ljubav. A kao što iz nje izlazi, tako u nju uvodi; zato se dalje, u pogl. 16, 14, kaže: *On će me proslaviti jer će od mojega uzeti*, itd. I zato kaže Ambrozije da je svaka istina, izrečena bilo od koga, od Duha Svetoga ...A očitovati istinu pristaje vlastitosti Duha Svetoga, jer ljubav čini da se otkriju tajne, kao što se u pogl. 15, 15, kaže: *Vas sam nazvao prijateljima jer sve što sam god čuo od Oca svoga, obznanio sam vama.«* Iz svega slijedi da su, prema sv. Tomi, Istina i Ljubav vrlo usko povezane.

O. Tomo Vereš je istražitelj istine i propovjednik Istine. S pomoću dijaloga traži istinu, poziva na zajedničko traženje istine utemeljeno na činjenicama i razlozima, pa je upravo zato urednik smatrao prikladnim nazvati ovaj zbornik u čast o. dr. Tome Vereša LJUBAV PREMA ISTINI.

Urednik se zgodno sjetio i one Tomine izreke (u Komentaru Aristotelovoj *Metafizici*, 993b12-14): »Pravedno je da budemo zahvalni onima koji su nam pomogli da postignemo tako veliko dobro, tj. spoznaju istine.« Prema tome treba da budemo zahvalni o. Tomi Verešu što nam je na svom području pomogao bolje spoznati istinu. I ovaj Zbornik je izraz te zahvalnosti.

Slika M. von Tessena na naslovnoj stranici, prikazujući sv. Tomu Akvinskoga i sv. Alberta Velikog kako u razgovoru istražuju istinu, obasjani zrakama Duha Svetoga, Duha Istine i Duha Ljubavi, koji je simboliziran u liku golubice, dobro izražava ono što naslov Zbornika kaže.

Augustin Pavlović

OD SJETVE DO ŽETVE

(Fra Kamilo Milas, Uspomenički zapisi, ZIRAL, knj. 138, Mostar-Zagreb, 2001., str. 278 + fotosi)

Već sam naslov knjige fra Kamila Milasa»Od sjetve do žetve. Uspomenički zapisi« upućuje da se radi o memoarističkom štivu, u ovom slučaju skoro devedesetogodišnjeg autora koji je već 67 godina fratar i 62 godine svećenik, čovjeka koji je čitav život živio za narod i s narodom iz kojega je potekao, dijeleći s njime dobro i zlo. Radosti i nevolje njegova naroda bile su mu zajedničke, dobru se radovao, a nevolje je nastojao

ublažiti u okviru svojih mogućnosti. Sve se to ogleda u knjizi koju ovdje predstavljamo.

Knjiga je podijeljena u devet cjelina, poglavlja.

U prvom poglavlju »Djetinjstvo i školovanje« autor govori o svome djetinjstvu, rodnome selu Tihaljini, svojoj obitelji, svome školovanju, stupanju u franjevačku redovničku zajednicu, studiju i svećeničkom ređenju, ali istovremeno govori o političkim i drugim, može se reći teškim prilikama u kojima se tada živjelo i koje su tada pratile njegov životni put.

Potom su razdoblja njegova životnoga puta obrađena po cjelinama, tj. onako kako je tekao njegov životni tijek: kapelan u Čerinu 1941.-1945.; župnik u župi Gradac-Blizanci 1945.-1956.; kapelan i vikar pa gvardijan u Mostaru 1956.-1958., župnik u Gorici 1958.-1960.; kapelan u župi Široki Brijeg 1960.-1964.; komisar Trećeg reda u Provinciji, kapelan i zborovođa na Humcu 1964.-1965.; župnik u Blagaju 1965.-1978., kapelan u Čitluku 1978.-2000., gdje se i sada nalazi, ali, kako vidimo po ovoj knjizi, ne u potpunom miru.

Opisujući kapelanovanje u župi Čerin, u koju je došao u početku ratnoga vihora u lipnju 1941., fra Kamilo je prikazao pastoralne prilike i svoj rad u župi, koji se sastojao, uz ostalo, posebno u predavanju vjeronauka i podučavanju mladeži u toj prostranoj župi pjevanju, a prikazuje i političke i druge prilike, nedostatak hrane u ratom zahvaćenoj Hercegovini g. 1941.- 1943. te organiziranje pučke kuhinje u Čerinu, svoje oboljenje od tifusa 1944., kao i vrlo teške ratne prilike u zapadnoj Hercegovini 1944.-1945., opisujući sve to onako kako je to osobno doživio i prema svom sjećanju, redoslijedom kako se zbivalo: povlačenje njemačke i hrvatske vojske prema Mostaru i Sarajevu, ali i hrvatskoga naroda, dolazak partizanske vojske u Brotnjo u jesen 1944., ubijanje nedužna naroda, svoje susrete s partizanima, sa zloglasnom Oznom, pa i svoje odvođenje u zatvor u Čitluku, ubijanje fratara na Širokom Brijegu i u Mostaru u veljači 1945. Zapravo, svojim sjećanjem opisao je sav onaj partizanski i komunistički teror koji je u zapadnoj Hercegovini tada doživljavao hrvatski narod, jer je, kako sam kaže: »...čitava Hercegovina bila pretvorena u područje u kome ljudski život nije ništa vrijedio i čovjeka se moglo ubiti bez odgovornosti«.

Kao što je prikazivanje svoga rada u župi Čerin završio prikazom stradanja svojih župljana, njih 473, opis svoga pastoralnog rada u župi Gradac-Blizanci od travnja 1945. započeo je vrlo vjernim i zornim prikazivanjem ondašnjih prilika i strahota koje su Hrvati doživljavali u proljeće i ljeto 1945. u Brotnju i čitavoj Hercegovini: opći progon fratara, pa i njegovo po Udbi ponovno trodnevno zatvaranje i ispitivanje u Čitluku u lipnju 1946., opće teške prilike popraćene raznim najbezobzirnijim udbaškim saslušavanjima, komunističkim nametima i ubijanjima pojedinaca, ali i dostojanstven otpor progonjenoga i vrlo ispaćenoga naroda. I sam pisac u tim je prilikama *sedam* puta bio saslušavan, a o dramatičnosti toga vremena kaže: »Je li ti, dragi brate, ikada bilo tako teško, da si sa svojima, sa sestrom ili svojom poslugom, u noći ugasio svijeću i, golim koljenima na betonu klečeći, molio krunicu i plakao?«

Raznovrsni pastoralni rad u župi Gradac-Blizanci prikazao je opisujući stradanja tadašnjega čovjeka, bilo fratra bilo obična čovjeka vjernika. Može se

slobodno reći, a to se vidi iz opisivanja, da je vrijeme službovanja fra Kamila u župama Čerin i Gradac-Blizanci, u godinama 1945.- 1956., najteže razdoblje u njegovu životu i radu *kao i u životu čitava naroda ovoga kraja*.

Fra Kamilov dvogodišnji pastoralni rad u župi Mostar 1956.-1958. i dvogodišnji rad u župi Gorica g. 1958.-1960. uobičajen je, ali nešto smireniji, barem kad su u pitanju političko-policijski progoni i komunističko-ideološki pritisci, kako na svećenike tako i na vjernike.

Fra Kamilov četverogodišnji rad u župi Široki Brijeg g. 1960.-1964. osobito je bio posvećen organizaciji vjeronauka za đake osmogodišnje škole i srednjih škola kroz čitavu školsku godinu, (do tada su se održavale samo pripreme za prvu pričest i krizmu), ali i taj rad bio je popraćen velikim pritiscima Partije i Udbe na fratre na Širokom Brijegu i preko nastavnikâ i profesorâ na đake i učenike svih škola, sa saslušavanjima i pritvaranjima pojedinih gimnazijalaca, lošim ocjenama, a i prekršajnim zatvorskim kažnjavanjem fra Ferde Vlašića i fra Blage Karačića koji su se, uz fra Kamila i još neke fratre, uključili u održavanje nastave vjeronauka đacima i učenicima i na koje su komunističke vlasti, zbog njihove vjernosti Crkvi i rodoljubiva života i rada, posebno bile kivne. Uz prikazivanje ukupnoga toga rada, fra Kamilo je prikazao i ostali rad, posebno svoju angažiranost na obnavljanju u ratu porušenih i oštećenih crkve i samostana, tadašnje teške uvjete života, što je sve pridonijelo njegovu iscrpljivanju i završenju u mostarskoj bolnici g. 1963. I opisivanje toga životnoga i pastoralnoga razdoblja vrvi vrlo zanimljivim prikazima raznih događaja koji upotpunjuju sliku ondašnjega još uvijek teškog materijalnog života, opterećena i političkim pritiscima na sve što je bilo u vezi s Crkvom i vjerom, jer sve takvo pripisivalo se političkom i neprijateljskom radikalizmu u hrvatskom narodu.

Odluku provincijskog starješinstva da ga u svibnju 1964. imenuje komisarom Trećega svjetovnog reda u Provinciji, kapelanom i zborovođom na Humcu, fra Kamilo je shvatio ozbiljno i odmah po dolasku na Humac dao se na rad oko obnove Trećega svjetovnog reda, vozeći se, kako sam navodi, »svojim mopedom i s ruksakom na leđima u kome je malo robe, molitvenik 'Serafsko cvijeće' i Sv. Pismo, Novi zavjet. Vozim se zaogrnut svojim mislima, plačući i moleći krunicu«. Za vrlo kratko vrijeme, okupljajući stare i primajući nove članove, obnovio je rad Trećega svjetovnog reda u Duvanjskoj krajini, Posušju, Rakitnu, Drinovcima, Čerinu i Grljevićima, na radosno iznenađenje mnogih koji su u ondašnjim političkim prilikama sumnjali u uspjeh. O formiranju programa za rad s Trećim redom, o svemu tome i drugome pastoralnom radu u župi Humac fra Kamilo piše navodeći mjesta, imena i rezultate svoga rada.

U osmom poglavlju knjige fra Kamilo je prikazao svoj trinaestogodišnji rad u župi Blagaj g. 1965.-1978. i to u svim njegovim segmentima: opći rad u pastoralu, rad s djecom, rad s Trećim svjetovnim redom u župi i izvan nje, brigu o bolesnicima koje obilazi, preporučuje ih liječnicima i pomaže im, brigu o radnicima na radu u inozemstvu s kojima se dopisuje i obilazi ih, daje im životne upute i brine se o njihovim obiteljima, uređivanje i izdavanje godišnjeg Izvještaja župe, brigu o mladićima u vojsci s kojima održava vezu dopisivanjem, o čemu svjedoči velik broj sačuvanih pisama, a i slanjem

novčanih priloga, rad među muslimanima i pravoslavnima na širenju ekumenizma u župi, gradnju i obnovu župne crkve i nekoliko kapela po grobljima, sakralnih objekata općenito i župne kuće. Na kraju prikazivanja toga vrlo plodnog rada opisao je i svoj dirljiv oproštaj sa župljanima i odlazak iz župe Blagaj.

U devetom, zadnjem poglavlju knjige fra Kamilo je prikazao svoj rad u Čitluku od g. 1978. pa skoro do naših dana. Iako je fra Kamilo u Čitluk došao u 67. godini života i u tobožnju mirovinu, ovdje je nastavio živjeti svom puninom i kroz mnoge oblike rada uključio se u život župe, Čitluka i Brotnja općenito. U čitlučkoj župi nastavio je s radom u svim područjima župnoga pastorala, sve do 1994., posebno radi s mladima predajući im vjeronauk i pripremajući ih za prvu pričest i krizmu sve do g. 1981., brine se o bolesnicima, staroj i nemoćnoj čeljadi u župi, posjećuje ih i nastoji im olakšati nevolje. 1980. provincijsko starješinstvo imenovalo ga je provincijskim duhovnim asistentom FSR-a u hercegovačkoj provinciji, koji on s velikim uspjehom vodi sve do 1995. Nakon ukazanja Majke Božje u Međugorju uključuje se i u rad s tamošnjim hodočasnicima. Kad su u proljeće 1991., u poznatoj srpsko-crnogorskoj agresiji na hrvatski narod, i u ovom području zavladali teški dani, fra Kamilo se uključuje u karitativni rad, pomažući prvo prognanima iz Hrvatske na putu kroz Čitluk, a potom i prognanima iz vlastitih domova u Bosni i Hercegovini. A kad je u travnju 1992. pred velikom životnom opasnošću hrvatski narod i ovoga kraja krenuo u izbjeglištvo u Makarsko primorje, zajedno s drugom braćom prati ga i fra Kamilo, nastojeći izbjeglicama, prognanima, ustrašenima, ožalošćenima i osiromašenima, olakšati nevolje raznim načinima, pastoralnim radom te skupljanjem i dijeljenjem humanitarne pomoći, ali i općom brigom za sve nevoljnike bez obzira na njihovu vjersku i nacionalnu pripadnost. O tom karitativnom radu fra Kamilo je vodio i dnevnik, koji je kao posebna tekstovna cjelina, s mnogim dragocjenim podacima *iz dana u dan* o teškim prilikama u kojima se našlo i pučanstvo ovoga kraja, uvršten u knjigu.

Knjiga »Od sjetve do žetve« govori o pastoralnom i svestranom općem radu fra Kamila, o njegovu životu, htijenjima i srtajima, *posebno o brizi za čovjeka u nevolji i za svakog čovjeka*, zapravo svemu onome što je proživljavao skoro punih devedeset godina. U stvari, na čemu god je fra Kamilo radio i s čime god se susretao, o tome se govori govori u ovoj knjizi. Ona je plod vrlo marljivoga fra Kamilova bilježenja i traženja podataka, čime dobiva i istraživalačko značenje. Kao takva, knjiga je prvenstveno dragocjen izvor za upoznavanje života i rada jednoga svećenika pastoralca i za upoznavanje određenih prilika u Hercegovini skoro u čitavom XX. stoljeću. U tom smislu ona je i poticajno štivo. Ali budući da je fra Kamilo kroz život išao svom puninom bića čovjeka i svećenika koji je nastojao pridonijeti boljitku života svakoga čovjeka kojega je susretao, on je u ovim pisanim sjećanjima oteo zaboravu mnoge događaje i sudbine u Drugom svjetskom ratu i nakon njega u vrijeme komunističkoga sustava, pa do naših dana. U knjizi su iz toga vremena osobito dragocjeni opisi zbivanjâ u g. 1945. i sljedećim godinama, veoma dramatičnih, o kojima se dosad nije objavljivalo. U knjizi su posebna vrijednost ilustracije, njih više od 200, koje kronološki i slikovito, kao još jedna

potvrda i priča, prate opisana zbivanja. Upravo iz ove knjige saznat će se za neka stradanja tadašnjega hrvatskog pučanstva u ovom području, ali i šire. U knjizi će među podatcima mnogi naći svoje korijene i sebe kroz opise događaja u kojima su sudjelovali kao pripadnici župnih, vjeronaučnih ili nekih drugih zajednica koje je fra Kamilo vodio. Kao takva knjiga je dragocjeno svjedočanstvo i izvor saznanja koja joj daju posebnu povijesnu težinu.

Cijela knjiga pisana je laganim i narativnim stilom, s jasnim mislima i jasnim rečeničnim sklopovima, te jednostavnim jezičnim izrazima, često posebno biranim, kao što se autor i usmeno izražava. Ništa što autor opisuje ne opterećuje čitatelja, nego ga sve to privlači, čineći tako knjigu vrlo zanimljivom i pridonoseći njezinoj čitljivosti.

Anđelko Mijatović

NOVA ŽAGARASTA ZBIRKA

(Anka Žagar/Nevenka Arbanas, Male proze kojima se kiša uspinje natrag u nebo, Zbirka Biškupić, Zagreb, 2000.)

Kad je prije nekoliko godina (1997.) Tonko Maroević u Zadru predstavljao tada novi broj časopisa *Glasje*, nazvao je suradnicu toga časopisa, pjesnikinju Anku Žagar, najmoćnijim glasom u Hrvatskoj. O njoj je više puta isti kritičar pisao i oduševljeno i znalački, a ja mogu reći da se s njegovim ocjenama i prosudbama slažem. Sada kad je Anka Žagar objavila već osmu svoju zbirku, možemo se sjetiti da je uz zbirku *Nebnice* (Zagreb, 1990.) Maroević rekao kako ta autorica postaje "bitnim dijelom suvremene pjesničke prakse". Uz sljedeću zbirku, *Guar, rosna životinja*, Maroević pomišlja kako je nakon Josipa Severa hrvatska poezija "konačno dobila još jednoga pisca koji je u stanju svojim pjevom začarati životinju u nama, zaustaviti nam dah". Uz *Stišavanje izvora* (Zagreb, 1996.) isti kritičar kaže kako ta zbirka "može uvjeriti i malovjerne, odnosno dosad nesklone, u snagu i slobodu njezina govorenja". U predgovoru najnovijoj zbirci Maroeviću je Anka Žagar pjesnička čarobnica, a u prikazu te zbirke u novinama "neobično koherentna i prepoznatljiva (...), a opet iznimno nepotrošena i nova".

Nova zbirka Anke Žagar dosljedno se nadovezuje na dosadanja autoričina pjesnička iskustva, inventivna i svježa kao i dosad. Iskazuje pjesnikinja čudesni svoj doživljaj svijeta, a zapravo uglavnom ispisuje stihove koje bismo mogli zvati intimnima, autobiografskima. Od prvoga stiha (*igraj se sa mnom, lišće*) do kraja zbirke (*ta pogledajte ovu biljku / kako je visoko / nesretna / i još raste*) to je ljubavno pjesništvo. Jezično je Žagarica i ovaj put inovativna (*mrtveći zrak oko sebe; uljubaviti se* itd.). Zanimljivo je da se u novoj zbirci javljaju i dva kajkavska stiha (*bum po zemli capkala / pa se ničeg ne bum setila*), a riječ je o autorici koja je i antologijski dijalektalni pjesnik na govoru Zamosta u Gorskom kotaru. Ta je činjenica očito i znalcima slabo poznata ili nepoznata. Doista opravdano Maroević govori o kromatskim specifičnostima te poezije; osim bijele, crne i zelene, tu su i druge boje: suro, plavo. Osobito impresionira u toj poeziji kontrola nad ležernosti i spontanosti pjesme. To se, međutim, odnosi na cjelinu knjige, a ovdje pogledajmo pojedinačni primjer, pjesmu "Prazno je":

ali ti sam treperiš u moj zrak
jasene, ja ne mogu, nemam lišće
ali ti se, nebniče, naginješ k meni
da vidim odakle me, iz kojih me
zjena gledaš
i ispijaš mi dan
za svoj jedan treptaj
(sad ja gledam prazno
što sam rasla k tebi
tako prazno visoko prazno
da bih mogla zapisati nebo)

prazno je
ali lahorasto prazno je

Nova zbirka Anke Žagar vrlo je obogaćena grafikama Nevenke Arbanas. Izdana je u zbirci Biškupić, u biblioteci Speculum, koju je osnovao, uređuje ju i grafički oblikuje Božo Biškupić.

Josip Lisac

DVIJE PJESNIČKE ŠKOLJKE BISERNICE

Biti pjesnik znači - biti drukčiji. A biti drukčiji zna biti teško, bolno, čudno, neuobičajeno.

Biti pjesnik znači - u krhku tijelu i nježnoj, treperavoj duši smoći snage da svoje srce, izvučeno iz grudi, staviš na dlan i da živiš tako, izlažući ga suncu i noći, svima oko sebe, dobrima i manje dobrima.

Biti pjesnik znači - biti toliko jak i smion da priznaš svijetu kako si slab, malen i krhak.

Biti slab a biti jak - to je pečat božanskoga u nama. Zato ne stvara čovjek sebe pjesnikom!

Bog od malog, glinenog čovjeka stvara svoga suradnika-pjesnika! Pjesnici gledaju kao drugi, ali vide dalje i dublje. Oni imaju moć gledati iznad prostora u kojem žive i izvan vremena u kojem žive.

Kad naša cijenjena gošća*, gđa Đurđa pl. Toldy-Barilar, ima snage pretočiti u stih svoju tugu nad izgubljenim djetetom, kad ona već sada živi u blagoj sljubljenosti s onima koje voli, to je najveća potvrda kako je Bog čvrsto usidren u dnu njezina bića. Krhka i nježna, ona je dokazala kako stih može biti moćno oružje u borbi s nedaćama ovoga svijeta.

Svojim stihom, poput maća, ona krči putove prema onkraju, da bi zauzela svoje mjesto u zagrljaju onih kojima istinski pripada. Pjesnici su nam poklonjeni da nas oplemenjuju, ali nam ne pripadaju. Oni su ovdje samo odraz, samo titraj, samo dašak, samo tijelo. Duša pjesnikova je tamo gdje može obgrljivati neizrecivost. Pjesnici su nam potrebni kao svjetlo, kao toplina... Oni su nam darovani da bi nas naučili i da bi nam svojim životima posvjedočili kako riječ, koja bijaše na početku i od koje je sve počelo, i danas postoji kao putokaz.

A na nama je da putujemo, od svog izvora do uvira u Božju blizinu. Imajući u ruci ovu zbirku** koja se sastoji od svjetla i tame, sreće i tuge, putove kojima putujemo svladavat ćemo lakše, autentičnije, ljudskije.

---

* U utorak 21. kolovoza t. g., u okviru *Tjedna kulture, zabave i športa Sveti Križ Začretje*, održano je i književno veče (u prostorijama Općinske knjižnice) posvećeno pjesničkim knjigama sestara Đurđe pl. Toldy-Barilar i Marije pl. Toldy-Brindl, kada je dr. Verica Jačmenica-Jazbec izgovorila veći dio ovoga teksta.

** Đurđa pl. Toldy-Barilar, *Moje ruže*, izd. Narodno sveučilište Krapina, Krapina 1998. U kratkoj bilješci urednica Narcisa Brezinščak upoznaje nas s autoricom pa tako doznajemo da je rođena 2. prosinca 1928. u Krapini a sada "umirovljeni djelatnik SIZ-a mirovinskog osiguranja" te da je "kao slikar amater i članica likovnog društva *Ernest Tomašević*" u Krapini.

* * *

Dok je njezina starija sestra svojom pjesničkom imaginacijom nadišla zemaljsko i usidrila se u onostranom, Marija pl. Toldy-Brindl prati svojim stihom*** vlastito urastanje u rodno tlo, u temelje rodne kuće, ona se ne može odalečiti od prizora voljenog oca, drage joj majke...

Dirljivost s kojom iskazuje prigibanje svoga čela na hladan kamen groba voljenoga brata dokazuje kako smo s jedne strane rođeni za nebo, a s druge neizrecivo duboko ukorijenjeni u zemlju iz koje smo oblikovani. Autorica u dnu duše zna da još mora koračati ovim stazama, noseći u prepunoj duši sve blago svojega djetinjstva, mladosti i zrelosti; ona to čini otmjeno, spokojno, dostojanstveno; ona zna da čovjeku nije dano preskakati pojedine životne faze. Svaka se od njih mora odraditi, odživjeti istinski, cjelovito i pošteno. Jer tek tada ćemo biti zreli za susret s novim svijetom kojemu težimo i u kojemu čekamo olakšanje sadašnjice. Rađajući i njegujući među ostalom svojom djecom i ove dvije djevojčice, supruzi pl. Toldy vjerojatno nisu bili svjesni kako imaju dvije školjke, a u svakoj bisernu poruku - čovjeku je poezija potrebna, kao što mu je potreban kisik, zelenilo, plavetnilo neba, prisutnost drage osobe.

Dvije su male školjke iznjedrile svoje bisere koji su sad pred vama, poštovani čitatelji. Doživite ih, budite s njima nježni...

Verica Jačmenica-Jazbec

*** Usp. Marija Toldy-Brindl, *Zavičajna zvona*, izd. Ceres, Zagreb 1999. Iz kratke nakladnikove zabilješke doznajemo da je autorica rođena 10. listopada 1931. godine te da joj je ovo prva knjiga, u koju su uvrštene "njezine najbolje pjesme".

VELOLOŠINJSKI TROLIST

(Carlo Bussani - Anonimus - Goran Ivanišević: "VELOLOŠINJSKI TROLIST. OBIČAJNIK - MOLITVE SV. GRGURU - CRKVENI LJETOPIS 1280.-2000.", Veli Lošinj - 2000.)

U knjizi gornjeg naslova, Goran Ivanišević pojavljuje se u dvostrukoj ulozi: pisca jednoga dijela "trolista" i urednika knjige. Nakladnik knjige je ASL - AGENCY d.o.o. iz Velog Lošinja.

Dr. Goran Ivanišević (Zagreb, 1948.) liječnik je specijalist fizijatar, reumatolog i balneolog, magistar medicinskih znanosti i primarius. Pročelnik je odjela u Klinici za reumatske bolesti i rehabilitaciju Kliničkog bolničkog centra Zagreb i asistent Medicinskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Posljednjih godina bavi se prirodnim ljekovitim talasoterapijskim činiteljima i obnovom njihove upotrebe u liječenju i rehabilitaciji. Predsjednik je *Odbora za zdravstveni turizam (prirodne ljekovite činitelje) Hrvatske akademije medicinskih znanosti* i njegov koordinator na projektu revitalizacije *Lječilišta* u Velom Lošinju te član Razvojnoga tima Turističke zajednice Mali Lošinj na projektu razvitka zdravstvenoga turizma u Malomu i Velom Lošinju.

Boraveći u Velom Lošinju od djetinjih dana, svoju je ljubav prema tom otočkom gradiću bogate i burne povijesti već dosad iskazao vrijednim knjigama. Prva je bila monografija posvećena Velom Lošinju: *Velo Selo. Crtice iz prošlosti. Veli Lošinj*, Veli Lošinj, 1997. Slijedila je knjižica *Obitelj nadvojvode Karla Stjepana posvetila se Presvetom Srcu Isusovu 10. svibnja 1899. u Velomu Lošinju*, Mali Lošinj 1999., a potom djelo: *Dječja bolnica (sanatorij) i morski ljekoviti činitelji u Velomu Lošinju*, Mali Lošinj 1999.

Novi Ivaniševićev pothvat ponovo zadire u crkvenu i kulturnu hrvatsku povijest vezanu uz Veli Lošinj. U ovom izdanju, koje veličinom i izgledom podsjeća na molitvenik, autor je sabrao *Običajnik* Carla Bussania, s talijanskog preveden od Dorijana Božičevića ml., zatim *Molitve sv. Grguru*, a kao treći list trolista, autorski rad: *Crkveni ljetopis 1280.-2000. godine.*

U predgovoru svojem *Običajniku* (za koji još nije utvrđeno kad je napisan) Carlo Bussani je napisao: "*Sugrađani, želio sam vam izložiti svoja sjećanja od pete godine života nadalje, a ponajviše ona o pučkim religioznim običajima u našemu dragom mjestu. Želio sam vam to izložiti jer jednoga dana možda netko od vaših sinova ili unuka bude znatiželjan i zaželi znati nešto o našim običajima, a vi ćete imati mogućnost da im ispunite takvu želju.*" Ivanišević pak u Predgovoru na te riječi nadovezuje svoje razmišljanje kako živimo u vremenu kojemu prijeti zaborav vlastite tradicije i običaja, koje pamti i poznaje sve manji broj ljudi. Izražava također i nadu da dolazi vrijeme povratku na izvore vlastite tradicije, a ne "nekritičkom uvođenju različitih preinaka i novotarija u crkvene običaje".

U zanimljivom i vrijednom *Običajniku* čitatelj može saznati zanimljivosti o velološinjskom grbu, o općinskoj administraciji, uniformama, gradskoj rasvjeti, školi, tržnici, prometu i komunalnim uslugama, gradskim četvrtima, o slavljima i svadbenim običajima, crkvama, vjerskim običajima i zvonjenju, o crkvenim blagdanima: Obrezanju Gospodina našega Isusa Krista, blagdanu sv. Antuna Pustinjaka (Opata), Bogojavljenju (Sveta tri kralja), kao i drugim crkvenim blagdanima tijekom crkvene godine te o običajima vezanima uz te blagdane. Naprimjer, za blagdan Duhova Bussani je zapisao: "*To je bio blagdan prvoga reda pa se počinjalo kampanat dva dana prije blagdana. Ujutro na bdjenje blagdana služila se jedna sveta misa, a na vratima crkve blagoslovila bi se voda. U popodnevnim satima pjevale bi se prigodne svečane pjesme.*

Na dan Duhova u jutarnjim satima otvorio bi se moćnik sv. Grgura na istoimenu oltaru s istom prigodnom ceremonijom kao i za Uskrs. U 10 sati i 30 minuta započela bi svečana sv. Misa. Slava, Čitanje, Evanđelje i Predslovlje (kanon) pjevali su se svečanim tonom. U 11 sati i 45 minuta započeo bi podnevni kampanon, a time bi ujedno završila i misa nakon koje bi se palile svijeće na svim pokrajnjim oltarima. U večernjim satima bila bi sveta misa poslije koje bi se pjevale večernje pjesme. Za to vrijeme kadili bi se svi oltari u crkvi. Po oglašavanju Zdravo Marijo zatvarao se moćnik sv. Grgura."

Sveti Grgur iz Spoleta svoje je mučeništvo za vjeru podnio 303. godine, prije nego je Milanskim ediktom iz 313. g. kršćanstvo prestalo biti progonjenom religijom. Njegove moći čuvaju se na istoimenom oltaru u župnoj crkvi sv. Antuna Pustinjaka (Opata) u Velom Lošinju, a dne 3. veljače 1664. g. proglašen je suzaštitnikom župe. Kao "drugi list trolista", molitvena zbirka *Molitve na čast sv. Grguru iz Spoleta, svećeniku i mučeniku* posvećena je ovom svecu, a pisac je nepoznat (Anonimus). Blagdan sv. Grgura slavi se dne 7. srpnja. Molitve sadrže devetnicu ili trodnevnicu u čast sveca, himan, antifone i još nekoliko molitava svecu, mjesnome zaštitniku.

U *Crkvenom ljetopisu 1280.-2000.*, koji je napisao nakon višegodišnjih istraživanja povijesti Veloga Lošinja,

Ivanišević polazi od 1280. godine, kada je dvanaest hrvatskih obitelji, pod vodstvom Obrada Harnovića, došlo na južni dio, tada nenaseljenoga, Osorskoga otoka i osnovalo prvo naselje, nazvano Velo Selo, smješteno oko bizantske crkve sv. Nikole. Dalje kronološki navodi događaje iz povijesti Veloga Lošinja, posebice iz crkvene povijesti toga kraja. Čitatelj može naći obilje zanimljivosti iz bogate velološinjske povijesti, imena brojnih župnika i svećenika, izgradnje crkvi, osnivanja bratovština i dr. Tako u godini 1977. nalazimo zanimljivost: "Dne 18. kolovoza imenovan duhovnim pomoćnikom (vikar substitut) Josip Bozanić (1949.) koji je tu dužnost obavljao do 19. veljače 1978. Godine 1989. imenovan krčkim biskupom, a 1997. zagrebačkim nadbiskupom i metropolitom", a u 2000. godini saznajemo da je za vrijeme župnika Bogumila Dabe završena obnova južne i zapadne fasade župne crkve.

Ovu vrijednu knjižicu Goran Ivanišević je posvetio, u znak zahvalnosti, don Mati Poloniju, velološinjskom župniku od 1987. do 1997. godine.

Tatjana Kren

APOLOGIA ASINARIA

(Nikola Mate Roščić: Apologia asinaria iliti Obrana teškog magarećeg žitka: pohvalno slovo o najboljem tovaru svih vremena, /suvremeni apokrif/, - Zagreb: Hrvatski katolički zbor "MI", 2001. - Biblioteka Na pragu; Knjiga 5., str. 119)

Pod gornjim naslovom izišla je knjiga našeg uglednog i poznatog franjevca konventualca o. Nikole Mate Roščića. Ona je po mnogočemu jedinstvena na našem hrvatskom jezičnom području. Pisana je s mnogo ljubavi i na neuobičajen način. U njoj se isprepliću i preklapaju različiti književni oblici. A poruka se ističe predgovorom i pogovorom! To je suvremeni apokrif, sa snažnom porukom, prepoznatljivom posebice ljudima u duhovnom pozivu!

Pater Nikola Mate Roščić je već desetljećima poznat našoj hrvatskoj i crkvenoj javnosti svojim djelovanjem i snažnom osobnošću, kristalnim i nepotkupljivim stavovima i na crkvenom i na nacionalnom području, pa zar je onda čudo da je bio žestoko osporavan i s lijeva i s desna od ideologiziranih pojedinaca i skupina ne samo izvan Crkve, već i od mediokriteta u njoj, koji se boje izgrađenih karaktera, sposobnih i profiliranih osoba i u samoj Crkvi! On je studirao u Zagrebu, Rimu i Beču. Magistar je teologije. Za svećenika je zaređen u Rimu 4. srpnja 1965. Neko vrijeme predavao je na teološkom fakultetu u Rimu i Splitu. U redovničkoj zajednici šest je godina obnašao službu provincijala i bio predsjednik svih redovničkih poglavara ondašnje države. Kao provincijalni poglavar, čuvajući časnu tradiciju svojih predšasnika, javno je na Kapitulu provincije pred Generalom Reda branio pozicije Svete Stolice protiv svećeničkih udruženja i TDKS-a, za što će mu udbaški kadrovi i akteri tih skupina ispostaviti gorak račun! Nije se dao slomiti! U Splitu je 13 godina djelovao kao gvardijan, župnik i vjeroučitelj studenata. Neke je obuzimao "smrtni strah" da bi takav čovjek mogao dobiti vodstvo, pa makar i Šibenske biskupije, i, što je po njihovu mišljenju još "pogubnije i opasnije", biti član Zbora hrvatskih biskupa, pa su mu počeli "pakovati". Tada je bilo vrijeme dolaska iz "prikladnih sredina" i s "prikladnim" rodbinskim prezimenima za ondašnju državnu prijestolnicu Beograd!

Te iste prepoznatljive snage u ondašnjem komunističkom režimu i skupine u Crkvi progovorit će početkom 1997. godine preko svojih glasnogovornika, Davora Butkovića u "Globusu", Pavičića i ine bratije iz "Kluba 14" po drugim novinama, kad se bude radilo o časnoj Zagrebačkoj biskupskoj stolici i drugim svećenicima Crkve zagrebačke. Ništa novo i ništa slučajno za dobre poznavatelje prilika i političkih igara! No, Nikola Mate Roščić otišao je svojim putem, pokazujući da se Crkvu ljubi i da joj se služi, *a ne da se njome služi kao "jahaćim konjem" za osobne karijere i promocije!* Kao vrstan znalac latinskog, njemačkog i talijanskog jezika, osam je godina bio upravitelj Minoritenkirche u Beču. Osoba je vrlo dinamična, informirana, s bogatim znanjem, povezana s mnogim ličnostima, gotovo bez usporedbe u našim biskupskim, redovničkim i svećeničkim redovima! Objavio je mnogo članaka, pjesama, osvrta i rasprava. Dio toga nalazi se u knjizi *Na crkvenim raskršćima*, te u zbirkama pjesama *San na kamenu* i *Hrvatski križni put*. Održao je brojna predavanja, vodio tolike misije, duhovne vježbe i obnove, sudjelovao na raznim teološkim, franjevačkim i drugim kongresima u zemlji i inozemstvu. Radio je na brojnim crkvenim dokumentima od općeg značenja, prokušan znanjem, srcem i pravovjernošću. Već tri godine djeluje u Vojnom ordinarijatu RH kao biskupski vikar za pastoral, s prepoznatljivim programima i dokumentima. Ostat će pamćen kao sposoban svećenik, jasnih crkvenih i nacionalnih stavova! Ostat će voljen zbog svojih snažnih nastupa i govora, bogatih sadržajem i izgovorenih sa srcem! Prisjetimo se samo njegovih antologijskih govora na Bleiburškom polju 2000. i osobito 2001. godine. Znao je samozatajno i s vjerom nositi osobni križ, i križ svoga naroda i Crkve!

Ovaj put o. Nikola Mate Roščić progovara nam u književnoj vrsti suvremenog apokrifa. Kazuje nam priču o magarcu, o najboljem tovaru svih vremena. Zato je posegnuo za mnogim knjigama, da pronađe stranice mitološke, kršćanske, franjevačke, srednjovjekovne, pa i suvremene literature na tu temu. Posegnuo je, veli u predgovoru, "i za raznim drevnim apokrifima, a pronašao sam i nekoliko suvremenih. Iz svega toga slijedi ovo moje kazivanje, ova moja 'apologia asinaria', u doslovnom i prenesenom značenju."

Potom slijedi glavni dio knjige, zanimljiva poglavlja: Nekoliko podataka o magarcu, Govor o magarcu u Bibliji, Najbolji magarac svih vremena, Najbolji tovar nije zaboravljen, "Brat magarac" u franjevačkoj tradiciji, Kad bi tovar progovorit' mogao i Naposljetku: s magarcem u nebo. Tu se nalaze brojni podaci, zanimljivi opisi i duhovite aluzije. U sedam manjih poglavlja dotaknuta su sva područja zanimljive glavne teme.

Autor znakovito ističe: "Bilo bi nadasve lijepo kad bi tovar mogao progovoriti sam o sebi, o svojim vjekovječnim iskustvima i doživljajima, o svom teškom žiću, o svojim navikama i uspomenama. Bilo bi divno kad bi sami magarci mogli ispisati svoju Apologia asinaria, i tako obraniti i dokazati svoju plemenitu i pitomu magareću ćud, svoju poslovičnu privrženost i jednostavnost, svoju izdržljivost i skromnost, svoje pravo da, usprkos svemu, ostanu i danas čovjekovi vjerni pratioci i pomagači".

Iz ovoga teksta, a napose iz pogovora naziru se prave i aktualne poruke ove književne vrste, odnosno ovog suvremenog apokrifa! Autor je nakon toliko održanih duhovnih vježbi svećenicima,

nakon brojnih razmatranja na temu svećeničke duhovnosti, pastoralnog rada, 'svećeničkog identiteta' i osobnog života s. enika, odlučio napisati ovu knjigu. "Dugo sam u sebi prebirao i odmjeravao prikladnost zamisli da progovorim o svećeniku kao o dobrom 'Isusovom magaretu', da javno izrečem misao koja je mene osobno nekoć tako duboko ganula i ispunila u onim mojim duhovnim vježbama na otoku Biševu pred više od dvadeset godina", o čemu govori u predgovoru. Zato njegove riječi treba shvatiti u prenesenom, idealiziranom i pjesničkom značenju! Valja nazreti srž poruke, a zanemariti literarnu formu u kojoj je sve ovo uriječeno i kojom je zaodjeveno! "Isusov magarac", to je zapravo literarna definicija, metafora za naš svećenički poziv, za naše služenje, poslanje i naš život. Autor spominje brojne svećeničke likove opisane u svjetskoj i domaćoj literaturi, spominje odnos prema svećenicima od reformacije i krvave Francuske revolucije, preko "Kulturkampfa" i "jozefinizma", do krvavih revolucija posljednja dva stoljeća, a napose krvavih prevrata marksista, lenjinista i staljinista. "Sve što je bilo nadahnuto i vođeno slobodoumnim, masonskim, liberalnim, prosvjetiteljskim, sekularističkim ili komunističkim duhom, na stravičan je način udaralo po svećenstvu Katoličke crkve". I Hitlerov režim i komunistički režim po svim zemljama, odradili su svoj dio u odnosu prema Crkvi i svećenicima! Pače ni naša domaća literarna djela, od Krleže i Andrića, preko Marinkovića, do Raosa, Božića i Aralice, nisu mogla zaobići, uglavnom s negativnim predznakom, svećeničke likove. Komunistička propaganda ih je prikazivala na svojim karikaturama kao "popove lopove" i "vatikanske sluge i špijune", ili Viktor Novak kao zločince u svom *Magnum crimen*. To su bili "klerofašisti" i "narodni neprijatelji" na čelu s blaženim kardinalom Alojzijem Stepincem. O tome se je mnogo i vješto pisalo i zborilo, da bi se prikrilo užasne zločine za koje još nitko nije odgovarao, da bi se prikrio *Veliki martirologij Crkve u Hrvata*, progonjene i zlostavljane baš u dvadesetom stoljeću od protubožjih i protučovječjih totalitarizama i njihovih simpatizera u Crkvi, koje zgodno prof. Radovan Grgec naziva *sljedbenicima mons. Svetozara Rittiga među klerom, koji javno ispovijedaju, poput biskupa Grmiča, svoj "antifašizam" ili su uvjereni, zbog svoje plodne izdavačke djelatnosti, da svrha posvećuje sredstvo*. To je ta prepoznatljiva zločesta ideja, ostvarivana kroz svećenička udruženja i društva od Maribora, preko Zagreba, do Sarajeva i Mostara; a što se danas prešućuje ili se želi drugačije prikazati, revidiranjem povijesti, činjenica i događaja! No, velika većina svećenika uvijek je ostala dosljedna i vjerna, makar izrugivana, udarana i potiskivana iz javnosti. Makar ih se nekoć proglašavalo *nenarodnima i nesnalažljivima*, a kasnije *nekooperativnima i netransparentnima u novim okolnostima*! Pa ipak, usprkos svemu, bili su i ostali u službi Isusa Krista, jedinog Velikog Svećenika, i njegove Crkve. Bili su i ostali *Isusovo magare*, koje usprkos svom izgledu i karakteru, tvrdoj ćudi i oporoj naravi, ipak vjerno brani istinu, stoji u službi dobrog, dragog i jedinog Spasitelja, stoji u službi čovjeka i neprolaznih vrijednosti! To je zanimljiva i vjekovječna sudbina vjernih svećenika!

Knjiga je pisana pregledno, lako se i sa zanimanjem čita, a opremljena je prekrasnim slikama s motivima magarca u Starom i Novom Zavjetu od srednjovjekovnih do suvremenih slikara.

Stjepan Kožul

SEKULIĆ O KARMELIĆANIMA

U nizu Prinosi za povijest književnosti u Hrvata Sekcije Društva hrvatskih književnika i Hrvatskoga centra P.E.N.-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu kao deveta knjiga tiskani su *Karmelićanski prinosi hrvatskoj kulturi* (Zagreb 2001.). To je peta Sekulićeva knjiga u tome nizu, nakon *Hrvatskih pisaca u ugarskom Podunavlju od početaka do kraja XVIII. stoljeća* (1993), *Hrvatske preporodne književnosti u ugarskom Podunavlju do 1918.* (1994.), *Književnosti podunavskih Hrvata u XX. stoljeću* (1996.) i *Pavlinskih prinosa hrvatskoj književnosti* (1997.). Sekuliću je 1998. posvećen četvrti broj izdavačeva časopisa *Korabljica*.

Svoju najnoviju knjigu Sekulić je podijelio u dva dijela, Karmelićani (1-126) i Karmelićani među Hrvatima (127-355), te tome dodao popis literature, sažetak na engleskom jeziku i kazalo imena.

U prvom dijelu piše povijest Karmelićanskoga reda i predstavlja njegove velikane, Tereziju Avilsku, Ivana od Križa, Malu Tereziju i Tereziju Benediktu od Križa (Edith Stein).

Ocjenjujući da su njihova djela "nabožna, bogoslovski utemeljena i mudroslovno promišljena", Sekulić izbor iz njih skuplja u stanovitu antologiju i usput - asocirajući na naslov jedne od pjesama Ivana od Križa - dopisuje: "Možda i hrvatskom intelektualcu u našim vremenima ('kriznim'?) i tjeskobama, u 'tamnim noćima', Ivanova djela mogu pomoći."

U drugom dijelu spominje pojedine Hrvate u karmelićanskim samostanima izvan našega područja, napose jezikoslovca i putopisca, misionara u Indiji, Ivana Filipa Vezdina (1748.-1806.) te donosi popis njegovih tiskanih i neobjavljenih radova i izbor iz *Puta u istočne Indije*.

Potom se Sekulić usredotočuje na razvoj Reda u Hrvata. Ustvrdivši kako je "za razvitak hrvatskoga Karmela zaslužna mala somborska zajednica: ona je iznjedrila današnju redodržavu", on piše povijest Sombora, gdje je 1904. položen temeljac samostanu i 1905. utemeljena redovnička zajednica. Prati Sekulić njezin razvoj u promjenjivim prilikama te rađanje i realizaciju zamisli da se Red proširi u Hrvatsku. Zamisao se učvrstila za II. svjetskog rata, ali nije - unatoč nastojanju nadbiskupa Alojzija Stepinca - tada ostvarena. Naposljetku, dolaskom u negdašnji pavlinski samostan u Remetama kraj Zagreba za nadbiskupovanja Franje Šepera i preuzimanjem župe 1963. karmelićani su položili temelj Hrvatskoj karmelićanskoj provinciji, u kojoj imaju četiri samostana, u Subotičkoj biskupiji, Zagrebačkoj i Splitskoj nadbiskupiji te u Krčkoj biskupiji.

Sekulić također piše o prošlosti remetske župe, u kojoj karmelićani na svoj način nastavljaju prekinutu duhovnu i kulturnu misiju pavlina, o istaknutijim članovima Reda, napose o uzornom redovniku Gerardu Tomi Stantiću (1876.-1956.), te o karmelićankama, koje su u Hrvatsku došle 1939. Stepinčevim nastojanjem i smjestile se u nadbiskupskome dvorcu u Brezovici, odakle su se postepeno širile pa su danas još u Kloštru Ivaniću, Mariji Bistrici i Sarajevu.

Sekuliću je poticaj da napiše ovu knjigu bila "želja da se sačuva sve što je karmelićanska redovnička zajednica pridonijela znanosti i duhovnosti među nama, među Hrvatima". Poticaj općenito plodan a dijelom i u krugu trajnog njegova proučavanja podunavskih Hrvata, tj. vlastitog zavičaja i sudbine. Poželjeti mu je još takvih poticaja i djela.

T.M.

U LIRSKOM OZRAČJU

(Magdica, Rožanković, Špoljar, Parun ZAGORSKI ČETVEROLIST, Kajkaviana, Donja Stubica, 2000.)

Vesna Parun objašnjava čitateljima tko je Magdica. "I otkud ona u ovoj pjesničkoj knjizi ne samo na njezinoj omotnici nego i u cijelome stablu knjiga, u njegovu korijenu, krošnji i srcištu?"

Ostavimo čitatelju knjige da upozna Magdicu, a mi se zadržimo na Zagorskom četverolistu koji svojim naslovom i koncepcijom najavljuje pjesnička ostvarenja zlarinske pjesnikinje i zagorskih bisera poklonjenih pjesničkoj ogrlici Lijepe naše. I kad smo već zbirku najavili pjesničkom riječi prve pjesnikinje hrvatskoga stiha, zadržimo se na tom stihu koji je uvijek pjesnički zanos. On ispunjava i popunjava ovu pjesnički isprepletenu zbirku. Ideja o zbirci četverolista buknula je iz pjesničkoga srca Vesne Parun, a našla je plodno tlo u lirskom stihu Biserke Rožanković i Željka Špoljara.

Za Vesnu Parun pjesnikinja Biserka Rožanković je "Zagorje koje hoda, i koje te svoje pređene korake sažimlje u riječ, izvrne ih u mirovanje, rastoči u stih." Biserka Rožanković rođena je 1953. u Breznici kod Novog Marofa. Završila je Fakultet političkih znanosti u Zagrebu. Poeziju objavljuje u zbornicima i književnim časopisima. Dobitnica je književnih nagrada za kajkavsku poeziju. Njezina zbirka poezije "Utočište čežnje" nije prošla nezapaženo, a zbirka pjesama i priča "Panj med listjem", kao i cjelokupni pjesnički opus, zaslužuje poseban osvrt. Ono što je pjesnikinja u dosadašnjem svom stihu rekla ukazuje ne pjesničku riječ iz koje izvire topli i dragi nam kaj i to kaj koji nas povezuje s onim ča koji sve slaje zvoni. Njezine pjesničke slike dobivaju nova sazvučja i svojom kvalitetom zanose čitatelja i odvode u neki novi svijet i vrijeme tamo "med bregi skrito."

Lirika Željka Špoljara "vrvi bojama, istančanim akvarelom krajolika, pastelnim sutonima i zorama. Čežnja za ljepotom, bol zbog njezine prolaznosti. Ali ima i drukčijeg bola, dubinskog, u zapisu o majčinoj smrti, u nocturnima zavičajnim, koji navještaju glad, rat i kugu..." Tako zbori Vesna Parun o poeziji pjesnika koji je rođen u Donjoj Bistri 1943. godine. Od djetinjstva živi u Zaprešiću. Gimnaziju i Ekonomski fakultet završio je u Zagrebu. Njegovi pjesnički pokušaji sežu u djetinjstvo. Javljao se u dječjim listovima i već tada najavio svoj put u hrvatsku književnost. Već niz godina javlja se u književnim časopisima i zbornicima. Samostalnu zbirku pjesama "Sve moje ljubavi" objavio je 1992. godine, a tri godine kasnije "Vse je sad nekak drugač", pjesnička je zbirka koja najavljuje zrele pjesničke ostvaraje.

U "Zagorskom četverolistu" Špoljar najavljuje stihove pod naslovom "Škornje". Ima u toj poeziji sentimentalnosti, ali i satire. Međutim najznačajnije je u njegovoj poeziji duboko osjećanje, koje je uvijek prožeto istinskim i iskonskim humorom. Njegova zagorska zemlja i ljudi našli su u njegovu pjesništvu vrsnoga pjesnika. Njegov je odnos prema zagorskom čovjeku neposredan jer je on s njim rastao i srastao. Upravo to čini Željka Špoljara snažnim u kajkavskom izričaju. Glavna snaga Špoljarove poezije u izravnom je odnosu prema hrvatskom čovjeku izražena kajkavskim stihom. Taj fenomen hrvatske književnosti čini njezinu strukturu bogatijom i čvršćom. Jedan od primjera koji potvrđuje

spomenutu tvrdnju je pjesma "Štel sem ti reći". Sve je u ovoj pjesmi jednostavno, ali snažno poetski ostvareno. Obraćajući se grudi "domačoj hrvatskoj" pjesnik nosi u sebi bol za "sinekom horvatskim" kojemu nije žao "za našu slobodu hmret." Sve je tu usklađeno: ljubav prema hrvatskoj domovini, žal za onima koje je krvavi rat mlade pokosio, neka čudna tišina koja pjesnika boli i topli zagorski kraj i kaj koji cijeloj pjesmi daje posebno ozračje. Istu snagu i ljepotu nosi u sebi "Denes", pjesma o majci koje više nema, jer "denes je mama hmrla."

I na kraju pođimo u susret pjesnikinji Vesni Parun. Pjesnikinja je svojim stihom već okrunila hrvatsku poetsku riječ, ali nikako ne smijemo prepustiti zaboravu ilustraciju "Prosjaci sunca", kojom je Vesna Parun još jednom potvrdila da pjesničku riječ uspješno dopunjuje kistom.

Opraštajući se od Magdice, koja je zauvijek našla svoj mir, Vesna Parun, Biserka Rožanković i Željko Špoljar, uz pomoć Kajkaviane, Mirka Ivaneka, dobrotvora Emila Mihelčića, Marija Špoljara i drugih, ponudili su hrvatskim čitateljima "Zagorski četverolist", a hrvatskoj književnosti to je još jedan dokaz da hrvatska dijalektalna riječ uspješno plovi hrvatskim priobaljem i zagorskim bregima, i ne samo njima.

Branko Pilaš

NEPOSREDNO I SNAŽNO PJESNIČKO SVJEDOČANSTVO

(Stane Zurak: De bello barbarico, zbirka domoljubne poezije, HKD sv. Jeronima, Zagreb 2001)

U više od 130 godina svoga postojanja Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima uvijek je posebno njegovalo pismenost pučkih, tj. najširih narodnih slojeva, a i njihovo, često vrlo zanimljivo stvaralaštvo. Društvo to čini i danas, pa je u novije vrijeme objavilo niz knjiga talentiranih pučkih pisaca koji na vrlo neposredan, posebno izvoran način ocrtavaju svijet oko sebe i ponekad o svom vremenu daju vrlo živopisne i dragocjene dokumente. Takvu iskrenost, neposrednost i izvornu zvučnost u svjedočenju o teškim vremenima posjeduje i knjiga Stane Zurak, pjesnikinje dubrovačkoga kraja, koja u svojoj pjesničkoj zbirci *De bello barbarico* ponajprije govori o krvavim, ali i junačkim danima Domovinskog rata, no, kako ističe autor Predgovora "i o trajnoj ljudskoj osjećajnosti", o "vlastitoj intimi, bolima, patnjama, naporima, ali i ustrajnosti i nadanjima".

"Zbirka je to", čitamo u Predgovoru, "koja se kreće od bilježenja izvanjskih ratnih strahota, ali i narodnoga junaštva, pa do uokvirivanja tananih slika iz dubina vlastite intime". I dalje: "Unatoč svojoj dobi (rođena je 1915. godine), Stane Zurak pjeva svježe, nadahnuto, osjećajno, ali i vrlo lucidno, bez banalizacije, žarko, ali bez mržnje i gorčine, s dubokim pouzdanjem i humanošću, jer osoba je široka senzibiliteta".

Čitatelja zbilja zadivljuju senzibilitet, erudicija i oštrina zapažanja ove pjesnikinje-samouka, kao i njezina sposobnost pretakanja zapaženoga i duboko proživljenoga u posebno žive, istančane slike. Stane Zurak pjeva žarko i s lakoćom, a mnogi joj stihovi doista posjeduju "uroñenu glazbenost i ritam" (Predgovor).

Nosim stijeg viteškog roda,
što mi ga namriješe djedovi moji,

vijem ga na tvojoj tvrdoj stijeni,
prkosim svakom nasilju i sili,
radovat će se njihove kosti,
da ispunih zavjet sveti

pjeva Stane Zurak, objektivizirajući tako svoje osjećaje i podižući ih na razinu neuništivoga (unatoč svim nedaćama) narodnoga glasa koji slavi svoje pobjede i svoju junačku izdržljivost, dok s druge strane unutrašnje tjeskobe, životne boli, patnje i tuge (koje često čeliče i pročišćuju) samozatajno sprema duboko u sebe:

Jecaj skamenjene majke,
na grobu mrtvog sina,
kako je žalim
zbog njenih neisplakanih suza.
Imala sam ih potoke,
ali su nažalost bile moje.
Nisam ih mogla posuditi nikome.

Zbirku *De bello barbarico*, koja je ujedno i dokument, a i istančano lirski izraz, toplo preporučujemo svima koji cijene iskreno, izvorno narodno, ujedno objektivno i intimno pjesničko svjedočenje.

Neven Kralj

Vijesti

* * *

12. VII. 2001. emitirana je na II. programu Hrvatskog radija drama *Stanislava Pejkovića* "Dvije usidjelice".

* * *

Michel Caboche piše u "Etudes", br. 7-8/2001, u članku "Les plantes transgéniques" (Genetski modificirane biljke) o pravima na modificiranje genetske baštine živih bića.

* * *

U br. 26/2001 "Famiglia cristiana" donosi članak o izručenju *Slobodana Miloševića* Haagu, pod naslovom "Venduto all'Aia per un miliardo di dollari" (Prodan Haagu za milijardu dolara).

* * *

Krajem svibnja 2001. imenovan je novim biskupom Gurka (Klagenfurta) *Alois Schwarz*. Novi koruški biskup ima 49 godina, a u austrijskoj BK bio je predsjednik pastoralne komisije.

* * *

I hrvatska BK dobila je mladoga biskupa. Naime, pomoćnim đakovačkim biskupom imenovan je *Đuro Hranić* (rod. 1961). Poznat nam je kao urednik mjesečnika "Đakovački vjesnik". U povodu njegova imenovanja Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima uputilo mu je sljedeću čestitku: "U povodu Vašega imenovanja pridružujemo se čestitkama Vama najbližih i radujemo se u nadi da s Vama u našu biskupsku konferenciju ulazi duh mladosti. Molimo Gospodina da Vam udijeli obilje svjetlosti i jakosti, preporučujući se u Vaše molitve. U prilogu čestitke nalazi se džepni kalendar HKD-a sa slikama naših prešućivanih i uglavnom zaboravljenih katoličkih mislilaca. Nadamo se da će 'Đakovački vjesnik' kao i nekada registrirati i izdanja HKD sv. Jeronima, uz Maticu i Akademiju naše najstarije kulturne ustanove, koja je i u najtežim časovima očuvala kontinuitet vjernosti Crkvi i domovini, utječući se uvijek u zagovor svojega velikog pokrovitelja bl. *Alojzija Stepinca*, koji je o HKD-u govorio i na svojem suđenju."

* * *

Kod Salvatora je izašla knjiga *Josepha Massota* "Bernanos et la guerre d'Espagne" (Bernanos i španjolski rat) u kojoj autor nastoji objasniti zašto je *Georges Bernanos*, desničar i monarhist, došavši na Baleare, 1938. u knjizi "Les Grands Cimetières sous la lune" (Veliki grobovi pod mjesecom) počeo pisati protiv Franca, premda mu se stariji sin borio u redovima falangista.

* * *

Nagradu Ingeborg-Bachmann dobio je ove godine njemački pisac *Michael Lentz* za knjigu "Muttersterben" (Majčino umiranje)

* * *

U povodu 100. obljetnice rođenja hrvatskoga književnika i pokretača Hrvatske enciklopedije, *Mate Ujevića*, postavljena je u njegovu rodnom mjestu Krivodolu spomen-ploča. M. Ujević bio je jedan od najuglednijih članova i pisaca

HKD sv. Jeronima i jedan od najistaknutijih katoličkih laika (svjetovnjaka) između dva svjetska rata u Hrvatskoj (13. VII. 2001.).

* * *

Za članak "Fonds de pension, vers un nouveau capitalisme" (Mirovni fondovi, put prema novom kapitalizmu?) revija "Etudes" dobila je nagradu "Zlatni trofej" specijaliziranoga informativnog tiska.

* * *

Paul M. Zulehner u časopisu "Stimmen der Zeit", br. 7/2001, piše o problemima svećeništva i modernizacije ("Priester im Modernisierungsstress").

* * *

U Zagrebu je 23. VII. 2001. objavljena izjava Komisije HBK *"Iustitia et Pax"* u vezi s aktualnom situacijom u Hrvatskoj.

* * *

24. VII. 2001. umro je poznati talijanski književnik kršćanskog usmjerenja *Carlo Bo.*

* * *

U "Hrvatskom slovu" od 20. VII. 2001. objavljene su pjesme našeg člana *Ive Balentovića* pod naslovom "Naša rič".

* * *

"Vjesnik" od 19. VII. 2001. donosi odlomak članka *Stjepana Šegudovića* "Ljubav prema domovini" iz Danice 1988.

* * *

Naš član *Ivan Lacković Croata* primio je priznanje Bugarske nacionalne galerije kao zahvalu za svoju autorsku donaciju.

* * *

Kod Herdera je objavljena knjiga *Thomasa Pröppera* "Evangelium und freie Vernunft" (Evanđelje i slobodan razum).

* * *

Jean Moussé objavljuje u Etudes 7-8/2001 članak "Au coeur de la violente, la non-violence" (Nenasilje u srcu nasilja).

* * *

"Vjesnik" od 31. VII. 2001. donosi članak *Milana Sigetića* prigodom 100. obljetnice rođenja *Mate Ujevića* pod naslovom "Sijač sjemena znanja".

* * *

Gradišćanske "Hrvatske novine" od 27. VII. 2001. pišu o II. izdanju djela *Benedikte Zelić Bučan* "Bosančica ili hrvatska ćirilica".

* * *

A. Bobbio u časopisu "Famiglia cristiana", br. 29/2001, piše o *Miri Marković*, supruzi *Slobodana Miloševića*, nakon njegove predaje Haagu.

* * *

Sanko Rabar piše u "Kani", br. 7-8/2001, o pjesništvu *Ive Čuvalo.*

* * *

U listu "La Croix" od 26. VII. 2001. *Michel Kubler* piše o reakcijama francuskog episkopata na pripuštanje nekrštenih na pričest od strane francuske reformirane Crkve.

* * *

U biltenu "Imprimis", br. 7/2001, *Lawrence W. Reed* piše o novim smjernicama školskog odgoja (A New Direction for Education Reform).

* * *

Na kolovoškom mitingu u *Riminiju* govorio je o Bosni banjalučki biskup *Franjo Komarica.*

* * *

U "Matici", br. 7-8/2001, *Sanja Vulić* piše o znanstvenom skupu o *Ivanu Milčetiću*, koji je bio protivnikom uvođenja crkvenoslavizama u hrvatski književni jezik, a zalagao se za upotrebu hrvatskih riječi namjesto tuđicâ gdje je god to moguće.

* * *

"Vjesnik" od 5. VIII. 2001. donosi nekrolog o *Ivi Balentoviću* (1913-2001). Balentovićev nekrolog donosi i "Glas Koncila" od 19. VIII. 2001. iz pera *Božidara Petrača.* U istom se broju nalazi i nekrolog *Beli Gabriću*, našem dugogodišnjem suradniku, koji je umro u Subotici 4. VIII. 2001.

* * *

"Vjesnik" od 18. VIII. 2001. objavljuje članak *Mire Jurković* o 551. obljetnici rođenja *Marka Marulića*, kojemu su u čast predstavljene dvije nove knjige: njegova "Judita" u suvremenom prepjevu *Nikice Kolumbića* te bibliografsko izdanje "Od uskarsa Isusova" u redakciji *Mirka Tomasovića* i s drvorezima u boji *Zdenke Pozaić.*

* * *

Herder Korrespondenz, br. 8/2001, donosi članak *Hermanna Vogta* "War Shakespeare heimlicher Katholik?" (Je li Shakespeare bio potajni katolik?).

* * *

U Italiji je prikazan mjuzikl "Prorok" prema istoimenoj poemi libanonskog književnika *Halila Džubrana*, prevedenoj, u odlomcima, u našem "Maruliću" g. 1975.

* * *

"Humilitas", br. 7/2001, donosi komentar izjave *Ivana Pavla I.*: "Kažu da filozofija i znanost mogu ljude učiniti dobrima i plemenitima. Međutim, nije to ništa u usporedbi s katekizmom".

* * *

"La Croix" od 18. VII. 2001. donosi članak *Bernarda Jouannoa* o prijelazu pastora *Michela Viota* na katolicizam i članak *Diane Maurice* o pripremama za beatifikaciju *Franza Jägerstättera*, austrijskog laika, koji je strijeljan jer je odbio vojnu službu u nacističkoj vojsci. U istom broju nalazi se i informacija o dvojici ruandskih svećenika protiv kojih Haški tribunal podiže optužnicu zbog navodnog genocida. Mons. *Andreozzi* izjavio je da Crkva ne sakriva jednoga od te dvojice, ali da je dobila brojne obavijesti o njegovoj nedužnosti.

* * *

"Etudes", br. 7-8/2001, donosi prikaz knjige *Paula Gardea* "Fin de siècle dans le Balkans" (Kraj stoljeća na Balkanu) i prikaz knjige "La Ville et l'urbain"

Thierryja Paquota o značajkama urbanog života.

* * *

"Erlösungslehre und Freiheitsgeschichte" *Thomasa Pröppera* o konturama teološke hermeneutike objavio je nedavno Herder Verlag.

* * *

17.-19. XI. 2001. održan je u organizaciji FAO-a i Međunarodnog instituta *"Jacques Maritain"* simpozij "The Right to Food" (Pravo na hranu).

* * *

U "Herder Korrespondenz", br. 8/2001, *Andreas Verhülsdonk* piše o problemima vjeronaučne nastave (Überkonfessionel und interreligiös?), a *Paul Roth* objavljuje pregled pisanja sadašnjeg ruskog tiska.

* * *

Ivan Pavao II. dobio je nagradu grada Aquile "Oprost 2001", koja se dodjeljuje zaslužnima za pomirenje i mir.

* * *

U "Herder Korrespondenz", br. 9/2001, *Rolf Pitsch* objavljuje članak "Zwischen Kirche und Markt" (Između Crkve i tržišta) o mogućnostima prodaje knjiga religioznog sadržaja.

* * *

Kod Albina Michela izašla je iz tiska knjiga *Quentina Skinnera* "Les Fondements de la pensée politique moderne" (Temelji moderne političke misli) u francuskom prijevodu. Autor, profesor u Cambridgeu, objavivši to djelo 1978., stekao je već tada velik ugled.

* * *

U časopisu "Famiglia cristiana", br. 32/2001, liječnik *Giampaolo Brusini* kritizira odluku kanadske vlade da se dopusti marihuana kao sredstvo za ublaženje boli. On smatra da su razborite doze morfija za to dovoljne. U istom broju *Stefano de Fiores* odgovara na pitanje "Tra le colpe del Concilio c'è anche quella di aver svalutato la mariologia?" (Je li među krivnjama Koncila i podcjenjivanje vrijednosti mariologije?).

* * *

Poput *Rade Šerbedžije* i Sarajlija *Goran Bregović* postiže u inozemstvu prilično velik ugled. Nedavno je u Hamburgu izvedeno njegovo uglazbljenje Danteova "Pakla". "Čistilište" i "Raj" sprema za 2002. godinu.

* * *

30. VIII. 2001. *Ivan Pavao II.* prisustvovao je pretpremijeri *Kawalerowiczeva* filma "Quo vadis" prema romanu *Henryka Sienkiewicza.*

* * *

Papinsko vijeće za kulturu dodijelilo je na Venecijanskom filmskom festivalu nagradu "Robert Bresson" portugalskom redatelju *Manoelu de Oliveiri*, koju mu je predao nadbiskup *John P. Foley.*

* * *

U anketi austrijskog instituta "Imas" najdraži inozemni poglavar jest *Ivan Pavao II.* ispred *Tonyja Blaira* i kraljice *Elizabete II.*

* * *

25. VIII. proslavio je slovački kardinal *Jan Korec* 50. obljetnicu biskupstva. Prigodom postavljanja jeronimske spomen-biste kard. *Hauliku*, osnivaču HKD-a, u Trnavi 1999., posjetili su u Nitri kard. Koreca tajnik HKD-a *Stanislav Vitković* i ravnatelj *Radovan Grgec* s predsjednikom Spolka sv. Vojtjeha *Hanakovićem* i predali mu jeronimsko izdanje njegove knjige "Od one barbarske noći", u kojoj kardinal opisuje svoje zatočeništvo.

* * *

2. VIII. 2001. umro je u Rijeci naš suradnik o. *Salezije Škrinjar.*

* * *

"Hrvatsko slovo", prigodom 551. rođendana *Marka Marulića*, donosi članak *Hrvatina Jurišića* "Hrvatska je već s Marulom u Europi". Prigodom 370. obljetnice smrti *Matije Divkovića* u istom broju *Nikola Kamenčić* objavljuje članak "Domoljub i prosvjetitelj".

* * *

"Il Giornale" od 30. VIII. 2001. piše o *Solženjicinovim* sudovima o korijenima antisemitizma u Rusiji. Broj od 3. IX. 2001. donosi članak *Antonija Soccija* o lutanjima *Emanuela Milinga* pod naslovom "La lezione del prete che volle vivere da uomo" (Poruka svećenika koji je htio živjeti kao čovjek). U istom broju mason *Ernesto Galli* razgovara s *Lucom Donirillijem.* Tu se Galli osvrće na izjavu utemeljitelja pokreta "Communione e liberazione" *Luigija Giussanija* o tom kako se Crkva ne može odreći svojeg personalizma, ali ni univerzalizma, uzimajući u obzir razne kulture i tradicije. O tom govori i nekadašnje iskustvo paragvajskog baroka ("redukcije") i najnovija epizoda s Milingom.

* * *

7. IX. 2001. umro je u Zagrebu naš član i suradnik *Boro Pavlović.*

* * *

13. IX. 2001. umrla je u Zagrebu *Anđelka Hećimović*, bivša šefica računovodstva u HKD sv. Jeronima.

* * *

Naš suradnik *Josip Planinić*, bivši rektor osječkog sveučilišta, objavio je kod Algoritma znanstveno djelo "Kaos i kozmos" o nebeskoj dinamici i determinističkom kaosu. Inače, u "Maruliću" objavljuje pjesme.

* * *

Udruga umjetnika "Vjekoslav Majer" predstavila je 21. IX. 2001. izložbu slika našega dugogodišnjeg suradnika *Josipa Ćosića* "Piramida uma".

* * *

Kod Bayarda izašlo je iz tiska djelo *Alberta Roueta* "La Chance d'un

christianisme fragile" (Šansa krhkoga kršćanstva).

* * *

"KM Forum Weltkirche", br. 5/2001, donosi članak *Willyja Benevente* "Hat die Zukunft schon begonnen?" (Je li budućnost već počela?) o Fujimorijevoj baštini.

* * *

"Naša ognjišta", br. 9/2001, donose članak *Julija Derossija* o *Marku Maruliću*, prevoditelju djela "De imitatione Christi". HKD sv. Jeronima objavilo je nekoliko izdanja tog djela u prijevodu *Alojzija Stepinca* iz Lepoglave.

* * *

"Famiglia cristiana", br. 35/2001, objavljuje članak *Alberta Bobbija* "Disarmo nei Balcani" (Razoružanje na Balkanu) o predaji oružja albanskih gerilaca.

* * *

"Svjetlo riječi", br. 9/2001, donosi članak *Ignacija Gavrana* "Europski pisac Marko Marulić".

* * *

U *Carcassonneu* je održana izložba kipova *Camille Claudel*, Paulove sestre.

* * *

U Domaljevcu je 23. VII. 2001. priređena izložba "*Lacković* i prijatelji".

* * *

O jeronimskoj knjizi *Mladena Jurčića* "Nikome" piše *Branko Pilaš* u "Školskim novinama" od 11. IX. 2001.

* * *

S. *Annie Mathews* dobila je ovogodišnju nagradu indijskog školstva "Best Teacher" (Najbolji učitelj).

* * *

Južnoafrička biskupska konferencija nije odobrila prijedlog biskupa *Kevina Dowlinga* o dozvoli upotrebe kondoma radi sprečavanja zaraze od side.

* * *

Naš član *Vladimir Horvat* održao je 19. IX. 2001. u Palmi (HKDPD) predavanje "Tragom hrvatskih rječnika".

* * *

Ward Connerly objavio je u Americi autobiografsko djelo "My Fight Against Race Preferences" (Moja borba protiv rasnih diskriminacija).

* * *

Ivan Pavao II. nazvao je u svojoj alokuciji terorističke napade u New Yorku i Washingtonu 11. IX. "crnim danom u povijesti".

* * *

Svečanim bogoslužjem u zagrebačkoj katedrali 5. srpnja te u Remetama 8. srpnja tajnik našeg Društva dr. *Stanislav Vitković*

proslavio je 30. obljetnicu svećeničke službe.

* * *

Nogometni klub "Bačka" u Subotici proslavio je 4. kolovoza t. g. 100. obljetnicu svoga postojanja. To je najstariji klub na području južnoslavenskih zemalja. Osnovali su ga Bunjevci, bački Hrvati, premda je u njemu bilo podosta igrača Mađara, pokoji Nijemac i Srbin. "Bačka" je triput bila nogometni prvak Južne Ugarske.

* * *

U časopisu *The South Slav Journal* (br. 83-84, 2001) iz Londona *Franjo Marunica* bilježi važnije događaje i publikacije posvećene članu našega Društva o. *Tomi Verešu* u povodu 70. obljetnice njegova života.

* * *

U časopisu *Studia Croatica* (br. 143, 2001) iz Buenos Airesa *Mato Marčinko* prikazuje knjigu *Tome Vereša* "Dominikansko opće učilište u Zadru (1396.-1807.). Prvo hrvatsko sveučilište", Zagreb 1996.

* * *

Andrija Anišić u "Glasu Koncila" od 19. kolovoza piše povodom smrti prof. *Bele Gabrića* (1921.-2001.), istaknutoga vjernika i kulturnog djelatnika, dugogodišnjega suradnika i svetojeronimskih izdanja, koji je preminuo u rodnoj Subotici 4. kolovoza.

U istom broju katoličkog tjednika *Božidar Petrač* piše povodom smrti *Ive Balentovića* (1913.-2001.), koji je također preminuo 4. kolovoza, u svojoj rodnoj Županji.

* * *

27. IX. 2001. otvorena je u prostorijama Hrvatske paneuropske unije izložba *Nevenke Nekić* "Starohrvatska baština" (ulje na platnu i kartonu).

* * *

Nadbiskup Genove kardinal *Luigi Tettamanzi* objavio je kod Mondadorija knjigu "I commandamenti" (Zapovijedi) o značenju 10 zapovijedi za ljude našeg vremena.

* * *

U "Etudes", br. 10/2001, *Bernard Sesboüé* piše o ulozi papinstva u III. tisućljeću u povodu objavljivanja knjige *Hermanna J. Pottmeyera*.

* * *

U povodu objavljivanja djela *Hartmuta Langea*, u "Burg Rothenfels 2001" pokušava se odgovoriti na pitanje zašto se Bog voli skrivati ("Gott liebt es, sich zu verstecken").

* * *

U Papinskom zavodu sv. Jeronima u Rimu proslavljen je blagdan sv. Jeronima (30. IX. 2001.). U svečanom euharistijskom slavlju uz kardinala *Vinka Puljića* i biskupa *Želimira Puljića* koncelebrirao je i rektor Zavoda mons. *Jure Bogdan*. U HKD-u blagdan našega zaštitnika proslavljen je u najužem krugu.

Sadržaj

Radovan Grgec: Uz rub (138) 865
P. R.: Predstavljanje jeronimske *Danice* za 2002 870
Radovan Grgec: Ivo Balentović (1913 - 2001) 871
Radovan Grgec: Boro Pavlović (1922 - 2001) 872
Branimir Donat: Divan pogled u nedogled 873
***Daniel Načinović:** Tri madrigala 875
*** Gordana Tkalec:** Popustila sam kušnji žalosti 876
Tvrtko Klarić: Andreas Hofer - uzor borca za jedinstvo 877
Roberto Sarzi: Sužanj u Mantovi (Andreas Hofer) 879
***Trpimir Macan:** Pod Pelinama 881
***Tomislav Maretić:** U mirisu borova 882
***Mladen Jurčić:** Odavde 882
Mladen Jurčić: Mozganja 885
***Mladen Jurčić:** Sonet; Posljednje samoće 889
Lojzo Buturac: Svjedočanstvo nedavne prošlosti 891
Katarina Cipra: Vidici samoće 897
Božidar Petrač: Tonči od Svete Marije 900
Božidar Brezinščak Bagola: Tonči od Svete Marije 904
***Asaf Duraković:** Najgori knez Hrvata; Prenesretni jezik 916
***Marija od Presvetog Srca:** Otplovit ja ću; Prebacit ću 918
Ante Gradiška: Americana s okusom gorčine 919
***Emil Čić:** A Poem to Ireland - Poema Irskoj 923
Mladen Vuković: Don Quijoteov hihot 924
***Malkica Dugeč:** Klupko bola i samoće; Za Hrvatsku oda 930
***Ante Starčević:** Lubenice 931
*** Ivana Tomašić:** Besmrtna duša 931
***Božo Kukolja:** Bliskost života 931
Vladimir Vratović: Pabirci latinsko-hrvatski (4) 931
***Stanislava Adamić:** Gospode, shvati 941
***Zijad Duraković:** Nevjera 941
***Radovan Toljanić:** Otkrivenje tišine 942
***Božo Kukolja:** Rođen sam da te izbavim 942
Dragutin Em. Šafar: Krimski - veliki prijatelj Hrvata 943
***Zoran Katić:** Prokletstvo Tajne; Rob ljubavi; Propovjednik 946
***Ivana Radić:** Sjećanje na Marija; Kiša; Trešnje 949
***Iva Čuvalo:** Spoznaja; U kneževu dvoru 950
Sanja Vulić: Izbor iz hrvatskog tiska u dijaspori 951
***Zijad Duraković:** Pir 952
Branimir Dorotić: Priča o izgubljenom raju 953
***Malkica Dugeč:** Mrtva laterna s Griča; Odlasci i dolasci 960
***Zdenko Oreč:** Smušeni grafitisi; Stiskovni feleri; Ako, kada 961
***Barbara Tanodi Kukolja:** Jesenji hvalospjev ljetu 962
Stanko Tenšek: Kršćanski manifest u deset točaka 963
***Učenici Ekonomsko - birotehničke škole, Split:** Mediteranski haiku -Mediterranean haiku 971
Željko Vegh: Politika Zapada prema Hrvatskoj u člancima i knjigama dr. Milana Šufflaya 974
Milivoj Kovačić: Djelovanje časnih sestara Družbe kćeri Božje ljubavi u Koprivnici 992
Franko Stipković: Krunica 999
***Rajka Anđelić Maslovarić:** Ne budite me 1003
Elizabeth Lukas: Izlaz iz ovisnosti 1004
Nove publikacije 1010

Mišljenja i reagiranja

Pavao Galić: Talijanski iredentizam nije nestao nakon Drugoga svjetskog rata 1011
Lojzo Buturac: Još o pitanju *župni* ili *župski* 1021

Knjige

G.M. : Danica 2002 1024
Augustin Pavlović: Zbornik "Ljubav prema istini" 1025
Anđelko Mijatović: Od sjetve do žetve 1032
Josip Lisac: Nova žagarasta zbirka 1036
Verica Jačmenica - Jazbec: Dvije pjesničke školjke bisernice 1037
Tatjana Kren: Velološinjski trolist 1038
Stjepan Kožul: Apologia asinaria 1040
T.M.: Sekulić o karmelićanima 1043
Branko Pilaš: U lirskom ozračju 1044
Neven Kralj: Neposredno i snažno pjesničko svjedočanstvo 1045

Vijesti

Iz domovine i svijeta 1047

MARULIĆ - hrvatska književna revija. Izdaje: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, Trg kralja Tomislava 21. Uređuje: Urednički odbor. Glavni i odgovorni urednik: Radovan Grgec.

Sadržaj

Radovan Grgec: Uz rub (138) 865
P. R.: Predstavljanje jeronimske *Danice* za 2002 870
Radovan Grgec: Ivo Balentović (1913 - 2001) 871
Radovan Grgec: Boro Pavlović (1922 - 2001) 872
Branimir Donat: Divan pogled u nedogled 873
***Daniel Načinović:** Tri madrigala 875
*** Gordana Tkalec:** Popustila sam kušnji žalosti 876
Tvrtko Klarić: Andreas Hofer - uzor borca za jedinstvo 877
Roberto Sarzi: Sužanj u Mantovi (Andreas Hofer) 879
***Trpimir Macan:** Pod Pelinama 881
***Tomislav Maretić:** U mirisu borova 882
***Mladen Jurčić:** Odavde 882
Mladen Jurčić: Mozganja 885
***Mladen Jurčić:** Sonet; Posljednje samoće 889
Lojzo Buturac: Svjedočanstvo nedavne prošlosti 891
Katarina Cipra: Vidici samoće 897
Božidar Petrač: Tonči od Svete Marije 900
Božidar Brezinščak Bagola: Tonči od Svete Marije 904
***Asaf Duraković:** Najgori knez Hrvata; Prenesretni jezik 916
***Marija od Presvetog Srca:** Otplovit ja ću; Prebacit ću 918
Ante Gradiška: Americana s okusom gorčine 919
***Emil Čić:** A Poem to Ireland - Poema Irskoj 923
Mladen Vuković: Don Quijoteov hihot 924
***Malkica Dugeč:** Klupko bola i samoće; Za Hrvatsku oda 930
***Ante Starčević:** Lubenice 931
*** Ivana Tomašić:** Besmrtna duša 931
***Božo Kukolja:** Bliskost života 931
Vladimir Vratović: Pabirci latinsko-hrvatski (4) 931
***Stanislava Adamić:** Gospode, shvati 941
***Zijad Duraković:** Nevjera 941
***Radovan Toljanić:** Otkrivenje tišine 942
***Božo Kukolja:** Roden sam da te izbavim 942
Dragutin Em. Šafar: Krimski - veliki prijatelj Hrvata 943
***Zoran Katić:** Prokletstvo Tajne; Rob ljubavi; Propovjednik 946
***Ivana Radić:** Sjećanje na Marija; Kiša; Trešnje 949
***Iva Čuvalo:** Spoznaja; U kneževu dvoru 950
Sanja Vulić: Izbor iz hrvatskog tiska u dijaspori 951
***Zijad Duraković:** Pir 952
Branimir Dorotić: Priča o izgubljenom raju 953
***Malkica Dugeč:** Mrtva laterna s Griča; Odlasci i dolasci 960
***Zdenko Oreč:** Smušeni grafitisi; Stiskovni feleri; Ako, kada 961
***Barbara Tanodi Kukolja:** Jesenji hvalospjev ljetu 962
Stanko Tenšek: Kršćanski manifest u deset točaka 963
***Učenici Ekonomsko - birotehničke škole, Split:** Mediteranski haiku -Mediterranean haiku 971
Željko Vegh: Politika Zapada prema Hrvatskoj u člancima i knjigama dr. Milana Šufflaya 974
Milivoj Kovačić: Djelovanje časnih sestara Družbe kćeri Božje ljubavi u Koprivnici 992
Franko Stipković: Krunica 999
***Rajka Anđelić Maslovarić:** Ne budite me 1003
Elizabeth Lukas: Izlaz iz ovisnosti 1004
Nove publikacije 1010

Mišljenja i reagiranja

Pavao Galić: Talijanski iredentizam nije nestao nakon Drugoga svjetskog rata 1011
Lojzo Buturac: Još o pitanju *župni* ili *župski* 1021

Knjige

G.M. : Danica 2002 1024
Augustin Pavlović: Zbornik "Ljubav prema istini" 1025
Anđelko Mijatović: Od sjetve do žetve 1032
Josip Lisac: Nova žagarasta zbirka 1036
Verica Jačmenica - Jazbec: Dvije pjesničke školjke bisernice 1037
Tatjana Kren: Velološinjski trolist 1038
Stjepan Kožul: Apologia asinaria 1040
T.M.: Sekulić o karmelićanima 1043
Branko Pilaš: U lirskom ozračju 1044
Neven Kralj: Neposredno i snažno pjesničko svjedočanstvo 1045

Vijesti

Iz domovine i svijeta 1047

MARULIĆ - hrvatska književna revija. Izdaje: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, Trg kralja Tomislava 21. Uređuje: Uredrički odbor. Glavni i odgovorni urednik: Radovan Grgec.

ISSN 0350-4220